

Magisterská diplomová práce

**TYPOLOGIE A VÝVOJ ZÁMECKÉ ARCHITEKTURY
V ČECHÁCH V LETECH 1620 – 1690**

Typology and Development of Bohemian Chateau
Architecture, 1620-1690

Václav Bláha

Vedoucí diplomové práce: Prof. PhDr. Mojmír Horyna

ÚSTAV PRO DĚJINY UMĚNÍ

Filozofická fakulta

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Praha 2008

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

31.8.2008

Václav Bláha

Na tuto práci se vztahuje autorskoprávní ochrana č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon). V souladu s tímto zákonem je dílo duševním vlastnictvím autora a jeho užití, kopírování nebo vydání (včetně fotodokumentace) je možné jen s autorovým svolením. Při citování díla je povinné uvedení autora a názvu díla.

Annotation:

The aim of the diploma thesis "Typology and Development of Bohemian Chateau Architecture, 1620-1690" is the definition and analysis of the principal functional and esthetical components of the chateau architecture, and also an attempt at their classification to wider context of early baroque Central European and European architectural development. The catalogue of 76 exquisited architectural objects is included.

Obsah

1. Úvod.....	3
1.1 Určení tématu	3
1.2 Dosavadní bádání	4
1.3 Časové vymezení tématu.....	6
1.4 Stavba, objednavatel, architekt.....	7
2. Typologie a vývoj zámecké architektury v Čechách v letech 1620 – 1690.....	11
2.1 Dispozice	12
2.1.1 Čtyřkřídlé stavby	12
2.1.1.1 Čtyřkřídlé blokové stavby na obdélném půdorysu.....	13
2.1.1.2 Čtyřkřídlé blokové stavby na čtvercovém půdorysu.....	14
2.1.2 Vícedvorové pravidelné blokové dispozice	14
2.1.3 Trojkřídlá bloková dispozice uzavřená nižším vstupním křídlem ...	15
2.1.4 Trojkřídlé stavby	16
2.1.5 Dvoukřídlá dispozice.....	16
2.1.6 Bloková stavba na obdélném půdorysu.....	17
2.1.7 Bloková stavba na půdorysu čtverce	17
2.1.8 Půdorys H.....	18
2.1.9 Osově symetrická dispozice na polygonálním půdorysu	18
2.1.10 Centralizované dispozice letohrádků a loveckých zámečků	19
2.1.11 Dispoziční prvky vně základního obrysu	19
2.1.11.1 Nárožní věžice	20
2.1.11.2 Nárožní rizalit.....	20
2.1.11.3 Střední rizalit	21
2.2 Prvky vnitřní dispozice.....	23
2.2.1 Komunikace.....	23
2.2.1.1 Schodiště	23
2.2.1.2 Průjezd.....	26
2.2.2 Reprezentační prostory	27
2.2.2.1 Sál.....	27
2.2.2.2 Kaple	29

2.2.2.3	Loggie.....	32
2.2.2.4	Galerie	33
2.2.2.5	Sala terrena	33
2.2.3	Appartement	35
2.3	Průčelí.....	36
2.3.1	Kompozice.....	36
2.3.2	Členění průčelí	38
3.	Závěr.....	41
4.	Katalog	46
5.	Literatura	155
6.	Seznam vyobrazení.....	168
7.	Obrazová příloha	186

1. ÚVOD

1.1 URČENÍ TÉMATU

Raně novověká aristokratická sídla upoutávala pozornost již od doby svého vzniku. Majitelé čerstvě postavených nebo dosud nedokončených zámků nejednou šířili jejich ideální podobu v souborech mědirytin. Častěji byl jejich vzhled a stručný popis zachycen v oblíbených soudobých topografiích. S nástupem systematických topografických edic v pozdním 18. století a romantickou zálibou v neúprosně mizejících „starých časech“ přichází nová vlna zájmu především o historii šlechtických sídel. Naše téma pak v rámci tohoto nového zájmu souvisí v užším slova smyslu s rehabilitací barokního slohu na sklonku 19. století, která odstartovala dosud trvající bádání v topografických, syntetických či monografických dílech.

V této práci se pokusím definovat jednotlivé funkční a estetické složky zámecké architektury 17. století, jež lze nazvat *typem*¹ a určit jejich návaznosti v rámci celku či časové souslednosti, jejich četnost či exkluzivitu. V další části se na základě těchto poznatků pokusím sestavit obraz možných vývojových návazností zámecké architektury v Čechách se zohledněním impulzů z širších uměleckých center. Poslední díl představuje katalog 76 lokalit, na jejichž studiu je tato práce založena. Výběr staveb neurčovala pouze jejich kvalita či kulturněhistorický význam, ale zejména existence podkladů, kvalitativně přesahujících standardní topografická hesla, jejichž význam spočívá v informacích, získaných z primární literatury, archiválií či přímého bádání v dané lokalitě. Těmito podklady jsou především stavebně historické průzkumy,² monografické studie jednotlivých staveb, širších celků či umělců. Významným zdrojem informací jsou rovněž plánové a fotografické archivy institucí jakou je Národní památkový ústav nebo Ústav dějin umění Akademie věd České republiky. Možnosti terénního bádání omezuje

¹ Jiří KROUPA: „Palác ve tvrzi“: umělecká úloha a zámecká architektura v raném novověku (Dvě úvahy k výzkumu světské architektury raného novověku), in: *Opuscula Historiae Artium*, F45, Brno 2001, 20; autor uvádí pregnantní definici *typu* v citaci textu Alberta Kutala.

² Stavebně historické průzkumy, které byly zpracovávány od padesátých let 20. století ve specializovaném ateliéru SÚRPMO, dosud představují metodu, díky níž lze z dané stavby vytěžit maximum informací jak při zpracování archivní rešerše, tak při jejím zohlednění v rámci přímé zkušenosti s památkou. Stavebně historické průzkumy jsou rozptýleny po různých pracovištích v celé republice, často jsou dochovány v torzálním stavu nebo jsou ztraceny. Kolísá rovněž jejich kvalita.

nemožnost přístupu do většiny památek s výjimkou několika objektů zpřístupněných pro turisty.

1.2 DOSAVADNÍ BĀDÁNĪ

Jak bylo řeceno v předchozí části, prošlo studium zámecké architektury poměrně dlouhým vývojem. Obecně lze určit několik základních druhů badatelského zájmu a formy odborného textu.

Na prvním místě je nutné zmínit práce, týkající se ústředního tématu, totiž typologie. Za zásadní považují studii Renate Wagner-Rieger, zabývající se obecnou typologií barokního zámku, v níž stanovila několik vývojových dispozičních forem.³ Rozdělení základních dispozičních typů nalezneme rovněž ve statích věnovaných italské vilové⁴ a palácové⁵ architektuře. Z českých historiků umění do svých syntetických prací zahrnuli typologii zámeckých staveb například Pavel Vlček,⁶ Věra Naňková⁷ či Mojmir Horyna.⁸ Zájem badatelů se soustřeďuje i na jednotlivé typové složky zámecké či palácové architektury.⁹

Praktickým postupem výzkumu a konkrétními metodickými úkoly se ve svém „návodu pro badatele“ na poli zámecké architektury zabýval Ivan Muchka. Stanovuje ideální model budoucí analýzy objektů a nabádá k vytvoření a precizování „*metodiky analýzy vnitřní dispozice architektury*.“¹⁰ Kladením otázek k výzkumu úlohy a role zadavatele ideového obsahu v architektuře 17. století se zabíral Jiří Kroupa.¹¹

Vedle stavebně historických průzkumů nalezneme celou řadu monografických publikací a článků s různou mírou výpovědní hodnoty. Pomyslnou

³ Renate WAGNER-RIEGER: Zur typologie des Barockschlusses, in: August BUCK (ed.): Europäische Hofkultur im 16. und 17. Jahrhundert, Hamburg 1981, 57-68.

⁴ Pier Fausto BAGATTI VALSECCHI: Tipologia ed evoluzione storica della villa italiana, in: Giuseppe MAZOTTI / Pier Fausto BAGATTI VALSECCHI: Ville d'Italia, Milano 1972, 179-191.

⁵ Christoph Luitpold FROMMEL: Galeazzo Alessi e la tipologia del palazzo rinascimentale, in: POLEGGI Ennio (ed.): Galeazzo Alessi e l'architettura del cinquecento, Genova 1975, 167-171.

⁶ Pavel VLČEK: Ilustrovaná encyklopedie českých zámků, Praha 1999²

⁷ Věra NAŇKOVÁ: Architektura 17. století v Čechách, in: Dějiny českého výtvarného umění II/1, Jiří DVORSKÝ / Eliška FUČÍKOVÁ (ed.), Praha 1989, 269.

⁸ Zdeněk HOJDA / Mojmir HORYNA: Zámek a palác. Barokní aristokraté v čase proměn, in: VLNAS Vít (ed.): Sláva barokní Čechie, Praha 2001, 345.

⁹ například Petr FIDLER: Loggia mit Aussicht: prolegomena zu einer Typologie, in: Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte 40/1987, 83-101; Melanie MERTENS: Berliner Barockpaläste. Die Entstehung eines Bautyps in der Zeit der ersten preußischen Könige, Berlin 2003.

¹⁰ Ivan MUCHKA: Dispozice renesančního a barokního zámku, in: Památky a příroda 3, 1976, 137: zároveň považuje hodnocení dispozice v odborné literatuře za „*abstraktní a povšechní úvahy*.“

¹¹ KROUPA 2001 (pozn. 1) 16-25.

vysokou laťku nasadil již nedlouho po přelomu 19. a 20. století Max Dvořák v soupisu památek věnovaném roudnickému zámku.¹²

I přes nekonečnou řadu „krasohledných“ publikací, naplněných fotografiemi zámků jako nejatraktivnější složky našeho památkového fondu, chyběla donedávna syntetická práce zabývající se výlučně zámeckou architekturou. Tuto mezeru se pokusil zaplnit Pavel Vlček pozoruhodnou a rozsáhlou publikací nazvanou „Ilustrovaná encyklopedie českých zámků,“¹³ v níž nechybí umělecko-historická, kulturně historická ani topografická část. Zatímco bádání na poli kulturní historie je již několik let spojeno se zvýšeným zájmem o veškeré souvislosti šlechtické každodennosti nazírané z mnoha úhlů pohledu,¹⁴ topografická část „Encyklopedie“ se, vzhledem k dosavadnímu spíše dějepisickému pojetí hesel předchůdců či přílišné stručnosti textu Uměleckých památek Čech,¹⁵ stala svým způsobem průkopnickým počinem a novým základním kamenem k dalšímu studiu.

Zámeckou architekturou se v rámci současného širšího zájmu o poněkud opomíjenou architekturu 17. století ve svých syntetických studiích zabývá zejména Monika Brunner-Melters,¹⁶ Petr Fidler,¹⁷ Mojmír Horyna,¹⁸ Jiří Kroupa,¹⁹ spíše okrajově pak Ivana Panochová.²⁰

¹² Max DVOŘÁK / Bohumil MATĚJKA: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese roudnickém. Díl II. Zámek roudnický, Praha 1907

¹³ VLČEK 1999 (pozn. 6)

¹⁴ v tomto směru je již delší dobu velmi aktivní Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, vydávající sborníky v edici Opera historica.

¹⁵ Emanuel POCHE (ed.): Umělecké památky Čech 1 (A/J), Praha 1977; Emanuel POCHE (ed.): Umělecké památky Čech 2 (K/O), Praha 1978; Emanuel POCHE (ed.): Umělecké památky Čech 3 (P/Š), Praha 1980; Emanuel POCHE (ed.): Umělecké památky Čech 4 (T/Ž), Praha 1982

¹⁶ Monika BRUNNER-MELTERS: Das Schloß von Raudnitz 1652-1684. Anfänge des habsburgischen Frühbarock, Worms 2002.

¹⁷ například Petr FIDLER: K architektuře středoevropského Seicenta, ARS 2/1994, Bratislava 1994, 135-156.

¹⁸ Pavel PREISS / Mojmír HORYNA / Pavel ZAHRADNÍK: Zámek Trója u Prahy. Dějiny, stavba, plastika a malba, Praha 2000.

¹⁹ například KROUPA 2001 (pozn. 1); Jiří KROUPA: Počátek nového stylu na Moravě: rok 1650 nebo 1660?, in: ELBEL Martin / TOGNER Milan (ed): Historická Olomouc XIII, Olomouc 2002, 23-37.

²⁰ vývoj dosavadního bádání o architektuře 17. století shrnuje Ivana PANOCHOVÁ: Na prahu baroka. K typologickým a slohovým problémům moravské architektury v letech 1620-1650, in: Studia Moravica II. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Philosophica Moravica III, Olomouc 2005, 107-109.

1.3 ČASOVÉ VYMEZENÍ TÉMATU

Pomyslné etapy 17. století určily zásadní milníky politického a ekonomického dění s minimálně středoevropským významem,²¹ na něž byla bezprostředně vázána stabilizace šlechtických domén včetně finančních prostředků a přísun či útlum nových uměleckých témat a impulzů. Níže uvedená periodizace se zhruba překrývá s časovým rozvrhem tématu u autorů zásadních syntetických studií.²²

1. Období (1620 - 1648) je vymezeno trváním Třicetileté války. Na jejím počátku nastalo pro české země období mnoha kulturněspolečenských proměn, s nimiž bezprostředně souvisí i první náznaky příchodu nového uměleckého názoru. Do této etapy spadá 17% staveb z celkového úhrnu let 1620-1690. V prvním desetiletí (1620-1630), kdy stále doznívala výstavba zámků započatých v předbělohorském období, bylo zahájeno nebo navrženo sedm staveb (8 % z celkového počtu), z nichž dvě spočívají v realizaci zámecké kaple. Druhému desetiletí (1630-1640) přísluší čtyři rustikální realizace s nejistou datací (4,5 % z celkového počtu), přičemž čtyři stavby z předchozí dekády pokračovaly. V třetím desetiletí (1640-1650) byly zahájeny čtyři stavby podobně nízké kvality rovněž s nejistou dobou výstavby (4,5 % z celkového počtu).

2. Období (1648 - 1668) je uvozeno podepsáním Vestfálského míru a nástupem hospodářské konjunktury. Končí příchodem Antonia Porty do služeb Václava Eusebia z Lobkovic v roce 1668.²³ V této době bylo zahájeno 37% sledovaných staveb. V pátém desetiletí (1650-1660) bylo započato dvanáct staveb (14 % z celkového počtu), zatímco tři předchozí probíhaly. V šestém desetiletí

²¹ Politické dějiny jsou svázány zejména s válečnými událostmi - Třicetiletou válkou a tureckými válkami, ekonomické pak s konjunkturou po polovině století a s tradovanou stagnací během Třicetileté války, která, jak se zdá, zdaleka nebyla v rámci válčících zemí jednotčím jevem. Tento problém však nelze nikterak generalizovat, stavební produkce této doby zřejmě zažívala značné výkyvy.

²² Oldřich STEFAN: Barokní princip v české architektuře 17. a 18. století, in: Umění VII, 1959, 311, 314, 322; Věra NAŇKOVÁ / Mojmír HORYNA / Milada VILÍMKOVÁ: Architektura, in: Emanuel POCHÉ (ed.): Praha na úsvitu nových dějin, Praha 1988, 288; NAŇKOVÁ 1989 (pozn. 7) 251, 255, 270; Pavel VLČEK / Ester HAVLOVÁ: Praha 1610-1700. Kapitoly o architektuře raného baroka, Praha 1998, 12-13; VLČEK 1999 (pozn. 6) 79-90.

²³ Miroslava HLAVÁČKOVÁ: Antonio Porta – dílo českého období (nepublikovaná disertační práce na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze), Praha 1979, 28: v tomto roce byla mezi stavebníkem a architektem podepsána půlroční provizorní smlouva; Věra NAŇKOVÁ / Pavel VLČEK: Porta, Antonio, in: Pavel VLČEK (ed.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004, 518.

(1660-1670) stoupl počet zahájených nebo navržených objektů na dvacet (23 % z celkového počtu), přičemž pět předchozích staveb stále probíhalo.

3. Období (1668 - 1690) je završeno počátkem poslední dekády 17. století, dobou budování prvních vrcholně barokních zámeckých staveb pod vlivem nové vídeňské módy. V roce 1690 poprvé působil v Čechách zprostředkovatel vídeňského proudu, Giovanni Battista Alliprandi.²⁴ Této etapě přísluší největší objem stavební produkce, představující téměř polovinu z celkového počtu (46% zahájených staveb). V sedmém desetiletí (1670-1680) se začalo se stavbou jednadvaceti zámeckých staveb (23 % z celkového počtu), přičemž patnáct předchozích ze šedesátých let stále probíhalo. V následujícím desetiletí (1680-1690) bylo zahájeno šestnáct staveb (18 % z celkového počtu), na patnácti předchozích dosud probíhaly stavební práce. V roce 1690 nebo nedlouho po něm začala stavba čtyř objektů (4,5 % z celkového počtu), které lze díky slohovému charakteru přiřadit do poslední raně barokní etapy, zatímco osm budov z předchozích dekád bylo dokončováno.

1.4 STAVBA, OBJEDNAVATEL, ARCHITEKT

Zámek byl součástí rezidenční sítě aristokrata, skládající se z městské a venkovské rezidence jako hlavního rodového sídla a centra panství, doplněné případnými dalšími stavbami rezidenčního charakteru s rozličnými funkcemi, například letohrádky, loveckými zámky a sekundárními rezidencemi v odlehlých částech panství.²⁵ Barokní zámky sloužily jednak výkonné moci samosprávy či soudu a zároveň v letní a podzimní sezóně ke kulturní a lovecké reprezentaci majitele. Politickým účelům byly nově určeny paláce v sídelních nebo správních městech.²⁶

Česká raně novověká šlechta se, vzhledem k politickému a hospodářskému vývoji českých zemí v pohusitské době, lišila od sousedních zemí především

²⁴ Věra NAŇKOVÁ: Alliprandi, Giovanni Battista, in: Pavel VLČEK (ed.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004, 19.

²⁵ Radmila PAVLÍČKOVÁ: Rezidenční síť olomouckých biskupů za Karla z Liechtensteina-Castelcornu, in: Martin ELBEL / Milan TOGNER (ed): Historická Olomouc XIII, Olomouc 2002, 145; Petr MAŤA: Svět české aristokracie (1500-1700), Praha 2004, 250; HOJDA / HORYNA 2001 (pozn. 8) 345.

²⁶ WAGNER-RIEGER 1981 (pozn. 3) 58; HOJDA / HORYNA 2001 (pozn. 8) 342.

rozsahem a celistvostí držav, díky nimž patřila k nejzámožnější aristokracii ve středověvropském i evropském kontextu.²⁷

Pobělohorské období nepřineslo pouze změnu v etnické skladbě české aristokracie, ale zejména sociologickou a mentální proměnu dosavadní stavovské autonomní struktury v nový kariérní systém založený na loajalitě císaři.²⁸ Jemu se díky udílení šlechtických titulů, které český stavovský systém dosud nepoužíval, podařilo zavést novou hierarchickou a titulární strukturu. Změny byly od počátku doprovázeny horlivou snahou místní šlechty o získání nové titulatury, trvající bezmála celé století, jejímž udělením si císař zájemce zavazoval. Tato Petrem Mařou nazvaná „*inflace titulů*“ byla prohlubována i v dalším průběhu 17. století.²⁹

S udělením nového titulu nejednou souvisely úpravy rodových sídel, jejichž podoba měla být jedním z atributů nově nabyté prestiže a odlišením od nižší šlechty.³⁰ Společenský vzestup vyžadoval v rámci osobní sebe prezentace jakousi vyšší stavební spotřebu, označenou Petrem Fidlerem jako „*ostentativní konzum*.“³¹ Potřeba stavět se postupně stává celospolečenskou zálibou či dokonce vášní, jež bezesporu souvisela se zahrnutím stavebního umění mezi témata aristokratického vzdělávání. Ve svém textu vyjádřil Karel Eusebius z Liechtensteina postoj stavebníka, jehož „...*nesmrtelné jméno a sláva a věčná památka, takto je stavbou zachována....Neboť nemůže být uděláno a zanecháno nic skvostnějšího a vznešenějšího, a také hezcího, než vznešená budova*...“³²

Mladí šlechtici se s architekturou mohli seznámit jednak v rámci studia matematiky a geometrie, a jednak při kavalírských cestách, kde se jejich lektory dočasně stávali významní architekti.³³ Pro své studenty pořádali vycházky městem,

²⁷ MAŘA 2004 (pozn. 25) 125, 135.

²⁸ Petr FIDLER: Valdštejnský palác v rámci evropské architektury, in: Valdštejnský palác v Praze, Praha 2002, 183.

²⁹ MAŘA 2004 (pozn. 25) 74, 67: „*Bílá hora spustila obrovský kolotoč nobilitací stavovského povyšování, který se nezastavil ani po skončení třicetileté války.*“

³⁰ MAŘA 2004 (pozn. 25) 90.

³¹ FIDLER 2002 (pozn. 28) 132.

³² PAVLÍČKOVÁ 2002 (pozn. 25) 249.

³³ Petr FIDLER: Opus italicum aneb italské základy barokní vzdělanosti stavitelské, in: Fejtová Olga / Ledvinka Václav / Pešek Jiří / Vlnas Vít (ed.): Barokní Praha - barokní Čechie 1620-1740, Praha 2004, 409: „*V souladu s vysokým oceňováním italského umění nás neudiví, že studium hudby a stavitelství absolvoval mladý šlechtic na Apeninském poloostrově. Měl si zde osvojit estetiku nového barokního umění a vytříbit si vkus.*“

během nichž si na základě architekta kritického hodnocení měli tříbit vkus.³⁴ Učitele architektury měl například Humprecht Jan Černín z Chudenic,³⁵ či synové a vnuci Gundakara z Liechtensteina.³⁶

Šlechtičtí objednavatelé nejednou dávali na odiv orientaci v oboru a jistotu ve svém vkusu. Po absolvování kavalírské cesty získal šlechtic představu o formě sídla, přiměřeného jeho postavení. Karel Eusebius z Liechtensteinu považoval stavebníka za autora jím objednaných architektonických děl, jejichž odborným realizátorem byl architekt nebo stavitel.³⁷ Poučený objednavatel schvaloval či přímo zasahoval do podoby projektu.³⁸ Albrecht z Valdštejna při rozšiřování jičínského zámku rozhodl, aby stavba byla „jedna manýra a souměrná fabrica a aby byly provedeny v patrech okenní otvory sdružené i na novém zámku jako na starém, na němž je nový zavěšen. Nový zámek bude se starým v jedné linello jen s nepatrnou odchylkou v terénu, bude jako jedna velmi krásná stavba.“³⁹ Aktivní podíl na koncepci díla lze sledovat například u členů lobkovického rodu (Ferdinand z Lobkovic, Václava Eusebius z Lobkovic) či Humprechta Jana Černína z Chudenic.⁴⁰ Na Moravě zasahoval do Tencallových projektů Karel z Liechtensteinu-Castelcornu.⁴¹ Antonio Porta v dopise Ferdinandovi z Lobkovic píše, že plány jeho pražského domu udělal tak, jak mu hrabě doporučil, „...protože vím, že Vaše Výsost plánujím dobře rozumí.“⁴² Úctu ke vzdělání a uměleckému rozhledu stavebníka vyjádřil Andrea Palladio, jenž měl býti považován „... za velmi šťastného, že jsem našel šlechtice tak vznešeného a ušlechtilého ducha a

³⁴ Zdeněk HOJDA: Česká aristokracie a barokní Evropa, in: Lubomír SLAVÍČEK (ed.): *Artis pictoriae amatores. Evropa v zrcadle pražského barokního sběratelství*, Praha 1993, 65.

³⁵ Zdeněk KALISTA: Humprecht Jan Černín jako mecenáš a podporovatel umění v době své benátské ambasády, in: *Památky archeologické* 36, 1928/1930, 55; FIDLER 2004 (pozn. 33) 413.

³⁶ FIDLER 2004 (pozn. 33) 412: „Na jaře 1657 psal instrukce pro kavalírskou cestu nejstaršího vnuka, který se měl za doprovodu renomovaného mistra věnovat prohlídce paláců maleb a soch a nakupovat v Římě rytiny krásných palácových staveb a zahrad.“

³⁷ FIDLER 1994 (pozn. 17) 147.

³⁸ Milada VILÍMKOVÁ: Význam osobnosti stavebníka pro interpretaci barokní architektury, *Umění XXIX*, 1981, 540; Petr MACEK: Barokní stavitelství, in: FEJTOVÁ Olga / LEDVINKA Václav / PEŠEK Jiří / VLNAS Vít (ed.): *Barokní Praha - barokní Čechie 1620-1740*, Praha 2004, 249.

³⁹ Jan MORÁVEK / Zdeněk WIRTH: *Valdštejnův Jičín. Příspěvek k dějinám barokního stavitelství v Čechách*, Praha 1946, 28; Wagner, Jaroslav: *Jičín*, Praha 1979, 34-36.

⁴⁰ HLAVÁČKOVÁ 1979 (pozn. 23) 39.

⁴¹ PAVLÍČKOVÁ 2002 (pozn. 25) 153-154.

⁴² HLAVÁČKOVÁ 1979 (pozn. 23) Archivní přílohy, k příloze č.9, nepag.

*vynikajícího úsudku, kteří uvěřili mým důvodům a vzdali se onoho zastaralého zvyku stavět bez půvabu s bez jakékoli krásy...*⁴³

Obecnou znalost stavitelského umění u šlechty dokazuje v závěru 17. století rozšíření formy korespondenčních projektů.⁴⁴ Výsledná podoba zámecké stavby byla do té doby kompromisem mezi představou, kulturním rozhledem a finančními možnostmi stavebníka a schopnostmi, věhlasem a sebedůvěrou architekta.

⁴³ Andrea PALLADIO: Čtyři knihy o architektuře, Praha 1958, 89.

⁴⁴ FIDLER 2004 (pozn. 33) 414.

2. TYPOLOGIE ZÁMECKÉ ARCHITEKTURY V ČECHÁCH V LETECH 1620 – 1690

Při hodnocení zámecké architektury ve výše uvedeném období je nutné si uvědomit skutečnost, že zhruba 80% objektů ze sledované skupiny vzniklo přestavbami starších šlechtických sídel.⁴⁵ Z 20% zámeckých budov, jež lze nazvat novostavbami, tvoří téměř polovinu letohrádky a nerealizované studie.

Zámecké typy je možné rozdělit na venkovská rodová sídla, sekundární rezidence, městské zámky, letohrádky a lovecké zámky.

Vzhledem k omezenému množství novostaveb lze usuzovat, že poloha sídla stavebníkovi mohla vyhovovat v závislosti na tradici místa, dále z estetických důvodů a v neposlední řadě z důvodů finanční úspory při zachování starších konstrukcí. V teoretické literatuře byla zdůrazňována dominance nad okolím a rozhled.⁴⁶ Důležitost dobrého výhledu vyplývá z korespondence Jana Adama z Liechtensteina, jehož lanškrounský zámek neměl „...žádný dobrý prospekt do polí ani do města, jistě se proto najde blízko města jiné vhodnější místo, kde by byl lepší prospekt.“⁴⁷ Význam dobře umístěné stavby s rozhledem zdůrazňuje L.B. Alberti, podle něhož bude takové místo „...zdaleka viditelné a z něho bude zase viděti město, opevněná městečka, moře a rozlehlou rovinu, známé vrcholky kopců a hor a rozkošné zahrady, při čemž před očima se budou rozkládati lákavé rybolovy a honitby...“⁴⁸

Rozmanitý reliéf české krajiny určil mnohým založením krajinnou dominanci, velký počet sídel leží v rovinatých částech země. Snad nebude příliš zavádějící odhad, který mezi dominantními a nížinými polohami stanoví zhruba stejný poměr. Oba základní typy umístění sídel nalezneme jak ve volné krajině, tak v obcích a

⁴⁵ z celkového počtu objektů vzniklo 15% přestavbou hradu, 30 % na místě tvrze, 32% přestavbou staršího zámku a 3% na místě běžné obytné zástavby.

⁴⁶ Leone Battista ALBERTI: Deset knih o stavitelství. Libri De re aedificatoria decem, Praha 1956, 33: „Zastavovaný pozemek bude položen buď na místě rovinatém nebo na svahu nebo nahoře na vrcholku hory. Bude-li položen na místě rovinatém, je záhodno navéztí jej a upravití na něm jakousi podlož. To totiž přispívá nejvyšší měrou k důstojnosti a naopak toto způsobí mnoho obtíží, nebude-li to provedeno, poněvadž na rovinatém místě nanášívají záplavy řek a dešťů kal, čímž se půda znenáhla zvedá.“; PALLADIO 1958 (pozn. 43) 132-133: pro Palladia byla ideálním místem vyvýšenina nedaleko řeky.

⁴⁷ VLČEK 1999 (pozn. 6) 45.

⁴⁸ ALBERTI 1956 (pozn. 46) 157-158.

městech. Při umístění zámku v rámci městského organismu téměř vždy zaujímá průčelí budovy část fronty náměstí.

2.1 DISPOZICE

Základní a dosud stále platnou typologii dispozic zámeckých staveb stanovila ve své studii *Zur typologie des Barockschlösses* v roce 1981 Renate Wagner-Rieger. Jedná se o čtyři formy dispozic: centralizovaný typ bez nádvoří, prodlouženou dispozici s bočními rizality, čtyři křídla kolem dvora a vícedvorovou dispozici.⁴⁹ Mezi pestřejšími a rozmanitějšími formami dispozic italských vil pak určil Pier Fausto Bagatti Valsecchi více než dvojnásobný počet základních typů.⁵⁰ V jednotlivých realizacích lze nalézt kvalitativně rozlišitelné skladebné uspořádání, o němž Leone Battista Alberti uvedl, že „.....*domy soukromé mají...býti takové, aby bylo zřejmo, že nelze od nich odstraniti nic, poněvadž všechno je začleněno s vybranou důstojností....*“⁵¹ „*Prostorová struktura rezidence*“ je podle Petra Fidlera „...*jejím symbolem nebo zobrazením. Zámecká dispozice odráží strukturu dvorního života. Na jedné straně umožňuje jeho rozvinutí, na druhé reguluje a petrifikuje jeho normy.*“⁵²

2.1.1 Čtyřkřídlé stavby

Čtyřkřídlé zámecké dispozice představují nejčastěji užívaný typ⁵³ s dlouhou genezí, sahající až do starověku.⁵⁴ Masivní pravidelný blok zámecké stavby, často obehnaný příkopem, signalizoval okolí svou izolovanou hmotou nedotknutelnost a odstup majitele. Přes jistý ideový předstupeň v hradní architektuře 13. století, nalezneme v českém prostředí těsné návaznosti v předbělohorské produkci a v tvorbě druhé poloviny 16. století. Šíření pravidelných dispozic bylo možné jednak

⁴⁹ WAGNER-RIEGER 1981 (pozn. 3) 59.

⁵⁰ BAGATTI VALSECCHI 1972 (pozn. 4) 183: jedná se o uzavřený čtvercový nebo obdélný dvůr, otevřený dvůr v podobě „U“, dvě kolmá křídla v podobě „L“, dvojitý otevřený dvůr v podobě „H“, jednotný (centrální) blok, podélný blok, podélný blok s připojeným centrálním jádrem v podobě „T“, centrální blok s bočními křídly a vícedvorový blok.

⁵¹ ALBERTI 1956 (pozn. 46) 303.

⁵² FIDLER 1994 (pozn. 17) 141.

⁵³ 40% z celkového počtu.

⁵⁴ WAGNER-RIEGER 1981 (pozn. 3) 58-61.

skrze teoretickou literaturu,⁵⁵ jednak díky přímé či zprostředkované zkušenosti objednavatele a architekta s italskou palácovou architekturou⁵⁶ nebo francouzskou zámeckou architekturou.⁵⁷ Došlo tak ke vzniku jakési všeobecně tradované formy, hojně užívané a rozvíjené ve středoevropském prostředí témež po celé 17. století, v Čechách s přesahem do počátku století osmnáctého.⁵⁸ Z ryze praktického hlediska lze časté užití typu chápat jako možnost jednoduchého zcelení starší zástavby.

2.1.1.1 Čtyřkřídlé blokové stavby na obdélném půdorysu

Pravidelný chodbový dvoutrakt kolem nádvoří⁵⁹ je nejužívanější typ čtyřkřídlé dispozice s dlouhým časovým přesahem před i za námi vymezené období. Nejvíce staveb bylo vybudováno v šedesátých a sedmdesátých letech 17. století. Některé zámecké stavby s dochovaným dvoukřídlým nebo trojkřídlým půdorysem byly v původním konceptu zamýšleny jako uzavřené čtyřkřídlé objekty.⁶⁰

Renesančního původu je dispozice složená ze tří obytných křídel,⁶¹ spojených výškově sjednoceným komunikačním traktem. Vyskytuje se ve dvou případech v poslední čtvrtině 17. století.⁶² Do stejné doby patří progresivnější uspořádání obytných křídel kolem nádvoří s hlavním širokým křídlem

⁵⁵ Jerzy KOWALCZYK: Sebastiano Serlio a sztuka polska. O roli włoskich traktatów architektonicznych w dobie nowożytnej, Wrocław 1973, 191: například projekt Serliovy předměstské vily (VII. kniha, č. XVII, vydání 1575, str. 41.)

⁵⁶ zakotvení časně novověkého typu paláce s pravidelnou dispozicí lze sledovat od druhé poloviny 15. století.

⁵⁷ Jean-Marie PÉROUSE DE MONTCLOS: De la Renaissance à la Révolution, Paris 2003, 82: například Ancy-le-Franc (po 1544)

⁵⁸ například zámek v Chotěboři, návrhy Pavla Ignáce Bayera (Věra NAŇKOVÁ: Architekt a stavitel Pavel Ignác Bayer - představy v literatuře a skutečnost, in: Umění XXII, 1974, 224 – 261, Věra NAŇKOVÁ: Bayer, Pavel Ignác, in: Pavel VLČEK (ed.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004, 47-50).

⁵⁹ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Roudnice (Carattiho studie) - kat. č. 56; Čechtice - kat. č. 10; Stvolínky - kat. č. 64; Smiřice - kat. č. 61; Choltice - kat. č. 21; Milešov - kat. č. 43; Cítoliby - kat. č. 8; Kounice - kat. č. 29; Červený Hrádek - kat. č. 11; Rychnov nad Kněžnou - kat. č. 59; Rataje nad Sázavou - kat. č. 54; Sedlčany (studie) - kat. č. 60; Velké Dvorce - není zahrnuto v katalogu, VLČEK 1999 (pozn. 6) 490-491; Chroustovice - kat. č. 22; Ostrov nad Ohří - zámek - kat. č. 51; Byšice - kat. č. 6.

⁶⁰ Jedná se o Cítoliby - kat. č. 8; Čechtice - kat. č. 10; Choltice - kat. č. 21; Rataje nad Sázavou - kat. č. 54.

⁶¹ například zámek v Jindřichově Hradci, Litomyšli, Bučovicích.

⁶² Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Roztěž - kat. č. 57; Rokytnice v Orlických Horách - kat. č. 55.

s *appartement double*,⁶³ nebo obytný jednotrakt kolem nádvoří doplněný dvojicí protilehlých chodbových traktů.⁶⁴

Ke skupině staveb na obdélném půdorysu je nutné přiřadit budovy s blokovou zástavbou kolem kosodélného nádvoří,⁶⁵ k jejichž vzniku vedla snaha o využití a sjednocení konstrukcí starší zástavby do pravidelného útvaru.

2.1.1.2 Čtyřkřídlé blokové stavby na čtvercovém půdorysu

Čtyřkřídlé blokové stavby na čtvercovém půdorysu jsou zastoupeny pouze třemi realizacemi, započatými kolem poloviny století a studií z dvacátých let. Lze je rozdělit na typ dispozice s pravidelným chodbovým dvoutraktem kolem nádvoří⁶⁶ a pravidelným jednotraktem kolem nádvoří.⁶⁷

2.1.2 Vícedvorové pravidelné blokové dispozice

Typ vícedvorové pravidelné blokové dispozice, který lze rovněž najít již ve starověké palácové architektuře, byl rozvíjen od 15. století v architektuře městských rezidencí⁶⁸ a vyvrcholil realizací Escorialu. Vícedvorová forma se uplatnila rovněž ve francouzské tvorbě druhé poloviny 16. století.⁶⁹ Tři české ukázky⁷⁰ mají předstupně v renesančních zámcích⁷¹ a ve stavbách budovaných nebo navrhovaných ve druhém a třetím desetiletí 17. století na Moravě a ve Vídni.⁷² Místní realizace spojuje pouze vícedvorová forma. Zatímco jičínský zámek⁷³ se třemi vnitřními

⁶³ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Vysoký Chlumeč (studie) - kat. č. 72; Libochovice - kat. č. 38.

⁶⁴ Lnáře - kat. č. 40.

⁶⁵ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Lukavec - kat. č. 42; Nové Město nad Metují - kat. č. 48; Krchleby - kat. č. 30; Zákupy - kat. č. 73; Děčín - kat. č. 14; Lemberk - kat. č. 35; Radíč - kat. č. 53; Lešany - kat. č. 37.

⁶⁶ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Čerov? (studie nerealizovaného zámku) - kat. č. 12; Štěkeň - kat. č. 65.

⁶⁷ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Bzí - kat. č. 7; Mníšek pod Brdy - kat. č. 46.

⁶⁸ WAGNER-RIEGER 1981 (pozn. 3) 60, 63: například palazzo Pitti ve Florencii, Belvédér ve Vatikánu, Mnichovská rezidence, Hofburg ve Vídni.

⁶⁹ například zámek Charleval, PÉROUSE DE MONTCLOS 2003 (pozn. 57) 122.

⁷⁰ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Jičín - kat. č. 24; Rychnov nad Kněžnou - kat. č. 59; Nové Dvory - není zahrnuto v katalogu, VLČEK 1999 (pozn. 6) 388 - 389.

⁷¹ například zámek v Českém Krumlově, Jindřichově Hradci.

⁷² jedná se o studii zámku Brtnice a vídeňskou Favoritu, KROUPA 2001 (pozn. 1) 25-26; FIDLER 2002 (pozn. 28) 182.

⁷³ Jičín - kat. č. 24.

dvory stojí na počátku vymezeného období, Rychnov nad Kněžnou a Nové Dvory,⁷⁴ které mají dispozici složenou ze dvou nádvoří, patří dobou realizace poslední třetině století.

2.1.3 Trojkřídlá bloková dispozice uzavřená nižším vstupním křídlem

Typ trojkřídlé blokové dispozice uzavřená nižším vstupním křídlem má původ ve Francii, kde můžeme jeho vývoj sledovat již před polovinou 16. století⁷⁵ až k vrcholným realizacím první poloviny 17. století,⁷⁶ reprezentovaným zejména Lucemburským palácem v Paříži⁷⁷ a zámek Richelieu.⁷⁸

Dosud není zřejmé, jakým způsobem se typ v šedesátých letech dostal do českých zemí.⁷⁹ V roce 1666 byl použit v nerealizované variantě projektu na zámek v Kostomlatech pod Milešovkou.⁸⁰ V případě roudnického zámku⁸¹ není zcela jasná doba vzniku návrhu nízkého vstupního křídla s věží. Sníženým vstupním traktem byl v první raně barokní etapě opatřen zámek v Červeném Hrádku.⁸² Obě stavby spojuje jméno stavitele Antonia Porty, jenž dále navrhl zámek ve slezské Zaháni,⁸³ který se celkovým řešením rovněž řadí k tomuto typu stavby. Další podobná slezská realizace vznikla v Zabóru.⁸⁴

⁷⁴ Rychnov nad Kněžnou - kat. č. 59; Nové Dvory - není zahrnuto v katalogu, VLČEK 1999 (pozn. 6) 388 - 389.

⁷⁵ například zámky v Bury, Écouen, Anet, PÉROUSE DE MONTCLOS 2003 (pozn. 57) 53, 95, 104.

⁷⁶ STEFAN 1959 (pozn. 22) 315; BRUNNER-MELTERS 2002 (pozn. 16) 156: typ bezprostředně souvisí s okruhem francouzského krále a prvního ministra, 164: mimo Francii například Palazzo Reale v Turínu (1645-1658), zámek Friedenstein, Gotha (od 1643), zámek Augustusburg ve Weißenfels (1660-1676).

⁷⁷ VLČEK 1999 (pozn. 6) 88; BRUNNER-MELTERS 2002 (pozn. 16) 136; PÉROUSE DE MONTCLOS 2003 (pozn. 57) 219.

⁷⁸ BRUNNER-MELTERS 2002 (pozn. 16) 140; PÉROUSE DE MONTCLOS 2003 (pozn. 57) 225.

⁷⁹ 3,5% z celkového počtu.

⁸⁰ Kostomlaty I (studie) - kat. č. 28.

⁸¹ Roudnice - kat. č. 56.

⁸² za sdělení této skutečnosti děkuji Ing. Petru Mackovi, Červený Hrádek - kat. č. 11.

⁸³ Konstanty KALINOWSKI: Architektura doby baroku na Śląsku, Warszawa 1977, 49: realizace 1670-1675.

⁸⁴ KALINOWSKI 1977 (pozn. 83) 52: kolem 1670-1680, tři dvoupatrová křídla s nižším vstupním přízemním křídlem s vyhlídkovým ochozem na střeše.

2.1.4 Trojkřídle stavby

Trojkrídle stavby⁸⁵ můžeme rozdělit na dva základní typy. Prvním je trojkřídla dispozice s mělkými bočními křídly,⁸⁶ za jejíž prototyp lze označit římskou vilu Farnese z počátku 16. století.⁸⁷ Ačkoliv v námi sledovaném období náleží všechny české realizace až do osmdesátých let, objevily se již na počátku 17. století dvě stavby zámků s obdobným dispozičním řešením.⁸⁸

Druhým typem je trojkřídla dispozice s prodlouženými bočními křídly,⁸⁹ jejíž vývojový předstupeň lze sledovat v trojkřídlych blokových stavbách, uzavřených nižším vstupním křídlem, o nichž pojednává předchozí kapitola. Vrcholnou realizaci stavby s otevřeným nádvořím představují jednotlivé etapy budování zámku ve Versailles, který se v konečné podobě stal syntézou všech předchozích typů.⁹⁰ Na vrcholné dispoziční francouzské typy vědomě navazovala přestavba zámku v Duchcově z přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 17. století.⁹¹ U většiny ostatních realizací nelze zcela jasně rozhodnout, měla-li být trojkřídla forma konečnou podobou.

Rozmanitost v řešení nepravidelných trojkřídlych dispozic⁹² je velkou měrou určena sjednocením starší zástavby nebo omezením stavební parcely například linií komunikace.

2.1.5 Dvoukřídla dispozice

Podobně jako u předchozího typu nelze zhruba u poloviny staveb s dvoukřídla dispozicí⁹³ určit, zda se jedná o zamýšlenou konečnou podobu či o

⁸⁵ 16% z celkového počtu.

⁸⁶ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Trója - kat. č. 67; Stárkov - kat. č. 62; Dolní Přím - kat. č. 15; Kunratice - kat. č. 32.

⁸⁷ WAGNER-RIEGER 1981 (pozn. 3) 62.

⁸⁸ jedná se o zámky v Lánech a ve Vičicích, Kašička František: Renesanční podoba státního zámku v Lánech, Umění XXXI, 1983, 34-39; VLČEK 1999 (pozn. 6) 79, 332, 495.

⁸⁹ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku ve druhé polovině 17. století: Čížkovice - není zahrnuto v katalogu, VLČEK 1999 (pozn. 6) 213; Cítoliby - kat. č. 8; Čečovice - kat. č. 9; Duchcov - kat. č. 17; Ostrov nad Ohří - Palác princů - kat. č. 51.

⁹⁰ WAGNER-RIEGER 1981 (pozn. 3) 60; PREISS / HORYNA / ZAHRADNÍK 2000 (pozn. 18) 106.

⁹¹ Duchcov - kat. č. 17.

⁹² Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Toužim - kat. č. 66; Mimoň - kat. č. 45; Nový Hrad u Jimlína - kat. č. 49; Hostačov - kat. č. 18; Bílina - kat. č. 2; Kynžvart - kat. č. 33.

⁹³ 7% z celkového počtu.

jistou fází budování zámeckého areálu.⁹⁴ Původní koncept můžeme sledovat u jedné stavby z třicátých let a jednoho realizace a studie, náležejících do šedesátých let 17. století.⁹⁵

2.1.6 Bloková stavba na obdélném půdorysu

Blokové stavby na obdélném půdorysu⁹⁶ představují základní dispoziční typ s dlouhou genezí v italské vilové architektuře⁹⁷ i v české předbělohorské produkci. Během sledovaného období se v rámci celkové produkce uplatňovaly se vcelku rovnoměrným způsobem. Podle vnitřního uspořádání je lze rozdělit na podélné trojtraktové se středním chodbovým traktem,⁹⁸ na podélné dvoutraktové⁹⁹ s variantou s arkádovým chodbovým traktem¹⁰⁰ či jednotraktové dispozice s příčným dělením prostor,¹⁰¹ k nimž je možné přiřadit i některé letohrádky.¹⁰²

2.1.7 Bloková stavba na půdorysu čtverce

Blokové stavby na rovnostranném půdorysu¹⁰³ byly budovány v poslední etapě vymezeného období, tedy v sedmdesátých a osmdesátých letech 17. století. Typ, jehož původ je spojován s vilou Poggio a Caiano,¹⁰⁴ vychází z italské vilové¹⁰⁵

⁹⁴ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Čestice - kat. č. 13; Verněřov - není zahrnuto v katalogu; Trhanov - není zahrnuto v katalogu, VLČEK 1999 (pozn. 6) 479; Cerekvice nad Bystřicí - není zahrnuto v katalogu, Martin EBEL / Ladislav SVOBODA: Zámecký areál v Cerekvici nad Bystřicí, in: Průzkumy památek 2, 1997, 88-101.

⁹⁵ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Pruněřov - není zahrnuto v katalogu, Jiří ÚLOVEC: Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech, Praha 2000, 236 - 238; Kostomlaty pod Milešovkou II (studie) - kat. č. 28, Březno - kat. č. 5.

⁹⁶ 20% z celkového počtu.

⁹⁷ WAGNER-RIEGER 1981 (pozn. 3) 59.

⁹⁸ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Zduchovice - kat. č. 74; Křinec - kat. č. 31; Nejde - není zahrnuto v katalogu, VLČEK 1999 (pozn. 6) 383; Horní Luby - není zahrnuto v katalogu, ÚLOVEC 2000 (pozn. 95) 101-103; Hostivice - kat. č. 19.

⁹⁹ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Vinařice - kat. č. 71; Nová Ves - není zahrnuto v katalogu, ÚLOVEC 2000 (pozn. 95) 205-206; Kostomlaty pod Milešovkou - kat. č. 28; Žihobce - kat. č. 76; Hlavňovice - není zahrnuto v katalogu, Jiří ÚLOVEC: Hrady, zámky a tvrze Klatovska, Praha 2004, 67-70.

¹⁰⁰ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Lčovice - kat. č. 34; Kestřany - kat. č. 25; Vilémov - kat. č. 69.

¹⁰¹ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Brnky - kat. č. 3; Ježovy - kat. č. 23.

¹⁰² Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Lemberk - letohrádek - kat. č. 36; Klášterec nad Ohří - letohrádek - kat. č. 27.

¹⁰³ 7% z celkového počtu.

¹⁰⁴ budovaná od roku 1479, WAGNER-RIEGER 1981 (pozn. 3) 59.

¹⁰⁵ například Serliův návrh centrální vily s oktogonálním sálem a střešním pavilonem, KOWALCZYK 1973 (pozn. 55) 211.

i francouzské zámecké architektury.¹⁰⁶ V mnoha obměnách jej používal zejména Andrea Palladio. Téměř všechny české realizace s centrálním komunikačním prostorem,¹⁰⁷ mezi něž patří i budova ostrovského letohrádku,¹⁰⁸ spojuje mimo jiné prvek pavilonové nástavby.

2.1.8 Půdorys H

Na půdorysu písmene „H“ byl v posledních dvou desetiletích 17. století budován pouze zámek v Žehušicích.¹⁰⁹ Formování půdorysu Žehušic a jeho kompoziční upřednostnění přímé průčelní fronty má spíše než k prostorově otevřené barokní formě se zrcadlovými náznaky otevřených dvorů blíže k projektu vily č. XV ze VII. knihy Serlioova traktátu, vydané roku 1575.¹¹⁰ Serlioovy návrhy vil přinášely i další obměny typu s otevřeným vstupním i zahradním prostranstvím, rozvíjeného v zámecké¹¹¹ a palácové¹¹² architektuře v druhé polovině 16. a v 17. století. S charakteristickými ukázkami tohoto dispozičního typu se v Čechách setkáme až při vrcholně barokních zámeckých realizacích v první třetině 18. století.

2.1.9 Osově symetrická dispozice na polygonálním půdorysu

Idea osově symetrické dispozice na pentagonálním půdorysu, jehož tvar byl částečně vymezen stávající zástavbou, vedla na sklonku devadesátých let 17. století k nové hmotové kompozici zámku v Bělé pod Bezdězem.¹¹³ Do podobného útvaru byl po roce 1720 sjednocen zámek v Běstvině,¹¹⁴ který rovněž získal základní půdorysný tvar díky starší zástavbě. Názorný příklad přeměny středověkého sídla

¹⁰⁶ například palác zámku Chambord (20. léta 16. století, PÉROUSE DE MONTCLOS 2003 (pozn. 57) 63.

¹⁰⁷ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Líšňany - kat. č. 39; Ostrov nad Ohří - letohrádek - kat. č. 51; Milíčevy - kat. č. 44; Nalžovice - není zahrnuto v katalogu VLČEK 1999 (pozn. 6) 389-390; Újezd Svatého Kříže - kat. č. 68; Pátek - kat. č. 52.

¹⁰⁸ varianty centrálních letohrádků se střešními pavilony prezentuje Abraham Leuthner ve svém kompendiu, Viktorie WACHSMANNOVÁ: Život a dílo Abrahama Leuthnera, in: Památky archeologické XXXXII, 1946, 28; podobnosti lze nalézt ve studiích centrální vily Tylmana van Gameren (konec 17. stol.), KOWALCZYK 1973 (pozn. 55) 211.

¹⁰⁹ Žehušice - kat. č. 75.

¹¹⁰ KOWALCZYK 1973 (pozn. 55) obr. 185.

¹¹¹ například zámek Anet ve Francii, PÉROUSE DE MONTCLOS 2003 (pozn. 57) 104;

¹¹² téma bylo rozvíjeno například v římském paláci Barberini, v paláci hejtmana Koniecpolskego ve Varšavě ze 40. let v plánu letního paláce Lubomirskich v Rzeszówě (konec 17. století), KOWALCZYK 1973 (pozn. 55) 209-210; v letním paláci v Drážďanech (1678-1683), Hagen BÄCHLER / Monika SCHLECHTE: Sächsisches Barock. Aus der Zeit von Matthes Daniel Pöppelmann, Leipzig 1990, 8.

¹¹³ Bělá pod Bezdězem - kat. č. 68.

¹¹⁴ Ladislav SVOBODA: Běstvina, in: Encyklopedie českých tvrzí, I. díl, A-J, Praha 1998, 19-20.

s nepravidelnou zástavbou v moderní osově symetrický zámek s polygonálním obrysem nádvoří ukázal již v roce 1567 Philibert De l'Orme.¹¹⁵

2.1.10 Centralizované dispozice letohrádků a loveckých zámečků

Mimo výše uvedených staveb letohrádků na čtvercovém¹¹⁶ a obdélném¹¹⁷ půdorysu, několikrát použitím i v předbělohorské době, se v dispozicích drobných kratochvilných a loveckých sídel vyskytují centrální typy s ústředním prostorem, jehož tvar často kopíruje obvod stavby.

Na půdorysu oktogonu byly v poslední etapě vymezeného období budovány dva lovecké zámečky,¹¹⁸ v jejichž pomyslném středu se sbíhaly cesty, paprscitě protínající obor. Další realizace tohoto typu náleží až do následujícího století. Jejich předobrazem mohl opět být Serliův návrh vily s oktogonálním obrysem a dvorem typu *molino da vento*.¹¹⁹

Dalším centrálním typem je lovecké sídlo na oválném půdorysu, jehož jedinou realizaci představuje zámek Humprecht.¹²⁰ Jako o možném vývojovém předstupni lze uvažovat zahradním pavilonu v Gorzanowě z padesátých let stojícím na kruhovém půdorysu s převýšeným kruhovým sálem obíhaným věncem prostor sloučených do dvou skladebných jednotek, jehož autorství přisuzuje Konstanty Kalinowski autorovi Humprechtu, Carlu Luragovi.¹²¹

2.1.11 Dispoziční prvky vně základního obrysu

Během celého období vymezeného pro tuto práci se u výše uvedeného výčtu dispozičních typů v omezené míře vyskytují prvky, které uvozují či zdůrazňují hmotu zámku. Patří k nim nárožní věžice a rizality a centrálně umístěné rizality nebo věže.

¹¹⁵ Premier Tome (1567), PÉROUSE DE MONTCLOS 2003 (pozn. 57) 146.

¹¹⁶ Lemberk - kat. č. 36; Klášterec nad Ohří - kat. č. 27; varianty centrálních zámečků se střešními pavilony prezentuje Abraham Leuthner v „Grundtliche Darstellung“, WACHSMANNOVÁ 1946 (pozn. 108) 28, návrh centrální vily s oktogon. sálem a střešním pavilonem nalezneme u Sebastiana Serlia i v návrzích Tylmana van Gameren z konce 17. století, KOWALCZYK 1973 (pozn. 55) 211.

¹¹⁷ Ostrov nad Ohří - letohrádek - kat. č. 51; Pátek - kat. č. 52.

¹¹⁸ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Nový Kuncberk - kat. č. 50; Střítež - kat. č. 63.

¹¹⁹ vila č. XIII, str. 29 ze VII. knihy Serliova traktátu, vydané roku 1575 KOWALCZYK 1973 (pozn. 55) obrazová příloha 197.

¹²⁰ Humprecht - kat. č. 20.

¹²¹ KALINOWSKI 1977 (pozn. 83) 39; Pavel VLČEK: Lurago, Carlo, in: Vlček Pavel (ed.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004, 383

2.1.11.1 Nárožní věžice

Forma nárožních věžic, jež bezprostředně navázala na hojně používané typy předbělohorského období, byla odvozena ze středověké i časně novověké pevnostní architektury. Měla upomínat na původní pevnostní funkci panských sídel.

Použití typu hexagonální věžice¹²² můžeme sledovat ve třech případech do padesátých let 17. století. Jako plně etablovaný výrazový prostředek jej nalezneme v zámecké¹²³ a klášterní¹²⁴ architektuře po polovině 17. století. Oktagonální varianta věžice, kterou představují dvě realizace z dvacátých let¹²⁵ a jedna z druhé poloviny století,¹²⁶ byla použita v šedesátých letech 17. století na rakouském zámku Petronell.¹²⁷

Oproti polygonálním typům se okrouhlá věžice, aktuální v evropské architektuře 16. století (vyjma Itálie), zdá být jistým anachronismem. Uplatnění se dočkala v přizpůsobení se renesančnímu tvarosloví při zcelování dispozice zámku v Louňovicích¹²⁸ a v podobě dvojice nárožních schodišťových věžic zámku v Kostomlatech pod Milešovkou.¹²⁹ Jako pozůstatek předchozích projektů z třicátých a padesátých let 17. století a jejich dílčí realizace nalezneme okrouhlé nárožní bašty ještě v první studii zámku v Zagani od Antonia Porty z roku 1670.¹³⁰

2.1.11.2 Nárožní rizalit

Prvek pravidelného nárožního rizalitu, jehož původ můžeme najít v antice nebo v severské středověké hradní architektuře, přinesl do zámecké architektury 16.

¹²² Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Toužim - kat. č. 66; Čestice - kat. č. 13; Mníšek pod Brdy - kat. č. 46.

¹²³ například zámek v Holešově, Václav RICHTER: Filiberto Luchese na Moravě, in: Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění, 1934, 3; Bohumil SAMEK: Umělecké památky Moravy a Slezska I (A - I), Praha 1994, 501-502; Zdeněk KUDĚLKA: Zámek v Holešově, in: KRSEK Ivo / KUDĚLKA Zdeněk / STEHLÍK Miloš / VÁLKA Josef: Umění baroka na Moravě a ve Slezsku, Praha 1996, 190-194

¹²⁴ například klášter v Kladrubech nebo Klášterní Hradisko v Olomouci, Karel NOVÁČEK / Petr SOMMER / Pavel VLČEK: Kladruby, in: Pavel VLČEK / Petr SOMMER / Dušan FOLTÝN (ed.): Encyklopedie českých klášterů, Praha 1997, 290; Zdeněk KUDĚLKA: Bývalý premonstrátský klášter v Klášterním Hradisku, in: KRSEK Ivo / KUDĚLKA Zdeněk / STEHLÍK Miloš / VÁLKA Josef: Umění baroka na Moravě a ve Slezsku, Praha 1996, 203-206.

¹²⁵ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Jičín - kat. č. 24; Vinařice - kat. č. 71.

¹²⁶ zámek v Bukovanech, Ladislav SVOBODA: Bukovany, in: Encyklopedie českých tvrzí, I. díl, A-J, Praha 1998, 56.

¹²⁷ Werner KITLITSCHKA: Das Schloss Petronell in Niederösterreich beiträge zur Baugeschichte und kunsthistorischen Bedeutung, in: Arte Lombarda XII/1967, 105.

¹²⁸ Louňovice pod Blaníkem - kat. č. 41.

¹²⁹ Kostomlaty pod Milešovkou - kat. č. 28.

¹³⁰ KALINOWSKI 1977 (pozn. 83) 48.

a 17. století jednak rozvoj časně novověké fortifikační architektury, především pak Serliův model *palazzo in modo fortezza*, rozšířený a rozvíjený zejména ve francouzské architektuře od poloviny 16. století a rovněž ve velice časných realizacích na českém území. Serliem publikovaný projekt zámku Ancy-le-Franc¹³¹ či vyobrazení vilových staveb měly poměrně dlouhou odezvu během celého 17. století.¹³² Ve střední Evropě počátku 17. století byl tento typ realizován na zámku Aschaffenburg.¹³³ V našem prostředí se dočkaly, s výjimkou Portova projektu Vysokého Chlumce z roku 1673,¹³⁴ čtyř realizací až na sklonku osmdesátých a počátku devadesátých let 17. století.¹³⁵ Ve stejné době bylo téma běžné v bavorské¹³⁶ či polské architektuře.¹³⁷

Ukázku zřídka realizovaného typu nárožního bastionového rizalitu s vyhlídkovou terasou v úrovni *piana nobile* nalezneme na zámku Roudnice. Narozdíl od svého vzoru, Palazzo Farnese v Caprarole,¹³⁸ je na rizalitech zachováno členění průčelí.

2.1.11.3 Střední rizalit

Při zdůraznění centrální části osově symetrických zámeckých prospektů byla postupně věž nebo věžový rizalit nahrazena formou víceosého rizalitu.

Centrálně umístěná průjezdná věž představuje v české časně novověké architektuře ustálený prvek, kontinuálně navazující na středověký symbol hlásky jako svrchované světské moci, vytvářející v siluetě sídelního útvaru protipól moci církevní. Téma věže bylo v našem prostředí natolik zakotveno, že se ani na vrcholných realizacích neprosadila francouzská předloha vstupního tempietta.¹³⁹ Proto se v Roudnici nad Labem uplatnila průjezdná hodinová věž s hranolovou

¹³¹ PÉROUSE DE MONTCLOS 2003 (pozn. 57) 82.

¹³² návrh Poggio reale (prototyp čtyřkřídlé stavby s nárožními rizality) se nalézá i v Leuthnerově kompendiu, WACHSMANNOVÁ 1946 (pozn. 108) 27.

¹³³ Georg J. REIMANN: Renaissance, Leipzig 1966, 32; VLČEK 1999 (pozn. 6) 75: již od 1616 kolovaly rytiny Aschaffenburgu Evropou.

¹³⁴ Vysoký Chlumeč - kat. č. 72.

¹³⁵ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Cítoliby - kat. č. 8; Žihobce - kat. č. 76; Ostrov - Palác princů - kat. č. 51.

¹³⁶ například zámek Seehof, Lucia LONGO: Antonio Petrini. Ein Barockarchitekt in Franken, München / Zürich 1985, 78; Salomon KLEINER: Schönbornschlösser. Drei Vedutenfolgen aus den Jahren 1726-31, Dortmund 1996², 121.

¹³⁷ například zámek Rydzyna (1690 - 1694) a Wilanów (1678-1681), KOWALCZYK 1973 (pozn. 55) 181, 198.

¹³⁸ Giuseppe MAZOTTI / Pier Fausto BAGATTI VALSECCHI: Ville d'Italia, Milano 1972, 166.

¹³⁹ BRUNNER-MELTERS 2002 (pozn. 16) 167.

podnoží, na níž dosedá těleso na oktogonálním půdorysu. Dobově aktuální oktogonální zakončení věže bylo obvyklé v oblastech hraničících se Saskem již od středověku,¹⁴⁰ O oktogonálním zakončení roudnické věže rozhodl Václav Eusebius z Lobkovic v roce 1672, krátce předtím, než začal Wolf Caspar von Klengel budovat gigantickou oktogonální věž rezidenčního zámku v Drážďanech.¹⁴¹

Z šedesátých let pochází jak běžnější hranolová formu věže v Mimoni a Lnářích, tak dva cylindrické věžové rizality schodišť v kratších průčelích zámku v Nejdku.

Jednoosé rizality, které se svým pojetím více blíží výše zmíněné funkci centrálně umístěné věže, nalezneme v rozmanitých variacích v průběhu druhé poloviny 17. století.¹⁴²

Téma víceosých rizalitů bylo rozvíjeno od poloviny 16. století a poté v nově vlně po polovině 17. století zejména ve francouzské, respektive italské architektuře.¹⁴³ Spíše výjimečná realizace dvouosého rizalitu sloužila v obou časově vzdálených případech k překrytí zlomu při navázání starší části stavby na novou.¹⁴⁴

Troj- a víceosé centrální rizality, budované od sedmdesátých let 17. století, většinou vymezovaly vnější hmotu hlavního sálu. Nejčastější formou byl trojosý rizalit, používaný v sedmdesátých a osmdesátých letech 17. století.¹⁴⁵ V osmdesátých letech nalezneme často v trojosé formě rizalitu sružená okna, zdůrazňující centrální část vůči bočním úsekům průčelí. Čtyřosý rizalit¹⁴⁶ byl vybudován nebo navržen ve třech případech stejného časového úseku jako trojosý, ale ve výraznějších hmotových odstupech vůči základní ploše průčelí. Mělký a

¹⁴⁰ Petr MACEK: Barokní architektura a stavitelství v severních Čechách, in: Petr HRUBÝ / Michael HRUBÁ (ed.): Barokní umění v severozápadních Čechách, Ústí nad Labem 2003, 37.

¹⁴¹ BÄCHLER / SCHLECHTE 1990 (pozn. 112) 7.

¹⁴² Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Bzí - kat. č. 7; Zákupy - kat. č. 73; Milíčevy - kat. č. 44; Rokytnice v Orlických Horách - kat. č. 55.

¹⁴³ například v projektech Louvru kolem poloviny 16. a po polovině 17. století, PÉROUSE DE MONTCLOS 2003 (pozn. 57)249 - 269.

¹⁴⁴ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Jičín - kat. č. 24; Libochovice - kat. č. 38.

¹⁴⁵ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Lnáře - kat. č. 40; Vysoký Chlumec I - kat. č. 72; Ostrov - letohrádek - kat. č. 51; Roztěž - kat. č. 57; Velké Dvorce - není zahrnuto v katalogu VLČEK 1999 (pozn. 6) 490 - 491; Žehušice - kat. č. 75; Ostrov - zámek - kat. č. 51; Kunratice - kat. č. 32; Bělá pod Bezdězem - kat. č. 1.

¹⁴⁶ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Vysoký Chlumec II - kat. č. 72; Radč - kat. č. 53; Vilémov - kat. č. 69.

převýšený pětiosý rizalit¹⁴⁷ byl ve dvou případech realizován v sedmdesátých letech.

2.2 PRVKY VNITŘNÍ DISPOZICE

2.2.1 Komunikace

Vnitřní dispozice zámků je velkou měrou vázána na komunikační schémata, která lze rozlišit podle základních dispozičních typů.

Chodbový trakt kolem nádvoří, představující dvěma pětinaми realizací základní a nejpoužívanější typ komunikačního schématu vícekřídle zámecké architektury, byl kontinuálně vázán na předbělohorskou architekturu a míra použití v průběhu celého 17. století kopírovala kvantitu produkce. Jeho variantu představuje u jednodušších staveb s jednotrakovými bočními křídly chodba s navazujícím schodištěm, používaná zejména od padesátých let do sedmdesátých let 17. století zhruba ve čtvrtině produkce.

Zejména u jednokřídlych blokových staveb a budov s jednotrakovými bočními křídly se v jedné osmině případů jako hlavní komunikační prostor od šedesátých let buduje velká hala s navazujícím schodištěm. Při omezeném prostoru je schodiště od téže doby doplněno méně rozměrnou schodišťovou halou. Složitější dispozice s bočními křídly od osmdesátých let obohacují předchozí typ navazujícím chodbovým traktem.

U jednokřídlych dispozic se ve druhé polovině století vyskytuje podélné trojtraktové schéma s chodbou středního traktu.

Od šedesátých let se v několika případech jako komunikační uzel používá hlavní sál, zejména centralizovaných dispozic a u sálů zabírajících celou šíři křídla.

2.2.1.1 Schodiště

Nejčastější způsob umístění schodišť v koutech nádvoří navazuje na pozdně renesančních dispozičních schémata, užívaná během celého 17. století.¹⁴⁸ Umístění na středu křídel se objevovalo zejména u jednokřídlych objektů, u vícekřídlych

¹⁴⁷ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Červený Hrádek - kat. č. 11; Troja - kat. č. 67.

¹⁴⁸ bylo východiskem i pro umístění koutových schodišťových věží, realizovaných v hojně míře v 16. století a na počátku 17. století zejména v Německu, v Čechách využitých na sklonku 17. století.

staveb bylo méně obvyklé, ač doporučované v první čtvrtině 17. století ve francouzských teoretických pracích¹⁴⁹ a realizované v nělterých z proslulých staveb.¹⁵⁰ S výjimkou neprovedeného plánu Roudnice¹⁵¹ ze šedesátých let se centrálně položené „*Treppenhausy*“ objevují až od sedmdesátých let 17. století na stavbách navrhovaných nebo realizovaných Antoniem Portou.

Zhruba polovinu z celkového úhrnu všech schodišť tvoří schodiště dvouramenná. Časně novověký typ, rozvíjený v českém prostředí zejména v 16. století, se stal i pro 17. století naprosto převažujícím, zejména pro svou maximálně racionální skladbu a menší prostorovou náročnost oproti schodišům trojramenným. Použití tohoto typu kopíruje četnost realizací zejména ve dvacátých letech a poté od padesátých let 17. stol. Až na dvě výjimky z přelomu šedesátých a sedmdesátých let, které představuje typ dvouramenného schodiště s arkádami ve vřetenové zdi a typ s arkádovým obdélným zrcadlem, byla po celou dobu používána výhradně varianta s plnou schodišťovou zdí. V naprosté většině ústila nástupní i výstupní ramena do nádvorních chodbových traktů, od šedesátých let pak častěji do komunikačních hal nebo k prostorům před appartementy.

Trojramenná schodiště, která byla jedním z témat rozvoje centrálního víceramenného schodišťového prostoru ve francouzské a italské architektuře po roce 1600, měla téměř výhradně funkci hlavní vertikální komunikace.¹⁵² Kromě jediné výjimky z padesátých let byla budována teprve od sklonku let šedesátých a zejména v následujících dvou desetiletích. Arkády se v zrcadlech trojramenných schodišť se objevují přibližně ve stejné době, tedy od přelomu šedesátých a sedmdesátých let 17. století zhruba ve dvou pětinach případů, ve zbylých třech pětinach byl prostor zrcadel ohraničen plně vyzděnou obvodovou zdí.

Více než polovina trojramenných schodišť má podélně obdélné zrcadlo ve směru nástupního a výstupního ramene. Další varianty jsou zastoupeny spíše symbolicky. Patří mezi ně trojramenné schodiště s příčně obdélným zrcadlem (obě roudnická schodiště), dále příklady se čtvercovým zrcadlem a s plnou vřetenovou zdí, který v případě druhého návrhu piana nobile nerealizovaného zámku ve

¹⁴⁹ zejména Pierr Le Muet a Louis Savot, BRUNNER-MELTERS 2002 (pozn. 16) 149.

¹⁵⁰ například v Palais du Luxembourg (kol. 1615 PÉROUSE DE MONTCLOS 2003 (pozn. 57) 249 - 269.

¹⁵¹ Roudnice nad Labem - kat. č. 56.

¹⁵² tvoří přibližně jednu osminu z celkového počtu.

Vysokém Chlumci¹⁵³ představuje v českém prostředí společně s roudnickými schodišti vrcholné ukázky.¹⁵⁴ Další příklady trojramenných schodišť spojuje nepravidelnost schodišťového prostoru, který je v případě děčínského schodiště s trojúhelným zrcadlem určen stykem zámeckých křídel v tupém úhlu.¹⁵⁵ V případě schodiště v Novém Kuncberku¹⁵⁶ má schodišťový prostor hexagonální obrys včelí plástve s dvojicí ramen svedených podél obvodu stavby k mezipodestě s výstupním středním ramenem do patra. Ve východním schodišti roudnického zámku je naopak prostorem zrcadla vedeno široké střední nástupní rameno.

Typ vřetenových (šnekových) schodišť na kruhovém půdorysu, která představují zhruba čtvrtinu z dochovaného fondu, navázal na hojně využití již od středověku. Tato schodiště byla určena především jako doplňující obslužná komunikace, jelikož jsou v hierarchii typů schodišť podřízena schodištěm dvouramenným.¹⁵⁷ Pouze výjimečně se za specifických podmínek stávala hlavním schodištěm, jak tomu bylo v případě zámku ve Vimperku¹⁵⁸ nebo vestavby do středověké okrouhlé věže zámku v Novém Městě nad Metují.¹⁵⁹ Uvedenou míru užití tohoto typu je zapotřebí brát s rezervou, neboť konstrukčně nenáročné zrušení tělesa šnekového schodiště bylo poměrně častým jevem.

Oválná vřetenová schodiště, která se v rudolfínské době dočkala několika zajímavých realizací,¹⁶⁰ rozhodně nebyla v dalším průběhu 17. století často užívaným typem. Jako hlavní vertikální komunikaci jej zaznamenáme na zámku ve Vinařicích,¹⁶¹ jako sekundární komunikace pak bylo užito na zámku v Tróji nebo v Roudnici.¹⁶²

Nepříliš často užívaná jednoramenná schodiště, budovaná zejména v poslední třetině 17. století, sloužila především jako hlavní komunikace k reprezentačním prostorům piana nobile. Nezřídka byly mezi kratší úseky

¹⁵³ Vysoký Chlumec - kat. č. 72.

¹⁵⁴ dvě schodiště téhož typu použil A. Porta na středech bočních křídel zámku Zagaň (1670-1675), KALINOWSKI 1977 (pozn. 83) 49.

¹⁵⁵ Děčín - kat. č. 14.

¹⁵⁶ Nový Kuncberk - kat. č. 50.

¹⁵⁷ FIDLER 2002 (pozn. 28) 144.

¹⁵⁸ Vimperk - kat. č. 70.

¹⁵⁹ Nové Město nad Metují - kat. č. 48.

¹⁶⁰ například v Matematické věži Pražského Hradu nebo v zámku ve Vlašimi.

¹⁶¹ Vinařice - kat. č. 71.

¹⁶² Trója - kat. č. 67; Roudnice nad Labem - kat. č. 56.

s pohodlným sklonem vkládány mezipodesty, jako tomu bylo v případě Roudnice¹⁶³ nebo Kynžvartu.¹⁶⁴

Několik známých případů venkovních schodišť nám naznačuje, že ani volný prostor centrálního prostranství, chápaný jako reprezentativní součást vstupního nebo zahradního průčelí, nevedl tvůrce k větší kreativě a vyvážení z pozdně renesančních forem. Podoba mnohých venkovních schodišť zanikla při úpravách průčelí v dalších etapách nebo byla nahrazena novými tvary. Z dochovaných příkladů z poslední třetiny 17. století lze soudit, že se jednalo o varianty skladeb přímých ramen s mezipodestami, nejčastěji ve čtyřramenné podobě,¹⁶⁵ řidčeji dvouramenné¹⁶⁶ nebo šestiramenné. Jejich původ nalezneme v italské i české profánní architektuře 16. a počátku 17. století. Až na sklonku 17. století, v období mimo vymezený časový rámec této práce, přicházejí na řadu komplikovanější křivkové útvary, které ústily do reprezentačních prostor piana nobile.¹⁶⁷

2.2.1.2 Průjezd

Raně novověký ideál osové souměrnosti, důsledně naplňovaný v barokní architektuře, určil umístění hlavního portálu s průjezdem na centrální osu hlavního křídla, jak tomu bylo u více než poloviny sledovaných příkladů. Především z důvodu použití starších konstrukcí se zhruba třetina hlavních průjezdů ocitla mimo střed hlavního průčelí. V případě jičínského zámku¹⁶⁸ ústí z náměstí do předních dvorů dva paralelní průjezdy. Výjimečně byl průjezd umístěn v bočním křídle.

Vedle převažujícího jednoduchého tunelového typu se začal od šedesátých let 17. století uplatňovat trojlodní průjezd.¹⁶⁹ Je příznačné, že tento motiv,

¹⁶³ Roudnice nad Labem - kat. č. 56; BRUNNER-MELTERS 2002 (pozn. 16) 168: autorka spojuje schodiště s janovskými předlohami.

¹⁶⁴ Kynžvart - kat. č. 33.

¹⁶⁵ v českém prostředí téměř výhradně na stavbách realizovaných Antoniem Portou, v Rakousku například jako přístup do hlavního sálu přímo z nádvoří na zámku Petronell, KITLITSCHKA 1967 (pozn. 127) 117.

¹⁶⁶ nejčastěji používané Serliem.

¹⁶⁷ PREISS / HORYNA / ZAHRADNÍK 2000 (pozn. 18) 104; VLČEK 1998 (pozn. 22) 268.

¹⁶⁸ Jičín - kat. č. 24.

¹⁶⁹ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Choltice - kat. č. 21; Milešov - kat. č. 43; Kostomlaty pod Milešovkou I (nerealizovaný projekt) - kat. č. 28; Libochovice - kat. č. 38.

vycházející z italské palácové a vilové architektury 16. století,¹⁷⁰ byl v českém prostředí navržen již ve dvacátých letech 17. století v nerealizovaném projektu, zhotoveném snad pro Albrechta z Valdštejna.¹⁷¹ Původ víceprostorového průjezdu lze najít v již v dlouhém vývoji pevnostní architektury nebo návrzích slavnostních bran.

2.2.2 Reprezentační prostory

Prostory reprezentačního podlaží (*piano nobile*) se zpravidla nalézaly v prvním patře, u necelé desetiny budov pak v patře druhém.¹⁷² Jednalo se zejména o nevelké stavby pro odpočinek, u nichž byl výhled jedním ze základních požadavků, nebo bylo druhé patro přistavováno na starší objekt.

Umístění reprezentačních a obytných prostor do horních podlaží doporučoval ve svém traktátu Andrea Palladio: „...*tak jako blahoslavený Bůh uspořádal naše údy tak, aby krásnější byly na místech viditelných a méně důstojné na místech skrytých, tak také my umístíme na stavbě hlavní a důstojné části na otevřená místa a méně krásné na místa našim očím co možno nejskrytější....Proto doporučuji, aby v nejnižší části budovy, kterou dělám jako podzemí, byly umístěny sklepy, sklady dříví, špižírny, kuchyně, čeledníky, místnosti pro žehlení nebo praní, pece a jiné takové, které jsou nezbytné pro denní potřebu, z čehož se těží dvojí výhoda: jedna, že hořejší část zůstává úplně volná, a druhá, která je neméně důležitá, je, že takové uspořádání je zdravé pro bydlení, protože je poloha této části vzdálena vlhkosti země; mimo to, jsouc zvýšena mají lepší možnost viditelnosti a rozhledu....“¹⁷³*

2.2.2.1 Sál

Sál byl nejdůležitějším a nejrozlehlejším prostorem šlechtické rezidence. V jeho útrokách se odehrávaly společenské aktivity, reprezentující svého majitele

¹⁷⁰ například Michelangelův projekt římského Palazzo Farnese či Serliův plán vily v projektu fra Valerio dal'Anderana (VII. kniha, 1575, str. 241), Renato BONELLI: Palazzo Farnese, in: Paolo PORTOGHESI / Bruno ZEVI (ed.): Michelangiolo architetto, Torino 1964, 609 - 649; KOWALCZYK 1973 (pozn. 55) obr. 202.

¹⁷¹ Čeřov? (studie nerealizovaného zámku) - kat. č. 12.

¹⁷² Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Vinařice - kat. č. 12; Nové Město nad Metují - kat. č. 48; Krchleby - kat. č. 30; Brnky - kat. č. 3; Zákupy - kat. č. 73, Kounice - kat. č. 29; Újezd Svatého Kříže - kat. č. 68; Dolní Příim - kat. č. 15.

¹⁷³ PALLADIO 1958 (pozn. 43) 88.

organizací i „kulisami“.¹⁷⁴ Od počátku sledovaného období je rozeznatelná snaha o centrální umístění sálu, jak doporučoval Andrea Palladio: „.....*Kromě toho mají všechny dobře uspořádané domy uprostřed a v nejkrásnější své části některé místnosti, jimž odpovídají a do nichž ústí všechny ostatní. Ty se ve spodní části obvykle nazývají předsíněmi a v horních sály....*“¹⁷⁵ Mimo centrální osu byly sály umístěny výjimečně, zejména pak při dalším využití konstrukcí přestavovaného sídla, nedovolujících osově symetrické uspořádání. Hlavní sál byl v třetině případů situován do jižního a do východního křídla, ve čtvrtině případů do západního křídla, nejméně často byl v křídle severním.

Vztahy půdorysných rozměrů hlavních sálů lze nejčastěji vyjádřit poměrem 3:2 (kvintou), aplikovaným ve více než čtvrtině případů v rovnoměrné míře použití během celého sledovaného období. Poměr 2:1 (oktáva), vyskytující se do sedmdesátých let 17. století, a poměr 5:3, používaný od sklonku sedmdesátých let, lze rozeznat ve více než pětině případů pro každý typ. Ve více než desetině případů bylo užito poměru 5:4, aplikovaného s výjimkou návrhu valdštejnského zámku z dvacátých let¹⁷⁶ výhradně v sedmdesátých letech 17. století, a poměru 3:1, sledovatelného v celém průběhu 17. století. Zcela výjimečně se v šedesátých letech 17. století vyskytují poměry 4:3 (kvarta), 4:1 (dvojoktáva) a 7:4.

Více než třetina sálů přesahovala výšku piana nobile. Ve dvou třetinách případů zaujímaly i výšku druhého patra, méně často pak nízké podstřešní polopatro. Pouze v atypickém příkladu Humprechtu¹⁷⁷ zaujímá centrální sál prostor tří podlaží. Téma převýšeného sálu, rozvíjené po přelomu 16. a 17. století v italské architektuře¹⁷⁸ a realizované v předbělohorském období na Pražském Hradě, se ve dvacátých letech dočkalo nejreprezentativnějšího řešení v Trabantském sálu Valdštejnského paláce.¹⁷⁹ Od padesátých let 17. století se u náročnějších aristokratických staveb stal vícepodlažní sál téměř povinnou výbavou.

¹⁷⁴ PALLADIO 1958 (pozn. 43) 68: „.....*Sály slouží slavnostem, hostinám, zařízením pro předvádění komedií, svatbám a podobným obveselením....*“

¹⁷⁵ PALLADIO 1958 (pozn. 43) 67; L. B. Alberti rovněž doporučoval umístění sálu na nejdůstojnějším místě: „*Místnosti pro shromáždění u vladařů a jejich jídelny budou postaveny na místě nejdůstojnějším. Důstojnosti jim dodá vyšší poloha místa a otevřený výhled na moře, kopce a na širokou krajinu....*“, ALBERTI 1956 (pozn. 46) 134.

¹⁷⁶ Čerov? (studie nerealizovaného zámku) - kat. č. 12.

¹⁷⁷ Humprecht - kat. č. 20.

¹⁷⁸ např. Villa Borghese (1608-1615), PREISS / HORYNA / ZAHRADNÍK 2000 (pozn. 18) 103.

¹⁷⁹ FIDLER 2002 (pozn. 28) 172.

Ve dvou třetinách případů má sál podobu podélně obdélného prostoru, který je součástí dvoutraktového křídla s chodbovým traktem. Téměř polovinu z těchto sálů tvoří prostory o třech okenních osách na delší straně, pětinu pak sály o čtyřech okenních osách. Po desetínách v této skupině tvořily jednak sály s pětiosými, šestiosými a dvouosými delšími stranami.

Druhou největší skupinou jsou s necelou čtvrtinou z celkového počtu podélně obdélné sály zaujímající celou šíři křídla. Zde je poměr použití jednotlivých velikostí téměř vyrovnaný. Častěji byly používány sály o třech, čtyřech a pěti okenních osách na delší straně, o něco méně sály se sedmi a osmi podélnými osami.

Nejméně početné zastoupení má typ příčně obdélného sálu přes šíři křídla, vyskytující se s výjimkou návrhu na valdštejnský zámek z dvacátých let od sedmdesátých let 17. století¹⁸⁰ výhradně v trojosé variantě kratší stěny.

Mimo obdélných sálů byly budovány nebo navrhovány centrální prostory zakomponované jednak do hmoty zámků, nebo vytvářející ideový střed letohrádků. Oválný sál se v tuzemské architektuře vyskytuje od šedesátých let 17. v ojedinělé realizaci zámku Humprecht¹⁸¹ a v posledním neprovedeném návrhu zámku v Kostomlatech pod Milešovkou,¹⁸² kde měl být oválný salon vestavěn do pravidelného prostoru. Nepříliš uspokojivě je dosud objasněn vznik podélně oválného sálu zámku v Rokytnici v Orlických Horách,¹⁸³ segmentově vystupujícího vně základní obrysy západního křídla. Podoba sálu na půdorysu oktogonu byla určena výhradně centrálním stavbám letohrádků ze sedmdesátých let.

2.2.2.2 Kaple

Téměř v polovině všech staveb dokládá existenci zámecké kaple její fyzické dochování nebo písemný záznam. Vzhledem k chápání sakrálního protoru jako součásti povinné reprezentační výbavy rezidence lze však předpokládat jeho realizaci i u většiny staveb, u nichž je dosud naše poznání v počátečním stavu.

V exteriéru nebyla přítomnost kaple v naprosté většině případů čitelná. Jednalo se o svatyně zřízené v běžných prostorech piana nobile, nejčastěji poblíž hlavního sálu nebo appartementu. Nevytápěné prostory kaplí pokročilého 17.

¹⁸⁰ Čěrov? (studie nerealizovaného zámku) - kat. č. 12.

¹⁸¹ Humprecht - kat. č. 20.

¹⁸² Kostomlaty pod Milešovkou - kat. č. 28.

¹⁸³ Rokytnice v Orlických Horách - kat. č. 55.

století nalezneme v několika případech na nejchladnějších místech 1. patra, to znamená nad průjezdem nebo v nárožní věžici či traktu. Nepříliš často doloženým, ovšem nejsnadnějším způsobem vzniku byla změna funkce starší místnosti.

Centrální poloha kaple byla spíše výjimečná, pokud se nejednalo o druhou skupinu svatyní, jejichž hmota částečně nebo v úplnosti vystupovala ze základního obrysu zámku. Tuto skutečnost převážně způsobovaly omezené prostorové možnosti rozšiřovaného sídla, v menší míře pak estetický požadavek zdůraznění sakrálního prostoru u novostaveb. Kaple postavené vně obvodu přebudovávaného staršího hradu nebo zámku se vyznačují většími rozměry a komplexnějším pojetím než svatyně vzniklé jako součást nově vybudovaných raně barokních sídel, s výjimkou kaple sv. Romedia v Cholticích.¹⁸⁴

Zhruba třetina náročněji řešených rozměrnějších kaplí navrhovaných a realizovaných od padesátých let, prostupovala dvě podlaží. Po stranách horní zóny prostoru ústila okna panských oratoří, nezděná přístupných přímo z appartementů, v dolní zóně nechyběla sakristie. Okna do sousedních oratoří byla spíše výjimečně vybavena i menších prostor opakujících rozměry běžných místností. Při umístění kaple se nezděná projevovala snaha o orientaci, proto se ve dvou pětinach případů nalézala ve východním křídle, v třetině případů v jižním křídle a v pětině západním křídle, nejméně často pak v křídle severním.

Podle půdorysných forem lze zámecké svatyně rozdělit do několika základních skupin. Kaple na obdélném půdorysu byla s dvěmi třetinami z celkového počtu realizací nejčastěji používaným typem zámeckého sakrálního prostoru. Míru jeho použití lze přímo odvodit od kvantity stavební produkce. Mezi těmito kaplemi nalézáme nejnáročnější a nejrozměrnější realizace, zároveň se však téměř v polovině případů se jednalo o běžný zámecký prostor bez výraznějšího odlišení od ostatních. Mezi dvoupodlažní kaple s podélným členěním do tří travé zaklenutých neckovou klenbou s výsečemi budované zejména v šedesátých letech 17. století, patří kaple v Lemberku, Roudnici či v Brnkách,¹⁸⁵ která připomíná redukovanou jezuitskou sálou svatyni s bočními kaplemi, emporami a pravidelným závěrem. K zajímavějším realizacím jistě patří nevelký příčně obdélný prostor kaple zámku

¹⁸⁴ Choltice - kat. č. 21.

¹⁸⁵ Lemberk - kat. č. 35; Roudnice nad Labem - kat. č. 56; Brnky - kat. č. 3.

v Křinci,¹⁸⁶ zaklenutý deformovanou valenou klenbou, který se širokým vítězným obloukem otevírá do mladšího sálu.

Kaple na půdorysu čtverce, představující zhruba osminu z celkového počtu, je mimo běžné zámecké prostory zastoupena různorodými realizacemi, jakými je například převýšený dvoupodlažní prostor kaple ve Lnářích,¹⁸⁷ nebo rychnovská kaple s kupolí a lucernou.¹⁸⁸

Počátek budování kaplí na půdorysu oktogonu, představujících rovněž osminu z celkového počtu, spadá do padesátých let 17. století. V této době jsou zastoupeny dvěma nadprůměrnými realizacemi dvoupodlažních mírně protáhlých sakrálních prostor v Náchodě a v Novém Městě nad Metují,¹⁸⁹ zaklenutých plackovou klenbou. Obě zámecké kaple jsou výškově redukovanými variantami bočních kaplí paralelně budovaných kostelních staveb Carla Luraga.¹⁹⁰ Do sklonku šedesátých let spadá výstavba volně stojící svatyně ve Lčovicích¹⁹¹ na půdorysu pravidelného oktogonu, zaklenutého kupolí s lucernou. Mohutné těleso kaple sv. Romedia v Cholticích,¹⁹² dominující přilehlým zámeckým křídlem, skrývá značně převýšený centrální prostor zaklenutý opět osmibokou kupolí s lucernou. Zřejmě z osmdesátých let 17. století pochází kaple zámku v Rokytnici v Orlických Horách,¹⁹³ vybudovaná ve středním rizalitu jako mírně obdélný prostor se zkosenými kouty, zaklenutý neckovou klenbou.

Kaple s obdélnou lodí a půloválným či polygonálním závěrem se díky podélnému uspořádání a rozměrům výrazněji projevují ve vnější modelaci stavby vystoupením mimo základní obrys zámeckých budov. Jejich polohu vně hlavní těleso stavby ve všech případech určuje existence starších konstrukcí a rovněž samotná volba typu. Oba příklady souběžně budovaných kaplí z dvacátých let, stojících mimo základní dispozici, představují charakteristické ukázky paralelních

¹⁸⁶ Křinec - kat. č. 31.

¹⁸⁷ Lnáře - kat. č. 40.

¹⁸⁸ Rychnov nad Kněžnou - kat. č. 59.

¹⁸⁹ Náchod - kat. č. 47; Nové Město nad Metují - kat. č. 48.

¹⁹⁰ zhruba ve stejné době vzniká kaple na obdobném půdorysu při přestavbě hornouherského hradu Červený Kameň podle projektu Filiberta Luchese, Petr FIDLER: Die Bautätigkeit der Familie Pálffy im 17. Jahrhundert und der Umbau des Schlosses Bibersburg - Červený Kameň, in: ARS 3/1994, Bratislava 1994, 224, 228.

¹⁹¹ Lčovice - kat. č. 34.

¹⁹² Choltice - kat. č. 21.

¹⁹³ Rokytnice v Orlických Horách - kat. č. 55.

slohových proudů. Zatímco gotizující prostor kaple zámku v Březnici¹⁹⁴ se závěrem o pěti stranách oktogonu s lomenými okny a renesančním tvaroslovím štukových klenebních žeber reprezentuje tradicionalistické pojetí, kaple zámku v Bělé pod Bezdězem¹⁹⁵ s téměř čtvercovou lodí s odsazeným půloválným závěrem náleží formou interiéru a tvaroslovím k neaktuálnější architektonické produkci. Rozměrná kaple Nového Hradu u Jimlína¹⁹⁶ z osmdesátých let 17. století se utvářením převýšeného interiéru s valenou klenbou s výsečemi, nesenou útlými pilastry a pokrytou raně barokní výzdobou, přibližuje spíše gotickému prostorovému ideálu.

Obě dochované kaple na půdorysu hexagonu pochází z šedesátých let 17. století. Zatímco volně stojící kaple v Ježovech¹⁹⁷ spojená se zámkem komunikačním krčkem vznikla jako novostavba, kaple v Mníšku pod Brdy¹⁹⁸ byla umístěna do nárožní věžice a zaklenuta klášterní klenbou. Podobným způsobem, ovšem na kruhovém půdorysu a zaklenutá nízkou kupolí, vznikla kaple v Louňovicích pod Bláníkem,¹⁹⁹ vybudovaná kolem roku 1672 v okrouhlé nárožní renesanční věžici. Volně stojící kaple na příčně oválném půdorysu byla po roce 1678 navržena v hlavní ose zámku Humprecht.²⁰⁰

2.2.2.3 Loggie

*„Loggie se obvykle dělají nejčastěji na vnějším a zadním průčelí domu, a ve středu se dělá jen jedna a na stranách se dělají dvě. Tyto loggie slouží mnohému pohodlí, jako procházkám, jídlu a jiným zábavám...“*²⁰¹ Tak charakterizoval Andrea Palladio smysl těchto otevřených prostor, určených rovněž k dalekému výhledu.²⁰² Vývoj loggií lze sledovat v italské vilové a později i palácové architektuře od druhé poloviny 15. století.

¹⁹⁴ Březnice - kat. č. 4.

¹⁹⁵ Bělá pod Bezdězem - kat. č. 1.

¹⁹⁶ Nový Hrad u Jimlína - kat. č. 49

¹⁹⁷ Ježovy - kat. č. 23; ježovskou kapli opakuje v téměř identické poloze a podobě návrh kaple zámku v Drslavicích z roku 1763, ÚLOVEC 2004 (pozn. 99) 62-63.

¹⁹⁸ Mníšek pod Brdy - kat. č. 46.

¹⁹⁹ Louňovice pod Bláníkem - kat. č. 41.

²⁰⁰ VLČEK 1999 (pozn. 6) 83.

²⁰¹ PALLADIO 1958 (pozn. 43) 67.

²⁰² tématu loggie se zevrubně věnoval Petr Fidler, FIDLER 1987 (pozn. 9) 83-101.

Ze sledovaného období známe v tuzemské zámecké tvorbě dvě realizované a jednu navrženou loggii. Loggie v druhém podstřešním patře zámku ve Vinařicích²⁰³ z dvacátých let 17. století, opatřená přímým překladem na dřevěných sloupcích, byla umístěna při severním nároží budovy a otevřena v obou přilehlých stranách. Tento typ loggie umístěný v nárožích a otevřený do více stran byl používán již v druhé polovině 15. století u toskánských vil.²⁰⁴

Studie nerealizovaného valdštejského zámku²⁰⁵ rovněž z dvacátých let a zámek či spíše lehotrádek v Pátku²⁰⁶ z počátku devadesátých let spojuje stejný typ loggie umístěné na centrální ose *piana nobile*, otevřené třemi arkádami. Obě loggie představují nejobecnější podobu tohoto stavebního druhu, běžně používanou v 16. i v 17. století.

2.2.2.4 Galerie

V českém prostředí nalezneme prostor galerie, který lze definovat jako dlouhý a nepřilíh široký prostor určený k procházkám mezi obrazy,²⁰⁷ na dvou plánech, které od jejich vzniku dělí téměř půlstoletí. Jedná se o studii nerealizovaného valdštejského zámku²⁰⁸ a obě varianty návrhu zámku ve Vysokém Chlumci.²⁰⁹

2.2.2.5 Sala terrena

Jak z názvu vyplývá, jedná se o místnost v úrovni přízemí, kde se vyjma *sala terreny* mohl majitel případně prezentovat již pouze stájemí. Přízemní sál orientovaný do zahrady má původ v italské palácové architektuře. Během léta zpříjemňoval svým chladem pobyt venku a sloužil rovněž jako jídelna. Nejednou byl pokryt grottovým dekorem,²¹⁰ který popisuje již Leone Battista

²⁰³ Vinařice - kat. č. 71.

²⁰⁴ například Villa Medicea di Careggi, MAZOTTI / BAGATTI VALSECCHI 1972 (pozn. 138) 108.

²⁰⁵ Čeřov? (studie nerealizovaného zámku) - kat. č. 12.

²⁰⁶ Pátek - kat. č. 52.

²⁰⁷ MERTENS 2003 (pozn. 9) 292; Nikolaus Goldmann a Leonhard Christoph Sturm definují galerii jako Spazier-Sahl: „*Diese Spaziersähle seyn sehr lange, nicht übrig briete Zimmer.*“

²⁰⁸ Čeřov? (studie nerealizovaného zámku) - kat. č. 12.

²⁰⁹ Vysoký Chlumec - kat. č. 72.

²¹⁰ MERTENS 2003 (pozn. 9) 261; ALBERTI 1956 (pozn. 46) 309: „*V jeskyních a slujích dělávali staří drsnou omítkovou vrstvu z pracně přidělaných maličkých kousků pemzy nebo pěny tiburtinského kamene, kterou Ovidius nazývá živou pemzou. Vidíme i stavitele, kteří tam vytvořili povlak ze zeleného vosku, aby tak napodobili mechovitý porost jeskyně. Velmi nás v jedné sluji pobavil pohled na pramen vody, prorážející z podkrovu provedeného z mořských lastur a škeblí, z nichž jedny byly*

Alberti.²¹¹ *Salu terrenu* nalezneme nejčastěji v pravouhlé půdorysné formě v centrální poloze.²¹² „Na počátku významné vývojové řady typu středoevropských sal terren...“ stojí loggia ve Valdštejnském paláci.²¹³

Rozšíření typu obdélného sálu v přízemí zámku, orientovaného do zahrady, přichází v místních podmínkách až od padesátých let 17. století.²¹⁴ Ve většině případů je *sala terrena*, zaklenutá valenou klenbou s výsečemi, položena na hlavní ose stavby,²¹⁵ včetně trojlodních variant se šesti klenebními poli,²¹⁶ kterým v šedesátých letech předcházela realizace trojlodního zahradního sálu rakouského zámku Petronell.²¹⁷ Mimo hlavní osu, kterou zaujímá těleso mohutné kaple, byla umístěna sala terrena zámku v Cholticích.²¹⁸ Atypickou podobu přízemního sálu nalezneme ve Štěkni,²¹⁹ kde je hloubkově disponovaný valeně zaklenutý prostor zakončen apsidou s grottou.²²⁰

U žádného českého zámku druhé poloviny 17. století nedosáhla *sala terrena* tak gigantických rozměrů jako například u biskupského zámku v Kroměříži²²¹ nebo při přestavbě hradu Červený Kameň na Slovensku.²²²

Zahradní přízemní sály nalezneme rovněž mimo samotné budovy zámku. Jedná se opět o příčně obdélný prostor, otevřený třemi²²³ nebo pěti arkádami.²²⁴ Typ

převrácené, druhé ležely na sobě v shlucích spojených k sobě v různých barvách opravdu s nejpůvabnějším uměním....“

²¹¹ ALBERTI 1956 (pozn. 46) 309: „.....V jeskyních a slujích dělávali staří drsnou omítkovou vrstvu z pracně přidělaných maličkých kousků pemzy nebo pěny tiburtinského kamene, kterou Ovidius nazývá živou pemzou. Vidíme i stavitele, kteří tam vytvořili povlak ze zeleného vosku, aby tak napodobili mechovitý porost jeskyně. Velmi nás v jedné sluji pobavil pohled na pramen vody, prorážející z podkrovu provedeného z mořských lastur a škeblí, z nichž jedny byly převrácené, druhé ležely na sobě v shlucích spojených k sobě v různých barvách opravdu s nejpůvabnějším uměním....“

²¹² MERTENS 2003 (pozn. 9) 269.

²¹³ FIDLER 2002 (pozn. 28) 177.

²¹⁴ rovněž ve Slezsku, například zámek Gorzanów, KALINOWSKI 1977 (pozn. 83) 39.

²¹⁵ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Kestřany - kat. č. 25; Roztěž - kat. č. 57; Stárkov - kat. č. 62, při zahradním průčelí lze podle dispozice předpokládat existenci sály terreny; Ostrov nad Ohří - Palác princů - kat. č. 51.

²¹⁶ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Sedlčany (nerealizovaná studie) - kat. č. 60; Libochovice - kat. č. 38; Byšice - kat. č. 6.

²¹⁷ KITLITSCHKA 1967 (pozn. 127) 108 - 109.

²¹⁸ Choltice - kat. č. 21.

²¹⁹ Štěkeň - kat. č. 65.

²²⁰ MERTENS 2003 (pozn. 9) 267.

²²¹ Vilém JÚZA / Ivo KRSEK / Jaroslav PETRŮ / Václav RICHTER: Kroměříž, Praha 1963, 37.

²²² FIDLER 1994 (pozn. 190) 228.

²²³ Cítoliby - kat. č. 8; Děčín - kat. č. 14; Rychnov nad Kněžnou - kat. č. 59; Klášterec nad Ohří - kat. č. 27.

²²⁴ Roudnice nad Labem - kat. č. 56.

saly tereny nebo grotty nalezneme rovněž u samostatných stavbeb letohrádků a pavilonů v zámeckém areálu.²²⁵

2.2.3 Appartement

Identifikace skladby a polohy jednotlivých appartementů v rámci piana nobile nebo horních pater je nesnadným úkolem, ozvlášť při vědomí četných zásahů do dispozice právě v obytných prostorech. Obtížně využitelné jsou pro stanovení rozsahu a účelu místností v obytných jednotkách dochované inventáře s velmi obecným pojmoslovím. Pánské appartementsy, umístěné nejčastěji poblíž hlavního sálu a kaple, se skládaly převážně z pokoje, kabinetu a předpokoje.²²⁶ V dámských bytech nechyběl pokoj, ložnice, pokoj služebné a šatny nebo komora.²²⁷ Nezřídka se jejich součástí stávaly dětské pokoje. Ke skladbám panských appartementů se přiřazovaly rovněž pokoje mladších členů rodu a pokoje pro hosty. Ložnice šlechtice a jeho manželky byly v prvních dvou desetiletích umístěny v patře nad sebou a propojeny obslužným schodištěm.²²⁸ Téměř polovina obytných pokojů se nalézala v jižním křídle, po pětinach pak v západním a východním křídle. Na nejchladnější severní stranu pak byla umístěna necelá desetina pokojů.

V naprosté většině případů byly obytné jednotky složeny z místností, řazených za sebou podél chodbového traktu. Tento prastarý a nejužívanější způsob utváření obytné dispozice přešel naprosto plynule, obohacen s enfiládou a skladbou prostor kolem vstupních předpokojů, z předbělohorské architektury do následujícího období, v němž až do sklonku století zcela dominoval.

Od šedesátých let 17. se v praxi začíná používat *appartement double*, typ etablovaný v římské palácové architektuře kolem roku 1600,²²⁹ složený

²²⁵ například grotta a pavilon ve Lčovicích - kat. č. 34.

²²⁶ FIDLER 1994 (pozn. 17) 142-143: „Koncem 17. století byl vývoj panovníkova nebo velmožova bytu uzavřen. Za jednou či dvěma antecamerami následoval Prazenz- nebilo Audienz-zimmer a za nimi teprve vlastní appartement. Appartement pozůstával z kabinetu, ložnice a garderoby. Zařízení jednotlivých místností odpovídalo jejich postavení v hierarchii enfilády....stejnou prostorovou strukturu měly i byty panovníkovy manželky, dospělých dětí a ostatních členů rodiny.“

²²⁷ MERTENS 2003 (pozn. 9) 303: Privátní appartement sestával z předpokoje, pokoje, kabinetu a šatny; ALBERTI 1956 (pozn. 46) 161: „Muži a manželce přísluší každému zvláštní ložnice, a to ne pouze proto, aby rodičí nebo v obtížných okamžicích se nalézající žena nebyla muži na obtíž, nýbrž také aby bylo možno v létě každému spát bez obtěžování jak mu bude líbo. Každá ložnice musí mít zvláštní dveře a mimo to tam budou společné dveře zadní, kterými budou moci jeden druhého vyhledati bez prostředníka. U ložnice manželčiny bude zařízena šatna, u mužovy knihovna....“

²²⁸ FIDLER 2002 (pozn. 28) 173.

²²⁹ FIDLER 2002 (pozn. 28) 173.

z pravidelného příčného rastru prostor dvou vyvážených podélných traktů. Genezi typu na českém území opět uvozuje nerealizovaná studie valdštejnského zámku z poloviny dvacátých let 17. století.²³⁰ Až o více než čtyřicet let později byl *appartement double* použit v realizovaných i nerealizovaných projektech a stavbách, s nimiž je nejčastěji spojováno jméno Antonia Porty.

Jediné hygienické příslušenství zámeckých budov představovaly toalety. Byly umístěny nejčastěji vedle hlavních schodišť, většinou v úzké místnosti na hloubku traktu, nezděná také v prostorech protilehlých vůči koutovým schodištím. V případě rozměrnějšího víceramenného schodiště se mohly nalézat ve vyzděném schodišťovém zrcadle. Některé appartements byly vybaveny toaletami v síle obvodové zdi nebo umístěnými při obslužných chodbách. Vzhledem k tomu, že se obecně jedná o jednu z nejčastěji upravovaných a přestavovaných místností, známe jejich polohu téměř výhradně z dobové plánové dokumentace.

2.3 PRŮČELÍ

Jako primárně působící estetický výraz architektury a relativně snadno dostupný badatelský materiál se průčelí zámeckých budov těší obecně většímu zájmu než dispozice. Vzhledem ke zmíněnému přímému kontaktu pozorovatele s prospektem, fixujícím v jeho mysli prvotní dojem ucelené představy o stavbě, se zdá být tento zájem legitimní. Úkolem kapitoly o průčelích není detailní rozbor morfologie, nýbrž rekapitulace jejich kompozičních hodnot a schémat členění.

2.3.1 Kompozice

Kompozici průčelí lze chápat jednak jako siluetu či obrys prospektu, jednak jako jeho hmotové uspořádání.

Na úvod není od věci připomenout, že zámecké budovy byly ze tří pětín jednopatrové, ve zbylých případech dvoupatrové. Jen mizivé procento představují přízemní a třípatrové stavby, které se podobě užívanějších typů vymykají zejména díky svým složitým terénním situacím.

Ideální pozicí pozorovatele je centrální osa, na níž jsou zámky jako prostorový komplex orientovány.²³¹ Princip osové souměrnosti v praxi vyjádřil

²³⁰ Čerov? (studie nerealizovaného zámku) - kat. č. 12.

²³¹ FIDLER 1994 (pozn. 17) 139.

Leone Battista Alberti tak, že „okna a dveře se dělají v lichém počtu, avšak tak, aby po obou stranách odpovídaly stejné dveře stejným dveřím, prostřední však aby byly poněkud rozměrnější.“²³²

Osová symetrie by neměla být chápána pouze jako zdůraznění centra níže popsanými motivy, ale i jako moment vyrovnané kompozice a proporcí základního geometrického útvaru průčelí, jak jej nalezneme u četných realizací zámků čistých kubických hmot, charakteristických rozvržením totožných průčelních travé v pevně uzavřeném obrazci. Centrální osu může zdůrazňovat pouze hlavní portál, popřípadě štít střešního vikýře.

Dvoupólová kompozice doplňuje předešlé schéma o útvary nárožních rizalitů nebo věžic, opět bez zjevného důrazu na centrální prvek. Na samém sklonku sledovaného období se u několika realizací objevují výrazně převýšené kubické nárožní věže svírající dlouhou frontu průčelí.²³³

Souběžně s výše uvedenými směřuje vývoj pregnantního vyjádření osově symetrie v průběhu 17. století ke kompozici zdůrazňující střed a nároží. Téma centrálního rizalitu se objevuje zejména v poslední čtvrtině 17. století v tříosé,²³⁴ čtyřosé²³⁵ nebo pětiosé²³⁶ podobě. Zámecká architektura se v tomto ohledu vyvíjela paralelně s architekturou palácovou.²³⁷ Typ centrálního rizalitu byl rozvíjen již kolem poloviny 16. století ve francouzské a italské architektuře. Vyvrcholení se dočkal po polovině 17. století v návrzích dostavby Louvru.²³⁸

Z trojpólových kompozic je v místních podmínkách nečastěji zastoupen typ s převýšeným středním rizalitem a nárožní rizality,²³⁹ jenž předjímá například průčelí na foliu 217 Praemerova traktátu.²⁴⁰ K výjimečně používaným variantám

²³² ALBERTI 1956 (pozn. 46)41.

²³³ Bílina - kat. č. 2; Ostrov nad Ohří - palác Princů - kat. č. 51; Žihobce - kat. č. 76.

²³⁴ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Lnáře - kat. č. 40; Vysoký Chlumec I - kat. č. 72; Ostrov - letohrádek - kat. č. 51; Roztěž - kat. č. 57; Velké Dvorce - není zahrnuto v katalogu, VLČEK 1999 (pozn. 6) 490 – 491; Žehušice - kat. č. 75; Ostrov - zámek - kat. č. 51; Kunratice - kat. č. 32; Bělá pod Bezdězem - kat. č. 1.

²³⁵ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Vysoký Chlumec II - kat. č. 72; Radíč - kat. č. 53; Vilémov - kat. č. 69.

²³⁶ Objekty jsou řazeny v časové následnosti podle předpokládané doby vzniku: Červený Hrádek - kat. č. 11; Troja - kat. č. 67.

²³⁷ MERTENS 2003 (pozn. 9)105.

²³⁸ projekty Louvru kolem poloviny 16. a po polovině 17. století, PÉROUSE DE MONTCLOS 2003 (pozn. 57) 249 - 269.

²³⁹ Cítoliby - kat. č. 8, rizalit zdůrazněn pouze rozměrným štítem, Troja - kat. č. 67; Kynžvart - kat. č. 33.

²⁴⁰ TIETZE 1915 (pozn. 240) 377.

patří typ se střední a nárožními věžicemi,²⁴¹ typ se střední věží a nárožními rizality,²⁴² kompozice se středním a bočními rizality odsazenými od nároží²⁴³ a konečně kompozice se střední věží a koutovými věžicemi,²⁴⁴ rozvíjená v bezprostředně budovaném zámku v Mnichově Hradišti.²⁴⁵

Řešení letohrádku v Klášterci nad Ohří s volnými nárožními věžemi, uvozujícími střední převýšený pavilon, předjímá siluetu Trójského zámku. Pojetí těchto vertikál, rámuje výrazné střední těleso, není vzdálené vile Aldobrandini ve Frascati,²⁴⁶ schématu rezidence La Favorita v Porto Mantovano²⁴⁷ nebo v biskupském paláci Kielcích v Polsku.²⁴⁸

Osová symetrie byla u minimalisticky pojatých průčelí často vyjádřena centrálně umístěnou zvoničkou (sanktusníkem), štíty střešních vikýřů, nebo řídicími střešními pavilony.

2.3.2 Členění průčelí

Největší slabinu v oblasti poznání podob zámeckých průčelí 17. století představuje míra jejich dochování. Přes četná poškození či přehesnutí však dodnes můžeme jednak sledovat ukázky realizací rozmanitých kvalit a řešení, jednak plánový a obrazový materiál, zachycující již neexistující podobu. Další možností poznání je studium optických kvalit fasád, zahrnujících průzkumy barevností, jejichž výsledky přinášejí nutnost nové interpretace některých zdánlivě jednoduchých průčelí. V následujících odstavcích však bude uveden souhrn kvalit reliéfních.

Vnější průčelí mělo v drtivé většině realizací během celého sledovaného období horizontální členění fasád s řadami oken, bezprostředně navazující na formy členění předchozího období. Je charakteristické téměř minimalistickým plošným vyjádřením. Hlavním členícím prvkem byla kordonová římsa,²⁴⁹ doplňovaná

²⁴¹ Jičín - kat. č. 24.

²⁴² Roudnice nad Labem - kat. č. 56.

²⁴³ Klášterec nad Ohří - letohrádek - kat. č. 27.

²⁴⁴ Bělá pod Bezdězem - kat. č. 1.

²⁴⁵ PREISS / HORYNA / ZAHRADNÍK 2000 (pozn. 18) 124.

²⁴⁶ MAZOTTI / BAGATTI VALSECCHI 1972 (pozn. 138) 154.

²⁴⁷ FIDLER 1987 (pozn. 9) 85-88.

²⁴⁸ Jan ZACHWATOWICZ: Architektura polska do połowy XIX. wieku, Warszawa 1956², 23

²⁴⁹ Jičín - kat. č. 24; Křinec - kat. č. 31; Náchod - kat. č. 47; Stvolínky - kat. č. 64; Krchleby - kat. č. 30; Mníšek pod Brdy - kat. č. 46; Štěkeň - kat. č. 65; Lnáře - kat. č. 40; Mimoň - kat. č. 45; Nejdeček - není zahrnuto v katalogu, VLČEK 1999 (pozn. 6) 383; Cítoliby - kat. č. 8; Klášterec nad

nárožní bosáží. V několika případech fasády zůstávají bez jakýchkoli členících prvků.²⁵⁰ Základní typ členění sledem okenních os a kordonovou římsou byl po polovině století doplňován parapetní římsou.²⁵¹

Od šedesátých až do konce osmdesátých let 17. století dochází v nejnáročnějších realizacích k četnější aplikaci kompozic s vysokým pilastrovým řádem na pevnostních podnožích.²⁵² Ve stejné době začínají prvky vázané na okenní otvory ve vertikálním směru vytvářet frontální srostlice.

Zároveň lze sledovat paralelní proud, v němž se projevuje snaha o vyrovnání vertikálních a horizontálních sil. Dochází přitom k vrstvení členících prvků pater a jejich propojování subtilními pilastry, přepásanými kordonem.²⁵³ Od padesátých let se poměrně řídky vyskytují římské arkády,²⁵⁴ charakterističtější pro řešení dvorních fasád. Od sedmdesátých let zaznamenáváme několik ukázek členění sestavami vykrajovaných vpadlých polí,²⁵⁵ spojovaných s aktuální vídeňskou architekturou, zachycenou v Praemerově traktátu.²⁵⁶ Ve stejné době, a zejména v osmdesátých letech je stále častější použití sítí lizénových rámu.²⁵⁷

Členění dvorních průčelí dovoluje díky větší variabilitě v uspořádání vnitřního prostoru více možností kombinací. Podobně jako na vnějším průčelí lze po polovině století nalézt u dvorních fasád četné variace v užití minimalistických řešení, operující pouze s prvky říms.

Na předbělohorské období navázalo hojně užívané členění římskými arkádami.²⁵⁸ Uplatnění vysokého řádu s přízemními arkádami se týká období od

Ohří - kat. č. 26; Humprecht - kat. č. 20; Rychnov nad Kněžnou - kat. č. 59; Hostačov - kat. č. 18; Újezd Svatého Kříže - kat. č. 68; Radč - kat. č. 53; Lešany - kat. č. 37; Kynžvart - kat. č. 33; Pátek - kat. č. 32.

²⁵⁰ Jičín - kat. č. 24; Bzí - kat. č. 7; Mimoň - kat. č. 45; Lemberk - kat. č. 35; Nový Hrad u Jimlína - kat. č. 49.

²⁵¹ Zákupy - kat. č. 73; Kostomlaty I, Kostomlaty II - kat. č. 28; Doudleby nad Orlicí - kat. č. 16; Žehušice - kat. č. 76.

²⁵² Roudnice nad Labem - kat. č. 56; Milešov - kat. č. 43; Mníšek pod Brdy - kat. č. 46; Červený Hrádek - kat. č. 11; Milíčeves - kat. č. 44.

²⁵³ Vinařice - kat. č. 71; Čestice - kat. č. 13; Nové Město nad Metují - kat. č. 48; Ostrov – letohrádek - kat. č. 51; Žihobce - kat. č. 76; Trhanov – není zahrnuto v katalogu.

²⁵⁴ Lčovice - kat. č. 34; Kestřany - kat. č. 25; Bílina - kat. č. 2.

²⁵⁵ Rataje nad Sázavou - kat. č. 54; Libochovice - kat. č. 38; Žihobce - kat. č. 76; Opočno – není zahrnuto v katalogu.

²⁵⁶ například TIETZE 1915 (pozn. 240)

²⁵⁷ Stárkov - kat. č. 62; Ostrov nad Ohří - kat. č. 26; Žihobce - kat. č. 76.

²⁵⁸ Jičín - kat. č. 24; Štěkeň - kat. č. 65; Roudnice - kat. č. 56; Kostomlaty pod Milešovkou I, II - kat. č. 28; Červený Hrádek - kat. č. 11; Čečovice - kat. č. 9; Lukavec - kat. č. 42.

dvacátých do sedmdesátých let 17. století.²⁵⁹ Od sedmdesátých let se objevuje členění lizénovými rámy²⁶⁰ a rovněž střídání arkád a nik.²⁶¹

Narozdíl od palácové architektury²⁶² se otevřené vícepodlažní arkádové dvory uplatňují až do devadesátých let. U významnějších realizací nalezneme obměny dvojic protějškových fasád,²⁶³ typově navazujících na schéma vévodského dvora Valdštejnského paláce.²⁶⁴ Až na konci šedesátých a poté v sedmdesátých letech nalezneme oboustranně otevřené volné arkády s pochozí terasou.²⁶⁵

²⁵⁹ Vimperk - kat. č. 70; Libochovice - kat. č. 38; Bílina - kat. č. 2.

²⁶⁰ Nový Hrad u Jimlína - kat. č. 49; Hostačov - kat. č. 18; Radíč - kat. č. 53; Poběžovice – není zahrnuto v katalogu.

²⁶¹ Nový Hrad u Jimlína - kat. č. 49.

²⁶² VLČEK 1998 (pozn. 22) 10: u palácové architektury mizí po polovině století otevřené patrové arkády.

²⁶³ Choltice - kat. č. 21; Libochovice - kat. č. 38.

²⁶⁴ FIDLER 2002 (pozn. 28) 171.

²⁶⁵ Kostomlaty pod Milešovkou I - kat. č. 28; Děčín - kat. č. 14; Nové Dvory - není zahrnuto v katalogu, VLČEK 1999 (pozn. 6) 388 - 389.

3. ZÁVĚR

Při souhrnném zpracování témat, určených jako podklad k možnému náhledu na vývoj zámecké architektury ve stanoveném časovém výseku, nelze opomenout problematiku využitelnost modelů plynulých vývojových řad.²⁶⁶ Jejich platnost je v daném období podmíněna paralelními slohovými proudy, či popřena *přetržitým vývojem*,²⁶⁷ který v našem případě, například díky vědomí existence neprovedené studie zámku z roku 1624,²⁶⁸ relativizuje představu o progresivitě některých vrcholných realizací poslední etapy vymezeného období. Nelze opomenout ani spojení vývoje s osobou objednavatele, jeho rozhledem a vkusem, s objednavatelem vyhledávajícím umělce dle jistých kvalitativních požadavků. Stavebník dokázal způsobem zadání a výběrem umělců určit velkou měrou právě kvalitu realizace.²⁶⁹ Ve dvacátých a na počátku třicátých let 17. století se tuto šťastnou souhru podařilo realizovat Albrechtovi z Valdštejna, který „...svým mecenášstvím vytvořil za jedno desetiletí hodnoty, na které je mnohdy zapotřebí úsilí celých generací.“²⁷⁰ V případě provedení projektu neznámého zámku z roku 1624 „...by palác našeho architekta (G. B. Pieroniho) měl pro raně barokní české stavitelství právě takový význam, jako měl Palazzo Farnese pro palácovou architekturu italského cinquecenta. V obou případech, v Čechách jako o sto let dříve v Itálii, byly hlavní prostory prvně umístěny na hlavní vstupní osu a celý půdorys byl podřízen tomuto osovému uspořádání.“²⁷¹

V předchozích kapitolách byly konstatovány vývojové souvislosti jednotlivých zámeckých typů. Pravidelný typ uzavřeného čtyřkřídlého zámku, který vycházel z podoby vrcholně renesančního italského městského paláce,²⁷² plynule navázal na předchozí období a rovněž přesáhl do období následujícího. Neexistenci

²⁶⁶ „...dnes si již dobře uvědomujeme, že jednosměrná stylová kontinuita je rovněž jistou fikcí.“, KROUPA 2001 (pozn. 1) 25.

²⁶⁷ „...Každé lidské dílo buduje a nutně je vázáno tím, co ho předcházelo. Jde jen o to, aby se tyto spojitosti nezatemňovaly představou vývojové řady mechanicko-kauzální. Zákon psychické reakce, převracující tradici pozitivně nebo negativně, naznačuje možnost přetržitých vývojových řad...“, Václav RICHTER: O pojem baroka v architektuře, Olomouc 1944, 26.

²⁶⁸ Čeřov? (studie nerealizovaného zámku) - kat. č. 12.

²⁶⁹ „To, co zvenčí nahlížíme jako konkretizaci určitého samostatně se vyvíjejícího stylu, se při pohledu zevnitř objeví velmi často spíše jako výsledek souznění a konfrontace mezi teoretickými a praktickými schopnostmi objednavatele, navrhovatele a jednotlivých řemeslníků podílejících se na stavbě.“ KROUPA 2001 (pozn. 1) 24.

²⁷⁰ FIDLER 2002 (pozn. 28) 184.

²⁷¹ Jarmila KRČÁLOVÁ: Giovanni Pieroni - architekt?, in: Umění XXXVI, 1988, 532.

²⁷² VLČEK 1999 (pozn. 6) 58; BRUNNER-MELTERS 2002 (pozn. 16) 14.

zámku jako typu v italském prostředí naznačují slova Andrea Palladia, když mluví o schodišti, které „...dal udělat velkodušný král František v Chambordu ve Francii v paláci, který postavil v háji...“²⁷³

Vývoj zámecké a palácové architektury byl v 17. století s ohledem na společné základní funkční jednotky téměř jednotný,²⁷⁴ snad s nepatrným předstihem městských rezidencí. Aristokratičtí objednavatelé, například Karel Eusebius z Liechtensteina, si byli vědomi významu tradice italské²⁷⁵ a zejména janovské²⁷⁶ palácové architektury pro severoitalský region a střední Evropu.²⁷⁷

Pro typ zámku ztělesněný roudnickou rezidencí byly vzorem již zmíněné francouzské stavby s trojkřídlou dispozicí s příčným traktem a centrálním vstupním portikem.²⁷⁸ Trojkřídlé dispozice, inspirované italskou vilovou architekturou a později i francouzskými paláci a zámky 17. století se v českém prostředí objevily až v osmdesátých letech. Stalo se tak více než šedesát let od prvních předbělohorských realizací trojkřídlých zámku. Do tuzemské tvorby nebyla, až na roudnický typ, přinesena žádná koncepční novinka, narozdíl od nového plynulého propojení vnitřní dispozice *piana nobile*, inovace římského protobaroka.²⁷⁹ Centrální umístění schodišť a jejich víceramenné variace, téma francouzské a italské architektury počátku století,²⁸⁰ přichází až od šedesátých let 17. století. Tradiční komunikační schémata a typy vrcholné renesance zde byly pevně zakotveny, podporovány starší teoretickou literaturou. Výše zmíněná studie zámku z roku 1624 přinesla nově uplatňované pojetí dispozičních prvků, jež bylo v praxi naplněno až o téměř padesát let později. Jednalo se o osově symetrické²⁸¹ organické seskupení reprezentačních prostor. Novinkou bylo uplatnění centrálního prostoru *loggie* a příčně položeného

²⁷³ PALLADIO 1958 (pozn. 43) 83.

²⁷⁴ HOJDA / HORYNA 2001 (pozn. 8) 345.

²⁷⁵ „...před všemi zeměmi Evropy exceluje a ve stavitelství všechny převyšuje jenom vlašská země...“ FIDLER 2004 (pozn. 33) 406.

²⁷⁶ „Ve Vlaších, v Římě a v Janově, zvláště v Janově jsou nejkrásnější budovy na světě a na obou místech je možné se zdokonalovat v architektuře za pomoci tamnějších architektů a staveb, přičemž Janov v ozdobách exceluje a Řím zastínit hodlá...“ FIDLER 2004 (pozn. 33) 406.

²⁷⁷ Václav MENCL: Smysl české barokní architektury, in: Umění XXI, 1973, 206 - 207: „...Janov zůstával až do osmdesátých let 17. století téměř jediným dodavatelem italských architektů do Vídně i do Čech...“

²⁷⁸ STEFAN 1959 (pozn. 22) 315; BRUNNER-MELTERS 2002 (pozn. 16) 136.

²⁷⁹ FIDLER 2002 (pozn. 28) 180.

²⁸⁰ například Palais du Luxembourg (kol. 1615), PÉROUSE DE MONTCLOS 2003 (pozn. 57) 219.

²⁸¹ „Pokoje musí být rozděleny po dvou stranách sálu; a je třeba dbát na to, aby pokoje na pravé straně odpovídaly a rovnaly se pokojům na levé...“ PALLADIO 1958 (pozn. 43) 68.

sálu, samostatné galerie a v neposlední řadě i téma trojlodního průjezdu.²⁸² Až v padesátých letech se v budovách zámků vyskytuje centrálně umístěná sala terrena, která byla na konci sledovaného období několikrát realizována jako příčně obdélný trojlodní prostor. Podobně jako u paláců se od padesátých let při náročnějších realizacích stal standardní výbavou vícepodlažní sál.²⁸³ V poslední třetině století se do běžného repertoáru prvků kompozice dostávají střešní pavilonové nástavce, oblíbený motiv římské architektury kolem roku 1600.²⁸⁴ Téma čestného dvora, rozvíjené v pestrém spektru podob v pozdně renesanční italské vilové architektuře, francouzské palácové a zámecké architektuře 17. století či u některých záalpských staveb,²⁸⁵ se poprvé vyskytuje v neprovedeném návrhu zámku v Sedlčanech z počátku sedmdesátých let.²⁸⁶

Přes zjevné inovační momenty nalezneme ve stavební produkci 17. století některé prvky, dosud považované za jakýsi moment zpátečnictví. Jedná se například o sdružená okna, která však byla i v pokročilém 17. století běžnější výbavou než v předchozím období. Jejich umístování nebylo nahodilé, často svými rozměry zdůrazňovala hlavní komponenty průčelí. Sgrafitová rustika v padesátých letech naposledy zcelila plochy starých a nových fasád zámku v Náchodě.²⁸⁷ Renesanční princip umístování okenních otvorů schodišť dle úrovní mezipodest byl několikrát uplatňován ještě v sedmdesátých letech 17. století.

Barokní princip nečitelnosti schodiště a dalších dispozičních prvků za jednoduším průčelím s nepřerušovanými řadami oken se po prvních náznacích ve Valdštejnském paláci začíná soustavně používat od padesátých let. Zhruba uprostřed šedesátých let dochází při přestavbách starších sídel k zajímavému jevu, totiž přístavbám a budování rizalitových kulis za účelem dosažení osové symetrie. Tuto dobu, jež zhruba odpovídá časovým výsledkům odlišného metodického přístupu v práci Jiřího Kroupy, by s jistou rezervou bylo možné chápat jako uchycení se nového slohu.²⁸⁸ Princip napětí v rozdílném členění protilehlých dvojic

²⁸² KRČÁLOVÁ 1988 (pozn. 271) 532.

²⁸³ VLČEK / HAVLOVÁ 1998 (pozn. 22) 10.

²⁸⁴ PREISS / HORYNA / ZAHRADNÍK 2000 (pozn. 18) 100 - 101.

²⁸⁵ Hellmut LORENZ: Architektur, in: Hellmut LORENZ (ed.): Geschichte der bildenden Kunst in Österreich. Band 4. Barock, München / New York / London / Wien 1999, 236.

²⁸⁶ Sedlčany - kat. č. 60.

²⁸⁷ Náchod - kat. č. 47.

²⁸⁸ KROUPA 2002 (pozn. 19) 32: „...za stylový mezník umění na Moravě bychom měli považovat především 60. léta 17. století. Tehdy totiž vzniká umění, které je mnohem různorodější, než se nám

dvorních průčelí, poprvé použitý ve Valdštejnském paláci,²⁸⁹ byl v zámecké architektuře uplatňován od šedesátých let.

Důležitým momentem ve vývoji kompozice hmot zámeckých staveb byla realizace zámku v Tróji, zejména svým plastickým utvářením obrazu se zdůrazněním centrálního sálu a bočních pavilonů a výškovou diferenciací střešních hmot. Právě důraz na střední a boční dominanty zámeckých siluet je vlastní tvorbě pozdního 17. století.²⁹⁰

Na charakteristické vyjádření vnějšku šlechtického sídla jako pevnosti,²⁹¹ lze vztáhnout šířeji chápaný motiv Sebastiana Serlia paláce nebo vily *in modo fortezza*.²⁹² Systém členících pevnostních prvků, aplikovaný s vědomím funkční bezúčelnosti, vypovídá o poválečných estetických požadavcích šlechty. Dobou používání přesahuje typ *palazzo in modo fortezza* vymezené časové období.²⁹³ Od padesátých let jsou podle francouzských vzorů z 16. a první poloviny 17. století²⁹⁴ realizovány stavby s nárožními rizality nebo věžicemi, rustikovanými skarpovými podnožemi, bandážovanými okny, robustními portály, ale i s příkopy a padacími mosty. Namísto zámek (*palácem ve tvrzi*) nazývá Bohuslav Balbín nově postavený dolní zámek v Děčíně *novým hradem*. „*Budova nového hradu má uvnitř více pohodlí než ukazuje zvenčí.*“²⁹⁵

dnes zdá. Stylový paradox však zní: v první polovině 17. století sem více méně ojediněle přichází římský barok období kolem 1600. Po skončení třicetileté války se na Moravu dostávají různé stavitelské družiny ze severní Itáliese podílejí na rozšiřování severoitalské verze dekorativního baroku.“

²⁸⁹ FIDLER 2002 (pozn. 28) 171.

²⁹⁰ „*S osobou Matheye vstupuje do Čech plnokrevné vrcholné baroko.*“ PREISS / HORYNA / ZAHRADNÍK 2000 (pozn. 18) 124: Mathey formuloval pro další vývoj zámecké arch. v Čechách několik témat...otevřená kompozice s čestným dvorem (Duchcov 1675-1685). motiv koutových věží přejal Caneval v Mnichově Hradišti (1695-1703) od Matheyovy stavby v Bělé (1689-1691). Dále zámek jako bohatý objemově a obrysově členěný solitér - příčně situovaný vůči vlastní ose; RICHTER 1944 (pozn. 267) 27: „*Problém pozdně slohového období (tzv. manýrismu) v architektuře je důležitý pro dějepis architektury a arch. dekoru v Čechách a na Moravě 17. století. ...hranice počátků raného baroka u nás dosti neurčitě. Celá první polovina 17. století a také ještě část druhé polovice je u nás vyplněna stavební činností, pro niž je nejpřítlačnější povšechná severoitalská orientace a mnohdy silná dekorativnost. Teprve později se v Čechách objeví suchý římský sloh, prý barokní...“*

²⁹¹ FIDLER 1994 (pozn. 17) 139: „*Naše zámky seicenta se navenek projevují jako nedobytné pevnosti. Jejich fasády s rustikovanými nebo bossovanými nárožními a sokly měly odradit vetřelce... Pouze na straně k zahradě se zámecká architektura otevírá nesměle slunci...“*

²⁹² KOWALCZYK 1973 (pozn. 55) 168.

²⁹³ KROUPA 2001 (pozn. 1) 33: téma je zpracováváno na přelomu 17. a 18. stol. v projektu zámku ve Slavkově.

²⁹⁴ KOWALCZYK 1973 (pozn. 55) 169.

²⁹⁵ Luboš LANCINGER / Miroslava BAŠTOVÁ: Děčín. Hlavní zámecká budova. Stavebně historický průzkum. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1983, 14.

Během celého období se v řešení vnějšího průčelí uplatňoval minimalistický proud.²⁹⁶ Jako součást formy *palazzo in modo fortezza* ostře kontrastoval s okázalou výzdobou interiérů. Zatímco v případě zámku v Náchodě²⁹⁷ z padesátých let dostačovalo přizpůsobení části tvarosloví nových částí exteriéru předchozí renesanční etapě (včetně sgrafit), zhruba o dvě desetiletí později získala vnější sgrafitová fasáda v Doudlebech nad Orlicí²⁹⁸ výše popsanou raně barokní úpravu. Přibližně od šedesátých let 17. století dochází, vedle paralelního proudu usilujícího o vyrovnání horizontálních a vertikálních sil, k rozvoji kompozic s vysokým pilastrovým řádem a postupnému vertikálnímu srůstání prvků v okenní ose. Oproti palácové architektuře zůstávají otevřené nádvorní patrové arkády běžnou výbavou až do osmdesátých let 17. století.

Zámecká architektura v Čechách ve vymezeném období nebyla nikterak opožděná vůči okolním zemím, vývojově nebyla příliš vzdálena ani běžné italské produkci.²⁹⁹ Naopak zde na samém počátku existovaly náznaky poměrně progresivních vizí naplněných, díky válečným událostem a úmrtí svého objednavatele, až o několik desetiletí později. Po polovině 17. století se místní tvorba plně synchronizovala s produkcí okolních habsburských zemí. Podobná stylová východiska autorů, jejich fluktuace a snad i „centralizovaný“ vkus stavebníků zapříčinily pozoruhodnou slohovou jednotu pozdního období 17. století. Zámecké stavby můžeme připodobnit jejich objednavatelům. Definicí kulturně politického směřování pobělohorské aristokracie v Čechách lze z obecné roviny přenést i do uměleckých odvětví. Česká aristokracie se „orientuje na zahraničí, zejména románské kulturní vzory a ztrácí jasné regionální kontury. Svou sociální prominenci odvozovala od integrace do habsburské dvorské společnosti...“³⁰⁰

²⁹⁶ KROUPA 2002 (pozn. 19) 24: zmiňuje strohý purismus stavebních těles a kubizující jasnost zámeckých a palácových fasád; FIDLER 2002 (pozn. 28) 178: „Paratactické řazení okenních os na jinak plochém průčelí bylo v 17. století ještě dlouho všeobecným toposem.“; MACEK 2003 (pozn. 140) 37: zmiňuje neobyčejně strohé formy zámku v Zákupcích.

²⁹⁷ Náchod – kat. č. 47.

²⁹⁸ Doudleby nad Orlicí – kat. č. 16.

²⁹⁹ FIDLER 1994 (pozn. 17) 135: „Oproti stavbám tzv. main strem, at' jde o díla Rainaldiho, Longhiho, Moschina a nebo Vasanzia, se nedá v Praze či ve Vídni zjistit žádné větší vývojové zpoždění. V porovnání s vývojem v italské provincii, v Miláně nebo v Turíně 17. století, působí architektura Filiberta Lucheseho vysloveně moderně a pokrokově.“

³⁰⁰ MAŤA 2004 (pozn. 25) 31.

4. KATALOG

1. Bělá pod Bezdězem

okres Mladá Boleslav

Nepravidelná dispozice zámku v Bělé je složena ze starších staveb středověkého a pozdně renesančního původu kolem nepravidelného pětiúhelného nádvoří. V roce 1622 získal konfiskované berkovské panství Albrecht z Valdštejna. Za jeho držení byla do roku 1629 postavena či dokončena kaple sv. Josefa vně východní arkádové stěny, uzavírající nádvoří směrem k bývalé zahradě.³⁰¹ Členění stěny dvojicemi arkád s nikami po stranách průčelí kaple navázalo na obě dvoupatrová renesanční křídla s dvoupodlažními arkádami, jak na severní, stavěné v letech 1582 – 1615, tak zejména na jižní křídlo, jehož bosované arkády mohly vzniknout téměř současně s východní stěnou.³⁰² Valeně zaklenutou obdélnou loď kaple sv. Josefa s odsazeným půloválným závěrem s konchou, členěnou dostřednými paprscitými omítkovými pásy, obíhá kladí s hladkým vlysem. Panská oratoř je v úrovni prvního patra přístupná krytými chodbami z bočních křídel zámku. Dodatečně zjednodušené hlavní převýšené průčelí kaple je dvoupodlažní, tříosé s tabulovým štítem se sdruženým okénkem a trojúhelným frontonem. Boční stěny pokrývala sgrafita.

Po roce 1685 upravil Bernardo Canevalle³⁰³ zámek do současné podoby pro Arnošta Josefa z Valdštejna podle projektu Jeana Baptisty Matheye.³⁰⁴ Došlo především k hmotovému sjednocení stavby do dvoupatrového bloku s trojosým průjezdným rizalitem završeným dvoupodlažní věží,³⁰⁵ který půdorysně zcelil nesourodou severní a jižní část západního křídla, svírající tupý úhel. Tato severní část byla zároveň výrazně přebudována do chodbového dvoutraktu s dvouramenným schodištěm vedle průjezdu. Starší boční křídla byla přístupná

³⁰¹ Dobroslav LÍBAL / Mojmír HORYNA / Hana JIŘÍKOVÁ / Jan MUK / Radoslav PENNIGER: Bělá pod Bezdězem. Stavebně historický průzkum historického jádra. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1972, část Zámek, nepag.; VLČEK 1999 (pozn. 6) 163; POCHE 1977 (pozn. 15) 49.

³⁰² LÍBAL / HORYNA / JIŘÍKOVÁ / MUK / PENNIGER 1972 (pozn. 301) část Zámek, nepag.; VLČEK 1999 (pozn. 6) 163-164; POCHE 1977 (pozn. 15) 49.

³⁰³ Pavel ZAHRADNÍK: Archivní nálezy k dílu Jana Křtitele Matheye, in: Umění XLV, 1997, 548: roku 1688 byla hotova část krovu a osazovány kamenické prvky; LÍBAL / HORYNA / JIŘÍKOVÁ / MUK / PENNIGER 1972 (pozn. 301) část Zámek, nepag.; VLČEK 1999 (pozn. 6) část Zámek, nepag.; VLČEK 1999 (pozn. 6) 164; POCHE 1977 (pozn. 15) 49.

³⁰⁴ ZAHRADNÍK 1997 (pozn. 303) 550: Mathey je zde poprvé doložen roku 1686, „*aby prohlédl zdejší stavbu zámku a vyměřil druhý štok...*“

³⁰⁵ ZAHRADNÍK 1997 (pozn. 303) 549: věž byla dokončena roku 1690.

dvěma šnekovými koutovými věžicemi při dvorním průčelí vstupního křídla, za něž bylo placeno roku 1689 a 1690.³⁰⁶

Pohledovým těžištěm vstupního průčelí je tříosý rizalit s širším středním travé s průjezdem, jehož obě patra spínají toskánské pilastry, dosedající na průběžný pás parapetní výplně, tvořené kordonovou a parapetní římsou. Obdélná okna mají v prvním patře přímou římsu. Toto členění, ovšem s pilastry vloženými ob tři osy, se opakuje v bočních polích hlavního průčelí a v jižním průčelí, což je způsobeno nepravidelným rozvrhem okenních os. Naopak v pravidelném dvorním průčelí vstupního křídla rámuje každé travé pilastry vysokého řádu, dosedající na pás parapetní římsy a mohutného kordonu, nesený přízemními pilastry. Celková kompozice nového dvorního průčelí s širší střední osou zdůrazněnou mohutným vikýřem s tympanonem a věží v pozadí a bočními schodišťovými rizality s nadstřešními podlažními ukončenými báněmi uvozuje vývoj siluety zámeckého průčelí na samém sklonku 17. století. Stavba byla zcela dokončena zřejmě až roku 1697, kdy došlo ke změně barevnosti fasád, aplikované ještě roku 1693: „...jakož i červenou barvu na vnějších stranách zámku přetřeli vápnem a okenní ostění znovu natřeli kamennou barvou...“³⁰⁷ Po roce 1789 byl zámek upraven na byty a roku 1855 proběhla adaptace na školu.³⁰⁸

2. Bílina

okres Teplice

Zřejmě na počátku 17. století byl za Viléma z Lobkovic starý bílinský hrad přebudován. I podle letopočtu na portálu (1614) určuje Pavel Vlček vznikl jižního bočního průčelí této fázi výstavby.³⁰⁹ Jan Muk přiznává pozdně renesanční východisko i formu fasády, nicméně jej připisuje až raně barokní fázi.³¹⁰ V letech 1675-1682 zámek přestavěl Antonio Porta podle návrhu Giovanniho Pietra Tencally z roku 1675. Porta zřemě upravil Tencallovu korespondenční studii pro skutečné provedení. (zakomponování starších konstrukcí, rozšíření délky o jednu osu, změna

³⁰⁶ ZAHRADNÍK 1997 (pozn. 303) 549.

³⁰⁷ ZAHRADNÍK 1997 (pozn. 303) 549.

³⁰⁸ VLČEK 1999 (pozn. 6) 164.

³⁰⁹ VLČEK 1999 (pozn. 6) 171.

³¹⁰ Jan MUK: Bílina, stavebně historický průzkum jižního průčelí zámku. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1973, 33.

umístění jídelny)³¹¹ Z roku 1677 pochází zpráva o vypracování modelu zámecké kaple a v téže době vypracoval Porta nové plány (výslovně model zámku).³¹² Roku 1681 byly dokončovány fasády obrácené k městu, stavební účty se pak proplácejí až do roku 1688. Objekt u jižní věže zřejmě nebyl dostavěn v plném rozsahu.³¹³ Vzhled stavby částečně změnila úprava z počátku čtyřicátých let 19. století.³¹⁴

Zámek stojí na hraně svahu v dominantní poloze nad městem. Půdorys rozevřeného písmene „U“ se skládá ze střední dvoupodlažní hmoty paláce sevřeného o patro vyššími nakoso postavenými věžovitými rizality, z nichž severní býval jádrem hradu.³¹⁵ Dispozice zámku byla tedy určena terénní situací i obrysem hradu, přičemž symetrické zopakování využití hmoty staré věže vedlo ke vzniku neobvyklému útvaru. Původní vjezd do areálu byl až do úprav po roce 1841 umístěn v jižní věži.³¹⁶ Díky svažitému terénu je dvoutraktové piano nobile s velkým sálem v celé šíři stavby v úrovni přízemí vůči dvoru.

Boční průčelí jižního rizalitu, zachovávající pozdně renesanční formy, členily dvě podlaží redukovaných římských arkád s toskánskými sloupy. Průčelí působí jako opticky izolovaná jednotka bez výškových návazností na hlavní průčelí. Celkový výraz kompozice a zdvojení sloupů při nároží má východisko v Palladiových projektech.³¹⁷

Horizontálně členěné hlavní průčelí obrácené k městu stojí na rustikované skarповité podnoži se čtvercovými okny suterénu, odděleným od přízemí mohutným oblounem. Přízemí pokryté jemnějším kvádrováním osvětlují okna s rustikovanou šambránou. Zóna piana nobile s okny s přímou nadokenní římsou a parapetní výplní s diamantovým řezem je horizontálně propojena třemi jednoduchými římsami v mezilehlých polích s obdélnými výplňovými poli a konzolovou korunní římsou. V nárožních rizalitech je členění zopakováno i ve druhém patře. Okna obou pater pak mají střídavé frontony. Dvorní průčelí piana

³¹¹ J. MUK / J. PENIGER / L. VOJTÍŠKOVÁ: Bílina. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1986, nepag.; HLAVÁČKOVÁ 1979 (pozn. 23) 131-132; VLČEK 1999 (pozn. 6) 171.

³¹² MUK 1973 (pozn. 310) 34; HLAVÁČKOVÁ 1979 (pozn. 23) 132; POCHE 1977 (pozn. 15) 76; VLČEK 1999 (pozn. 6) 171.

³¹³ VLČEK 1999 (pozn. 6) 171.

³¹⁴ VLČEK 1999 (pozn. 6) 171.

³¹⁵ MUK / PENIGER / VOJTÍŠKOVÁ 1986 (pozn. 311) nepag.

³¹⁶ MUK / PENIGER / VOJTÍŠKOVÁ 1986 (pozn. 311) nepag.

³¹⁷ MUK 1973 (pozn. 310) 34.

nobile je rozvrženo do totožných travé vysokých oken s rozeklanými trojúhelnými frontony, rámovaných toskánskými pilasty, nesoucími redukované kladí s vysokým vlysem. Dvorní průčelí rizalitů s korunní římsou s vlysem s triglyfy jsou členěna okny, kordony a parapetními římsami.

3. Brnky

okres Praha – východ

Zámek vznikl přestavbou renesanční tvrze, postavené po roce 1550. Raně barokní úpravy proběhly jednak před rokem 1652, kdy se uvádí „*statek větším dílem napravený*“ a zejména za držení Janem z Vrbna, rektora novoměstské jezuitské koleje, v letech 1661 - 1684. V roce 1667 bylo sídlo v Brnkách označeno jako „*tvrz spravená*.“ Jezuitským rektorům je daroval univerzitní profesor Jan Křtitel Birka z Birkenštejna. Jan z Vrbna kolem roku 1663 tvrz přestavěl a užíval jako „*lusthaus*“.³¹⁸ Severní přístavba dvouosého podélného dvoutraktu vznikla zřejmě až po roce 1720.³¹⁹ Výraznější úpravy pak proběhly v 19. století.³²⁰

Bloková budova raně barokního zámku na obdélném trojdílném půdorysu měla dvě obytná patra. V přízemí se ve středním traktu nalézala vstupní síň s dvouramenným schodištěm, v severním traktu kuchyň se spíží. V jižním traktu byla ze dvou místností obdélné tvrze vybudována patrová kaple.³²¹ V prvním patře byla vedle horní zóny kaple velká světnice, ve druhém patře se nacházely dva pokoje a hodovní sál v jižním traktu. Nad střechou se tyčila dřevěná věž se zvonem, „... *kterým se na mši svatou a proti mračnům zvoní.*“³²² Dvoupodlažní prostor orientované kaple na obdélném půdorysu je zaklenut neckovou klenbou s třemi dvojicemi bočních a dvojicí čelních výsečí nad okenními osami. Oltářní nika východní stěny byla v horní zóně osvětlena půloválně zaklenutým oknem, obdobným o něco vyšším oknům v jižní stěně. Těm v patře odpovídají niky bývalých panských oratoří, opatřené, stejně jako protější okna, dřevěnou

³¹⁸ Jiří ÚLOVEC: Brnky, in: Encyklopedie českých tvrzí, I. díl, A-J, Praha 1998, 45;

<http://www.obeczdiaby.cz/historie>, vyhledáno 19.5.2008;

<http://www.dendrochronologie.cz/databaze?pg=2>, vyhledáno 19.5.2008; POCHE 1977 (pozn. 15) 123.

³¹⁹ <http://www.dendrochronologie.cz/databaze?pg=2>, vyhledáno 19.5.2008.

³²⁰ <http://www.obeczdiaby.cz/historie>, vyhledáno 19.5.2008;

<http://www.dendrochronologie.cz/databaze?pg=2>, vyhledáno 19.5.2008.

³²¹ ÚLOVEC 1998 (pozn. 318) 46.

³²² <http://www.obeczdiaby.cz/historie>, vyhledáno 19.5.2008.

balustrádu.³²³ Dolní zónu kaple člení v podélném směru trojice protějškových půloválných nik s obdélnými okny v přízemí. Klenbu pokrývá bohatý štukový boltcový dekor s postavami andílků jako kariatidami kolem dvou oválných kartuší. Andílci v lunetách nesou nástroje Kristova umučení. Prostor lze charakterizovat jako redukovanou jezuitskou sálovou svatyni s bočními kaplemi, emporami a pravidelným závěrem.

Obě delší trojosá průčelí jsou členěna v celé výšce hladkými pilastry vysokého řádu. Střed přízemí zaujímal vstupní portál s uchy a trojúhelným frontonem, boční osy pak okna s uchy a přímou nadokenní římsou. Jižní průčelí kaple, rovněž rámované pilastry, je trojosé s půloválně zaklenutými okny prvního patra.

4. Březnice

okres Příbram

V letech 1625-1632 byl k oválnému obvodu hradu, přebudovaného na renesanční zámek, přistavěn ze severu a východu patrový trakt na přízemních arkádách s výraznou hmotou kaple.³²⁴ Obdélná loď orientované kaple, jejíž výška dosahuje úrovně druhého patra, je zaklenuta valenou klenbou se dvěma dvojicemi styčných výsečí. Závěr kaple o pěti stranách oktogonu s vnějšími opěrnými pilíři má gotizující výraz i díky použití oken s lomenými oblouky. Klenba je rámována štukovými žebry střízlivých renesančních forem. Vstupní portál tvoří edikula složená z toskánských sloupů na vysokých soklech, nesoucích redukované kladí s výraznou římsou.

5. Březno

okres Mladá Boleslav

Gotická, později renesanční tvrz byla přestavěna zřejmě po roce 1657 na zámek. Současný stav odpovídá přestavbě po požáru z roku 1765-70.³²⁵ V roce 1657 zikal Kunata Jaroslav z Bubna a Litic „*tvrz a dvůr náležitě vystavěný*“

³²³ POCHE 1977 (pozn. 15) 123.

³²⁴ POCHE 1977 (pozn. 15) 136; VLČEK 1999 (pozn. 6) 180.

³²⁵ Jan URBAN / Petr MACEK: Březno, okr. Mladá Boleslav. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojepis SÚRPMO, Praha 1988,15; VLČEK 1999 (pozn. 6) 181; POCHE 1977 (pozn. 15) 181.

v Březně.³²⁶ Přestavba tvrze mohla být realizována po roce 1657, kolem roku 1660 bylo totiž první patro zámku spojeno s panskou oratoří v tehdy přebudovaném kostele sv. Václava.³²⁷ Tehdy objekt s největší pravděpodobností získal stávající hmotu. Renesanční palác byl rozšířen k východu a jeho prostory byly zaklenuty klášterní klenbou, podobně jako místnosti nově rozšířeného severního křídla, opatřené raně barokními portály.³²⁸ Typ průčelí zámku lze datovat nejdříve do devadesátých let 17. století, případně na počátek 18. století.³²⁹ Barokní přestavba zámku se mohla uskutečnit rovněž ve druhém desetiletí 18. století, čemuž by nasvědčovalo těžké zadlužení panství.³³⁰ První dochovaný inventář zámku pochází až z roku 1852.³³¹

Zámek byl vystavěn jako dvoukřídlý dvoupatrový objekt s delším dvouraktovým severozápadním křídlem. Jihozápadní křídlo mělo po raně barokní přestavbě dva podélné trakty. Průčelí obou křídel člení mělké střední čtyřosé rizality, které odpovídají mladší slohové vrstvě. Poměrně složitý organismus přízemí i obou pater byl komunikačně propojen rozlehlou halou, tvořící spolu s dvouramenným schodištěm a s přilehlými užitkovými prostory komunikační jádro zámku, zaujímající téměř celý východní trakt delšího křídla. V dispozici zámku je dobře čitelné dvoudílné podélné traktování všech podlaží. Hlavní sál prvního patra byl zřejmě při západním nároží objektu či na středu delšího křídla. Od předpokládaného původního schodiště v prostoru napojení obou křídel mohla ústít obslužná otopná chodba, umístěná do první místnosti jižního traktu. Podle popisu zámku z inventáře 1874-1877 se dovídáme o existenci bývalé kaple v 1. patře nad průjezdem, která byla nahrazena koupelnou.³³²

³²⁶ URBAN / MACEK 1988 (pozn. 325) 12.

³²⁷ URBAN / MACEK 1988 (pozn. 325) 13.

³²⁸ URBAN / MACEK 1988 (pozn. 325) 91-92.

³²⁹ URBAN / MACEK 1988 (pozn. 325) 93.

³³⁰ URBAN / MACEK 1988 (pozn. 325) 14.

³³¹ URBAN / MACEK 1988 (pozn. 325) 23-24: Přízemí: kuchyně, kuchyňský kvelb, pokoj kuchaře, kvelb na maso, důstojnický pokoj, spížní kvelb, kvelb na maslo, komora pro dříví, pokoj kaplana, tzv. postelový kvelb, prádelna, mandlovna, stájový pokoj (stáj?), stáj pro jezdecké koně; 1. patro: dámský pokoj č.1, dětský pokoj č.2, oblékárna č.3, průchozí pokoj č.4, pracovna č.5, ložnice č.6, průchozí pokoj č.7, velká zasedací síň č.8, malá zasedací síň č.9, táflováný pokoj č.10, biliárový pokoj č.11, vedlejší pokoj č.12, hostinský pokoj č.13, hostinský pokoj č.14, chodba; 2. patro: pokoje č.1-15, chodba.

³³² URBAN / MACEK 1988 (pozn. 325) 30: v místnosti byly dvoukřídlé vstupní dveře, 3 čtyřkřídlá okna a čtyřkřídlá nástěnná skříň.

6. Byšice

okres Mělník

Renesanční zámek, postavený v několika etapách po roce 1577 Albrechtem Pětipeským a jeho synem Václavem Felixem Pětipeským z Chyš a Egrberka, byl v roce 1637 označený jako „*vnově vystavěný*.“ Mezi léty 1676 a 1720 (pro toto období nebyly nalezeny pramenné zprávy) proběhla přestavba trojkřídleho zámku, k němuž bylo dostavěno čtvrté východní křídlo, v uzavřený čtyřkřídlý patrový blok. Rytíř Daniel Pachta z Rájova koupil Byšice roku 1676. Jeho syn František pak statek prodal hraběti Františkovi Josefu z Valdštejna. Přestavba, která patrně proběhla za držení Pachtů z Rájova, bývá datována na konec 17. století³³³ nebo do první čtvrtiny 18. století.³³⁴ Inventář z roku 1736 nám popisuje tehdejší uspořádání zámku, zakoupeného roku 1720 hraběnkou Antonií Josefou Černínovou z Chudenic: „*1.kaple, kamenný oltář s relikvií sv. Hypolita, alabastrová socha Matky Boží Staroboleslavské, socha sv. Jana Nepomuckého, malý dřevěný oltář, 2.Zimní jídelna s červenými čalouny (3 okna, 2 dveře), 3.přístěnek (1 okno), 4.komora-vlašský komín (1 okno), 5.malý kabinet (2 okna), 6.sál – vlašský komín (4 okna), 7.pokoj vedle sálu (2 okna, biliár), 8.ložnice (2 dvojité okna), 9.pokoj paní hraběnky (3 okna), 10. pokoj se zelenými kamny (1 okno), 11.pokoj pro hosty (2 okna, hnědá kamna), 12.Vstup (2 okna, hnědá kamna), 13.pokoj s malovanými prkny a 6 freskami na způsob čalounů (2 okna, hnědá kamna), 14.předsíň (1 okno), 15.malovaná světnice (3 okna, hnědá kamna), 16.komora (2 okna), 17.vedlejší pokoj (4 okna, zelená kachlová kamna), 18.předsíň (2 okna, mandl), 19.pokoj oficírů (4 okna, hnědá kamna), 20.pokoj-čekárna (3 okna, 2 římsy), 21.věžní místnost (1 okno, jednoduché dveře), 22.pokoj kapucínů (5 oken, zelená kamna), 23. 1.nový pokoj (dvojitě dveře s obložením, 2 okna, hnědá kamna), 24. 2.nový pokoj (2 dvojitě dveře s obložením, 2 okna, 1 okno nade dveřmi, hnědá kamna), 25. 3.nový pokoj (2 dvojitě dveře, 1 jednoduché dveře u záchodu okna, hnědá kamna, dvířka ke kamnům, okna neuvedena), 26.pavlač (1 dvojitě dveře), 27.galerie, 28.pokoj lokajů (2 okna, jednoduché dveře), 29.kvelb, 30.kuchyň, 30.spíží kvelb (1 okno), 32. nová prádelna (dveře na háček, 1 okno zamřížované, 33.grotta, 34.místnost branného (3*

³³³ Olga NOVOSADOVÁ / Miroslava BAŠTOVÁ / Dobroslav LÍBAL: Zámek Byšice. Stavebně historický průzkum. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1976, 48; Emanuel POCHE (pozn. 5) 158

³³⁴ VLČEK 1999 (pozn. 6) 189.

zamřížovaná okna), 35.komora (2 zamřížovaná okna), 36.prádelna vedle brány, na věži umístěn hodinový cimbál.“³³⁵ Ve věži, která stála podle malby ze 17. století při severozápadním nároží, se nacházelo šnekové schodiště. Na sklonku osmdesátých let 18. století byl zámek upraven do současné podoby.

Hlavní průčelí bylo obráceno do zahrady. V patře má sudý počet os, v přízemí je centrální portál s bosovanou archivoltou ústící do saly tereny. Střed průčelí zdůrazňuje mělký osmiosý rizalit, patrný na malbě zámku údajně ze 17. století,³³⁶ kde je nad prvním patrem nasazena atika sevřená dvěma menšími volutovými štíty se segmentovým frontonem a velkým středním štítem podobného charakteru. Podle malby se před zámkem rozkládala pravidelná francouzská zahrada, k níž ze severní strany přiléhala budova stájí či jízďárny s pravidelnými osami s lezénovým rámováním a atikou s oválnými okny. Všechna průčelí byla členěna mělkým lisénovým rastrem.

Komunikační schéma tvoří patrová arkáda kolem obdélného nádvoří. Poloha schodišť, přebudovaných v osmdesátých letech 18. století, je nejasná, šnekové schodiště bylo v severozápadní části. Trojlodní salou terenu ve středu jižního křídla je přístupná zahrada. Po stranách průjezdu do hospodářské části jsou dva trojlodní prostory. Na východním konci chodby jižního křídla byla malá soukromá kaple na čtvercovém půdorysu, východní křídlo obsahovalo dva nebo tři apartamenty se čtvercovými pokoji. Uprostřed jižního křídla byl velký sál o čtyřech okenních osách, k němuž z obou stran přiléhaly pokoje s enfiládou.

7. Bzí

okres České Budějovice

Na místě tvrze, připomínané roku 1541, byl kolem roku 1655 postaven čtyřkřídlý jednopatrový zámek se čtvercovým dvorem.³³⁷

Střed vstupního průčelí je zdůrazněn věžovým rizalitem se štítem s volutami a jehlanci. Stavitelem byl zřejmě některý z eggenberských architektů, u nichž Dietrich z Germersheimu sloužil jako vrchní hejtman. Přestavba se díky podobě

³³⁵ NOVOSADOVÁ / BAŠTOVÁ / LÍBAL 1976 (pozn. 333) 9-10.

³³⁶ Antonín PODLAHA: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese mělnickém*, Praha 1899, 6, obr. 8.

³³⁷ Karel TRÍŠKA (ed.): *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (V). Jižní Čechy*, Praha 1986, 32.

štítu či značnou rozteční os blíží spíše pozdně renesančnímu pojetí. Z roku 1673 pochází plán rozšíření zahrady od Giacomu Antonia Maggiho pro Jana Adolfa Schwarzenberka.³³⁸

8. Cítoliby

okres Louny

Tvrz z počátku padesátých let 16. století byla v poslední čtvrtině 16. století přebudována na renesanční zámek, vystavěný zřejmě Adamem Hruškou z Března.³³⁹ Raně barokní přestavba začala až poté, co se čerstvě ovdovělá Markéta Blandina rozená Söldnerová ze Söldenhofenu vdala za Jana Baptistu de la Cron, který roku 1665 uzavřel smlouvu s kameníky Giovannim Battistou Passarinim a Francesco Torre z Prahy na práce pro nový zámek. Projekt mohl pro de la Crona vytvořit některý ze stavitelů pražské pevnosti.³⁴⁰ Zároveň s hrubou stavbou vznikala i zahrada, neboť roku 1683 je zde doložen Jan Tulipán. Vzhled jím navržené zahrady byl ve druhém desetiletí 18. století zcela změněn.³⁴¹ V té době a znovu po roce 1780 byl zámek opět upravován. Poslední rozsáhlé změny proběhly v osmdesátých letech 19. století.

Patrový zámek je trojkřídlý, s rizalitovými náznaky západního, zřejmě komunikačního křídla, částečně realizováno až v druhé čtvrtině 18. století. Hlavní průčelí člení tři mělké jednoosé rizality, obě boční průčelí pak dvojice nárožních jednoosých rizalitů. Nad středním rizalitem s vjezdovým bosovaným portálem a se sdruženým oknem hlavního průčelí se zdvíhá rozměrný volutový vikýřový štít s trojúhelným frontonem, nad bočními rizality byly ještě v 19. století obdobné štíty menších rozměrů. Štít středního rizalitu byl zopakován rovněž v nádvořním průčelí nad průjezdem. Fasády byly zřejmě jednodušší, členěné pouze kordonovou římsou. Nádvořní fasády jsou téměř nezměněné, členěné opět pouze kordonovou římsou. Vstupní křídlo bylo v přízemí i v patře otevřeno arkádami s vyzděným zábradlím.³⁴² V přízemí severního křídla byly stáje, při severovýchodním nároží hospodářská správa panství a archiv, po pravé straně vstupu byla vrátnice, případně byt kastelána

³³⁸ TRÍSKA 1986 (pozn. 337) 33; VLČEK 1999 (pozn. 6) 189.

³³⁹ MARTIN EBEL / PAVEL VLČEK: Cítoliby – zámek. Stavebně historický průzkum Praha 1991, 94.

³⁴⁰ EBEL / VLČEK 1991 (pozn. 339) 97: od roku 1652 měl de la Cron vrchní vedení výstavby pražského opevnění, na němž pracoval Carlo Lurago nebo Giovanni Domenico Orsi.

³⁴¹ EBEL / VLČEK 1991 (pozn. 339) 99.

³⁴² EBEL / VLČEK 1991 (pozn. 339) 101.

nebo jiného úředníka.³⁴³ V přízemí jižního křídla byla vedle hlavního dvouramenného schodiště s arkádovým zrcadlem panská kuchyň. Ve stejném křídle vzniklo druhé, rovněž dvouramenné schodiště pro přímé podávání jídla, které vzniklo dodatečnou úpravou spíže v první polovině 18. století poté, co byl přesunut hodovní sál z přízemí do patra. Sál i sousední místnost mají štukovou raně barokní výzdobu. Na západním konci jižního křídla se nachází *salla terrena*, resp. oranžerie s trojdílným vstupem. V prvním patře byla obě boční křídla jednotraktová. Komunikačním uzlem bylo hlavní schodiště s arkádovou chodbou ve dvoutraktovém hlavním křídle, kde se nacházely reprezentační prostory.³⁴⁴

9. Čečovice

okres Domažlice

Dnešní situace raně barokního zámku na protáhlém půdorysu písmene „U“ vznikla postupnými přístavbami křídel. Západní křídlo sýpky tvoří palác gotické tvrze, jižní křídlo pozdně renesanční obytný trakt z počátku 17. století a východní dvoutraktové křídlo, postavené za držení hrabat z Trautmansdorfu, pochází patrně z poslední třetiny 17. století.³⁴⁵

Mladší opis urbáře, který vznikl zřejmě v roce 1666, uvádí, že „*zámek Čečovice je vystavěný z kamene, obklopený vysokým valem, opatřený pokoji, komorami, sklepy a stájemi...*“³⁴⁶

Raně barokní úprava zcelila patrový zámek do téměř pravidelného obdélného obrysu. Nové východní křídlo s obytným a chodbovým traktem, opatřeným dvěma dvouramennými schodišti, bylo v patře otevřeno dvorními arkádami dvouetážových římských arkád, okna vnějších fasád byla opatřena trojúhelnými frontony. Práce na stavbě pokračovaly ještě v průběhu druhého desetiletí 18. století, kdy byl gotický palác adaptován na sýpku.

³⁴³ EBEL / VLČEK 1991 (pozn. 339) 101.

³⁴⁴ EBEL / VLČEK 1991 (pozn. 339) 102-103.

³⁴⁵ Jan ANDERLE: Stavební vývoj feudálního sídla v Čečovicích, in: Průzkumy památek II/1994, 58; VLČEK 1999 (pozn. 6) 196.

³⁴⁶ ANDERLE 1994 (pozn. 345) 48.

10. Čechtice

okres Benešov

Novostavba čechtického zámku, vložená do dolní části náměstí, vznikala v padesátých letech 17. století pro Johanna Sebastiana von Hallweil. Roku 1656 byla dokončena hrubá stavba, o dva roky později zřejmě i ohradní zeď s branou.³⁴⁷ Na rozměrné obdélné parcele tehdy stála patrová trojkřídlá budova s hlavním jižním průjezdným křídlem, západní křídlo o délce poloviny parcely a krátký úsek východního křídla. Všechna křídla jsou dvoutraktová, s nádvoří arkádovou chodbou v obou podlažích. Při vrcholně barokní úpravě v letech 1727 a 1732 došlo k prodloužení obou bočních křídel s dvojicí dvouramenných schodišť a k přeřešení dispozice raně barokní stavby.³⁴⁸

Podobu vnějších průčelí neznáme. Vzhledem k prostému vzezření nádvořních dvoupodlažních arkád se stlačenými oblouky na mohutných hranolových pilířích lze předpokládat spíše minimalistické řešení, čemuž napovídá i podoba obou dochovaných hladkých půlkruhových portálů s jednoduchými patkami a klenákem, lemovaných stuhou. Rozvrh hlavního průčelí vykazuje nepravidelnosti v krajních osách, část západního průčelí ze 17. století je pravidelná s rychlým sledem okenních os.

Raně barokní stavba zjevně nebyla dokončena. Pokud obvodová zeď skutečně pochází z roku 1658 a portál v klasicistní bráně nebyl použit druhotně, mělo by nádvoří rozvrh 7x5 os arkád. Je možné předpokládat i rovnostranný obrys s rozvrhem se stranou o pěti arkádových polí.

11. Červený Hrádek

okres Chomutov

Raně barokní sídlo vzniklo přestavbou renesančního zámku, který byl roku 1606 *“již všelikými potřebnými místnostmi opatřen a dostaven.”*³⁴⁹ Jan Adam, hrabě Hrzán z Harrasova zřejmě již roku 1655 rozhodl o přestavbě zámku, která však probíhala až na sklonku šedesátých let 17. století. Roku 1669 byly placeny

³⁴⁷ Jan PEŠTA: Zámek Čechtice, in: Památky středních Čech 19, 2005, 25: dataci uvedenou na portálech potvrdil i dendrochronologický průzkum; POCHE 1977 (pozn. 15) 178; VLČEK 1999 (pozn. 6) 196.

³⁴⁸ PEŠTA 2005 (pozn. 347) 34-35; VLČEK 1999 (pozn. 6) 196.

³⁴⁹ Věra NAŇKOVÁ: Červený Hrádek, Chomutov 1974, nepag.; HLAVÁČKOVÁ 1979 (pozn. 23) 116.

zednické a kamenické práce, ke kterým v roce 1672 přibyly platby za tesařské, truhlářské a štukatérské práce v kapli sv. Jana Křtitele a horních pokojích. Dokončení této etapy stavby, jejímž údajným autorem měl být Antonio Porta, je spojováno s letopočtem 1675 na portálu.³⁵⁰ Inventář zámeckého archivu z roku 1684 mimo jiné uvádí nákresy zámecké věže, dvou fontán, balustrády a výzdoby zámecké brány.³⁵¹ V letech 1684-85 je v jirkovské matrice zaznamenán štukatér Giovanni Spatz. Při křtu jeho dcery roku 1684 je mezi svědky uveden Jean Baptist Mathey a polír Silvestro Carlone. Matheyemu je připisována úprava zahradního průčelí a koncepce střešního pavilonu.³⁵² V roce 1697 bylo dokončeno vnější schodiště. Další úpravy zámku byly realizovány v průběhu 18. století, zejména pak mezi léty 1766 - 1768.³⁵³

Čtyřkřídlá patrová budova zámku stojí na pravidelné protáhlé parcele. Všechna křídla jsou dvoutraktová s dvorním chodbovým a vnějším obytným traktem. Ve středu obou kratších křídlech jsou průjezdy, resp. průchod k zahradnímu schodišti, nad nímž je v patře umístěn hlavní sál, prostupující do výrazné hmoty pětiosého dvoupodlažního střešního pavilonu. Poloha schodišť odpovídala nejspíše dnešnímu stavu, to znamená v protilehlých koutech nádvoří.

Raně barokní členění vnějších průčelí je dochováno zejména v mělkém pětiosém zahradním rizalitu. Rozvržení fasády bylo přizpůsobeno značnému rozdílu mezi úrovní přízemí a okolního terénu. Přízemí se tak v členění průčelí dostalo na úroveň piana nobile. Architekt v Červeném Hrádku uplatnil roudnický rozvrh. Dolní zónu zahradního průčelí tak tvoří rustiková podnož a nízké podlaží suterénu se čtvercovými okny a podstavcem pod pilastry vysokého kompozitního řádu, spínající přízemí a patro. Mezilehlá pole pilastrů v rizalitu mají lizénový rám s okny se střídavými frontony s jednoduchými parapetními výplněmi. Nad korunní římsou s vlysem s modifikovanými triglyfy, umístěnými nad pilastry, vyrůstá dvoupodlažní průčelí horní zóny sálu. Opět je zde použito pilastrů vysokého řádu, oken se střídavými frontony v dolní řadě a v horní řadě nízkých okének. Na pilastry dosedá plně kladí s triglyfy nad pilastry. Nad středem pavilonu, ukončeným původně balustrádou se zdvíhala patrová věžička s cibulovou bání. V bočních úsecích průčelí

³⁵⁰ NAŇKOVÁ 1974 (pozn. 349) nepag; ; POCHE 1977 (pozn. 15) 192; VLČEK 1999 (pozn. 6) 203.

³⁵¹ NAŇKOVÁ 1974 (pozn. 349) nepag.

³⁵² NAŇKOVÁ 1974 (pozn. 349) nepag; POCHE 1977 (pozn. 15) 192; VLČEK 1999 (pozn. 6) 204.

³⁵³ NAŇKOVÁ 1974 (pozn. 349) nepag.; VLČEK 1999 (pozn. 6) 204.

byla okna bez frontonů, otázkou je doba vzniku vysokých dórských pilastrů. Velkoryse rozvržené šestiramenné schodiště s křivkově utvářenými nástupními rameny, dokončené roku 1697, stoupá k edikulovému portálu s korintskými polosloupky a plným kladím s letopočtem 1675. Nahradilo zřejmě renesanční schodiště, zmiňované roku 1595.³⁵⁴

Pravidelná dvorní průčelí člení v přízemí delších stran slepé římské arkády s dórskými pilastry a okny s uchy, v patře pak okna a lizénové rámy mezi dórskými pilastry, nesoucími plné kladí s vlysem s triglyfy. Podlaží odděluje výrazný kordon v podobě architrávu. Obě kratší průčelí mají v přízemí arkády otevřené. Vstupní pětiosé průčelí se třemi širokými otevřenými přízemními arkádami je rytmizováno užšími mezilehlými poli s nikami pro fontány.

Celková kompozice první etapy raně barokní úpravy zámku navazovala skladbou hmot na roudnický typ s nižším vstupním traktem.³⁵⁵

12. Čerov? - studie nerealizovaného zámku

okres Jičín

Studie zámku zatím neznámého určení, která vznikla v lednu roku 1624, byla zjevně určena do českého prostředí.³⁵⁶ Názor Jarmily Krčálové, že se mohlo jednat o návrh zámku, který zamýšlel Albrecht z Valdštejna umístit v Čerově u Jičína,³⁵⁷ nebyl sice nebyl dosud jinak potvrzen, ale ani vyvrácen novými spekulacemi.³⁵⁸ Plán piana nobile je oproti nahrubo rozpracovanému plánu přízemí dokončen.

Čtyřkřídlý, zřejmě dvoupatrový zámek s čtvercovým nádvořím byl navržen na pravidelném půdorysu o straně zhruba 60 metrů. Křídla měla být dvoutraktová s patrovým arkádovým ochozem s balustrádou kolem nádvoří. Do nádvoří ústí trojlodní, šířkově disponovaný průjezd, jehož klenbu nesou dvojice sloupů s

³⁵⁴ August SEDLÁČEK: *Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl XIV. Litoměřicko a Žatecko.* První elektronické vydání, Praha 1998-2000, 269: „...před zámkem pod kamennými schody na velmi rovném místě pod širým nebem...“; MACEK 2003 (pozn. 140) 36.

³⁵⁵ Za sdělení této skutečnosti děkuji Ing. Petru Mackovi.

³⁵⁶ KRČÁLOVÁ 1988 (pozn. 271) 532: měřítko na výkresu je v pražských loktech; Petr FIDLER: *Projekt zámku - půdorysy přízemí a piana nobile*, in: Eliška FUČÍKOVÁ (ed.): *Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae?*, Praha 2007, 487-488; Eliška FUČÍKOVÁ (ed.): *Albrecht z Valdštejna a jeho doba. Průvodce výstavou*, Praha 2007, 44.

³⁵⁷ KRČÁLOVÁ 1988 (pozn. 271) 532.

³⁵⁸ FIDLER 2007(pozn. 356) 488.

odpovídajícími pilastry. Za průjezdem se rozkládá široká arkádová chodba, tvořící nádvoří trakt vstupního křídla. Na její pravé čelo navazuje rozměrné hlavní dvouramenné schodiště do piana nobile a jsou odsud rovněž přístupny úřední prostory v přízemí pravého křídla.³⁵⁹ V patře ústí schodiště do haly před centrálně umístěným velkým sálem, který zabírá celou hloubku vstupního křídla v rozsahu tří os. K sálu zleva měrem do nádvoří přiléhá obdélná kaple. Levé křídlo je rozděleno na dvorní trakt průchozího appartementu s menším dvouramenným schodištěm v zadní části dvora a vnější užší trakt galerie osvětlené sedmi sdruženými okny. Pravé křídlo obsahuje rozlehlý *appartement double*, přístupný z rozměrného salonu při nádvoří. Dvouramenné schodiště v zadní části obydlí mohlo sloužit k přístupu do pokojů vévodkyně ve druhém patře. Střed zahradního křídla zaujímá směrem do nádvoří velký sál, osvětlený okny ze stejně široké mělké loggie, otevřené do zahrady třemi arkádami. Pravidelně rozvržená průčelí má pouze vstupní a levé křídlo s galerií.

Lze zcela souhlasit s tvrzením Jarmily Krčálové o kvalitě studie a jejího významu v rámci střední Evropy značné slohové pokročilosti. Řešení projektu ideově vychází z římského paláce Farnese.³⁶⁰

13. Čestice

okres Strakonice

Zámek nechal podle Augusta Sedláčka postavit Jindřich Michael Hýzrle z Chodů, který konfiskovaný statek držel mezi léty 1622 a 1651. Poté, co jej na rok získal jeho syn Karel Michal, vlastnila Čestice Františka Eusebie, rozená Hýzrllová z Chodů a její manžel jako poručník svých dětí. Od roku 1679 do požáru roku 1690 držela statek Benigna Kateřina Hochauzarová, která jej po několika letech velmi zadlužila. Roku 1690 byl prodán Petrovi Hynkovi z Říčan.³⁶¹

Zámek vznikl jako patrová novostavba na půdorysu písmene “L” s nárožní šestibokou věží, mimo prostor středověké tvrze, jejíž zbytky se nalézají v jihovýchodní části areálu.

³⁵⁹ KRČÁLOVÁ 1988 (pozn. 271) 532: místnosti jsou popsány jako archiv, čekárna, jednací síň, písárna, další čekací hala, místnost pro komořího, pokladna.

³⁶⁰ KRČÁLOVÁ 1988 (pozn. 271) 532.

³⁶¹ SEDLÁČEK August: Hrad, zámky a tvrze království českého. Díl XI. Prácheňsko. První elektronické vydání, Praha 1998-2000, 276.

Nejpozoruhodnějším prvkem zámeckého areálu je hlavní severovýchodní průčelí s širší osou průjezdu v levé části, zakončené tělesem nárožní věžice. Dvoupodlažní průčelí je rozčleněno subtilními toskánskými pilastry, probíhajícími od soklu po korunní římsu, do pravidelných travé, horizontálně přepásaných kordonem a parapetními římsami. Z boku průjezdu a při severním (pravém) nároží jsou pilastry zdvojeny. Okna mají vrstvená ostění s uchy a kapkami, v přízemí původně s přímou nadokenní římsou a v patře s rozřatým trojúhelným frontonem, který nalezneme v širší variantě i nad průjezdem, podobně jako nad družným oknem v patře. Parapetní výplň je obdélná s laloky na kratších stranách. Na pilastry dosedá korunní římsa s terakotovým reliéfním vlysem s rozvilinami s antropomorfními motivy, vyskytujícími se v obměnách i v dalších prefabrikovaných prvcích: parapetní výplni, kordonové a parapetní římsy a ve vlysech mezi nadokenním překladem a frontony, resp. nadokenními římsami. Stejně členění se vyskytuje na nárožní věžici, převyšující průčelí o nízké patro, na něž dosedá cibulová střecha.

Doba vzniku stavby odpovídá spíše Sedláčkově dataci před rok 1651,³⁶² nežli třetí čtvrtině 17. století.³⁶³ Jemně utvářená morfologie prvků průčelí odpovídá pozdně renesanční produkci, celkový tektonický obrazec, byť toporně zpracovaný, včetně některých detailů, pak spíše pozdní době vzniku, možná době zadlužení panství po roce 1679.

14. Děčín

okres Děčín

Zámek vznikl na místě hradu, přestavěného ve druhé polovině 16. století rytíři z Büнау. Od roku 1628 se stal majetkem tyrolského rodu Thunů, když jej pro svého synovce Jana Zikmunda koupil hrabě Kryštof Šimon z Thunu od Rudolfa staršího z Büнау.³⁶⁴ Maxmilián Thun-Hohenstein, budoucí stavebník zámku, převzal panství roku 1653.³⁶⁵ Roku 1688 měl být upravován terén pro stavbu.³⁶⁶ Od roku 1671, kdy hrabě zřídil rodinný majorátní fideikomis ze všech thunovských

³⁶² SEDLÁČEK 1998-2000 (pozn. 361) 276; VLČEK 1999 (pozn. 6) 212.

³⁶³ POCHE 1977 (pozn. 15) 230; TRÍŠKA 1986 (pozn. 337) 49.

³⁶⁴ Luboš LANCINGER / Miroslava BAŠTOVÁ: Děčín. Hlavní zámecká budova. Stavebně historický průzkum. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1983, 4-6; VLČEK 1999 (pozn. 6) 214.

³⁶⁵ LANCINGER / BAŠTOVÁ 1983 (pozn. 364) 6-7.

³⁶⁶ POCHE 1977 (pozn. 15) 248; VLČEK 1999 (pozn. 6) 214.

statků, jsou vedeny účty za přestavbu zámeckého areálu, která nejintenzivněji probíhala v sedmdesátých letech.³⁶⁷ Od roku 1686 se účty týkaly velkou měrou dokončovacích prací.³⁶⁸ Ty pak pokračovaly až do konce století, ale týkaly se více jízdárny a růžové zahrady.³⁶⁹ V roce 1680 nebo 1681 navštívil Děčín Bohuslav Balbín a v Miscelaneích mu posléze věnoval značný prostor: „*Stavba tohoto nového hradu trvala....patnáct let....ten je před námi dvojitý a s dvěma dvory, totiž starý a nový. Stará budova nemá nic, co by stálo za návštěvu.... Starý hrad je od nového oddělen nesmírným umělým příkopem....jaký se staví příchozím do cesty i před novým hradem....Tyto dva hrady spojuje dřevěný most....Budova nového hradu má uvnitř více pohodlí než ukazuje zvenčí. Mám připomenout lesk a nádheru komnat....a jaké potěšení činí očím vysoká poloha místa....Většina místností je osvětlována více zasklenými okny. Stropy se skvějí velmi živými obrazy. Stěny jsou pokryty zavěšenými obrazy....To vše zpřijemňují cely stálých a ve skalách vyhloubených dílen, jako kuchyně, spižírny, vinného sklepa, pivního sklepa, moučnice, sklepa na maso, dokonce lékárny....Leč nic nevzbuzuje takový údiv jako konírna, která v nejdolejší části hradu se podobá spíše nějakému paláci nebo svatyni; dvanáct sloupů, každý z jednoho kamene v délce osmi loket, podpírá převysokou klenbu; jesle jsou vytesány z těžké skály, podlaha je dlážděna čtvercovými otesanými kameny. Veliký jezdecký kůň z jediného kusu skály, jako Pegasus s předními nohama zdviženými ve skoku neustále vylévá vodu znamenitým zařízením z nozder a tlamy mocným proudem a s příjemným šuměním do obrovského umyvadla pod sebou....Ze stájí se otvírají obydlí kočích a podkoních....kovárna s kovářem....z druhé strany stáje vedou ven kanály, kterými se vše, co se vymete ze stájí, vyhazuje ven z hradu do údolí....čímž je způsobeno, že do hradu nepronikne žádný zápach od koní....*“³⁷⁰ Po Maxmiliánově smrti byl roku

³⁶⁷ LANCINGER / BAŠTOVÁ 1983 (pozn. 364) 10-13: Ve stejném roce bylo placeno za práce na štukové výzdobě tří pokojů (Domenico Galli), v dolní zahradě a Dlouhé jízdě, za znak do kaple a sochu koně do stájí. Byl koupen velký kámen na znak nad bránu. V roce 1674 provedl kameník Santin Maderna mramorovou dlažbu kaple a novou zámeckou bránu. Byla dokončena velká věž a vydlážděno prostřední nádvoří, velká část vnějšího dvora a menší část pod zadní branou Jiřím Wolfem z Prahy, který rovněž dodal stupně na schody k městu a do jezdecké stáje před zámkem. V 70. letech na zámku pracoval i sochař Abraham Kitzinger z Děčína a malíř Giuseppe Braghali z Bologne.

³⁶⁸ LANCINGER / BAŠTOVÁ 1983 (pozn. 364) 13.

³⁶⁹ LANCINGER / BAŠTOVÁ 1983 (pozn. 364) 19.

³⁷⁰ LANCINGER / BAŠTOVÁ 1983 (pozn. 364) 13-16.

1702 sepsán inventář.³⁷¹ Přehledné informace o nově postaveném zámku poskytuje legenda k rytině, pořízená pro publikaci Johanna Geoga Vogta *Das jetztlebende Königreich Böhmen in seiner historisch- und geographischen Beschreibung uorgestellt*, vydané roku 1712: „1. Na vysoké a tvrdé skále položený, ze základu vystavěný zámek u zadní, dosud staré části, který je opatřen přírodou i uměle vyhloubenými širokými příkopy ve tvrdé skále, také dělostřelbou a jinými vojenskými potřebami. 2. Tři nádvoří, z nichž jedno je zformováno do čtverce s velmi krásnými arkádami, a která jsou navzájem oddělena širokými a hlubokými příkopy tak, že každé z nich může být s velkou rychlostí upraveno jako opevnění a padacími mosty připraveno do obranyschopného stavu. V prvním příkopu chová panstvo tři skalní orly. Druhý, do kterého se stéká množství vody, je vhodný k chovu želv a vodního ptactva. V čtverhraném nádvoří je krásná, velkolepá veliká stáj, ve které je šesnáct kamenných, z jednoho kusu tesaných sloupů....Hned vedle ní je dvorní kovárna....Nad touto stájí je veliký, k jihu obrácený a pro krásnou vyhlídku vysoce chvályhodný sál, ze kterého se širokým schodištěm vystupuje na velké střední nádvoří, kde se dá ještě spatřit dvojité schodiště do panských pokojů....3. K východní straně položené pokoje pro hosty jsou vybaveny náboženskými a světskými malbami, dále jídelna, která je opatřena samými alegoriemi a jejich názvy a k tomu velikým biliárem....Také je před jídelnou a hostinskými pokoji do středního nádvoří krásná chodba, rovněž zavěšená krásnými malbami....4. Altán

³⁷¹ LANCINGER / BAŠTOVÁ 1983 (pozn. 364) 16-19: „Ve věži....V předním prvním hostinském pokoji (dokola na plátně malované čalounění, 2 okna)....Ve vedlejším pokoji (2 okna)....V malovaném pokoji (2 okna)....Ve vedlejší komůrce....Na chodbě (9 oken)....V jídelně (6 oken)....V malé jídelně (4 nizozemské špalíry, 2 okna)....V předpokoji u komorníka(1 okno)....V předpokoji kabinetu neb. hraběte (3 okna)....V pokoji hraběnky (8 čalounů ze zeleného a jiných harasů, 4 okna)....V prvním pokoji komorné (2 okna)....V druhém pokoji....V třetím pokoji (1 okno)....V čtvrtém pokoji (1 okno)....V dětském pokoji (2 okna)....V kuchyni u chodby (1 okno)....Na chodbě.... V prvním pokoji u kuchyně (2 okna)....Ve vedlejší komoře (1 okno)....V druhé vedlejší komoře (2 okna, 6 žlutých a červených starých špalírů).... V komoře vedle (1 okno)....V pokoji nad zadní bránou (2 okna).... V komoře vedle (1 okno).... V komoře vedle (1 okno).... V další vedlejší komoře (1 okno).... Ve třetí komoře (2 okna)....V pokoji pro hosty (2 okna)....V prvním pokoji u altánu....Ve druhém pokoji (1 okno)....Ve třetím pokoji (1 okno)....V prvním horním pokoji (2 okna).... Ve druhém pokoji (1 okno)....Ve třetím pokoji (1 okno)....Ve zbrojnici....V šatně (1 starý špalír ze žlutého sametu a modrého damašku)....Ve staré šatně....V první komoře....Ve druhé komoře....Ve třetí komoře....V pokoji komorníka....V letním pokoji neb. hraběte (6 špalírů ze žlutého sametu a modrého damašku, 3 okna)....V pokoji pro hosty u sálu (1 nizozemský špalír, 3 okna)....Ve velkém sále (4 dvojité dubové dveře, 7 oken)....Ve druhém pokoji u sálu (2 okna)....V kabinetu neb. hraběte....v komoře vedle....V jídelně úředníků (2 okna)....V pokoji inspektora (8 oken)....V malém kabinetu neb. hraběte....V úřední světnici (6 oken)....V pokladním pokoji (1 okno s dvojitou železnou mříží)....U úředního písaře (6 oken s mřížemi)....U obročního (3 okna s mřížemi)....U lesního (6 oken s mřížemi)....V pokoji lokaje (2 okna)....V pokoji vedle archivu (2 okna)....V předsíni (1 okno)....V komoře na plátno....V komoře na přízi....Na půdě....V kvelbu nad bránou (1 okno)....Vinný sklep (134 sudů)....Stáj (33 koní)....“

nebo otevřená chodba, kterou je pro pohodlí umožněno spojení s ostatními nádvořími. Výhled odtud k jihu nelze dostatečně ocenit....5. K severu položené obyčejné panské pokoje, jejichž výhled je třeba ocenit, protože jsou vidět plující plachetnice na Labi a hned pod okny je velká okrasná zahrada. K těmto pokojům přiléhá krásná dobře zařízená a velká knihovna. 6. Byty sloužících, kterých je velmi mnoho a podle pohodlí podél dlouhé a čisté chodby. 7. Zámecká věž....8. Prastará, dosti velká zámecká kaple...kromě jiného příslušenství je tu začátek starého zámku. 9. Byty hospodářských úředníků a úřední světnice ve třetím nádvoří....10. Sýpka, kde byl před časem velký sál....11. Železnými, dosti dlouhými kusy osazená bašta....“³⁷² Zámek byl od Třicetileté války stále zemskou hraniční pevností, na což měl být při všech úpravách brán zřetel. Toto opatření platilo do třetí čtvrtiny 18. století. V letech 1778-1802 došlo k výrazné adaptaci celého areálu.³⁷³

Raně barokní přestavba východní vstupní části hradu na zámek sjednotila dosavadní zástavbu při obvodu dolního nádvoří, odděleného širokým příkopem od horního hradu. Projekt musel respektovat statut Děčína jako vojenské pevnosti, což znamenalo zachování příkopů. Patrové, dispozičně provázané severní křídlo a východní vstupní křídlo, lemující zaoblení hradby, otevírají do nádvoří přízemní arkády. Do piana nobile se vystupovalo po trojramenném schodišti s trojúhelným zrcadlem přizpůsobeném lichoběžnému nárožnímu prostoru. Schodiště je umístěno vedle průjezdu a ústí do chodby východního křídla u pokojů pro hosty. Šíři celého křídla nad průjezdem zaujímal velká jídelna, z níž se vstupovalo do severního dvoutraktového křídla s pokoji hraběcí rodiny. Jižní přízemní dvoutraktové křídlo, které obsahovalo reprezentativní prostory velkého sálu a konírny, navazovalo přízemním arkádovým traktem na východní křídlo. Bylo od přilehlých budov odděleno dispozičně, výškově i esteticky, zejména členěním jižního průčelí. Velký dvoupodlažní sál se sedmi okenními osami se nalézal v polosuterénu, pod ním byl schodištěm či rampou v chodbovém traktu přístupný suterénní trojpodlažní prostor koníren. Na střeše (nedostavěného?) jižního křídla byla vyhlídková terasa s altánem, která v úrovni prvního patra spojovala *nový a starý zámek*. Západní stranu nádvoří u příkopu uzavřela přízemní arkádová chodba s průjezdem k mostu do horního hradu. Za ní se zdvíhalo příčné východní křídlo horního hradu, kde se nacházely pokoje

³⁷² LANCINGER / BAŠTOVÁ 1983 (pozn. 364) 19-21.

³⁷³ LANCINGER / BAŠTOVÁ 1983 (pozn. 364) 133-135; VLČEK 1999 (pozn. 6) 215.

pro služebnictvo. Do přestavby bylo zřejmě zahrnuto jako pohledová dominanta od vstupu na nádvoří. Vnější průčelí východního a severního křídla členila pouze okna a průběžná parapetní římsa v patře. Mohutný vjezdový portál, tvořený edikulou s toskánskými přepásanými polosloupky, završuje rozřatý segmentový fronton. Jeho střed zaujímal běžné patrové okno s výrazným trojúhelným frontonem. Po bocích brány jsou dvě slepé rustikované fortny, na něž dosedají čtvercová okna s uchy. Srostlici původně dotvářela běžná okna patra se segmentovým frontonem. Průčelí jižního křídla bylo řešeno podobně jako předchozí, okna v patře (ve skutečnosti v polosuterénu) spojovala parapetní římsa. Nad nimi byla menší okénka, osvětlující horní prostor sálu. Průčelí zřejmě uzavírala atika s balustrádou. Podobný efekt, budící představu velkých převýšených prostor za fasádou, snad mělo mít upravené průčelí východního křídla horního hradu.

K rozsáhlému svažitému předpolí zámku, budovanému rovněž v sedmdesátých letech 17. století, patřila ojedinělá stavba cca 300 metrů dlouhé přístupové cesty, lemované vysokými zdmi se slepými arkádami, zvané Dlouhá jízda, která měla funkci estetickou³⁷⁴ i vojenskou. Její vyústění na prvního nádvoří před zámkem lemovala z jihu jízdárna a ze severu tzv. Růžová zahrada se sallou terrenou. Ze severu k zámecké skále přiléhala okrasná zahrada, z jihu štěpnice.

15. Dolní Přím

okres Hradec Králové

Původně gotická tvrz, zmiňovaná roku 1482, byla renesančně upravena v padesátých nebo šedesátých letech 16. století. Roku 1677 odkázal Rudolf Linhart z Vnoře a na Popovicích tvrz a veškerý majetek hradecké jezuitské koleji. Jezuité v roce 1681 zámek přestavěli. Vznikla zde mimo jiné kaple sv. Františka Xaverského, svěcená roku 1714. Po zrušení řádu získali majetek Harrachové, kteří údajně v letech 1842-43 přistavěli druhé patro pro úředníky.³⁷⁵ Zámek vznikl zřejmě podle jednotného konceptu z osmdesátých. let 17. století více než čtvrtstoletí. Nasvědčují tomu některé architektonické prvky, patřící přelomu 17. a 18. století.

³⁷⁴ Mojmír HORYNA: Zámek Děčín, Dlouhá jízda. Umělecko-historická charakteristika památky a zásady její odborné rekonstrukce. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1983, 11.

³⁷⁵ Simona VLČKOVÁ: Zámek Dolní Přím. Stavebně historický průzkum, Pardubice 1990, 2-5.

Dvoupatrový zámek na půdorysu písmene „U“ stojí na mírném návrší bývalého tvrziště. Stavbu tvoří hlavní trojtraktové masivní křídlo na východě s vystupujícími dvouosými rizality na čtvercovém půdorysu. Hlavní západní křídlo je trojtraktové, rizality pak jednotraktové (severní s obslužnou chodbou). Základní komunikační schéma tvoří vstupní hala s trojramenným schodištěm s plnou čtvercovou vřetenovou zdí a chodba, tvořící střední trakt, která probíhá celou délkou objektu. Toto řešení se opakuje i v patře. Do chodby ústí i šnekové schodiště při severovýchodním rizalitu, které prochází celou výškou objektu od suterénu až nad střechu. Západní trakt hlavního křídla v patře a severovýchodní rizalit tvořily obytné prostory. Nejdůležitější místnosti obsahoval jihovýchodní rizalit, rozdělený po výšce na dvě podlaží. V dolní části se nalézala kaple sv. Františka Xaverského, tvořená čtvercovou lodí se zkosenými kouty a protáhlým oktogonem prebytláře. V koutových zkoseních jsou mušlové niky. Obě části svatyně jsou zaklenuty klášterními klenbami se štukovou výzdobou s geometrickými vzorci. Nad kaplí se nacházel velký sál, přístupný z mezipodesty nad prvním patrem. Průčelí člení vertikální systém lizén a pravidelných parapetních výplní a horizontálou kordonové římsy nad přízemím. Okna v hlavním křídle a severním rizalitu mají tesaná ostění s uchy.

16. Doudleby nad Orlicí

okres Ústí nad Orlicí

Renesanční zámek z let 1585 - 1590 byl v 17. století několikrát upraven. Kolem roku 1630 byly za Jindřicha Jana z Bubna postaveny nádvorní přízemní arkády s renesančními proporcemi. Rozsáhlá adaptace pak proběhla v letech 1670-90 za Františka Adama z Bubna.³⁷⁶

Nově upraveno bylo původně sgrafitové průčelí. Vznikla hladká plocha s kordony, parapetními římsami a výplněmi, dalším patrem nad rizality, ukončeným volutovými štíty vikýřů a rizalitů, se segmentovými a trojúhelnými frontony. Nároží

³⁷⁶ Aleš VOŠAHLÍK: Raně barokní etapa zámeckého areálu v Doudlebech nad Orlicí, in: Památková péče 27/1967, 290; František MUSIL / Ladislav SVOBODA: Hrady, zámky a tvrze okresu Rychnov nad Kněžnou, Ústí nad Orlicí 1998, 45-46; VLČEK (pozn. 1) 231.

armovala střídavá bosáž. Plastické články měly červenou barvu. Bohatá výzdoba interiérů se soustředila na stropy renesančních prostor v patře.³⁷⁷

17. Duchcov

okres Teplice

Tvrz zmiňovaná roku 1385 byla před rokem 1570 přestavěna na renesanční zámek. Mezi léty 1675-1685 vznikla pro Jana Bedřicha z Valdštejna podle projektu Jeana Baptisty Matheye stavba zámku, která podle zmínky v dopisu Jana Bedřicha byla v roce 1679 v plném proudu.³⁷⁸ Budoucí stavba měla být dvoupodlažní trojkřídlá s čestným dvorem a rozměrným sálem na střední ose zámku, jehož horní zóna vrcholila v patrovém střešním pavilonu.³⁷⁹ Z roku 1694 pochází inventář rezidence: „...*V knížecí rezidenci v horním patře. V zapečetěném prvním pokoji nebo jídelně (4 červené okenní závěsy, vlašský komín)...., v prvním pokoji vedle (1 zelená....záclona)...., v druhém pokoji vedle (1 okenní závěs)...., v třetím pokoji vedle (1 okenní závěs)...., v komoře vedle...., v horní chodbě...., v kaplanově pokoji...., v komoře vedle...., pokoj služebníka...., hostinský pokoj...., komora vedle...., pokoj u zbrojnice...., zbrojnice.... V rezidenci v prostředním patře. V jídelní světnici (4 špatné červené okenní závěsy, 4 bílé plátěné záclony, vlašský komín)...., v malém pokoji vedle (1 červený okenní závěs)...., v druhém pokoji vedle...., třetí pokoj vedle (1 červené okenní závěs, 1 bílé plátěné záclony)...., v čtvrtém pokoji vedle (2 červené okenní závěsy, vlašský komín)...., v předsíni...., v rohové světnici vedle (2....okenní závěsy)...., v komoře vedle...., v prostředním nebo hostinském pokoji vedle (2....okenní závěsy)...., v komoře vedle...., v pokoji pana kancléře (2 plátěné záclony)...., v pokoji vedle (1....záclony)...., zapečetěná laboratoř...., v pokoji vedle. Dole ve kvelbu nebo šatně...., ve kvelbu vedle...., dole v kuchyni a pekárně...., v kuchyňské světnici, ve spížovém kvelbu.*³⁸⁰

³⁷⁷ VOŠAHLÍK 1967 (pozn. 376) 293.

³⁷⁸ Luboš LANCINGER / Miroslava BAŠTOVÁ / Dobroslav LÍBAL: Zámek Duchcov. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojepis SÚRP MO. Praha 1978, 4-5

³⁷⁹ POCHÉ 1977 (pozn. 15) 334; VLČEK 1999 (pozn. 6) 234.

³⁸⁰ LANCINGER / BAŠTOVÁ / LÍBAL 1978 (pozn. 378) 6-8: dále „...*V nové budově, kde bydlí pan regent. Dole v úřední světnici...., v komoře vedle...., v pokoji vedle...., v kvelbu vedle...., ve světnici u vchodu...., v pokoji...., ve světnici vedle...., v rohovém nebo úřednickém pokoji.... V horním patře, kde teď pan regent bydlí. V předsíni...., v pokoji a komoře pana regenta...., v kvelbu vedle...., v pokoji u schodů...., ve druhém pokoji...., v pokoji vedle...., v rohovém pokoji...., ve kterém spí pan inspektor (1....záclony)...., v komoře vedle. Ve staré budově, kde bydlel pan regent předtím. Kde bydlí hlídač....nahore....v první komoře...., ve světnici vedle...., v malém přístěnku...., ve velké*

Podle rozsahu prostor uvedených v inventáři se zdá být správná domněnka J. J. Morpera o menším rozsahu nově vybudovaného zámku.³⁸¹

Vrcholně barokní úpravy následovaly s nástupem Jana Josefa z Valdštejna, který držel panství mezi léty 1707-1733. Bylo upraveno průčelí a interiéry včetně hlavního sálu. Další výrazné úpravy průčelí proběhly v letech 1814-1818 a roku 1884 byly upravovány interiéry. Z roku 1814 pochází podrobný popis zámku.³⁸²

Všechna tři patrová zámecká křídla stojí v místech zástavby z předchozích etap, z čehož také vyplývají půdorysné nepravidelnosti. Obě boční křídla příčně uzavírají převýšené dvoupatrové hmoty se schodišťovými rizality, které uvozují pohled do vnitřního nádvoří a zároveň opticky znejasňují boční vymezení dvora. Nad středem hlavního křídla pak dominuje převýšená hmota druhého patra hlavního sálu.

18. Hostačov

okres Havlíčkův brod

Tvrz a poplužní dvůr je poprvé zmíněna roku 1542, roku 1582 je v Hostačově již uváděn *zámek*. Roku 1651 zde pobýval dvůr rytíře Jana Dittricha Ledeboura o 25 osobách.³⁸³ První podrobnější archivní zpráva o zámku pochází odhadu z roku 1685: „*Zámek Hostačov od kamene vnově vystavěný, šindelem přikrytý, v němžto v hořejším štoku 11 pokojův, kaple, dole při zemi 8 pokojův a komor, kuchyně a spižírna, vše klenuté, pod zemí v skále vytesaný sklepy 3 a lednice se vynachází, šacuje se za 2000 kop míšeňských. Dvůr panský od kamene a díl od dřeva vystavěný, šindelem přikrytý, v němž jest ratejna, kuchyně, kravíny, chlév pro jalový dobytek, při něm kůlna, chlívky pro svinský dobytek a stodola o dvou mlatech.....šacuje se za 500 kop míšeňských.*“³⁸⁴ Popis uvádí zámeckou kapli, k jejíž

světnici vedle...., v komoře vedle...., v nejzadnější komoře....V nové budově, kde je mince. V mincovním pokoji...., v horním pokoji...., v pokoji malíře...., v pokoji podkoního...., v pokoji vedle...., v komoře vedle.“

³⁸¹ Johann Joseph MORPER: Der Prager Architekt Jean Baptiste Mathey (Matthaeus Burgundus). Studien zur Geschichte des Prager Barock, München 1927, 102: mělo být hotovo střední křídlo s jiným rozvrhem okenních os.

³⁸² LANCINGER / BAŠTOVÁ / LÍBAL 1978 (pozn. 378) 9-15.

³⁸³ Martin EBEL / Pavel VLČEK: Hostačov, zámek. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1990, 5: dvě šlechtičny, hofmistryně, 3 lokajové, 5 služebnic, 14 osob - úředníci správy panství s rodinami.

³⁸⁴ EBEL / VLČEK 1990 (pozn. 383) 6: Částka 2000 kop představovala obvyklou taxu za zámek a nevypovídá blíže o stavebním stavu zámku.

stavbě v letech 1656-1685 nedošla žádost o vyjádření konzistoře pražského arcibiskupství,³⁸⁵ což neznamená, že musela být vysvěcena či mohla být zřízena ve starší místnosti. Z pramenů není zcela jasný stavebník, kterým mohl být nejspíše Karel Leopold, hrabě Carretto-Millessimo. Po jeho smrti roku 1685 byl zámek, který získal roku 1673, popisován jako *vnově vystavěný*. Tehdy zřejmě vznikl základní rozvrh stavby a rytmus okenních os, doplněním nádvorních arkád, kleneb přízemí a patra. Dvorní fasády mají dodnes náročnější a plastičtější členění. Před rokem 1737 došlo k dostavbě čtvrtého západního křídla, které zůstalo nějakou dobu nedokončeno. Další popis zámku byl vypracován v roce 1749.³⁸⁶ Po roce 1850 došlo k úpravě hlavní fasády a interiérů. V nádvorních fasádách bylo tehdy doplněno bosování.

Raně barokní přestavba sjednotila renesanční a pozdně středověkou zástavbu na výrazně lichoběžné parcele. Vznikl tak jednopatrový objekt se dvoutraktovými křídly, svírajícími dvůr komunikačním traktem s otevřenými arkádami v přízemí a uzavřenými chodbami v patře. Čtvrtou, západní stranu zámku zřejmě uzavírala zeď v úrovni parteru se vstupem do zahrady. Vnější horizontálně cítěné fasády byly členěny samotnými okenními osami s uchy a kordonovou římsou, lizénový vertikální rastr je spíše dílem vrcholně barokní etapy. Dvorní fasády člení hlavní a kordonová římsa, oddělující stlačené oblouky v přízemí a poměrně vysoká okna v patře. Jednotlivé osy oddělují předstupující lizény, celou sestavu jednotlivých polí podlaží pak zevnitř obíhají vpadlé lizénové rámy. V přízemí, kde byly umístěny provozní prostory, ústí západně od průjezdu v jižním bočním křídle dvoukřídlé schodiště do patra. V patře bylo deset obytných místností a hlavní reprezentační prostory, které se nacházely východně od schodiště. Kaple byla umístěna nad průjezdem napravo od schodiště, v místnosti s valenou klenbou se třemi páry styčných výsečí. Napravo od ní byl hlavní sál o čtyřech okenních osách.

³⁸⁵ EBEL / VLČEK 1990 (pozn. 383) 7: „*Panský zámek v Hostačově je postaven celý z kamene, má šindelovou střechu, v přízemí v traktu vlevo je byt o 3 pokojích, kuchyni a komoře, dále kancelář se 2 kvelby, 10 komor, panská kuchyně, vedle kvelb, světnice vrátného, prádelna a 4 kvelby tesané ve skále, z nichž jeden pivní s lednicí. V horním patře prvního traktu je přímo napravo domovní kaple, vedle ní tabulnice a ještě 2 pokoje, dále v druhém traktu retirada, komora, 3 pokoje, jeden s alkovnou, následují ve třetím traktu 3 pokoje a 2 komory, čtvrtý trakt je sice vhodný na pokoje, ale nevystavěný. Nad zámkem nad zámkem je věžička s bicími hodinami. Kolem zámku je ze dvou stran zahrada se zákrsky ohraničená zděnými pilíři se stagettem.*“....

³⁸⁶ EBEL / VLČEK 1990 (pozn. 383) 9-10.

19. Hostivice

okres Praha-západ

Roku 1697 prodala Johana Eusebie Barbora hraběnka Caretto-Millessimo Tachlovické panství i s Hostivicemi, které získala roku 1688, Karlu Jáchymu Bredovi. Ve výčtu kupní smlouvy je mimo jiné uvedeno: „...Dále také dva svobodné dvory v Hostivicích, totiž první Rumpalovský a druhý Chrzovský řečený, z nichž nyní byl udělán hospodářský dvůr a při něm nově postaveno šlechtické sídlo...“³⁸⁷ Hraběnka si tedy nechala postavit rezidenci v rámci rozsáhlého hospodářského areálu. Hrabě Breda, který zámek téměř nepoužíval, prodal roku 1732 Tachlovické panství ovdovělé Anně Marii Františce, velkovévodkyni Toskánské, rozené vévodkyni saskolauenburské. Téhož roku byl pořízen inventář budovy: „U vjezdu do zámku velká silná brána o dvou křídlech, při ní malá dvířka a vedle (přízemí) obydlí nočního vrátného (staré dveře) - světnice (2 zasklená okna, dvířka k vězení) – studna s okovem. U vchodu do spodního podlaží zámku silné dubové dveře (1 velké zasklené okno) – Vedle po levé ruce dole po 7 stupních u sklepu dveře – Hned vedle po dvou stupních do dvou potravinových kvelbů vedou dveře.... – Odtud hned po levé ruce dřevní komůrka...-jdouc odtud do horního patra u schodů dřevěná mřížová dveře – (1. patro) Do předsíně vedle schodů 2 velká okna – V pokoji mladého hraběte č.1..(3 čtyřkřídlá okna, dvojité dveře, hnědá kachlová kamna) – V jídelně č. 2....(4 okna, 1 dveře, kamna jako v č.1) - Ve vedlejším kabinetě č. 3....(1 okno, 2 dveře) – Dále v pokoji č.4..(2 okna, 2 dveře) – V pokoji č.5....(4 okna, 1 dveře, velká hnědá kachlová kamna) – Hned naproti malý pokoj č.6 starého hraběte má dveře jako v jídelně ve velmi pěkném provedení (1 okno, okno galerie, 6 regálů na mapy a popisy Tachlovického panství) – Jdouc na půdu z předsíně 1 pěkné dveře. (opět přízemí) Dole v předsíni před obydlím hejtmana č.7 jde se po 4 stupních dolů.....(vlevo dveře do sklepa) – Hejtmanovo obydlí...(2 zamřížovaná okna, 1 hnědé špatné dveře, 1 zelená kachlová kamna) – Ústřední kancelář č.8 (6 velkých oken, 1 špatné dveře, 1 zelená kachlová kamna – Ve velkém hraběcím kabinetě č.9 vedle úřední kanceláře (2 okna s mříží, 1 dvojité dveře do

³⁸⁷ Luboš LANCINGER / František KAŠIČKA: Hostivice, okres Praha západ, stavebně historický průzkum zámku. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1972, 5.

pokoje) – U hejtmanovy kuchyně 1 dveře...1 velké okno.“ Komise nejprve prošla jeden trakt přízemí, pak celé patro a nakonec druhý přízemní trakt.³⁸⁸

Zámek byl tedy postaven jako patrová stavba na obdélném půdorysu. Přízemí, přístupné portálem ze dvora, se skládalo z velké ústřední kanceláře, hraběcího kabinetu, byt hejtmana, kuchyně, potravinových kvelbů, dřevníků a mělo 16 oken a 11 dveří. Z přízemních prostor se beze zbytku dochoval klenutý východní trakt. V patře se 17 okny a 9 dveřmi byly 4 pokoje, kabinet a jídelna.³⁸⁹ Plochy průčelí byly pravděpodobně členěny pouze okny (v patře s uchy) a kordonovou a hlavní římsou.

Velkovévodkyně Toskánská zahájila přestavbu zámku téměř hned po převzetí panství v roce 1732, nechala přestavět stávající objekt a zvýšit o jedno patro s pavilonovou nástavbou. Další úpravy probíhaly v rámci údržby a měly utilitární charakter.

20. Humprecht

okres Jičín

Lovecký zámeček byl postaven v letech 1667-1670 pro Humprechta Jana Černína z Chudenic podle plánů Carla Luraga, který měl na základě smlouvy z 22.6. 1666 vybudovat zámek za 1750 zlatých a 3 sudy vína. 12. 10 1670 bylo provedeno závěrečné vyúčtování. Poté, co roku 1678 zámek po zásahu bleskem vyhořel, byl do roku 1681 zvýšen a upraven. Původní stavbu i opravu vedl stavitel Francesco Ceresolla.³⁹⁰ Zámek je postaven na kuželovém čedičovém kopci. Oválný obrys přízemí, v 1. a 2. patře je zopakován v centrálním sálu, který obklopuje řada místností. V přízemí je hlavní sál zaklenut plackou s lunetami, vedlejší místnosti pak valenou klenbou. Sál 1. patra má strop převyšovaný nad úroveň 2. patra, odkud je osvětlený. Ve 2. patře jsou opět místnosti kolem tělesa sálu a při schodišti vstup na vyhlídkový ohoz. Všechna podlaží jsou přístupná šnekovým schodištěm, umístěným při vstupu. Nad stropem centrálního sálu je poslední podlaží

³⁸⁸ LANCINGER / KAŠIČKA 1972 (pozn. 387) 8-9.

³⁸⁹ LANCINGER / KAŠIČKA 1972 (pozn. 387) 41.

³⁹⁰ VLČEK 1999 (pozn. 6) 267; VLČEK 2004 (pozn. 121) 383; Věra NAŇKOVÁ: Ceresolla, Francesco, in: Vlček Pavel (ed.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004, 112.

s rozhlednou, přístupnou schodištěm v síle zdi. V exteriérech se uplatňuje členění kordony a okny s uchy.

21. Choltice

okres Chrudim

Romedius Konstantin, hrabě z Thunu, který založil thunovský choltický majorát, se zřejmě na počátku šedesátých let 17. století rozhodl postavit nový zámek. Stát měl na místě středověkého opevněného sídla, přestavěného ve druhé polovině 16. století na zámek, značně poškozený za Třicetileté války, jehož zbytek se nalézá v severní části nádvoří. Návrh zámku na pravidelném obdélném půdorysu s rozměrnou kaplí na střední ose údajně dodal J. Rossi da Luca z Pisy. V roce 1672 byla v novém zámku zřízena lékárna pro chudé. O dva roky později bylo při oltáři Panny Marie Pasovské v zámecké kapli založeno růžencové bratrstvo. Kaple byla v exteriéru hotova roku 1678, kdy Petr Pavel Vago dokončoval vstupní edikulový portál s balustrádou. Urbář z roku 1685 popisuje zámek jako „...vznešený, od kamene stavěný a okrášlený, se dvojím štokem jeden na druhém, s pěkně a kumštovně vystavěnou kaplí svatého Romedia...“³⁹¹ Letopočet 1691, často uváděný jako rok svěcení kaple,³⁹² souvisí s vysvěcením oltářního obrazu svatého Romedia, daru Romediova bratra, salzburského arcibiskupa Jana Arnošta z Thunu.³⁹³

Plánovaný patrový čtyřkřídlý zámek byl nakonec realizován v polovičním rozsahu. Vybudována byla polovina středního jihovýchodního dvoutraktového křídla s kaplí a boční jihozápadní křídlo, rovněž dvoutraktové, k němuž byl zřejmě po zredukování rozsahu výstavby připojen třetí vnější trakt. Průjezd v bočním křídle ústí do příčného prostoru, vytvářející s nádvorní arkádovou chodbou trojlodní halu. Kaple sv. Romedia na půdorysu protáhlého oktogonu, zaklenutá osmibokou kupolí s lucernou, vystupuje polovinou objemu mimo obrys zámku. Značně převýšený centrální prostor, členěný po délce a na centrální ose oltářními nikami s mezilehlými a koutovými vysokými korintskými pilastry, má mimořádně bohatou štukovou a malířskou výzdobu. Kupoli člení kompozitní polosloupky do polí

³⁹¹ Věra NAŇKOVÁ: Drobná zjištění k českému baroknímu umění, in: Umění XVII, 1969, 613 - 614, <http://www.choltice.cz/page.php?pageid=39>, vyhledáno 23.6.2008.

³⁹² POCHÉ 1977 (pozn. 15) 513; VLČEK 1999 (pozn. 6) 271.

³⁹³ <http://www.choltice.cz/page.php?pageid=39>, vyhledáno 23.6.2008.

s malovanými kartušemi s bohatým boltcovým dekorem. Ke kapli přiléhá prostor se salou terrenou.

Dvorní průčelí jsou dvoupodlažní se zdůrazněnými hlavními osami. Pravidelná travé oddělují vysoké toskánské pilastry pod nimiž probíhá jednoduchý subtilní kordon. Dvorní průčelí hlavního křídla má na (původně zamýšleném) středu široký vstupní portál kaple, rámovaný edikulou s představenými toskánskými sloupy, nesoucími balustrádu. Celou střední osu, zdůrazněnou zdvojením vysokých toskánských pilastrů a sdruženým oknem patra s úseky rozeklaného trojúhelného frontonu, zakončuje trojúhelný štít s přerušenou základnou korunní římsy. Ve zbývajících osách hlavního průčelí jsou v přízemí obdélná okna s přímou nadokenní římsou a v patře s převýšenými střídavými frontony s přerušenou základnou. Dvorní průčelí bočního křídla mělo být sedmiosé, s pravidelným rozvrhem širokých os s otevřenými arkádami v přízemí a sdruženými okny s úseky střídavých frontonů v patře. Střední osa s průjezdem je zdůrazněna segmentovým štítem s přerušenou základnou korunní římsy. Poslední tři slepá široká travé při severním konci průčelí vznikla až při rozhodnutí nedostavět zámek do čtyřkřídlé podoby. Poměrně strohá vnější průčelí kaple, rámovaná v nárožích pilastry, jsou po výšce členěna obdélnými okny (v úrovni patra), rozměrnými oválnými okny a v horní zóně pod hladkým vlysem obdélnými omítkovými poli, rámovanými lištami s uchy a kapkami.

22. Chroustovice

okres Chrudim

Na místě dnešního zámku stála čtyřkřídlá renesanční budova, jejíž popis byl roku 1663 pořízen ke koupi zámku pro Františka Karla Liebštejnského z Kolovrat,³⁹⁴ který jej nechal roku 1676 přestavět. Novou stavbu měl projektovat tentýž architekt jako zámek v Rychnově nad Kněžnou.³⁹⁵ Před rokem 1760 byly postaveny budovy čestného dvora, po roce 1779 dostaly fasády dnešní podobu a

³⁹⁴ POCHE 1977 (pozn. 15) 537 – renesanční výstavba je určena rokem 1623; VLČEK 1999 (pozn. 6) 273-274: renesanční objekt měl postavit Zachariáš Slavata mezi lety 1577-1599; Ladislav SVOBODA: Chroustovice, in: Encyklopedie českých tvrzí, I. díl, A-J, Praha 1998, 247: renesanční zámek byl čtyřkřídlý, jednopatrový, „s kaplí, mnoha sklepy, v patře byla tabulnice a velká světnice...další pokoje a sýpka.“

³⁹⁵ František PEŤAS: Chroustovice, zámek. Umělecko historická analýsa. KSSPPOP Pardubice 1961,1; VLČEK 1999 (pozn. 6) 274: podle J.G. Sommera (1837).

bylo odstraněno východní křídlo původního jádra. Konečná neobarokní podoba pochází z let 1863-1864, kdy proběhly renovace po předchozím požáru.³⁹⁶

Původně čtyřkřídlá raně barokní stavba na lehce obdélném půdorysu tvoří jádro komplexu současných budov. Z té doby jsou klenby přízemí a patrové nádvorní arkády (5x4 pole). Východní křídlo bylo odstraněno při úpravě roku 1780. Všechna křídla byla dvouraktová, hlavní komunikační trasou byla arkádová chodba, přístupná původně jedním nebo dvěma šnekovými schodišti, umístěnými v koutech chodby jižního křídla, a dvouramenným schodištěm, umístěným nejspíše ve zbořeném východním křídle. Současná schodiště v severním křídle vystupující do rizalitů souvisí nejspíše s pozdějším připojením budov čestného dvora. Hlavní sál o třech okenních osách mohl být v 1. patře jižního křídla.

23. Ježovy

okres Klatovy

Takzvanou *novou tvrz* z první čtvrtiny 16. století, upravenou někdy v první třetině 17. století, nechal kolem snad v šedesátých letech 17. století přestavět Jan Heřman Černín z Chudenic v nevelký zámek.³⁹⁷ K blokové patrové budově na půdorysu obdélníku přiléhá hexagonální těleso lehce převýšené kaple umístěné v patře a připojené k zámku komunikačním krčkem. Hlavním komunikačním prostorem tvoří vstupní hala, z níž je přístupné dvouramenné schodiště do patra, většina místností a dvě obslužné chodbičky. K dalším úpravám, především v exteriéru, došlo až po prodeji zadluženého statku hraběti Ferdinandu Františkovi Morzinovi v roce 1738.

24. Jičín

okres Jičín

Městský zámek stojí na místě Trčkovského sídla z první poloviny 16. století dotvořeného kolem roku 1580 připojením dalších domů. Po roce 1608 byl pro Zikmunda Smiřického a jeho syny vybudován městský palác, poškozený roku 1620 výbuchem zhruba v rozsahu křídel kolem západního dvora. Hmota paláce byla

³⁹⁶ PEŘAS 1961,1; VLČEK 1999 (pozn. 6) 274-275.

³⁹⁷ ÚLOVEC 2004 (pozn. 99) 102; VLČEK 1999 (pozn. 6) 284.

později pojata do stavby Albrechta z Valdštejna, jejíž dispozici svou existencí na omezeném městském prostoru předurčil.³⁹⁸

Po vykoupení sousedních domů začala valdštejnská výstavba, probíhající mezi léty 1625 – 1633. Od roku 1625, kdy se začaly kopat základy,³⁹⁹ až do své smrti roku 1628 vedl jičínskou stavební kancelář Andrea Spezza, který rozšířil parcelu zámku o 7 os. Během jeho působení bylo, vzhledem ke stavitelovu posouzení podloží základů na terénní hraně, vystavěno 1. patro.⁴⁰⁰ Vévoda se na začátku roku 1629 rozhodl pro vybudování druhého patra. Na dokončení se jako architekt podílel Giovanni Pieroni, který roku 1628 navrhl dostavbu zámku o druhé patro a rovněž členění fasády.⁴⁰¹ Od roku 1630 byl vedoucím jičínské kanceláře Nicolo Sebregondi. V čerstvě dokončené hrubé stavbě nové části zámku a ve 2. patře se prováděly základní dokončovací práce⁴⁰² a nebylo zde zatím možné ubytovat celý Valdštejnův dvůr. V letech 1631-1632 došlo k zásahům do dispozice. Mimo vybudování velkého sálu byl starý zámek, který dosud fungoval samostatně, zahrnut do nového dispozičního celku s novostavbou a prošel rozsáhlou adaptací. V roce 1632 sjednotil Sebregondi hmoty střech vybudováním krovu nad starým zámkem. Téhož roku se začalo dle vévodova rozhodnutí s budováním nové zahrady.⁴⁰³ Na jičínském zámku tehdy pracovalo 153 řemeslníků a 335 nádeníků.⁴⁰⁴ Kaple, do níž mezi léty 1630 – 1632 dodával sochy Arnošt Heidelberger, je uváděna v inventáři z roku 1676 jako nehotová. Nicolo Sebregondi roku 1632 oznamuje, že ve starém zámku jsou zbořeny staré galerie a budou stavěny nové. Stavbu, dokončenou roku 1633, pak upravoval až do sklonku třicátých let, kdy již Jičín vlastnil Rudolf von

³⁹⁸ Dobroslav LÍBAL: Jičín. Průvodní zpráva k stavebně historickému průzkumu historického jádra. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1961, 111-112.

³⁹⁹ MORÁVEK / WIRTH 1946 (pozn. 39) 27.

⁴⁰⁰ Petr FIDLER: Valdštejnovi pomocníci. Stavitelé a architekti, in: FUČÍKOVÁ Eliška (ed.): Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. *Inter arma silent musae?*, Praha 2007, 89.

⁴⁰¹ FIDLER 2007 (pozn. 400) 98-99: zámek měl být zvýšen o patro s mansardou pro ubytování Maxmiliána z Valdštejna (vévodova dědice).

⁴⁰² MORÁVEK / WIRTH 1946 (pozn. 39) 28: byly prováděny omítky, zasypy na klenby, podlahy, pažení dveří, roubené příčky v podkroví, osazována a zasklívána okna. Na konci téhož roku 1630 chyběly dokončit některé zednické, malířské truhlářské (např. šneky, dveře ad.), sklenářské a zámečnické práce.

⁴⁰³ MORÁVEK / WIRTH 1946 (pozn. 39) 31-32: Sebregondi měl v zahradě dát vysázet olši hustěji než ve valdické oboře, aby vyvolávaly dojem lesa.

⁴⁰⁴ MORÁVEK / WIRTH 1946 (pozn. 39) 33; WAGNER 1979 (pozn. 404) 32: mezi nimi Nicolo Sebregondi jako stavitel, Giacomo Mazetta jako mistr zednických a kamenických prací, Mikuláš Hollar z Práchně jako stavební písař, Filip Steger jako jeho spolupracovník, Antonio Spezza (syn Andrey), účetní Šimon Šonovský a Eliáš Wossig, kameník a štukatér Domenico Canevale, Santin Galli, Giacomo Orsolini, Pietro Mazzeta, Eliáš Etrych; VLČEK 1999 (pozn. 6) 286

Tiefenbach.⁴⁰⁵ Zámek vyhořel v letech 1681, 1768 a 1809. Po druhém požáru mezi léty 1768 a 1775 přišla na řadu přestavba, při níž došlo k výrazným zásahům. V průčelí byl odstraněn střední rizalit s arkýřem, v patrech pak byla změněna dispozice.⁴⁰⁶

Valdštejnův zámek měl v přízemí 24 místností včetně kanceláří, vrátnice s bytem vrátného, kuchyně, mandlovný a komory. V prvním patře bylo 17 pokojů, velký sál vysoký přes dvě podlaží, jídelna, kaple sv. Marka o dvou oknech (v traktu mezi předními nádvořími), ve druhém patře pak 24 obytných pokojů. V zahradě byly druhé konírny, míčovna a zbrojnice.⁴⁰⁷

Vévodovy požadavky na podobu zámku odráží druh uvažování stavebníka nad novostavbou i uznání nad „starým“ stavením. Rozhodl, aby stavba byla „jedna manýra a souměrná fabrica a aby byly provedeny v patrech i okenní otvory sdružené na novém zámku jako na starém na němž je nový zavěšen. Nový zámek bude se starým v jedné linello jen s nepatrnou odchylkou v terénu, bude jako jedna velmi krásná stavba.“⁴⁰⁸ Nový zámek je bloková stavba na přibližně čtvercovém půdorysu se třemi vnitřními dvory. Severní dvoupatrová polovina sloužila reprezentačním účelům. Její převážně dvoutraktová křídla mezi sebou svírají dva obdélné arkádové dvory. Hlavními komunikačními uzly byly chodby kolem dvorů přístupné po dvojici protilehlých dvouramenných schodišť. Severní křídlo při náměstí zabíraly v pravé části dva velké prostory o délce tří os sdružených oken: jídelna a sál, vysoký přes dvě patra, k němuž přiléhala kaple v křídle oddělujícím obě menší nádvoří. V jižní jednopatrové části zámku obklopují zámecká křídla rozlehlý dvůr, v celé šíři přízemí jižního křídla byly umístěny konírny. Rovněž jižní část obsluhuje dvojice protilehlých dvouramenných schodišť, jimiž jsou přístupné chodbové trakty v patře. Na jižní nádvoří vedou dva průjezdy z náměstí skrze oba arkádové dvory. Dvoupatrové hlavní průčelí tvoří třináct os sdružených oken s rozřatými frontony v prvním patře sevřených nárožními polygonálními arkýři. Střední osa byla původně zdůrazněna rizalitem připodobněným nárožním arkýřům. Všechny tři vertikalizující prvky fasády završovala zvonovitá baň s lucernou. Západní nádvoří je obklopeno pilastrovými římskými arkádami v superpozici.

⁴⁰⁵ MORÁVEK / WIRTH 1946 (pozn. 39) 17; VLČEK 1999 (pozn. 6) 286.

⁴⁰⁶ LÍBAL 1961 (pozn. 398) 113; MORÁVEK / WIRTH 1946 (pozn. 39) 42.

⁴⁰⁷ MORÁVEK / WIRTH 1946 (pozn. 39) 28; WAGNER 1979 (pozn. 404) 36.

⁴⁰⁸ MORÁVEK / WIRTH 1946 (pozn. 39) 28; WAGNER 1979 (pozn. 404) 34-36.

Arkády II. patra byly po požáru nahrazeny hranolovými korintskými pilíři s přímým překladem.

25. Kestřany

okres Písek

Zámek vznikl mezi léty 1652 a 1678 pro hraběcí rodinu Paarů. Po smrti manžela jej Františka Polyxena hraběnka Paarová prodala Elišce Zuzaně Vratislavové z Gersdorfu. V roce 1685 získal panství Adam Humprecht Fortunat Koc z Dobrše, který je roku 1700 prodal Ferdinandovi, knížeti ze Schwarzenbergu. Poté ztratil rezidenční funkci a byl připojen k Protivínskému panství.⁴⁰⁹

Raně barokní zámek vznik jako bloková dvoupatrová stavba na obdélném půdorysu s obytným a komunikačním traktem. Schodiště, k němuž zleva přiléhaly reprezentační prostory jako sala terrena v přízemí a sál v patře, se nalézají v pravé (severní) části budovy. Několikrát adaptovaný zámek má zdevastované interiéry. Sala terrena byla vyzdobena štukovými reliéfy s figurálními a zoomorfními motivy z antické mytologie a s krápníky. Když v 19. století dvorní arkády „*hrozily sesutím, byly odbourány.*“⁴¹⁰ Vznikla tak nová deformovaná trojkřídlá dispozice, svádějící k domněnce o nedokončenosti stavby.⁴¹¹

Dochované hlavní západní průčelí, které se obracelo do pravidelně rastrované zahrady, je složeno z devíti identických travé s patrovým členěním, lišících se pouze střídáním trojúhelných a segmentových frontonů v horních podlažích. Tektonický systém fasády je pečlivě vyskládán. Slepé římské arkády přízemí měly ve vpadlých polích od počátku okenní otvory s uchy. Na kordon v podobě architrávu nad mohutnými přízemními toskánskými pilastry dosedají podstavce subtilnějších patrových toskánských pilastrů, nabývající rovněž funkce triglyfů s kapkami v kladí ohraničeném parapetní římsou. Stejná situace se opakuje ve druhém patře. Průčelí jsou opatřena střídavou nárožní bosáží, odsazenou v různých vzdálenostech od krajních pilastrů. Pronikání kordonových a parapetních říms do nárožní bosáže se zdá být poněkud násilné. Pravidelné jižní třiosé průčelí, směřující k návsi a ke kostelu, zachovává členění průčelí západního. Narozdíl od severního

⁴⁰⁹ SEDLÁČEK 1998-2000 (pozn. 361) 246: stavba zámku prý stála neuvěřitelných 55 000 zl.

⁴¹⁰ Josef SOUKUP: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu píseckém*, Praha 1910, 87.

⁴¹¹ VLČEK 1999 (pozn. 6) 299.

dvorního průčelí, nepravidelně rozvrženého dle uspořádání traktů, je vnitřní rytmus okenních nik podřízen formování reprezentačních průčelí.

26. Klášterec nad Ohří

okres Chomutov

Renesanční zámek vznikl na skalnaté vyvýšenině nad řekou Ohří jako čtyřkřídlá patrová stavba postupně v několika etapách na místě panského domu pro rytířský rod Vitzhumů od poloviny 16. století. Budování jihozápadního a jihovýchodního křídla spadá druhého a desetiletí 17. století, po roce 1623 dokončuje stavbu konfiskovaného zámku Kryštof Šimon Thun. V roce 1639 propukl na zámku požár, jehož následky nebyly zřejmě příliš ničivé. Při dělení Thunovského majetku na 8 dílů získal roku 1653 ostrovský „zámek od kamene vystavěný, s krásnými sklepy a pokoji, též sklepy podzemními“ Michael Oswald Thun a zvolil si jej za své rezidenční sídlo. Podle přípisu z roku 1659 pracovalo na stavbě zámku několik cechovních mistrů. Roku 1666 byla započata úprava zámecké budovy. Týkala se zejména hlavního průčelí, založení zahrady italského typu, loggie proti zámku a různých „vodních děl“. Hlavní průčelí bylo kulisovitě prodlouženo věžovitou přístavbou u západního nároží členěnou patrovými římsami a pilastry, čímž vznikla mohutná kulisa se třemi vjezdy umístěnými v mělkých rizalitech, z nichž byl funkční pouze střední. Zbylé dva tvořily průhledové dominanty os parteru. U ostatních průčelí byla obnovena či doplněna rustika, ovšem pouze iluzivně, nikoli proškrabávím. Na schematické vedutě ze sklonku 17. století člení jižní průčelí obrácené k Ohří pouze kordonová a hlavní římsa. V patře zajisté došlo k úpravám interiéru, neboť renesanční reprezentační prostory v přízemí jsou v popisu z roku 1694 uváděny jako provozní místnosti. Velký sál o šesti osách sdružených oken zaujímal střední část jižního křídla v celé šíři, s velkým krbem a dvojicí sdružených oken při nádvorní zdi. Stavbu prováděl Rossi de Lucca, uváděný jako zámecký stavitel, jenž zároveň stavěl farní kostel Nejsvětější Trojice snad podle návrhu Carla Luraga.⁴¹² Na základě tohoto autorství bývá Luragovi připisován i projekt přestavby zámku.⁴¹³ V sedmdesátých letech byl hrabětem

⁴¹² Olga NOVOSADOVÁ / Pavel VLČEK: Klášterec nad Ohří, zámek, stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1988, 4.

⁴¹³ VLČEK 2004 (pozn. 121) 383.

k návštěvě panství vyzván Francesco Caratti.⁴¹⁴ V první polovině osmdesátých let byla stavěna sala terrena a dnes již zaniklý letohrádek, dokončené osazením soch od Jana Brokofa mezi léty 1685-1687. Tyto stavby mohl údajně navrhnout J. B. Mathey.⁴¹⁵ Po smrti Michaela Osvalda z Thunu roku 1694 byl sepsán inventář zámku: „*1. patro: sál, pokoj, vedle obrácený k Ohři, hostinský pokoj, hostinský pokoj zelený, malá jídelna, zbrojnice (skříň ve zdi), pokoj s retirádou, malý kvelb, pokoj vedle, pokoj vedle, pokoj čeledi, oficírská světnice, sekretářův pokoj, žlutý pokoj, červený pokoj, velká jídelna, malá spodní kancelář. Dolní podlaží: zbrojnice, přední šatna, bývalá šatna, pokoj, dále zapsány 2 lusthausy v zahradě, zavřená a otevřená laboratoř v zahradě, tamtéž 2 kvelby, sýpka, kvelb purkrabího vinný sklep.*“⁴¹⁶ Další podrobnější popis pochází z 29. 6. 1720, s výpisem cennějších částí výbavy interiéru.⁴¹⁷ V jižním křídle byl hlavní sál o šesti osách sdružených oken, východní křídlo obsahovalo dva pokoje, místnost čeledi, oficírské světnice a pokoj sekretáře. V západním křídle byly při v jižní části hostinské pokoje a malá jídelna vedle schodiště, na sever od schodiště pak velká jídelna. V průčelním severním křídle byly apartmány hraběcí rodiny.⁴¹⁸ Roku 1758 byl vystavěn altán nad salou terrenou a opraveno schodiště letohrádku. Po požáru roku zámku 1784 proběhly základní zajišťovací práce.⁴¹⁹ Roku 1856 vyhořel zámek znovu. Následně proběhla radikální romantická přestavba, ukončená roku 1860.⁴²⁰

⁴¹⁴ NOVOSADOVÁ / VLČEK 1988 (pozn. 412) 100.

⁴¹⁵ NOVOSADOVÁ / VLČEK 1988 (pozn. 412) 92: J.J. Morper jej považoval podle dnes již neznámých pramenů za autora adaptace zámku a parku.

⁴¹⁶ NOVOSADOVÁ / VLČEK 1988 (pozn. 412) 5-6.

⁴¹⁷ NOVOSADOVÁ / VLČEK 1988 (pozn. 412) 6-8: patro: „*ložnice hraběte, kabinet, pokoj s retirádou, předpokoj, jídelna, ložnice hraběnky, pokoj s retirádou, hraběčin nový zahradní pokoj, pokoj slečny, oficírská jídelna, dámský pokoj, pokoj, pokoj p. Bartoloměje, pokoj slečny Lenerle Thunin, pokoj vedle, rohový pokoj u sálu proti mlýnu, sál, modrý hostinský pokoj v druhém roh vedle sálu, střední pokoj vedle modrého a nad kuchyní, zelený hostinský pokoj, místnost lokaje vedle jídelny hraběte, pokoj komorníka chodba proti sálu, schodiště.*“ Přízemí: „*dřevěná chodba, kuchyně, pokoj slečny Maltzanové, pokoj komorníka vedle lékárny, místnost lokaje, kvelb vedle, kvelb lékárny, vpravo pokoj lékárníka, místnost kuchyně, kvelb před kuchyní, 2 kuchyňské kvelby, kvelb na maso pod bránou, prádelna ve dvoře...*“ dále jsou uváděna kamna, obrazy (koně, psi, portréty, portréty starých císařů, ptáci, krajiny), textilie (záclony, špalíry - tapety, tapiserie), kožené židle. Zajímavou součástí výbavy z popisu z roku 1734 je 27 dřevěných modelů soch z Karlova mostu.

⁴¹⁸ NOVOSADOVÁ / VLČEK 1988 (pozn. 412) 92.

⁴¹⁹ NOVOSADOVÁ / VLČEK 1988 (pozn. 412) 10.

⁴²⁰ NOVOSADOVÁ / VLČEK 1988 (pozn. 412) 14.

27. Klášterec nad Ohří – letohrádek

okres Chomutov

Zřejmě nejzajímavější stavbou v kláštereckém zámeckém areálu byl letohrádek z osmdesátých let 17. století. Jeho podrobnější popis se nachází v soudním ocenění a popisu budov fideikomisního panství Klášterec z roku 1817: *„V zahradě stojí někdejší letní dům o dvou patrech, v přízemí s klenutým průchodem a dvěma bočními kvelby. Je 8 sáhů 2 stopy dlouhý, 8 sáhů široký. Do 1. patra vede dvojitě, kamenné volné schodiště. V patře je síň, 3 pokoje se záklopovými stropy a klenutá kuchyně. 2. Patro. 2 pokoje a kuchyně se záklopovými stropy. Objekt je zbudován z kamene, zdivo as ležatá stolice krovu jsou dobré, krytina velmi špatná. Hodnota 370 zl.“*⁴²¹ V oceňovacím protokolu fideikomisu z roku 1860 je poslední zpráva o letohrádku: *„Letní dům. Kamenná budova stojí uprostřed parku, má přístup do prvního patra po kamenném schodišti, stojícím volně v zahradě. Pod ním jsou vyzděné a klenuté grotty. Objekt byl značně poškozen požárem, a protože jeho obnova by představovala neúměrný náklad, a protože není nijak zvlášť potřebný, bylo rozhodnuto jej zbořit.“*⁴²² Podoba novostavby letohrádku je celkem podrobně zachycena na vedutě v Ledči nad Sázavou. Stavba se skládala z horizontální podnože s portálem, převýšené ve své střední části, a dvěma trojicemi shodných os s nikami ukončené grotami s bazény v rozměrných arkádách. Nad nimi se vypínaly věžovité altány členěné serliánami a vrcholící cibulovými báními, vymežujícími prostor hmoty hlavní dvoupatrové stavby. Nad mohutným edikulovým portálem podnože, ústícím do centrálního prostoru s kašnou, se nacházela terasa, přístupná dvěma dvouramennými schodišti. První patro bylo tříosé, se vstupním portálem z terasy na středu a dvojicí oken. Mezilehlá pole vyplňovaly čtyři niky a obdélné výplně, nároží rámovaly dvojice pilastrů. Druhé, uskočené patro, člení 7 arkád, při nároží pak obdélná výplň a pilastr. Tvar střechy, podobně jako obě horní podlaží upomínají na letohrádek v Královské zahradě Pražského Hradu.

⁴²¹ NOVOSADOVÁ / VLČEK 1988 (pozn. 412) 13.

⁴²² NOVOSADOVÁ / VLČEK 1988 (pozn. 412) 19.

28. Kostomlaty pod Milešovkou

okres Teplice

Počátkem roku 1666 se hrabě Humprecht Jan ml. Černín z Chudenic rozhodl pro stavbu nového sídla v sousedství tzv. „*Starého zámku*“ v Kostomlatech a uzavřel nejprve ústní dohodu a poté prozatímní smlouvu o stavbě nového zámku se zednickým mistrem Adamem Roßbachem.⁴²³ Stavět se začalo od konce dubna, poté co nejmenovaný stavitel vyměřil základy. Na rubu prozatímní smlouvy s Roßbachem je srpnový přípis o přísazení dvou věží pro schodištní šneky a přidání lokte výšky klenutému podlaží. Roßbach měl vypracovat nové výkresy za čtyři zrušené.⁴²⁴ Autorem dochovaných projektů byl pravděpodobně Marcello Ceresolla.⁴²⁵ Stavba, dokončená roku 1672,⁴²⁶ byla nakonec realizována zřejmě podle Roßbachem změněné dokumentace jako obdélný dvoutraktový blok s dvojicí okrouhlých nárožních schodišťových věžic s makovicemi. Bylo tedy použito svou dobu poměrně konzervativní řešení. Roku 1671 použil hrabě Černín poprvé pro kostomlatská zámek název *Humprechtswiesen*.⁴²⁷

Zajímavější než konečná podoba stojící stavby jsou dva nerealizované projekty, jež byly vypracovány v nevelkém časovém odstupu a bezprostředně na sebe navazují. Starší plány zobrazují zámeckou dispozici s uzavřeným dvorem, mladší pak dvoukřídlou stavbu na půdorysu „L“.

Starší projekt počítal se zakomponováním severního křídla „*starého zámku*“ do čtyřkřídlé dispozice kolem pravidelného obdélného dvora díky přidání chodbového traktu. Měla tak vzniknout dvoupatrová stavba se třemi obytnými křídly a arkádovou chodbou v přízemí. Nádvoří na východě uzavírá úzké vstupní, zřejmě patrové, křídlo s trojločným průjezdem a spojovacím arkádovým ochozem v patře. Na obou koncích tohoto křídla jsou zakreslena šneková schodiště a vejch

⁴²³ Luboš LANCINGER: Zámek Humprechtswiesen v Kostomlatech pod Milešovkou. Archivní prameny o způsobu výstavby raně barokního zámku, in: Průzkumy památek 1/2004, 144-145; podle ústní dohody oba podepsali čtyři plány, v prozatímní smlouvě se jednalo o „*Sklepní podlaží, jež je vpravdě do výšky prvním podlažím, veskrze klenuté ve světlosti, střední podlaží sedm loket ve světlosti, horní podlaží šest loket ve světlosti, vše bez kleneb a trámů počítáno.*“

⁴²⁴ LANCINGER 2004 (pozn. 423) 145.

⁴²⁵ VLČEK 1999 (pozn. 6) 314; LANCINGER 2004 (pozn. 423) 146: Od ledna 1666 pracoval pro Černína, který neměl architekta pro pražský palác a chtěl údajně vyzkoušet Ceresolovy schopnosti mimo Prahu, v roce 1667 pak byl z černínských služeb propuštěn.

⁴²⁶ LANCINGER 2004 (pozn. 423) 148; VLČEK 1999 (pozn. 6) 315; novodobá topografie uvádí jako dobu výstavby rok 1684, viz POCHE 1978 (pozn. 15) 116.

⁴²⁷ LANCINGER 2004 (pozn. 423) 148.

sousedství schodiště dvouramenná. Mohutnější z nich v novém jižním křídle, s arkádovou vřetenovou zdí, ústí do haly před rozměrným dvoupodlažním sálem (8x3 osy), zabírajícím téměř celou šířku a dvorní délku křídla. V přízemí ke schodišti z jihu přiléhá obdélný prostor orientované dvoupodlažní kaple. Dispozice patra západního křídla obsahuje dva obytné trakty apartementu s trojramenným schodištěm při jihozápadním koutu nádvoří. V koncových severních místnostech je naznačen obvod oválného salonu. Západní a severní křídlo je spojeno chodbou ve tvaru „L“, na jejímž konci je šnekové schodiště pro přímý vstup do zahrady. Dvorní průčelí jsou v přízemí členěna redukovanými římskými arkádami, v prvním patře okny s uchy a obdélnou parapetní výplní propojenou parapetní římsou. Totéž se opakuje ve druhém patře s kordonem a bez parapetní římsy.

Projekt přinesl několik momentů, díky kterým jej můžeme označit jako slohově pokročilý. Jednak použitím vstupní křídlo s otevřenými arkádami v patře, působícího ve vztahu k nádvoří pouze jako optická překážka, jednak řešením apartementu v západním křídle jako dvoutraktové dispozice. Otázkou je, kdo naznačil do výkresu prvního patra oválný salon. Napojení křídel v severozápadním koutu nádvoří s volným nárožním prostorem snad bylo následkem snahy o maximální optické zvětšení prostoru nádvoří.

Mladší projekt stavbu redukoval pouze na dvě nová křídla - jižní a západní, s téměř nezměněnou dispozicí vůči staršímu projektu. Novinkou je zde již načisto zakreslený oválný salon, vestavěný do pravidelného prostoru, a mělký rizalit šnekového schodiště v severozápadním dvorním nároží. Členění průčelí zůstalo zachováno, pouze nároží zvýrazňuje střídavá bosáž.

29. Kounice

okres Nymburk

Zámek stojí na místě renesanční tvrze ze šedesátých let 16. století⁴²⁸ Od třicátých let se o Kounicích mluví jako o zámku, což nasvědčuje stavební činnosti během držení panství rodem Trčků mezi léty 1599 a 1634.⁴²⁹ Dalších deset let spravoval konfiskované panství uherský a český král Ferdinand III. Z roku 1636

⁴²⁸ Pavel ZAHRADNÍK: Kounice – dějiny zámku, s. 1., s. d., 6-8: „...tvrze Kónice.....sklepem novým sklenutým a pokoji nad týmž sklepem...“

⁴²⁹ ZAHRADNÍK s. d. (pozn. 428) 10-11.

pochází soupis movitého majetku a soupis osob pobývajících při zámku.⁴³⁰ První skutečný popis zámku pochází z roku 1635 nebo 1636: „...Zámek Kónický od kamene na tři strany bytelně stavený, v němž pokojův k bydlení 16, vytlučených, kdež skel, kamen není, 7, sklepů suchých 22 a podzemních pro chování vín 2, lednice, kuchyně, pekárna, spižírna, vše klenuté, pokládá se i s sklepem naproti zámku ve 2000 kopách míš...“⁴³¹ August Sedláček pro stejnou dobu uvádí, že „...za těch dob byla tvrz ve tři úhly trojích pokojův zvýši od kamene dobře vystavěna a v čtvrtém úhlu toliko kuchyně jest, však v pokojích větší díl kamen a oken potlučeno a pobráno jest...“⁴³² Roku 1667 koupil panství Arnošt Ferdinand Leopold Oktavius hrabě de Suys a nechal provést dostavbu čtvrtého zámeckého křídla.⁴³³ Stavba trvala do poloviny osmdesátých let, kdy vrcholily spory hraběnky Kláry Františky s malostranským stavitelem Kryštofem Lehnerem, který údajně nedodržel smlouvu se zesnulým hrabětem Arnoštem Ferdinandem a zanechal stavbu nedokončenou.⁴³⁴ Z roku 1692 pochází odhad panství s popisem zámku: „Zámek Kounice. Postaven z kamene, jeho čtvrtá část je sice pod střechou, ale není dokončena, vše je kryto šindelem. Pod zemí je sedm sklepů a dvě lednice. V přízemí je vše kolem dokola klenuté, také v Nové budově, kde je kuchyň. Lékárna s laboratoří se nachází ve třech kvelbech. V nádvoří je kamenná nádrž na vodu. Ve druhém a třetím podlaží je mnoho světnic a komor k pohodlnému bydlení. Velký sál v horním a kaple v prostředním podlaží, která je i s dalšími dvěma pokoji klenutá. Schodiště a dva šneky jsou rovněž zdola až nahoru pod střechu klenuté. U zámku je byt vrátného, vedle květinová zahrádka s několika ovocnými stromky, uvnitř je komora pro bažanty a koroptve, naproti kuželník a zahradní skladiště. Toto všechno je obehnáno zdí a třemi branami...Zahrada. Panská okrasná, kuchyňská a ovocná zahrada se zahradníkovým obydlím...“⁴³⁵ Mladší úpravy proběhly ve druhém

⁴³⁰ ZAHRADNÍK s. d. (pozn. 428) 11.

⁴³¹ ZAHRADNÍK s. d. (pozn. 428) 11: nedatovaná „taxa s pošacování statku kónického se vším příslušenstvím.“

⁴³² August SEDLÁČEK: Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl XV. Kouřimsko, Vltavsko a J.Z. Boleslavsko. První elektronické vydání, Praha 1998-2000, 178-179.

⁴³³ VLČEK 1999 (pozn. 6) 319.

⁴³⁴ ZAHRADNÍK s. d. (pozn. 428) 16-17.

⁴³⁵ ZAHRADNÍK s. d. (pozn. 428) 21-23.

desetiletí 18. století a kolem roku 1800,⁴³⁶ další adaptace pak v letech 1912-1913 a na počátku dvacátých let 20. století.⁴³⁷

Zámek byl zamýšlen od počátku jako čtyřkřídlý, což dokládá umístění obou starších dvouramenných schodišť na diagonále dvora původně trojkřídle stavby, budované pravděpodobně ve druhém a třetím desetiletí 17. století. Všechna křídla jsou dvoutraktová, s chodbou při nádvoří. Dvoupatrová budova měla piano nobile ve druhém patře, první patro má charakter sníženého mezipatra. Nepravidelnosti v návaznosti okenních os pater najdeme v severozápadním a hlavním jihozápadním průčelí, kde se nacházela rozměrná, původně sdružená okna druhého patra s pravidelným rozvrhem. Jihovýchodním bočním křídle na sebe sdružená okna prvního a druhého patra navazují v nepravidelném rozvrhu os. Na střední ose hlavního křídla se snad od počátku nacházel velmi mělký jednoosý rizalit s vjezdem do nádvoří. Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let bylo rozestavěno severovýchodní křídlo, rovněž dvoutraktové s dalším dvouramenným schodištěm. Chodbový trakt této „Nové stavby“ je podobně jako trakt severozápadního křídla poměrně úzký, vzhledem k téměř dvojnásobné šíři jihozápadního a jihovýchodního křídla. Kaple se nacházela v 1. patře, hlavní sál pak ve druhém.

30. Krchleby

okres Kutná Hora

Zámek stál na místě tvrze, připomínané poprvé roku 1410 a uváděné ještě roku 1654 jako tvrz s pustou vsí. Zadlužené Krchleby získal roku 1651 Ferdinand František Robmháp ze Suché od Martina Deveroux. Po něm statek zdědil roku 1675 příbuzný Ferdinand Adam Robmháp.⁴³⁸ Roku 1700 zde již stál zámek „*od kamene vystavěný, cihlou přikrytý, s mnohýma pokoji a příležitostma, též kaplou opravy potřebující.*“⁴³⁹ V 19. století byla budova díky zanedbání údržby ve špatném technickém stavu a roku 1907 zbořena.⁴⁴⁰

⁴³⁶ ZAHRADNÍK s. d. (pozn. 428) 25-27.

⁴³⁷ ZAHRADNÍK s. d. (pozn. 428) 55.

⁴³⁸ Jiří ÚLOVEC: Zaniklá tvrz a zámek v Krchlebech u Čáslavi, in: Památky středních Čech 21, 2007, 6-7.

⁴³⁹ ÚLOVEC 2007 (pozn. 438) 8: popis z roku 1740: „*Na tomto panství se nachází do čtverhranu dobře vystavěný a ze tří podlaží sestávající zámek. U něho se rozkládá pěkný park...*“

⁴⁴⁰ ÚLOVEC 2007 (pozn. 438) 18; VLČEK 1999 (pozn. 6) 324: uvádí rok 1909.

Přestavba tvrze na zámek proběhla pravděpodobně v padesátých letech 17. století.⁴⁴¹ Tehdy vznikla čtyřkřídlá dvoupatrová stavba, jejíž dispozici určil obdélný obvod středověké tvrze s vodním příkopem a stávající zástavba v nádvoří. Nevelké, téměř čtvercové nádvoří se čtveřicí pravidelných okenních os na každé straně obklopovala tři jednotraktová a jedno dvoutraktové (západní) křídlo s chodbovým traktem, otevřeném v přízemí volným arkádovým ochozem, v patrech pak spíše rozměrnějšími půloválně zaklenutými okny. V západním křídle na chodbu navazovalo dvouramenné schodiště s plnou vřetenovou zdí. Ve sjednocené zástavbě přízemí se nacházely provozní a hospodářské prostory a dva protilehlé průjezdy při východním křídle s mostem přes příkop. V prvním patře byly obytné místnosti a kuchyňský provoz. Skutečným pianem nobile bylo druhé patro, jehož severní křídlo zaujímal sál o pěti okenních osách s nakaširovanou vysokou neckovou klenbou se zrcadlem na dřevěné konstrukci. Ústředním motivem interiéru se stal rozměrný krb se svazkovými pilastry a převýšeným kladím, završeným erbem se štítonoši. Klenba, která dosedá na plastický vlys se střídavými motivy klasických byst v širších polích a lvích maskaronů v užších, je pokryta monumentálními akantovými rozvilinami s okřídlenými polopostavami v profilu, směřujícími k nikám s antikizujícími figurami. V nárožním prostoru po levé straně schodiště byla obdélná kaple, zaklenutá neckovou klenbou s koutovými výsečemi a zrcadlem se štukovou výzdobou (Immaculata nesená anděly). Ve východním a jižním křídle byly panské pokoje. Průčelí zřejmě členila pouze okna a mohutné kordony.

31. Křinec

okres Nymburk

V roce 1585 se v Křinci nalézal „...hrad pustý....s příkopem a štěpnicí, která v tom příkopu jest...“ Zpráva z roku 1638 hovoří o druhotném použití stavebního materiálu z nedalekého Kuncberka, „...z kteréhož kamení při dvoře Křineckém pivovár se sladovnou, s spilkami a uprostřed něho štoček pro bydlení vrchnosti s třemi pokoji a některými komorami suchými a vespod marštalemí jest vystavěn...“

⁴⁴¹ ÚLOVEC 2007 (pozn. 438) 21: nalezena a dochována prejza s letopočtem 1655, což odpovídá údajům v popisu stavby z roku 1700; VLČEK 1999 (pozn. 6) 324: stavbu přičítá spíše aktivitě Ferdinanda Adama Robmhápa.

⁴⁴² Roku 1650 koupil statek August Pavel hrabě z Morzina a nechal přestavět starší panské sídlo s pivovarem na jednokřídlý zámek. V letech 1659 - 1660 byla přistavěna boční hospodářská křídla a osazen nový portál. Další úpravy proběhly na konci 17. století, po roce 1749 a na počátku století následujícího.⁴⁴³

Zámek byl vybudován jako jednokřídlá dvoupatrová bloková stavba na protáhlém obdélném půdorysu. Přízemí je rozděleno průjezdem na širší západní dvoutraktovou část a východní trojtrakt se střední chodbou. Na průjezd ve dvorním traktu kolmo navazuje hala, z níž jsou přístupné prostrory západního dílu a dvouramenné schodiště do patra. Dle charakteru kleneb a portálů lze usuzovat, že přízemí vzniklo ve dvou renesančních etapách. Dispozice patra je podélně trojtraktová, se středním chodbovým traktem. Vertikální komunikaci zajišťuje dvouramenné schodiště (západně od středu dispozice) a šnekové schodiště při východním konci. Z pravidelných pokojů v obou obytných traktech zaujmou dvě místnosti východní části na jižní straně s valenou segmentovou klenbou pokrytou masívním raně barokním štukem s pravoúhlými rámy pro obrazová pole, ale především velký sál s kaplí. Sál prostupující oběma patry je umístěn na středu dvorního traktu naproti hlavnímu schodišti. Dobu vzniku sálu, resp. existenci předchůdce, je vzhledem k pozdně baroknímu dekoru obtížné stanovit. Ve východním čele prostoru je širokým obloukem otevřená orientovaná zámecká kaple, vybudovaná kolem roku 1659.⁴⁴⁴ Jedná se o mělký příčně obdélný prostor zaklenutý deformovanou valenou klenbou se štukovými kartušemi s putti, evokujícími svou skladbou formu plackové klenby. V čele prostoru je štukový edikulový oltář s freskou Piety, s korinskými třičtvrtěsloupy a rozeklaným frontonem a plastikami sv. Petra a Pavla ze štuku v bočních nikách. Kaple je z boku prosvětlena okny, ústíci do bočních oratoří.

Průčelí jsou členěna okny a širokými kordony. V přízemí sdružená a jednoduchá okna s úzkým rustikovaným ostěním renesančního typu, v patře totéž s hladkými ostěněními ukončenými rověž renesančním profilem a s parapetní římsou. Okna schodiště jsou umístěna „renesančním“ způsobem, tj. odvozením výšky

⁴⁴² August SEDLÁČEK: Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl X. Boleslavsko. První elektronické vydání, Praha 1998-2000, 374.

⁴⁴³ SEDLÁČEK 1998-2000 (pozn. 442) 377; POČHE 1978 (pozn. 15) 163: autorství je zde připisáno Carlu Luragovi; VLČEK 1999 (pozn. 6) 327-328.

⁴⁴⁴ POČHE 1978 (pozn. 15) 163.

parapetu od mezipodest. Vjezdový segmentově zaklenutý portál s edikulou s dórskými rustikovanými pilastry a plným kladím s výraznou římsou má ve vlysu nápisovou kartuši s letopočtem 1649 a erby. Nad střední osou vstupního průčelí se tyčila věž s cibulovou bání. Vzhledem k nejasnosti rozsahu raně barokní etapy lze při rozšiřování budovy v patře stejně jako v přízemí považovat za pravděpodobné opakování staršího tvarosloví.

32. Kunratice

Městská část Praha 4

Zřejmě roku 1688 nechal František Václav Čabelický ze Soutic přestavět kunratickou tvrz na raně barokní zámek, upravený v první polovině 18. a 19. století.⁴⁴⁵ Na přelomu osmdesátých a devadesátých let 17. století tak vznikla budova na půdorysu písmene „U“, dnes dvoupatrová, původně snad patrová, s hlavním dvoutraktovým křídlem a předstupujícími trojosými rizality. Středem přízemí vedl průjezd, na nějž při hlavním průčelí navazovalo trojramenné schodiště s plnou vřetenovou zdí, ústící do haly před hlavním sálem, který se nalézal v šířce ustupující střední části zahradního průčelí. Až v 19. století vznikla dvojice protějškových trojramenných venkovních schodišť, umístěných v hloubce rizalitů, které zajistily přímý přístup do sálu ze zahrady. Raně barokní podobu průčelí neznáme. Střed hlavního průčelí (do dvora) je zvýrazněn mělkým rizalitem se třemi osami sdružených oken, použitých rovněž na vnitřních průčelích zahradních rizalitů.

33. Kynžvart

okres Cheb

Na místě dnešního zámku stálo od šedesátých let 16. století švamberské panské sídlo,⁴⁴⁶ nazývané od té doby zámkem, o jehož podobě nás zpravuje odhad z roku 1622.⁴⁴⁷ Po osmileté zástavní držbě bylo roku 1630 panství odkoupeno

⁴⁴⁵ SEDLÁČEK 1998-2000 (pozn. 432) 232-234; POCHE 1978 (pozn. 15) 163; VLČEK 1999 (pozn. 6) 328-329.

⁴⁴⁶ L. LANCINGER / A. CHARVÁTOVÁ / V. PEZBAUER: Zámek Kynžvart. Stavebně historický průzkum objektů v areálu zámku. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1976, 2.

⁴⁴⁷ LANCINGER / CHARVÁTOVÁ / PEZBAUER 1976 (pozn. 446) 4: „...Sídlo Kynžvart je postaveno zčásti z kamene a zčásti z lepenice, střecha při něm pokryta cihlami a šindelem, což je toho času zpustlé a zchátralé, všechna dveře, okna a kamna vytlučená. Se dvorem, který je v jednu budovu dohromady spojen a rovněž vydrancován, se to pokládá za 800 kop míš...“

čtyřmi bratry z rodu Metternichů.⁴⁴⁸ Výstavba nového sídla proběhla za držení panství Filipem Emerichem Metternichem mezi léty 1690–1698.⁴⁴⁹ O výchozím stavu zámku se dovídáme z inventáře z roku 1691.⁴⁵⁰ Od října 1691 působil na stavbě kameník Georg Thaler, o průběhu stavby zámku se hrabě zmiňuje v dopisu hejtmanovi panství z 8.12.1693.⁴⁵¹ V témže roce se na stavbě uvádí stavitel Fritsch, od něhož hrabě přijal plány hlavní brány a fortny. Na počátku roku 1694 víme ze sdělení hejtmana Pfluga o vybavování a dokončování krbového pokoje, hraběcí ložnice, jídelny a „nového velkého sálu“, rovněž o schvalování plánu „horní stavby zámku.“⁴⁵² Od března téhož roku měl stavitel Fritsch rozšířit svou pracovní skupinu na 8 tovaryšů a 2 políry, z nichž jeden měl být štukatér. V červnu plně probíhaly práce na krovu a velkém sálu.⁴⁵³ Po smrti hraběte Filipa Emericha byl 27. 6. 1698 pořízen inventář přestavěného, ale ne zcela dokončeného zámku: „....V prozatímním kaplovém pokoji – ve věžovém pokoji – v křížové chodbě – v pokoji vedle věže (zde složen obraz pro kapli sv. Antonína Paduánského, 8 dosud nenatřených soch pro oltář, rám pro oltářní obraz aj.) – v rohovém pokoji u nové předsíně – v pokoji vedle velkého sálu (mj 8 kusů plátěných akvarelových špalírů na holandský způsob malovaných) – ve velkém sále (14 portrétů příslušníků rodu Metternichů v životní velikosti) – v předsíni u schodů – v pokoji u schodů (6 kusů malovaných plátěných akvarelových špalírů a 4 kusy menších) – v jídelně – v generálově pokoji (10 kusů malovaných plátěných špalírů po holandsku malovaných)- v generálově kabinetu (66 obrazů) – v pokoji generálovy manželky (modré pozlacené kožené špalíry

⁴⁴⁸ LANCINGER / CHARVÁTOVÁ / PEZBAUER 1976 (pozn. 446) 4-5.

⁴⁴⁹ Ladislav FUKS: Zámek Kynžvart, historie a přítomnost, Karlovy Vary 1958, 22; VLČEK 1999 (pozn. 6) 330; Jiří ÚLOVEC: Hrady, zámky a tvrze na Chebsku, Cheb 1998, 116 - určuje dobu výstavby mezi roky 1681 – 1691 (podle J.G.Sommera).

⁴⁵⁰ LANCINGER / CHARVÁTOVÁ / PEZBAUER 1976 (pozn. 446) 6: „...Červená komora, komora vedle ní, pokoj hraběte Filipa, kaple vedle jídelny, pokoj vedle kaple, hraběcí ložnice, komora vedle ložnice, pokoj s krbem, ložnice komorné, kancelář, pokoj kaplana, komora lokaje, pokoj vedle jídelny, jídelna...“

⁴⁵¹ LANCINGER / CHARVÁTOVÁ / PEZBAUER 1976 (pozn. 446) 7: „...Posečkejte mi se stavbou nové stodoly a zatím v zimě svážejte kámen a dřevo ke stavbě zámku, kaple sv. Antonína a chléva a nechte pálit cihly a vápno, aby se zjara se stavbou mohlo o to pilněji pokračovat...“

⁴⁵² LANCINGER / CHARVÁTOVÁ / PEZBAUER 1976 (pozn. 446) 7-8: 2.1. 1694 sděluje hejtman Pflug, že truhlář rámuje obrazy do krbového pokoje a hraběcí ložnice a přikazuje, aby se nejprve dokončily borové okenní rámy do hotových pokojů a dveřní zárubně a křídla. 5.2. žádal purkrabí hraběte o vyjádření k úpravě supraport v jídelně, z níž dvoje velké dveře vedly do nového velkého sálu a jedny menší na chodbu. 8.3. zaslal hraběti nový plán „horní stavby zámku“, zřejmě horního podlaží od stavitele Fritche.

⁴⁵³ LANCINGER / CHARVÁTOVÁ / PEZBAUER 1976 (pozn. 446) 8: 8. 6. 1694 purkrabí hlásil, že se tesaři zabývají „vazbou pro novostavbu“ „....,že zedníci do tří týdnů dokončí práci na velkém sále a truhlář bude končit podlahy.

dokola, nad nimi 10 na dřevě malovaných emblémů, 4 portréty, nad vstupními dveřmi 3 krajiny) – v její ložnici (dokola malované špalíry) – v pokoji paní – v pokoji mladé hraběnky (staré špalíry z červeného tripu, skříň ve zdi, 11 obrazů, z nich jeden nade dveřmi) – v pokoji hraběte Filipa Karla (dokola zeleně malované špalíry, nad nimi 22 světská a duchovní malá a velká poprsí, 2 pánve na oheň ke krbu) – v předsíni – ve staré chodbě (skříň s úředními spisy a knihami) – ve kvelbu – v kuchyni (1 měděný a 1 závěsný kotel) – v pokoji purkrabího (pokladna) – v čeledníku a kvelbu šafářky – v lokajově světnici – ve kvelbu – ve stáji pro 6 jezdeckých koní – ve volském chlévu – ve sladovně a pivovaru – v prádelně – v zahradním domě – ve flusárně – ve vinopalně – v hospodářském dvoře (chlěvy pro 85 kusů hovězího dobytka a 99 prasat)...“ Připojený soupis lůžkovin uvádí tyto místnosti: „.....Ložnici generálovy manželky – její komoru – pokoj její komorné – jídelnu – pokoj vedle jídelny – pokoj vedle sálu – hostinský pokoj – pokoj duchovního – kancelář – pokoj lokaje – půdu....“⁴⁵⁴ Uspořádání zámku nám dokresluje několik dalších inventářů z průběhu 18. století. Kaple sv. Antonína byla zcela dokončena nejpozději roku 1709, z roku pochází 1732 podrobnější popis.⁴⁵⁵ Podle informací v inventářích se zdá být jisté, že výstavba z devadesátých let 17. století se soustředila na severní polovinu zámku, kde je uvedeno nejvíce „nových“ místností a nad jižním stájovým křídle patro patrně nebylo provedeno. Teprve od roku 1757 je uváděno několik místností jižního a jihozápadního traktu jako prázdných a nezařízených.⁴⁵⁶ V letech 1820 proběhla klasicistní adaptace a dostavba zámku.⁴⁵⁷

Podle původního záměru měl mít zámek po přestavbě z let 1690 – 1698 zřejmě trojkřídlou dispozici se zhruba stejně dlouhými jednopatrovými dvoutraktovými křídly kolem lehce lichoběžného dvora, z čehož vyplývá, že do hmoty zámku byly zajisté zapojeny použitelné konstrukce stávajících budov. V prostoru staveniště se nacházela hospodářská stavení a renesanční tvrz, jejíž zděné jádro s věží tvoří severozápadní část stavby.⁴⁵⁸ Hlavní západní křídlo

⁴⁵⁴ LANCINGER / CHARVÁTOVÁ / PEZBAUER 1976 (pozn. 446) 9-10.

⁴⁵⁵ LANCINGER / CHARVÁTOVÁ / PEZBAUER 1976 (pozn. 446) 11: inventář uvádí oltář sv. Antonína, sv. Jana Nepomuckého a sv. Anny, sochy sv. Vavřince a sv. Floriána, 11 nástěnných obrazů. Dále se uvádí sakristie se 4 obrazy, oratoř se 7 obrazy, kůr s varhanami věžička se 2 mešními zvonky.

⁴⁵⁶ LANCINGER / CHARVÁTOVÁ / PEZBAUER 1976 (pozn. 446) 13.

⁴⁵⁷ LANCINGER / CHARVÁTOVÁ / PEZBAUER 1976 (pozn. 446) 77.

⁴⁵⁸ LANCINGER / CHARVÁTOVÁ / PEZBAUER 1976 (pozn. 446) 75.

s nárožními věžicovými rizality obsahovalo reprezentační prostory, počínaje v přízemí průjezdem a navazujícím širokým jednoramenným schodištěm do předsálí a hlavním v patře. Sál nad průjezdem je příčně orientován na celou hloubku křídla, osvětlený z obou stran trojicemi oken. Předsálí rovněž přiléhala jídelna a appartemety hraběte a hraběnky. Severní křídlo vyplňovala především rozměrná orientovaná kaple k níž přiléhá z východu sakristie, nad ní v patře empora. Nad západní předsíní byla v patře panská oratoř a dvouramenné schodiště s vřetenovou zdí. Dvorní trakt tvoří chodba, valeně zaklenutá se styčnými výsečemi. Podle vyobrazení z roku 1800 se zjevně od počátku počítalo s dostavbou tohoto křídla, minimálně v délce jižních stájí. Kapli tvoří obdélný prostor ve výšce obou podlaží, zaklenutý neckovou klenbou s dvěma řadami trojbokých výsečí nad čtveřicí os tvořených v přízemí mohutnými nikami oken vstupů i slepými a v patře dvěma řadami oken. Stěny jsou členěny pilastry - dvojicemi mezi okny a na ose západního čela. Jednotlivé pilastry pak rytmezují oltářní stěnu (a-b-a). Jižní křídlo, připojené k západnímu v tupém úhlu, tvořilo v přízemí dlouhý hospodářský trojtrakt zaklenutý křížovými klenbami na střední pilíři. V druhé dvorní ose byl provozní vjezd do areálu. Patro bylo dostavěno nejdále do druhé nádvorní osy a tvořily jej dva trakty obytných místností.

Hmotu hlavního průčelí s devatenácti osami zvýrazňovaly nárožní dvouosé věžovité rizality s trojúhelnými štíty a především střední trojosý rizalit se třemi podlažími v šířce hlavního sálu, oddělenými výraznými římsami a členěný polosloupky či pilastry v ordine rustico. Přízemí s rovněž rustikovaným vjezdem tvořily rytmezovaná travé dělená pilastry (a-b-a), v bočních osách s rozměrnými obdélnými výplněmi. Patro rámované pilastry, obsahovalo tři rozměrná okna, přeměněná snad později ve francouzská. Výrazným momentem je atikový nástavec se třemi okny, osvětlujícími snad původní převýšený sál. Mohl souviset s vídeňskou tvorbou z doby budování zámku, nebo s úpravami v pozdním 18. století. Rizalit podobou upomíná na římský triumfální oblouk a polosloupky s branou v ordine rustico pak vjezd do pevnosti. Horizontální průčelí, včetně bočních, členily řady oken s uchy v rychlém sledu a jednoduchá kordonová a hlavní římsa.

34. Lčovice

okres Prachatice

Pravidelnou budovu tvrze nechal zřejmě přebudovat Jindřich Michael Hýzrl z Chodů, který získal hodějovský konfiskát roku 1622. Roku 1651 prodal statek své manželce Eleonoře Elišce z Donína, od níž jej roku 1668 převzal syn František Michael. Kolem roku 1700 *“...byl okolo zámku hluboký příkop a přes něj zvoditý most. V zámku samém byl pěkný palác, tabulnice, jedenáct pokojů, tři světničky, pět komor, kaple, kuchyně, sklepy, lékárna a jiné příležitosti...”*⁴⁵⁹ V zámeckém areálu byla po roce 1660 vybudována zahrada s několika stavbami na půdorysu oktagonu: kaple Nejsvětější Trojice (1668-1669) zaklenutá kupolí s lucernou, grotta a patrový pavilon s kupolí v přízemí.⁴⁶⁰ Po roce 1768 vznikla nástavba třetího patra.⁴⁶¹

Ke starší trojdílné tvrzi na obdélném půdorysu byl kolem poloviny 17. století přistavěn trakt s otevřenými dvoupatrovými arkádami.⁴⁶² Prostory ve tvrzi byly upraveny a vzniklo rovněž trojkřídlé schodiště. Hlavní průčelí je ve třech původních raně barokních podlažích otevřeno sledem poměrně úzkých a převýšených arkád. Nad přízemím s jemnou rustikou se zdvíhají dvě patra (druhé výrazně nižší) s římskými arkádami s toskánskými pilastry nesoucími bohatě profilované římsy. Patra po výšce rámuje střídavá nárožní bosáž.

35. Lemberk

okres Česká Lípa

Téměř intaktně dochovaný raně barokní zámek vznikl přestavbou renesančně upraveného gotického hradu. Zdá se, že do novostavby byl ze středověkých konstrukcí použit pouze bergfrit a samotná parcela s příkopem a příjezdovou komunikací. Mohutný renesanční západní trojdílný palác s rozměrným sálem a schodišťovou věží byl celý zakomponován do nově vznikající zámecké dispozice. Stavba paláce probíhala v poslední třetině 16. století a byla upravena v prvním desetiletí následujícího věku, kdy vznikla volně stojící věž brány před

⁴⁵⁹ SEDLÁČEK 1998-2000 (pozn. 361) 276.

⁴⁶⁰ František KAŠIČKA / Bořivoj NECHVÁTAL: Tvrze a hrádky na Prachaticku, Prachatice 1990, 65; POCHE 1978 (pozn. 15) 215.

⁴⁶¹ VLČEK 1999 (pozn. 6) 333.

⁴⁶² VLČEK 1999 (pozn. 6) 333: vznik arkád klade před polovinu 17. století; POCHE 1978 (pozn. 15) 215: přístavba arkád po polovině 17. století.

padacím mostem.⁴⁶³ Roku 1623 připojil panství k frýdlantskému dominiu Albrecht z Valdštejna, pro něhož měl roku 1633 vypracovat Nicolo Sebregondi plány přestavby Lemberku. H. Soukupová určila tři portály v přízemí zámeckého nádvoří jako pozůstatek valdštejnských úprav a klade je do souvislosti se stavební činností v Bělé pod Bezdězem ze sklonku dvacátých let 17. století.⁴⁶⁴ Částečnou morfologickou souvislost s tzv. „Valdštejnským okruhem“ lze nalézt, přesto bych počítal spíše s pozdější realizací až za bredovského držení.

Po Valdštejnově smrti roku 1634 se stal majitelem panství jeho první generál Jan Rudolf Breda,⁴⁶⁵ který byl téhož roku povýšen do panského stavu.⁴⁶⁶ Když jeho syn Kryštof Rudolf Breda získal po smrti obou bratří roku 1660 správu nad celým panstvím, rozhodl se vybudovat z Lemberku nové sídlo.⁴⁶⁷ V šedesátých a sedmdesátých letech proběhla přestavba zámku, k níž dosud chybí jakákoli přímá zpráva. O době výstavby nás informuje hraběcí erb ve velkém sálu, který Kryštof Rudolf Breda získal roku 1674, tedy šest let před svou smrtí.⁴⁶⁸ Kolem poloviny 70. let vznikl krov nad novými křídly.⁴⁶⁹ O stavební činnosti hraběte se dozvídáme i ze stížnosti sedláků císaři z roku 1680, v jejímž sedmém bodě je uvedeno, že museli po dvanáct let plnit službu na rozličných hraběcích stavbách.⁴⁷⁰ Při přestavbě zámku někteří autoři uvažují o využití údajných starých Sebregondiho plánů.⁴⁷¹ Během pozdějšího držení rodem Gallasů od roku 1726 se stavební činnost na zámku omezila na drobné úpravy a údržbu.⁴⁷²

Podobu raně barokní novostavby velkou měrou předurčila jak omezená plocha hradiště a příjezdová trasa, tak stávající zástavba; zejména pak západní renesanční palác svým vertikálním rozvržením. Nový dvoupatrový čtyřkřídlý zámek má téměř pravidelný obdélný obrys s výjimkou členitého jižního křídla

⁴⁶³ Renata ČERNÁ / Šárka PROCHÁZKOVÁ: Zámek Lemberk, Nymburk 2006, 7 - 8; VLČEK 1999 (pozn. 6) 334.

⁴⁶⁴ H. SOUKUPOVÁ: Stavebně historický průzkum státního zámku Lemberk. I. Textová část, nepublikovaný strojopis Transfera Praha, Praha 1977, 41-42.

⁴⁶⁵ ČERNÁ / PROCHÁZKOVÁ 2006 (pozn. 463) 11; VLČEK 1999 (pozn. 6) 334.

⁴⁶⁶ SOUKUPOVÁ 1977 (pozn. 463) 16; Pavel VLČEK: Ilustrovaná encyklopedie českých zámků, Praha 1999, 334.

⁴⁶⁷ SOUKUPOVÁ 1977 (pozn. 463) 17.

⁴⁶⁸ SOUKUPOVÁ 1977 (pozn. 463) 17.

⁴⁶⁹ <http://www.dendrochronologie.cz/databaze?pg=17>, vyhledáno 26.5.2008.

⁴⁷⁰ SOUKUPOVÁ 1977 (pozn. 463) 18.

⁴⁷¹ ČERNÁ / PROCHÁZKOVÁ 2006 (pozn. 463) 12; VLČEK 1999 (pozn. 6) 334.

⁴⁷² SOUKUPOVÁ 1977 (pozn. 463) 18; ČERNÁ / PROCHÁZKOVÁ 2006 (pozn. 463) 14-15; VLČEK 1999 (pozn. 6) 335.

seskupeného kolem válcové věže a šikmo vedeného průjezdu, z něhož vedou jezdecké schody do stájí v suterénu východního křídla. V poměrně hlubokém dvoutraktovém východním křídle byly podél chodbového dvorního traktu rozvrženy obytné místnosti hraběcí rodiny a hlavní dvouramenné schodiště. Chodba se v tupém úhlu lomí před kaplí Seslání Ducha svatého nad průjezdem v jižním křídle, přístupné portálem s uchy a točenicovým ornamentem v nadpraží a dvěma okny s totožnou výzdobou po stranách. Prostor kaple, prostupující oběma patry, rozčleňují ploché kompozitní pilastry s úseky kladí do tří stejných polí. Nad nimi je ve výsečích neckové klenby prozářen půloválnými okny. Boční prostory oratoří se ve středním poli otevírají trojdílnými sdruženými okny, při jihovýchodním koutu kaple přiléhá sakristie. Štuky na klenbě zdůrazňují konstrukci akantovým žebrovím, sférické plochy vyplňují rozměrné postavy andělů. Severní křídlo obsahuje v celé nádvoří délce hlavní sál rovněž ve výšce obou pater, přístupný z konce chodby východního křídla portálem s bystou imperátora na segmentovém tympanonu. Protáhlý a převýšený prostor je zastropen vysokým fabionem s šesti dvojicemi malovaných boltcových kartuší a hermovkami po délce, jimž odpovídá šestice obdélných pláten v pravidelném rastru stropního zrcadla. Malby vesměs zobrazují válečné výjevy. Východní čelo prostoru zaujímá široký krb s rozřatým segmentovým frontonem s aliančním erbem se štítonoši uprostřed a dvojicí portálů totožných s výše popsaným vstupním portálem z chodby. Západní křídlo tvoří výše zmiňovaný renesanční palác. Jednou z jeho přízemních místností s raně barokním štukovou výzdobou je tzv. Zdislavina komůrka, jejíž kult zde tedy upevňovala i nedávno usazená nizozemská vojenská šlechta.

Exteriér budí dojem pevnosti, který umocňují bastiony při severním a jižním průčelí, zachování průjezdné renesanční věže zvýšené o patro, průčelí členěná pouze jednoduchými či sdruženými okny s přímou římsou, či portály bran s mohutnou rustikou a přetíženými horizontálními prvky. Vnitřní brána byla navíc opatřena padacím mostem. Se strohým exteriérem kontrastují průčelí protáhlého nádvoří, členěná rovněž pouze okny či portály v přízemí, ovšem se snahou po pravidelném rozvržení os. Okna přízemí a prvního patra střídají trojúhelné a segmentové frontony, malá okna druhého patra s uchy jsou v severním křídle pouze iluzivní a vytvářejí srostlici se čtyřlaločnými okny horní zóny sálu. Všechna ostění a frontony jasných geometrických tvarů obepíná boltcový ornament se šátky. Mezi

okny a portály přízemí jsou vloženy toskánské pilastry zakončené koulí na volutovém podstavci. Bohatším ornamentem jsou vybavena termální a sdružená okna nad průjezdem osvětlující prostory před kaplí.

36. Lemberk - letohrádek

okres Česká Lípa

Letohrádek se zahradou vznikl souběžně s dostavbou zámku v druhé polovině sedmdesátých let 17. století snad s využitím staršího objektu, čemuž nasvědčuje umístění mimo hlavní kompoziční osy.⁴⁷³ Nevelká patrová stavba na obdélném půdorysu obsahovala na středu příčnou chodbu s dvojicí místností z obou stran. Hlavní pětiosé průčelí se sdruženým okem na středu se obrací k přístupové cestě od zámku a upomíná svým členěním okny se střídajícími se frontony na průčelí zdejšího zámeckého nádvoří.⁴⁷⁴ Ostatní průčelí mají členění naznačené v omítce. Jižní zahradní průčelí obsahuje otisky přístavků či volného pilastru.

37. Lešany

okres Benešov

Na místě gotickorenesanční tvrze, poprvé doložené roku 1544, byl někdy ve druhé polovině osmdesátých let nebo v devadesátých letech 17. století postaven čtyřkřídlý patrový zámek.⁴⁷⁵ Tvrz měla rozsah dnešního nádvoří a přilehlého východního křídla. V odhadu statku z 31. 1. 1674 se uvádí, že tvrz byla zděná a krytá šindelem. Nalézalo se v ní obydlí pro vrchnost, tj. jedna velká světnice, dvě komory, kancelář pro úředníka s dvěma komorami, sklenutá kuchyně a další dvě místnosti oddělené dřevěnou přepážkou.⁴⁷⁶ 11. 12. 1683 koupila Lešany a několik dalších statků Svatovítská kapitula. Ty se pak staly centrem panství a byl zde následně zbudován vrchnostenský zámek. Výstavba nového zámku bývala obecně kladena před rok 1683,⁴⁷⁷ lze ji předpokládat nejspíše až v následujícím desetiletí. Archivní inventáře se zmiňují o popisu z konce 17. století, který je však dnes

⁴⁷³ Petr MACEK / Pavel ZAHRADNÍK: Lemberk - okres Česká Lípa. Bredovský letohrádek se zahradou, Stavebně historický průzkum, nepublikovaný strojopis, Praha 1993, 68.

⁴⁷⁴ MACEK / ZAHRADNÍK 1993 (pozn. 473) 79.

⁴⁷⁵ Otmar MÁCHA / Milada VILÍMKOVÁ / František KAŠIČKA: Lešany, okres Praha – západ. Stavebně historický průzkum a architektonický rozbor zámku. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1984, 3.

⁴⁷⁶ MÁCHA / VILÍMKOVÁ / KAŠIČKA 1984 (pozn. 475) 66.

⁴⁷⁷ POCHÉ 1978 (pozn. 15) 223; VLČEK 1999 (pozn. 6) 336.

nezvěstný.⁴⁷⁸ Roku 1755 byla zbořena stará kaple sv. Michala a zřízena nová, zasvěcená sv. Vítu a došlo i k dalším úpravám (např. věže) Následovala klasicistní etapa s úpravou fasád a interiérů a zřízením nádvorních arkád. Roku 1903 zámek vyhořel.⁴⁷⁹

Čtyřkřídový patrový zámek na lehce lichoběžném půdorysu získal po roce 1683 blokovou podobu dobudováním západního, průjezdného jižního a severního křídla v přízemí a výstavbou patra. Všechna křídla byla jednotraktová, přístupná zřejmě po dřevěné pavlači. Ve vstupním východním křídle byla vybudována dvoupatrová věž nad průjezdem⁴⁸⁰ a zřejmě i kaple sv. Michala. Velké reprezentační prostory v patře byly umístěny při jihozápadním a jihovýchodním nároží, v jižním a západním křídle pak obytné prostory.

38. Libochovice

okres Litoměřice

Zámek stojí na místě renesančního panského sídla postaveného v letech 1560 - 1564 Janem z Lobkovic, které roku 1661 vyhořelo. Roku 1676 koupil panství od Václava Vojtěcha ze Šternberka Gundakar z Dietrichsteina, jenž se po dalším požáru v témže roce rozhodl pro přestavbu sídla.⁴⁸¹ Roku 1682 uzavřel smlouvu s Antoniem Portou, který měl nákladem 15 000 zlatých rýnských do tří let přestavět *“vyhořelý zámek v Libochovicích i s kostelem, ležícím hned u něj, podle plánu, zhotoveného stavitelem”*⁴⁸² a maximálně využít konstrukce vyhořelé stavby. Roku 1683 byl položen základní kámen a objevily se potíže při zakládání stavby směrem k jihu. Téhož roku hrabě obdržel druhý model zámku. Stavbu posléze po tři dny vyměřoval arcibiskupský inženýr, zřejmě Jean Baptist Mathey, po němž *“přišel znovu třikrát stavitel z Roudnice a sám druhý udělal plán zámku.”*⁴⁸³ Dokončovací práce v interiérech, probíhající od roku 1686, protáhly stavbu až do roku 1690.⁴⁸⁴ Portovým polírem zde zpočátku byl zřejmě Tommaso Bernasconi, později Štěpán

⁴⁷⁸ MÁCHA / VILÍMKOVÁ / KAŠIČKA 1984 (pozn. 475) 67.

⁴⁷⁹ MÁCHA / VILÍMKOVÁ / KAŠIČKA 1984 (pozn. 475) 68.

⁴⁸⁰ VLČEK 1999 (pozn. 6) 336.

⁴⁸¹ ZAHRADNÍK 1997 (pozn. 303) 552; Olga STRETTIOVÁ: Libochovice. Státní zámek, město a okolí, Praha 1953, 1-2; HLAVÁČKOVÁ 1979 (pozn. 23) 148; POCHE 1978 (pozn. 15) 252; Josef WEISS: Státní zámek Libochovice, Praha 1984, nepag; VLČEK 1999 (pozn. 6) 346.

⁴⁸² ZAHRADNÍK 1997 (pozn. 303) 552.; HLAVÁČKOVÁ 1979 (pozn. 23) 148-149.

⁴⁸³ ZAHRADNÍK 1997 (pozn. 303) 553.

⁴⁸⁴ STRETTIOVÁ 1953 (pozn. 481) 2.; HLAVÁČKOVÁ 1979 (pozn. 23) 150.

Ritz. Kamenické práce dodal Jakob Mitthofer, sochařské pak Jan Brokof, jehož dílem je plastická výzdoba kolem krbu v Saturnově sálu z roku 1689 a o dva roky mladší rámy pro kopie pláten z pražské obrazárny. Štukovou výzdobu, která měla vypadat „jako v Milešově“⁴⁸⁵ provedl Santino Bussi a Domenico Gaggio, fresky v kapli Zikmund Cordell, v sálech pak Giacomo Tencalla a Giuseppe Mundone.⁴⁸⁶ Do roku 1697 se stavěly hospodářské budovy a zahradní stavby (skleníky, oranžerie, letohrádek). Zahradu začal po roce 1685 budovat podle Portova projektu Jan Tulipán.⁴⁸⁷

Rozsah raně barokního zámku byl určen stávajícím vyhořelým sídlem, jež podle inventáře z roku 1594⁴⁸⁸ mohlo zaujímat současné západní a část severního křídla v rozsahu kaple. Čtyři křídla vcelku pravidelné dvoupatrové stavby, jejíž jižní obvodová zeď je vedena mírně lichoběžně, stojí na protáhlém půdorysu kolem obdélného dvora. Vyjma severního jednotraktového křídla tvoří zbylá tři křídla dvoutrakty, z nichž jižní a východní mají úzký nádvoří komunikační trakt navazující na trojramenné schodiště při jihovýchodním koutu dvora s krátkým středním ramenem. Západní polovinu jižního křídla zaujímá v celé šíři sál o výši dvou podlaží. Do širokého západního křídla se dvěma obytnými trakty v patrech je do dispozice přízemí včleněna nádvoří arkádová chodba. Komunikační uzel západního křídla tvoří trojramenné schodiště s delším středním ramenem a zrcadlem otevřeným arkádami s dvojicí přilehlých předpokojů. Průjezd do nádvoří v severním křídle je podobně jako *salla terrena* ve středu východního zaklenut šesti poli křížové klenby na pasech nesených toskánskými sloupy. Oba prostory jsou disponovány šířkově v rozsahu tří os fasády. Na *salu terrenu* s bohatou výzdobou s mušlemi, barevnými kamínky a nástěnnými malbami navazovalo nedochované zahradní schodiště. Ze severu přiléhá ke středu zámku těleso renesanční kaple s polygonálním závěrem, spojené přes příkop se severním křídlem v úrovni patra širokým obytným přemostěním. Kaple, jejíž výzdoba z let 1686 - 1687 se nedochovala, byla zakomponována do pravidelného severovýchodního zámeckého předpolí užitkových budov vytvářejících čestný dvůr.

⁴⁸⁵ ZAHRADNÍK 1997 (pozn. 303) 552.

⁴⁸⁶ STRETTIOVÁ 1953 (pozn. 481) 4-6; POCHE 1978 (pozn. 15) 252; VLČEK 1999 (pozn. 6) 346-347.

⁴⁸⁷ STRETTIOVÁ 1953 (pozn. 481) 4-6; HLAVÁČKOVÁ 1979 (pozn. 23) 150; POCHE 1978 (pozn. 15) 253; VLČEK 1999 (pozn. 6) 347.

⁴⁸⁸ Josef HANZAL: Renesanční zámek v Libochovicích, in: Časopis společnosti přátel starožitností LXIX, 1961, 149.

Vnější průčelí s horizontálním uspořádáním jsou složena ze skarpovité pevnostní podnože se suterénními prostory, oddělené od nadzemních prostor mohutným oblounem. V horní části se ve třech řadách oddělených kordony střídají okenní otvory s parapetní výplní s diamantovým řezem a vpadlé vykrajované meziokenní výplně. Okna přízemí završuje segmentový fronton, okna prvního patra trojúhelný fronton. Přímo nad nízkými okny druhého patra je nasazena konzolová korunní římsa. Nároží flankují bosované pilastry. Zdá se, že aplikování výplní mezi okny ovlivnila rozmanitá šíře okenních os, způsobená použitím konstrukcí starší stavby, což by zajisté znemožnilo uplatnění kvalitně komponovaného průčelí s vysokým řádem. Portál průjezdu do nádvoří je edikulový se svazkovými rustikovanými pilastry a rozřatým segmentovým frontonem. Dvorní fasády vykazují protichůdné tendence - zatímco obě kratší průčelí zachovávají horizontální vrtvení podlaží, jsou patra delších průčelí sepnuta toskánskými pilastry vysokého řádu. Podnož všech průčelí tvoří stlačené oblouky arkád s diamantovanými cvikly na hranolových pilířích, které jsou jako slepé znovu použity v prvním patře kratších fasád, zatímco druhé patro zachovává tvary vnějších fasád. Korunní římsa dosedá na triglyfový vlys. Okna v prvním patře střídají frontony.

39. Líšt'any

okres Plzeň-sever

Roku 1660 koupil od Příchovských z Příchovic „*dluhy zcela přetížený a zruinovaný stateček*“ Antonín Steinbach, který nechal zřejmě na místě renesanční tvrze vystavět patrový zámek na čtvercovém půdorysu. Během 18 století byl upravován, po roce 1945 následovala postupná degradace.⁴⁸⁹

Pravidelná čtvercová stavba je v přízemí rozdělena na tři podélné trakty. Hlavním komunikačním uzlem je hala ve středním traktu, v jejímž čele zřejmě navazovalo schodiště. Boční trakty jsou příčně dělené. Prostory jsou zaklenuty valenými a neckovými klenbami s výsečemi. Okna v průčelích byla seskupena do tří trojic, resp. středních čtveřic v severozápadním a jihovýchodním průčelí.

⁴⁸⁹ ÚLOVEC 2000 (pozn. 95) 173-174.

40. Lnáře

okres Strakonice

Výstavba „*Nového zámku*“ zvaného Schlüsselburg probíhala v šedesátých letech 17. století minimálně do počátku sedmedátých let, poté co jej roku 1660 získal Alex Ferdinand Vratislav z Mitrovic, císařský rada a komoří.⁴⁹⁰ Jako nejčasnější datum této první etapy výstavby zámku bývá uváděn rok 1657, kterým je datována existence sálu a kaple.⁴⁹¹ Roku 1675 prodaly Alexovy dcery statek Humprechtu Janu Černínovi z Chudenic. Ještě v témže roce je zmiňován posudek baumistra Carattiho o stavu zámku, jenž byl až na menší opravy údajně dobrý. Roku 1676 si kvůli návrhu oprav zámek prohlédli poddaní zedníci a tesaři.⁴⁹² Oprava probíhala v následujících letech pod vedením Giovanniho Battisty Maderny. Z roku 1679 pochází popis zámku: „*Stavení je do čtverhranu postavené, k němuž se chodívá po zvoditém mostě. Když se vejde do zámku, je pěkná světnice s komorou, v níž hejtmann bydlíval. V přízemí potom kuchyňka, pokoj, sklepy, krásná kaple sv. Josefa, štukovým dílem a malbami zdobená a tak položená, že lidé na mostě stojící mohli celou mši sv. slyšeti. Byly tu dva veliké pokoje pro listovnu a v nich čtyři kanceláře pro hejtmána a písaře důchodního a obročního. V 1. a 2. patře pěkné světnice malbami a štukovým dílem ozdobené, veliký sál s vlašským komínem a kredencem, jakož i oratoria při kapli. Na dvoře pěkná nádržka ze štukoví postavená, s Neptunem a velrybami, z jejichž úst prýštila voda do misek.*“⁴⁹³ V březnu 1682 hlásí hejtmán Greynar, že „*...nejen stropy v hořejších, nýbrž i prostředních pokojích se prohýbají, zvláště také v pokoji podle paláce, kde obrazy Jägerey zavěšeny jsou...*“⁴⁹⁴ V červnu téhož roku poslal Humprechtův syn Tomáš Zacheus do Lnář stavitele Francesca Luraga a tesaře Johanna Nättera. V červenci je v popisu stavu budovy mimo jiné uvedeno, že mnohé části krovu „*nad palácem a kaplou*“ jsou značně poškozené a bude nutné zřídit nový krov, mizerně byly provedeny i

⁴⁹⁰ Alois MAJER: Dějiny osady lnářské, Lnáře 1923, 26-27; Olga NOVOSADOVÁ / Mílada VILÍMKOVÁ / Marie HEROUTOVÁ: Zámek Lnáře, stavebně historický průzkum. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1973, 2-3: v této sezóně 1671 byla stavba v plném proudě.

⁴⁹¹ POCHE 1978 (pozn. 15) 302; VLČEK 1999 (pozn. 6) 352.

⁴⁹² NOVOSADOVÁ / VILÍMKOVÁ / HEROUTOVÁ 1973 (pozn. 490) 3-4: jednalo se o poruchy kleneb a krovu (zabezpečení konstrukce železnými táhly a kleštinami) nádvorních arkád a zatékání do střechy, které způsobilo odpadnutí štuků a shilé podlahy. Bylo proto nutné „*vědět rozhodnutí hraběte, zda povolat štukatéra z Plzně, aby zhotovil na onom stropě štukatérskou lepenici.*“

⁴⁹³ MAJER 1923 (pozn. 490) 33; NOVOSADOVÁ / VILÍMKOVÁ / HEROUTOVÁ 1973 (pozn. 490) 5.

⁴⁹⁴ NOVOSADOVÁ / VILÍMKOVÁ / HEROUTOVÁ 1973 (pozn. 490) 5-6.

stropní trámy. Bylo navrženo rovněž zrušení štítů, díky kterým do zámku zatékalo. Zdi měly trhliny zhruba v horní polovině výšky a měly být staženy železnými kleštinami. Nakonec hejtman připomíná, že pro budoucí stavbu má dostatek suchého dřeva, nechal již vyrábět cihly a lámat kámen. „*Také wasserkunst opravít se musí, mnoho trub volověných jest položeno, ale jsou zašlemovaný vodou z bahen.*“⁴⁹⁵ Po smrti Humprechta Jana se správy panství ujímá Tomáš Zacheus, jeho druhorozený syn. Giovanni Battista Maderna od roku 1682 projektoval a dohlížel statické zajištění budovy, v září roku 1685 měl zhotovit „*malý plán pro Lnáře.*“⁴⁹⁶ Roku 1686 proběhlo vyúčtování tří předchozích sezon.⁴⁹⁷ Náklady této černínské etapy se téměř rovnají výdajům na novostavbu. Kolem roku 1726 dostal zámek současnou podobu. Kaple byla „*zvětšena o pokoje přízemí a patra, ležící před ní,*“ padací most nahradil nový kamenný most, nad branou vznikla věž s hodinami, byl založen park a upraven příkop před zámkem.⁴⁹⁸

Zámek vznikl jako dvoupatrová novostavba na lehce kosodélném protáhlém půdorysu s hranolovým tělesem třípatrové věže na ose východního křídla s dvojicí drobnějších kubusů po stranách.⁴⁹⁹ Obě kratší širší křídla (západní vstupní s reprezentačními místnostmi a východní) jsou dvoutraktová s chodbovým nádvorním traktem. Delší užší křídla byla původně ve všech podlažích jednotraktová. Patra byla přístupná dvěma trojkřídlými schodišti, umístěnými v severozápadním a jihovýchodním koutu nádvoří. Schodiště navazovala na chodbové trakty a byla vybavena čtvercovým zrcadlem, koutovými podestami, zaklenutými křížovou klenbou a 41 stupni. Na protilehlé straně chodeb byly umístěny záchody. První patro sloužilo reprezentačním účelům a jako obydlí hraběcí rodiny, které se nacházelo v delších jednotraktových křídlech. Střední část nejširšího západního křídla vyplňuje rozměrný sál dosahující výšky druhého patra, délkou odpovídá tříosému rizalitu západního průčelí. Je zaklenut neckovou klenbou s koutovými výsečemi a bohatým štukovým dekorem vytvářejícím rámy pro fresky, jejíž přímé úseky dosedají na dvojice korintských pilastrů, podložených totožnými

⁴⁹⁵ NOVOSADOVÁ / VILÍMKOVÁ / HEROUTOVÁ 1973 (pozn. 490) 6-8.

⁴⁹⁶ NOVOSADOVÁ / VILÍMKOVÁ / HEROUTOVÁ 1973 (pozn. 490) 8: zřejmě jeden z dílčích výkresů.

⁴⁹⁷ NOVOSADOVÁ / VILÍMKOVÁ / HEROUTOVÁ 1973 (pozn. 490) 8-9: platby se týkaly zedníků, kameníků, štukatéřů, malíře, pokrývače, tesařů, 288 937 cihel, truhlářů, sklenářů, kamnářů aj.

⁴⁹⁸ NOVOSADOVÁ / VILÍMKOVÁ / HEROUTOVÁ 1973 (pozn. 490) 47.

⁴⁹⁹ Nikde není uvedeno, co vedlo k této mírné odchylce, bylo-li využito starších konstrukcí, nebo ji způsobila terénní situace či založení na bažině.

krátkými úseky. Čelní strany sálu působí dojmem stereometrického tříosého průčelí se zdůrazněným středním polem nad krbovým portálem. Věž přiléhající k východnímu křídlu obsahuje v přízemí a patře převýšený prostor orientované kaple sv. Josefa na čtvercovém půdorysu, zaklenutý plackou se štukovými rámci pro fresky, osvětlený rozměrným půloválně zaklenutým východním oknem nad zděnou oltářní architekturou a dvojicí menších bočních oken. V přízemí z boků přiléhají drobné prostory sakristie, v patře nad nimi pak panské oratoře se štukovou výzdobou stropu, přístupné z obytných prostor.

Vnější i nádvorní fasády byly prosté, členěné kordonovými římsami a okny s jednoduchou šambránou. Jejich pevnostní charakter umocňoval padací most, vodní příkop a rustikovaná skarpovitá podnož stavby ve výšce suterénu. Střed hlavního sedmiosého průčelí zdůrazňuje mělký rizalit s širokými roztečemi os, ukončený původně štíty, snesenými při úpravách po roce 1682. V té době vznikl dochovaný tabulový štít s trojúhelným frontonem neseným dvojicemi pilastrů a volutovými křídly. V patrech rizalitu byly trojice sdružených oken, nahrazené roku 1727 v prvním patře rozměrnějšími otvory. Menší družená okna ve druhém patře osvětlují horní partii velkého sálu. Vjezdový portál je rámovaný edikulou s kladím neseným rustikovanými pilastry a ukončeným protrženým segmentovým frontonem. Konzervativně působí severní vnější průčelí, ať již nestejným rozvrhem okenních os, či výškovým uspořádáním oken schodiště dle úrovně podest. Východní a západní nádvorní průčelí otevírají v přízemí a prvním patře trojice arkád se stlačeným obloukem, ve druhém patře je střední osa zdůrazněna sdruženým oknem.

41. Louňovice pod Blaníkem

okres Benešov

První informace o tvrzi v Louňovicích pochází ze smlouvy datované rokem 1598, kdy Marie Kristina, rozená z Talmberka, měla smluvně zajištěn „*byt na tvrzi Louňovicích v těch nových pokojích toho celého zavření.*“⁵⁰⁰ Sídlo bylo snad vystavěno na středověkých pozůstatcích bývalého klášterního dvora, obsažených ve východním křídle a ve východní části severního křídla. V renesanční etapě vzniklo

⁵⁰⁰ Milada VILÍMKOVÁ / Marie HEROUTOVÁ: Zámek Louňovice pod Blaníkem. Stavebně historický průzkum zámku. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1974, 5.

jižní patrové křídlo s nárožními okrouhlými věžicemi. Věžicí bylo dodatečně opatřeno i severovýchodní nároží.⁵⁰¹ Od roku 1602 patřil statek Oldřichu Sezimovi Karlovi Skuhrovskému ze Skuhrova a na Vodlochovicích, který jej držel až do své smrti roku 1652. Tehdy připadl v dědictví jeho dvěma dcerám a byl rozdělen na dva díly. K prvnímu patřil „zámek Louňovice od kamene dobře vystavený se všemi pokoji, sklepy vrchními i podzemními, marštalemí, chlívy, kuchyní, ratejnou, zahradami při zámku...“ Proti zámku stálo „...druhé stavení a dvůr Karasovský s hořejšími pokoji a sejkami...“⁵⁰² Po smrti Ludmily Magdaleny Říčanské z Říčan, rozené ze Skuhrova, zdědil roku 1661 statek její manžel Karel Adam Lev Říčanský z Říčan, který odkázal roku, 1672 kdy rovněž zemřel, svůj majetek pražskému arcibiskupství.⁵⁰³ Roku 1673 pronajal arcibiskup Matouš Ferdinand z Bílenberka Louňovice a tři léta Janu Jakobovi Faceliovi s tím, že opravy a další stavby bude provádět na vlastní náklady a má za povinnost mu poskytnout ubytování na cestě na panství Červená Řečice.⁵⁰⁴ Popis v urbáři z roku 1737 uvádí zámek jako stojící „...na otevřené rovině, je zbudován z kamene do čtverce, na každém rohu má jeden rundel. Uvnitř se nacházejí pokoje, kvalby, sklepy a ruinýrovaná pokojová kaple, kde od nepaměti nebyla konána žádná bohoslužba a také upadlo v zapomenutí, zda tato kaple byla určena výhradně pro vrchnost, nebo také pro úřednictvo a čeled'. Střecha zámku je kryta šindelem. Za zámekem je ohrada na zásoby dřeva ohrazená dřevěným plotem. Před vjezdovou branou jsou však po pravé i levé straně ozdobné zahrádky, ohražené zdmi...“⁵⁰⁵ Podle inventáře v separačním protokolu, sestaveném roku 1763 po smrti arcibiskupa Manderscheidta, patřila k panským pokojům „...jídelna, archiv, předsíň, knížecí pokoj, kabinet, klenutý pokoj vedle a kancelář. Následuje zámecká půda a potom horní kuchyně, světnice správce, kabinet vedle této světnice, čeledník, velká kuchyně, panský kvelb, pokoj písaře, vrátnice, sklep, kancelář důchodového úřadu, místnost úřadu....“ Není zde uvedena zámecká kaple, která již asi nebyla zařízená.⁵⁰⁶ Na počátku 19. století nechal opravit zámek arcibiskup Salm-Salm, zejména omítky a střechu.⁵⁰⁷

⁵⁰¹ VILÍMKOVÁ / HEROUTOVÁ 1974 (pozn. 500) 46.

⁵⁰² VILÍMKOVÁ / HEROUTOVÁ 1974 (pozn. 500) 7.

⁵⁰³ VILÍMKOVÁ / HEROUTOVÁ 1974 (pozn. 500) 9.

⁵⁰⁴ VILÍMKOVÁ / HEROUTOVÁ 1974 (pozn. 500) 10.

⁵⁰⁵ VILÍMKOVÁ / HEROUTOVÁ 1974 (pozn. 500) 12.

⁵⁰⁶ VILÍMKOVÁ / HEROUTOVÁ 1974 (pozn. 500) 13.

⁵⁰⁷ VILÍMKOVÁ / HEROUTOVÁ 1974 (pozn. 500) 16.

Raně barokní úprava především sjednotila a uzavřela hmotu dosavadní trojkřídlé zástavby s různými úrovněmi podlaží, což se mohlo stát již v letech 1636 - 1652, a v další etapě definitivně vyřešila komunikační systém objektu.⁵⁰⁸ K severnímu křídlu byl připojen chodbový trakt s patrovými arkádami, přístupnými nově zbudovaným hlavním dvouramenným schodištěm, jehož okna porušují horizontální výškovou skladbu průčelí. Západní stranu nádvoří uzavřelo arkádové jednotraktové křídlo rovněž s patrovými arkádami, kterými byla přístupná kaple, umístěná v jihozápadní nárožní věžici. Ve snaze o vyváženou symetrickou kompozici nově vznikl severozápadní protějšek této věžice. Přeřesena byla dispozice prvního patra v severním a východním křídle. Panské pokoje se pravděpodobně nacházely ve východní části severního křídla, při západní straně pak kancelář a hostinský pokoj. Kaple na kruhovém půdorysu je zaklenuta nízkou kupolí se štukovou výzdobou, dosedající na profilovanou římsu. Oltář se nacházel ve výklenku na jižní straně. Mezi štuky na klenbě měl být letopočet 1675 a monogram WHS.⁵⁰⁹ Ve středu klenby se nachází holubice Ducha Svatého v kruhovém profilovaném rámu, ve zbylé ploše pak čtyři postavy andělů jako kariatidy se zavěšenými ovocnými plody. Provedení je spíše rustikální. Kaple byla vyzdobena snad již za Karla Adama Říčanského z Říčan, o čemž svědčí letopočet 1672 na vstupním portálu do kaple.

42. Lukavec

okres Pelhřimov

Zámek vznikl přestavbou pozdně středověké a renesanční dvoukřídlé tvrze z druhé poloviny 16. století, obehnané příkopem. Nejspíše mezi léty 1641 - 1656 za držení panství Wolfem Georgem, baronem Pötting došlo k uzavření dvora severním a západním křídlem do čtyřkřídlé nepravidené dispozice a vybudování jednoduchých patrových arkád zaklenutých půválnými oblouky. Úpravy z této doby mají pozdně renesanční charakter.⁵¹⁰ Nová křídla výškově odpovídala renesanční stavbě. Dílčí cedule sepsaná po roce 1656 ji popisuje takto: „*Zámek Lukavec s jeho světnicemi, komorami, kuchyněmi, kvelby sklepy, stájemi a s jinými*

⁵⁰⁸ VLČEK 1999 (pozn. 6) 357: podle Pavla Vlčka byla výstavba v roce 1652 již ukončena.

⁵⁰⁹ VILÍMKOVÁ / HEROUTOVÁ 1974 (pozn. 500) 40-41.

⁵¹⁰ VLČEK 1999 (pozn. 6) 358; Martin EBEL / Pavel VLČEK: Lukavec, stavebně historický průzkum zámku. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO. Praha 1988, 45.

*případnostmi a co je uzavřeno hradebními příkopy nic nevyjímaje....“*⁵¹¹ Kolem roku 1691, pravděpodobně již za držení Jana Jiřího z Dewaldu, byla dotvořena dispozice. Nejužší západní křídlo zůstalo jednotraktové, zbylá širší jsou dvoutraktová s komunikačními dvorními trakty. Bylo přebudováno a arkádovým traktem doplněno jižní křídlo, které nově ukončily nárožní rizality, které opticky znejasňují nepravidelný průběh středověké obvodové zdi.⁵¹² Východní z nich tvoří patrová hmota budoucí věže, zbudovaná za účelem vyvážené kompozice vstupního východního průčelí. V jejím patře vznikla zámecká kaple na čtvercovém půdorysu, zaklenutá valenou klenbou se styčnými výsečemi. Sousedila s hlavním sálem ve východním křídle, k němuž přiléhala jídelna. Původní schodiště stála na místě dnešních; hlavní v severovýchodním a vedlejší v severozápadním koutu nádvoří. Vodní příkop byl nadále využíván. V odhadu majetku Jana Jiřího z Dewaldu z roku 1707 se uvádí: *„Zámek Lukavec jest od kamene do čtyř úhlů vystvěný a šindelem přikrytý, v kterémž po hořejším štoku a pravé straně schodů prostranný tři pokoje, dáleji dva menší pokoje, kuchyně a velký palác, z třetí strany zase tři pokoje s komorou, z čtvrté pak velký palác a při něm kaple, za níž tabulnice, též jiný dva pokoje s komorou se nacházejí, v dolejším štoku vedle vjezdu jest pokoj čelední klenutý, podle něho suchý sklep, kuchyně se dvěma sklepy a spižírny, vedle ní dva jiný sklepy suchý, jeden pro zahradní věci, druhý pro sklad všelikých svršků, u zadních schodů malý pokojíček, pekárna a prádlo, přitom jedna prostranná a dvě menší komory, pod tímž tři sklepy podzemní a lednice, blíž čtvrtého úhlu byt hejtmanův, totiž jedna světnice, dva sklípky, kuchyně a vedle vjezdu kancelářská světnice, dolejší štok i spolu v něm po třech stranách se nacházejícím podloubím, jest zcela, kromě dvou komor, klenutý, zámek pak s širokým příkopem, do něhož živá voda vede a něco ryb nasazeno jest, obehnaný, šacuje se týž zámek s mobilí za 2000 kop míšeňských.“*⁵¹³ Až ve druhé polovině 18. století došlo k úpravě fasád a dispozice a nejspíše i k nástavbě věže, která byla do té doby zdůrazněna sanktusníkem.⁵¹⁴ Další opravy proběhly v šedesátých letech 19. století a zejména pak při adaptaci po roce 1914.⁵¹⁵

⁵¹¹ EBEL / VLČEK 1988 (pozn. 510) 6.

⁵¹² EBEL / VLČEK 1988 (pozn. 510) 46.

⁵¹³ EBEL / VLČEK 1988 (pozn. 510) 7-8.

⁵¹⁴ EBEL / VLČEK 1988 (pozn. 510) 49.

⁵¹⁵ EBEL / VLČEK 1988 (pozn. 510) 50-51.

43. Milešov

okres Litoměřice

Od začátku šedesátých let 17. století do roku 1676 probíhala v předpolí středověkého sídla s renesančním jihozápadním křídlem z počátku 17. století stavba nového zámku, budovaná Antoniem Portou pro Kašpara Zdeňka Kaplíře ze Sulevic.⁵¹⁶

Dvoupatrový pravidelný zámek s téměř čtvercovým obrysem, omezeným z jihozápadu rostlým terénem a hradní stavbou, se rozkládá kolem obdélného dvora. Díky zvýšenému terénu je přízemí přístupné dvouramenným venkovním schodištěm s balustrý, ústícím do vstupního vestibulu. Vestibul je propojen s arkádovou chodbou, obíhající celý obvod nádvoří. Vznikl tak trojlodní prostor o devíti polích křížových kleneb na sloupech, při nádvorní straně zdvojených. Všechna křídla v přízemí jsou dvoutraktová s obytným a chodbovým traktem. Levou stranu vstupního křídla vyplňuje z průjezdu přístupná obdélná kaple, zaklenutá stejně jako ostatní přízemní prostory neckovou klenbou s koutovými výsečemi. Zámecká kaple byla zřízena po roce 1675 v prostoru jídelny, která se mohla přesunout do piana nobile.⁵¹⁷ V severním koutu nádvoří v severozápadním křídle je umístěno velkoryse dimenzované dvouramenné schodiště do pater. Vstupní severovýchodní a jihovýchodní křídlo, zajišťující přístup do bývalého hradu, opakuje v patře dvoutraktovou formu přízemí. Dvoupodlažní sál po levém boku schodiště zabíral zbývající délku a celou šíři severozápadního křídla. Bylo jím přístupné špatně osvětlené zadní jednotraktové křídlo pod hradem. V prostranství před zámkem vytvářejí boční budovy protáhlý čestný dvůr.⁵¹⁸

Průčelí severovýchodního a jihovýchodního křídla jsou rozčleněna do totožných travé. Jejich kompozice je složena z tektonicky převažujících vertikál pilastrů vysokého řádu v patrech a přízemích pilastrů, přerušujících horizontály kordonových a parapetních říms. Na rustikované podnoži stojí přízemní dórské pilastry, pod okny s uchy a střídavými frontony v přízemí a patře jsou parapetní výplně s diamantvým řezem. Nízká okna druhého patra, kde již neprobíhá parapetní

⁵¹⁶ SEDLÁČEK 1998-2000 (pozn. 354) 340; HLAVÁČKOVÁ 1979 (pozn. 23) 97; POCHE 1978 (pozn. 15) 381; VLČEK 1999 (pozn. 6) 367.

⁵¹⁷ HLAVÁČKOVÁ 1979 (pozn. 23) 98; VLČEK 1999 (pozn. 6) 367.

⁵¹⁸ Emanuel POCHE (ed.): Umělecké památky Čech 2 (K/O), Praha 1978, 382; VLČEK 1999 (pozn. 6) 367.

římsa, jsou bez frontonů. Vysoké dórské pilastry nesou výraznou konzolovou korunní římsu. Nárožní pilastry jsou rustikované. Vstupní portál rámuje edikula se střídavou bosáží a dórskými třičtvrtěsloupy. Nedokončené průčelí severozápadního křídla člení pouze kamenné prvky: okna, kordony a nárožní pilastry. Zajímavé je pozdní použití odvození výšky schodišťových oken od mezipodest, čímž je přerušena výšková jednotota okenních řad. Dvorní průčelí člení v přízemí římské arkády, obě patra nad nimi spínají pilastry vysokého řádu.

44. Milíčeves

okres Jičín

Milíčevský statek s tvrzí daroval jičínské jezuitské koleji Albrecht z Valdštejna.⁵¹⁹ V letech 1677-78 nechali jezuité na jejím místě vybudovat repositorium v podobě patrové blokové stavby s dvoupodlažní pavilonovou nástavbou a s obdélnou kaplí sv. Václava v patře. V 19. století byl zámek několikrát upravován.⁵²⁰ Raně barokní stavba měla zhruba půdorys čtverce s pěti okenními osami na každé straně. Hlavní průčelí bylo zdůrazněno rizalitem o hloubce jedné okenní osy se vstupním portálem a sdruženým oknem v patře. Obě podlaží spojoval vysoký pilastrový řád nasazený na nízkou podnož, který nesl kompletní kladí s korunní římsou (zřejmě s triglyfovým nebo konzolovým vlysem). Nad rizalitem se v jeho šířce vypínal dvoupodlažní pavilon členěný rovněž vysokými pilastry, probíhající celou délkou objektu. Na převýšený pavilon s centrálně umístěnou zvoničkou kolmo navazovaly dva nižší jednopodlažní pavilony se štíty nad středem bočních průčelí.

45. Mimoň

okres Česká Lípa

Zámek stál na místě patrového panského domu, vzniknuvšího nedlouho před rokem 1578, který byl i s městečkem vypálen císařským vojskem v roce 1620.⁵²¹ Roku 1651 získal panství Johann Putz z Adlersturnu. Za držení jeho syna Jana

⁵¹⁹ August SEDLÁČEK: *Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl V. Podkrkonoší*. První elektronické vydání, Praha 1998-2000, 280.

⁵²⁰ POCHE 1978 (pozn. 15) 389-390; VLČEK 1999 (pozn. 6) 368-369.

⁵²¹ Dobroslav LÍBAL / Mojmír HORYNA / Olga NOVOSADOVÁ: *Mimoň - zámek, stavebně historický průzkum*. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha, 1985, 4-6; POCHE 1978 (pozn. 15) 392.

Edmunda proběhla rozsáhlá přestavba zámku, který měl být roku 1664 zvýšen o patro. Práce řídil Giulio Broggio.⁵²² Roku 1806 město se zámek vyhořelo. Z popisu panství z roku 1810 je uvedeno, že „zámky v Mimoni byly dva, jeden plně postavený starý, druhý jen z části zřízený nový zámek. Požár učinil z obou objektů jednu hromadu kamene a zdiva. Někdejší starý zámek nemá dosud pořádný krov ani krytinu. Nový zámek byl úplně stržen. Dosud stojící starý zámek má cenu potud, že je zčásti použitelný k obývání, také jeho stavební materiál představuje určitou hodnotu....“ Do roku 1830 probíhala rozsáhlá klasicistní přestavba.⁵²³ Ve druhé polovině osmdesátých let 20. byl zámecký areál demolován.

Raně barokní podoba zámku před požárem na počátku 19. století je zachycena na pohlednici (podle starší kresby). Jednalo se zřejmě o trojkřídlou dvoupatrovou blokovou stavbu s dvouosým rizalitem průjezdné věže a s pravouhle navazujícím odsazeným zadním křídlem.⁵²⁴ Dvůr uzavírala hospodářská stavení. Průčelí s nárožní střídavou bosáží byla jednoduchá, členěná pouze okny. Čtyřpodlažní dvouosá věž na středu hlavního průčelí s lichým počtem os měla patra oddělena kordony. Podobu úsporné přestavby ovlivnilo zachování starších konstrukcí, které se podepsalo i na asymetrickém hlavním průčelí.

46. Mníšek pod Brdy

okres Příbram

Zámek stojí na místě středověkého hradu s oválným půdorysem, vybudovaného na skalnaté vyvýšenině. Ve druhé polovině 16. století došlo k přestavbě na pravidelný renesanční zámek s dvěma nárožními věžicemi východního křídla na půdorysu hexagonu. Roku 1655 odkoupil od Mitroviců panství i se zámek, vypáleným roku 1639 švédským vojskem, Servatius Engel von Engelsfluss. Vzápětí započal s obnovou sídla, pravděpodobně podle projektu Martina Reinera, jenž zároveň stavbu realizoval.⁵²⁵ 11. 5. 1656 byl posvěcen základní kámen.⁵²⁶ Do roku 1668, tedy dvanáct let, trvala hrubá stavba. Vnější plášť

⁵²² LÍBAL / HORYNA / NOVOSADOVÁ 1985 (pozn. 521) 7-9; POCHE 1978 (pozn. 15) 392.

⁵²³ LÍBAL / HORYNA / NOVOSADOVÁ 1985 (pozn. 521) 11-13.

⁵²⁴ LÍBAL / HORYNA / NOVOSADOVÁ 1985 (pozn. 521) 107; POCHE 1978 (pozn. 15) 392.

⁵²⁵ Petr MACEK / Jan BERÁNEK / Pavel ZAHRADNÍK: Mníšek pod Brdy. Areál zámku. Standardní stavebně historický průzkum, Praha 2001, 215; VLČEK 1999 (pozn. 6) 373.

⁵²⁶ MACEK / BERÁNEK / ZAHRADNÍK 2001 (pozn. 525) 9.

zámku byl dokončen roku 1670.⁵²⁷ Od té doby byl vybavován interiér včetně kaple „*ke cti Boží a sv. Serváce*“, patrona mužských členů rodiny, vyzdobené štukovou a malířskou výzdobou a mramorovou dlažbou. Oltářní obraz vytvořil Karel Škréta (sv. Servác a sv. Athanasius hájí na svatém koncilu Nejsvětější Trojici proti Ariovi).⁵²⁸ Z roku 1704 pochází první inventář, který uvádí tyto místnosti (nejprve patro od severovýchodního nároží ve směru hodinových ručiček, poté přízemí od schodiště v jihozápadním koutu nádvoří v opačném směru): „...*Kaple (s oltářním obrazem sv. Serváce, malovaným na mědi, v pozlaceném rámu), Horní sál, Druhý pokoj, Jídelna, Věžní pokoj u jídelny, Pokoj vedle jídelny, Obytný pokoj (s červenými brokátovými špalíry), Ložnice, Pokoj vedle třetí věže, Věž, Obytné pokoje a komory (titul) paní vdovy, Předpokoj, Nárožní pokoj proti mlýnu, Předsín, Pokoj pro hosty (se špalíry, troje dveře), Vedlejší komora (se špalíry), Prostřední komora pro hosty, Druhá komora, Kaplový pokoj, Komora vedle kaplového pokoje. V dolním podlaží zámku: Malířův pokoj, Biliárový pokoj, Rondel vedle Trugtafel (v něm samé obrazy, Hostinský pokoj pro duchovní, Předsín u schodů, Pokoj úředníků, Hejtmanův pokoj, Komora, Kancelář důchodenského písaře, Lokajna, Druhá lokajna, Kuchyň, Kuchyňská komora, Rondel vedle kuchyně, Spízní komora, Dolní kvelb, Druhý kvelb, Velký kvelb...Půda, Rondel na půdě...*“⁵²⁹ K dílčím úpravám, zejména interiérů došlo za držení Unwerthů ve druhé polovině 18. století.⁵³⁰ Při nahrazení raně barokního krovu novým v roce 1867 byly zrušeny i zákloповé stropy s malovanými květinovými vzory.⁵³¹ Po roce 1911 zámek prošel na svou dobu poměrně citlivou adaptací.⁵³²

Dispozici raně barokního patrového zámku určila velkou měrou renesanční stavba s omezeným prostorem staveniště. Vznikl tak pravidelný čtvercový půdorys doplněný v jihozápadním nároží třetí čtyřpatrovou hexagonální věžicí a nepravidelností v západní obvodové zdi, vzniklé průběhem středověké hradby. Renesanční věžice byly navýšeny o dvě podlaží. Všechna křídla byla jednotraktová, pouze do středu východního byl vložen další podélný trakt s jednoramenným schodištěm a patro severního křídla předělily příčky zřejmě do dvou traktů. Do

⁵²⁷ MACEK / BERÁNEK / ZAHRADNÍK 2001 (pozn. 525) 22.

⁵²⁸ MACEK / BERÁNEK / ZAHRADNÍK 2001 (pozn. 525) 24.

⁵²⁹ MACEK / BERÁNEK / ZAHRADNÍK 2001 (pozn. 525) 29-31.

⁵³⁰ MACEK / BERÁNEK / ZAHRADNÍK 2001 (pozn. 525) 220.

⁵³¹ MACEK / BERÁNEK / ZAHRADNÍK 2001 (pozn. 525) 224.

⁵³² MACEK / BERÁNEK / ZAHRADNÍK 2001 (pozn. 525) 226.

patra ústila čtyři schodiště: zřejmě dvouramenné při jihozápadním koutu dvora, určené pro soukromé pokoje (nahrazené pozděně barokním), protilehlé hlavní jednoramenné s nástupem na středu východního křídla, jímž byly přístupné reprezentační prostory a dvě protilehlá šneková při zbylých koutech dvora. Dřevěná pavlač, zmiňovaná roku 1822 a nahrazená později arkádami, spojovala západní a východní křídlo.⁵³³ V přízemí se nacházely při dvouramenném schodišti v jihozápadním koutu nádvoří prostory využívané pánem (biliárový pokoj, pokoj s rytinami), jižní křídlo obsahovalo úřednické kanceláře a byt správce, kuchyně se nacházela v prostoru při severovýchodní nárožní věžici. Zbylé prostory sloužily běžné provozním účelům (kvelby, lokajny). V prvním patře bylo určeno pro reprezentační a obytné prostory. Z hlavního jednoramenného schodiště východního křídla, ústícího do haly, byl zleva přístupný kaplový pokoj s kaplí v severovýchodní nárožní věžici, zprava pak sled rozměrných prostor hlavního sálu, pokoje a jídelny s prostorem v jihovýchodní nárožní věžici. V jižním křídle se nacházel pánský appartement, skládající se ze dvou pokojů, přístupných obslužným šnekovým schodištěm, klenuté ložnice nad průjezdem a nárožního pokoje s prostorem v nové jihozápadní věžici. V západním křídle byly minimálně čtyři dámské pokoje, odělené od pánských dvouramenným schodištěm. Severní křídlo s nedochovanou dispozicí obsahovalo dva pokoje pro návštěvy a několik komor, pravděpodobně pro ubytování služebných. Přístup zajišťovalo šnekové schodiště při severozápadním koutu nádvoří. Nárožní věžice byly v obou podlažích zaklenuty klášterní klenbou. Centrální šestiboká kaple, umístěná ve věžici, má poměrně kvalitní štukovou výzdobu. Klášterní klenba je rozčleněna malovanými trojlaločnými poli a volutami s penízky, na něž dosedá šestice putti nesoucích akantový prstenec s erbem, umístěný ve středu klenby. Voluty jsou nesené konzolami s postavami andílků.

Vnější výzdoba je soustředěna na hlavním průčelí a na nárožních věžicích, na něž byl kladen největší důraz. Hmota věžic se skládá ze dvou dvoupodlažních částí, z nichž horní je odsazena za hlavní průběžnou římsou, navazující na sousední fasády. Členění plochými pilastry vysokého řádu, odsazenými od nároží, má silně vertikalizující účinek (dolní lizénový, horní modifikovaný korintský), doplněný vertikálním propojením okenních ostění dolní části diamantovým polem,

⁵³³ MACEK / BERÁNEK / ZAHRADNÍK 2001(pozn. 525) 219.

horizontální princip zdůrazňují především obě hlavní římsy a mezipatrové kordony. Dvoupodlažní nástavbu člení menší okna s uchy. Mezi horním z nich a kordonem je vpadlá čtvercová diamantvová výplň. Korunní římsa obíhá hlavice nárožních pilastrů. Mezilehlé vstupní průčelí s asymetricky umístěným vjezdovým portálem s fortnou a nepravidelným rozvrhem okenních os zachovává členění věžic vyjma lizénových pilastrů. Horizontalita průčelí je zdůrazněna řadami oken s uchy, nadokenní a parapetní římsou. Hlavní vjezdový portál, nad nímž je sdružené okno, je tvořen půlkruhově zaklenutým průjezdem ve vpadlém poli pro padací most a po stranách rámován dvojicemi korintských sloupů na vysokých soklech, nesoucích kompletní kladí. Zbylá průčelí jsou členěna pouze okny a kordonem.

47. Náchod

okres Náchod

Náchodský hrad byl za držení Smiřických ve druhé polovině 16. a ve druhém desetiletí 17. století přestavěn na renesanční zámek.⁵³⁴ Od roku 1632 probíhala za Adama Erdmana Trčky z Lípy stavba předsunutého opevnění, budovaná až do roku 1648. Velký pětiboký bastion v severním předpolí, na němž později vyrostla vrcholně barokní zahrada, byl prvním velkým opevňovacím dílem, vzniknuvším v letech 1632-1633.⁵³⁵ Náchod se tak stal jako jedno z mála českých šlechtických sídel skutečnou pevností.

Po konfiskaci roku 1634 připadl zámek Francescu Ottaviovi Piccolominimu. Další etapa výstavby zámku přišla po roce 1651, kdy si Piccolomini zvolil Náchod za své sídlo. K novým opevňovacím pracem si novopečený říšský kníže zvolil jako poradce generála de la Cron a Giovanniho Pieroniho, autora konceptu opevnění. Na základě jejich pokynů navrhl a postavil Carlo Lurago v severním předpolí mezi léty 1651 - 1656 mohutnou dělovou baštu. Patrový turion na podkovovitém půdorysu, chránící palácový okrsek před přímou palbou, má v přízemí trojlodní prostor s křížovými klenbami na zděných pilířích, sloužící původně jako konírna. Skarpovité přízemí odděluje od patra těžká kordonová římsa, obě podlaží člení obdélná okna s bosovaným ostěním. Na průčelích turionu, stejně jako na dalších

⁵³⁴ Luboš LANCINGER / Ladislav SVOBODA: Zámek Náchod. Stavebně historický průzkum. Pardubice 1996, 6; VLČEK 1999 (pozn. 6) 378.

⁵³⁵ LANCINGER / SVOBODA 1996 (pozn. 534) 102.

nově postavených či upravených zámeckých objektech byla sgrafitová rustika, přizpůsobující novostavby výrazu předchozí pozdně renesanční etapě.

Lurago navrhl rovněž přestavbu zámku, vedenou jeho polírem Biaggiem Verde.⁵³⁶ V letech 1651-59 byly ve Švédě poškozeném renesančním paláci přebudovány interiéry.⁵³⁷ První dochovaný inventář pochází až z roku 1732.⁵³⁸ V piano *nobile* nově vznikl tzv. Španělský sál, přístupný z předsíně vedle schodiště, na půdorysu čtverce, prostupující dvě podlaží. V horních partiích, pod rovným stropem s vysokým fabionem, je osvětlen oválnými okny, která na vnitřních stěnách ve stejných polích nahrazují malby. Z čela východní chodby je přístupný rozměrný tzv. Piccolominiovský sál, který měl snad být levou polovinou rozměrného sálu, zabírajícího východní polovinu jižního křídla.⁵³⁹ Následují menší obytné prostory knížecího appartementu. Všechny místnosti jsou propojeny enfiládou na středu příčných stěn. Piccolominiovské křídlo s kaplí vznikalo rovněž od roku 1651. Do jednotraktové čtyřpodlažní dispozice ve tvaru „L“ byly zakomponovány starší konstrukce západní hradby a severní gotické brány, opatřené roku 1654 novým vjezdovým portálem. Dokončení kaple spadá do roku 1654, kdy Domenico Rossi prováděl štukovou výzdobu. O rok později probíhala stavba sakristie a šnekového schodiště u kaple, kde pracoval malíř Vanetti. Neorientovaná kaple s lodí na půdorysu protáhlého oktogonu, zaklenutá plackovou klenbou, prostupuje dvě podlaží. Valeně zaklenuté příčně obdélné kněžiště dosahuje téměř vrcholnice klenby lodě. Protější strana zahrnuje předsíň v přízemí a panskou oratoř v patře, s půlkruhovým oknem do lodi. Klenbu nesou koutové pilíře, pročleněné srůstajícími útvary půlkruhově zaklenutých nik s mušlí a postavami evangelistů s dosedajícími obdélnými rámy s malbou, umístěnými těsně pod římsou. Boční stěny jsou členěny štukovými rámy pro nástěnné malby. Klenbu zdobí hojná a kvalitní štuková výzdoba, doplněná nástěnnými malbami v malých polích, závěr pak zděný edikulový retábl se štuky. Panská oratoř je zaklenuta neckovou klenbou se štuky a freskami. Mohutná brána z roku 1654 má charakter vítězného jednoosého oblouku

⁵³⁶ LANCINGER / SVOBODA 1996 (pozn. 534) 7; VLČEK 2004 (pozn. 121) 381.

⁵³⁷ VLČEK 1999 (pozn. 6) 378.

⁵³⁸ Ulrike SEEGER: Dekorationsentwürfe von Carlo Lurago für Schloss Náchod unter Fürst Ottavio Piccolomini, in: Zeitschrift für Kunstgeschichte, 70. Band, 2007, 97-98: „...In dem großen Saal oder Taffelstuben...dme andern Zimmer...dem dritten Zimmer...dem vierden Zimmer (6 Vorhängen)...In dem fünfften Zimmer, als in dem großen Saall sechs (16 Vorhängen)...“

⁵³⁹ SEEGER 2007 (pozn. 538) 98.

v ordine rustico s atikovým nástavcem. Zatímco co v exteriérech dostačovalo opakování a přizpůsobení se předchozí stavební etapě z druhého desetiletí 17. století (ostění oken, sgrafita), čímž bylo dosaženo především optické jednoty přestavby, v interiérech se plně projevil aktuální slohový proud. Zejména pak v hlavním sále a kapli díky kvalitě návrhu a preciznímu provedení. Ulrike Seeger nedávno připsala Carlu Luragovi několik návrhů štukové výzdoby údajně náhodských interiérů.⁵⁴⁰

V letech 1660-1661 bylo zesíleno dělostřelecké opevnění proti hrozícím Turkům.⁵⁴¹ V roce 1731 byl postaven úřední dům a v 1744-1748 provedeny větší úpravy knížecích pokojů, spočívající ve změně topenišť, nových kamen, štukové výzdobě a další. V letech 1799 - 1800 bylo zřízeno divadlo ztušením tří pokojů v piccolominiovském traktu.⁵⁴²

48. Nové Město nad Metují

okres Náchod

Pozdně gotický hrádek, který vznikl zřejmě současně se založením města po roce 1500, byl upraven v letech 1528-1533 po požáru města v rámci velkorysé jednotící urbanizační koncepce Pernštejnů.⁵⁴³

Roku 1634 získal konfiskát po Adamovi Erdmanovi Trčkovi z Lípy plukovník a novopečený říšský hrabě Walter Leslie.⁵⁴⁴ Ještě ve čtvrtém desetiletí započal s nezbytnými úpravami poškozeného jihovýchodního křídla, doložené účty roku 1638. Zámek byl poté zřejmě poškozen při vypálení města Bannerovým vojskem roku 1640. Celková přestavba sídla se uskutečnila v letech 1651 - 1660 za účasti stavitelů Carla Luraga, Fortunata Durettiliho a Domenica Rossiho.⁵⁴⁵ Podle letopočtů na štukové výzdobě sálů byla stavba dokončena již roku

⁵⁴⁰ SEEGER 2007 (pozn. 538) 89.

⁵⁴¹ LANCINGER / SVOBODA 1996 (pozn. 534) 8.

⁵⁴² LANCINGER / SVOBODA 1996 (pozn. 534) 9-11; VLČEK 1999 (pozn. 6) 379.

⁵⁴³ Dobroslav LÍBAL / Milada VILÍMKOVÁ, Marie HEROUTOVÁ: Nové Město nad Metují, stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1964, nepag; Luboš LANCINGER / Ladislav SVOBODA: Nové Město nad Metují, areál zámku, stavebně historický průzkum. Pardubice 1992, 3.

⁵⁴⁴ Jan JURÁNEK / Karel BRANÝ: Nové Město nad Metují, Praha 1976, 69; LANCINGER / SVOBODA 1992 (pozn.543) 5.

⁵⁴⁵ JURÁNEK / BRANÝ 1976 (pozn. 544) 72; VLČEK 1999 (pozn. 6) 392; VLČEK 2004 (pozn. 121) 381; Věra NAŇKOVÁ: Rossi, Domenico, in: VLČEK Pavel (ed.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004, 557.

1656.⁵⁴⁶ Mezi dochovanými jmény se mimo jiné nachází štukatér Giovanni Battista Bianchi a malíř Fabián Harovník.⁵⁴⁷ Vzhledem k nepřístupným a nezpracovaným fondům jsou k dispozici informace až z roku 1738, kdy byl zpracován inventář zámku: „...V zámecké kapli... - V sakristii - V oratoři nad sakristií - Ve větší oratoři vedle - č. 1 pokoj dědiců hraběte s opotřebovaným modrým damaškovým špalírem dokola, 2 postele... - č. 2 alkovna - č. pokoj vedle s 29 obrazy, převážně portréty - č. 4 pokoj vedle jídelny s modrým koženým špalírem - č. 5 jídelna s modrým koženým špalírem...stůl a kulečník... - č. 6 sál s 18 portréty panovníků a šlechticů s dlouhým hracím stolem- č. 7 pokoj za sálem se špalíry z pruhovaného vlněného sukna s figurami, 2 portréty papežů, postel - č. 8 pokoj vedle s podobným špalírem z plátna, 2 velké postele, potištěný závěs u dveří - č.9 předpokoj u hostinských pokojů... - č. 10 pokoj pro hosty se starým špalírem ze zelené dykyty a pruhovaného potištěného plátna, postel, stůl - č. 11 druhý pokoj pro hosty se špalírem ze staré modré dykyty a pruhovaného potištěného plátna, postel - č.12 třetí pokoj pro hosty s postelí - č. 13 poslední pokoj pro hosty....s postelí...

V prostředním patře: pokoj pod posledním pokojem pro hosty, postel- Garderoba s textiliemi.... - úřednický pokoj - další místnosti chybí

V dolním podlaží: pokoj lesního pojezdného, s kamnovcem, postelí- pokoj lokajů se dvěma postelemi - kvelb s pěti různými děly na lafetách a 66 mušketami - kuchyně s velkým čtverhranným zazděným kotlem, podobným pivovarské pánvi...“⁵⁴⁸ Další popis pochází z roku 1775.⁵⁴⁹ V letech 1919 - 1912 proběhla rozsáhlá adaptace a restaurace zámku.⁵⁵⁰

Raně barokní přestavba zámku sjednotila členitou gotickorenesanční čtyřkřídlovou hradní zástavbu na nepravidelném obrysu do dvoupatrového bloku s lichoběžným nádvořím. Nově bylo vybudováno zejména jihovýchodní a severovýchodní křídlo a téměř celé druhé patro, kam se soustředily všechny reprezentační prostory a stalo se tak pianem nobile, poté co byly zachovány renesanční klenuté prostory v prvním patře s prostorovými dimenzemi, které již po několika desetiletích nedostačovaly společenským požadavkům. Do přestyvby bylo

⁵⁴⁶ JURÁNEK / BRANÝ 1976 (pozn. 544) 71.

⁵⁴⁷ LANCINGER / SVOBODA 1992 (pozn. 543) 6; VLČEK 1999 (pozn. 6) 391-392.

⁵⁴⁸ LANCINGER / SVOBODA 1992 (pozn. 543) 7-8.

⁵⁴⁹ LANCINGER / SVOBODA 1992 (pozn. 543) 8.

⁵⁵⁰ LANCINGER / SVOBODA 1992 (pozn. 543) 26; JURÁNEK / BRANÝ 1976 (pozn. 544) 95.

zahrnuto středověké opevnění a palácové stavby jihozápadního a severozápadního křídla, určující výškovou úroveň přízemí a prvního patra. Vstupní severovýchodní křídlo a severozápadní křídlo s hlavními sály je jednotraktové. Jsou spojeny mohutným tělesem gotické válcové věže, do níž bylo vestavěno velkoryse dimenzované šnekové schodiště s rozměrnými nikami na hlavních osách a portály se štukovou výzdobou supraport. Dvouramenné schodiště při protilehlém koutě nádvoří v jihovýchodním křídle obsluhuje obě zbylá dvoutraktová křídla, do jejichž chodeb ústí. Se schodištěm přímo sousedí v jižním nároží kaple, prostupující prvním a druhým patrem zámku. Stojí na půdorysu mírně protáhlého oktogonu se zkosenými koutovými pilíři nesoucími mohutnou plackovou klenbu. Prostor kaple rozděluje na sféru stěny a klenby plné kladí římsy, důsledně obíhající celý obvod kaple (podobně vysoký sokl) včetně mělké půloválně zaklenuté oltářní niky v jihovýchodní stěně, osvětlené ve vrcholu termálním oknem. Převažující vertikální tendence je určena samotným konstrukčním schématem prostoru a pohledově akcentovanou oltářní stěnou s převýšenou oltářní nikou a koutovými pilíři - jedinými nosnými prvky stěny, členěnými odsazenými pilastry s korintskými hlavicemi s festony, nikami se sochami světců a výplňovými obdélnými poli. Plackovou klenbu zaplňuje štuková a malířská výzdoba s boltci a andílčími kariatidami. Centrální malované pole opisuje tvarem dispozici kaple, k němu přiléhají oválná pole, větší na diagonálách, menší při vrcholech klenebních čel. Čelo klenby oltářní stěny vyplňuje monumentální akantová rozvilina. V čelech klenby bočních stěn jsou protáhlá malovaná pole se segmentovými frontony. Ke kapli přiléhá z jihozápadu sakristie, ve druhém patře severozápadní stěny pak panská oratoř, otevřená dvěma okny s uchy. Všechny prostory druhého patra jsou, s výjimkou jihovýchodního křídla, zaklenuty neckovými klenbami se štukovou a malířskou výzdobou. Appartement hraběte zřejmě vyplňoval jihozápadní křídlo, v protilehlém mohl být appartement hraběnky či později uváděné hostinské pokoje. Obytné místnosti ostatních členů rodiny a kanceláře byly umístěny v prvním patře. Hlavní sál (přístupný ze šneku) a o něco menší jídelna vyplňují severozápadní křídlo. Klenby obou místností zdobí pravoúhlé štukové rastry s bohatou výzdobou.

Zajímavé je údajné použití pětibokých klenebních výsečí v některých prostorách již po polovině 17. století.⁵⁵¹

V původním členění hlavního průčelí převažovaly horizontální prvky. Pevnostní podnož tvořila suterénní fasáda (úroveň příkopu) a pás oken přízemí s bandážovaným ostěním, nad nímž probíhal patrový kordon v úrovni římsy spodního frontonu hlavního portálu. Na tuto podnož dosedaly monumentální ploché lizénové pilastry oddělující okenní osy, probíhající do horizontálního lizénového pásu pod korunní římsou. Pilastry přetínala pouze kordonová římsa mezi prvním a druhým patrem. Dalším horizontálním prvkem byly hladké parapetní římsy obou pater v úsecích mezi pilastry. Centrálním motivem průčelí je vjezdový edikulový portál s bandážovanými polosloupky a archivoltou, nesoucími protržený segmentový fronton s tabulovým štítem s erby uprostřed, umístěný pod štítový nástavec se segmentovým frontonem.

Dvorní fasády obíhají ze tří stran přízemní arkády se stlačenými oblouky archivolt a trojitými klenáky, protínající kordonovou římsu. Zbylé horizontální členění odpovídá hlavnímu průčelí (kordonové a parapetní římsy). Ve druhém patře jsou v místech chodeb rozměrné otvory zachovávající tvar přízemních arkád. Zajímavý doklad o symetrickém uvažování nalezneme ve fasádě vstupního křídla, do níž zleva v malém výseku vystupuje těleso věže. Tento motiv byl na protější straně zopakován v raně barokní novostavbě, tak, aby bylo celé průčelí opticky sjednocené při pohledu z chodby jihozápadního křídla, kudy se přisupovalo k audiencím.

49. Nový Hrad u Jimlína

okres Louny

Zámek Nový Hrad vznikl přestavbou hradu, postaveného mezi léty 1465 a 1474 na místě tvrz a upraveného renesančně.⁵⁵² V letech 1634 - 1651 byl v držení premonstrátské kanonie na Strahově, která jej prodala Christianu Wilhelmovi, markraběti braniborskému.⁵⁵³ Premonstráti začali dle popisu stavět novou kapli a

⁵⁵¹ LANCINGER / SVOBODA 1992 (pozn. 543) 116; Luboš LANCINGER / Ladislav SVOBODA: Stavební proměny zámeckého areálu v Novém Městě nad Metují, in: Průzkumy památek 1/1994, ročník 1, 92.

⁵⁵² Václav MENCL: Nový Hrad (Jimlín), nepublikovaný strojopis SUPPOP Praha, Praha 1968,1;

VLČEK 1999 (pozn. 6) 395.

⁵⁵³ MENCL 1968 (pozn. 552) 5; VLČEK 1999 (pozn. 6) 395.

upravovat místnosti v patře. Od roku 1670 vlastnil Nový Hrad Gustav Adolf, hrabě z Varrensbachu, který vtiskl stavbě raně barokní podobu. Roku 1687, dva roky před smrtí, dokončil kapli sv. Josefa. Další výraznější úpravy proběhly za držení Schwarzenbergů v letech 1783 - 1788.⁵⁵⁴

Raně barokní přestavba pozdně gotického hradu ze sedmdesátých a osmdesátých let 17. století spočívala zejména ve sjednocení zástavby hradního jádra i budov předpolí, vytvoření reprezentativních kulis na přístupové cestě a bohatě zdobených interiérů paláce a kaple. Mírně lichoběžné jádro zámku se skládá z kubusu dvoupatrového paláce na jižní straně a členitého východní křídlo s renesančním patrem a kaplí. Vně západní hradby dominuje celému jádru mohutná hranolová věž, před níž se rozkládalo dlouhé lichoběžné předpolí.

Do protáhlého prvního nádvoří ústí vstupní trojkřídlý klínovitý přízemní útvar brány a hospodářského provozu a koníren na půdorysu rozevřeného písmene „U“. Bránu tvoří tříosý dvoupodlažní vítězný oblouk s masivními toskánskými pilastry v obou podlažích, ukončený trojúhelným frontonem. První a druhé nádvoří odděluje trojkřídlá patrová budova s branou na středu na půdorysu uzavírajícího se písmene „U“. Vytváří tak směrem k západu jakýsi čestný dvůr. Má jednoduché fasády členěné okny s uchy. Důraz je kladen na průjezd s portálem, vedoucí budovou šikmo směrem k další bráně. Portál tvoří edikula s toskánskými svazkovými pilastry, ukončená trojúhelným frontonem. Po stranách přiléhají převýšené niky s uchy s kapkami a půlkruhovými frontony. Boční stěny průjezdu jsou architektonicky členěny. Na středu je portál s uchy a trojúhelným frontonem a vysokými nikami po stranách. Koutové pilastry nesou římsu, pod ní jsou zavěšeny kartuše a festony. Rychlý sled oken s obdélnými parapetními výplněmi a supraportami člení východní průčelí s edikulovým portálem průjezdu se segmentovým tympanonem.

Bránu v hradební zdi na třetí nádvoří vnitřního hradu tvoří trojosý portál s úzkými bočními dvojpodlažními osami nikami a výplněmi a střední širokou edikulou s rozeklaným segmentovým frontonem s boltcovou kartuší uprostřed. Vše rámuje bosované pilastry s antropomorfními hlavicemi.

⁵⁵⁴ MENCL 1968 (pozn. 552) 5.

V prvním nádvoří je kladen důraz na náročně členěnou sedmiosou západní fasádu patrového východního křídla, která prostor opticky ovládá. V přízemí se střídají úzké, pravoúhle rámované arkády s trojúhelnými frontony se slepými nikami s uchy a se segmentovými frontony. V patře, odděleném širokým plochým kordonem, jsou pole arkád s vpadlými parapetními výplněmi a odděleny lizénovými rámy. Lizény člení i patro severního křídla. Fasáda paláce je členěna pěti osami sdružených oken (pravá krajní iluzivní) a patrovými kordony. V gotickém paláci vznikla trojice nových prostor v obou patrech, v prvním valeně klenuté s trojbokými výsečemi s bohatým štukem a malbami, ve druhém s malovaným záklopovým stropem. Podél paláce bylo postaveno schodiště do nově přestavěných arkád v patře dvoutraktového východního křídla, které získalo nové malované záklopové stropy. Vně parkánu, v prostoru mezi jižním palácem a východním křídlem byla postavena rozměrná patrová kaple s obdélnou lodí se třemi poli valené klenby s výsečemi nesené převýšenými kompozitní pilastry a půlkruhovým kněžištěm se stěnou rozdělenou stejnými pilastry do tří polí. Klenbu pokrývá bohatá štuková a malířská výzdoba se dvěma centrálními poli - oktogonem nad kněžištěm a protáhlým obdélníkem s laloky na kratších stranách nad lodí. Přístup do kaple je na hlavní ose z chodby přízemí i patra (v patře na kruchtě). Zleva (z východního křídla) přiléhá sakristie, nad ní je v patře panská oratoř. Kaple, osvětlená čtyřmi vysokými obdélnými okny závěru, nepřevyšuje hmotu sousedního paláce. Severní křídlo je raně barokní novostavba při gotické hradbě, v přízemí bylo pět komor přístupných z nádvoří dveřmi s nadsvětlíky, v patře dvoutrakt z chodby a pokojů, přístupný dvouramenným schodištěm při věži.

Podle Václava Mencla odpovídá „.....*slohová forma vývojově odpovídá okruhu janovského manýrismu generace severoitalských, u nás pracujících architektů, jež předcházela činnosti Matheyho....*“⁵⁵⁵ Pavel Vlček pak tuto tezi upřesňuje a připomíná tvorbu Francesco Carratiho a Giovanniho Battisty Maderny.⁵⁵⁶ Tvarosloví zámku jistě vykazuje mnoho společných znaků s tvorbou Carratiho, opomenout nelze ani na analogie v Leuthnerově kompendiu.

⁵⁵⁵ MENCL 1968 (pozn. 552) 5.

⁵⁵⁶ VLČEK 1999 (pozn. 6) 395.

50. Nový Kuncberk

okres Nymburk

Na místě pozdně gotického hradu Kuncberku nechal August Pavel, hrabě z Morzina postavit v době držení křineckého statku (1659-1680) zámeček, zbořený v roce 1891.⁵⁵⁷

Patrová stavba vznikla na oktogonálním, respektive čtvercovém půdorysu s výrazně zkosenými nárožími. Obě podlaží měla téměř identickou dispozici s centrální síní, opakující obrys stavby pootočený o 45° s osvětlovacími chodbami ústíci do středu průčelí. Tím jsou vymezeny nárožní prostory šestibokého půdorysu ve tvaru včelí plástve. V nich se nalézaly pokoje a trojramenné schodiště s dvěma nástupními rameny, mezipodestou a výstupním ramenem do patra. Centrální sál v patře byl pokryt iluzivní štukovou a freskovou výzdobu vzdušných perspektivních průhledů a antických zřícenin. Jehlancová střecha vrcholila patrovou vyhlídkovou věžičkou s cibulovou bání.

51. Ostrov nad Ohří

okres Karlovy Vary

Zámecký komplex stojí na místě renesančního šlikovského zámku, doloženého roku 1545. V roce 1623 získal Ostrov do zástavy Julius Jindřich, vévoda sasko-lauenburský. Po dvou letech jej koupil a učinil z něj za dědičné rezidenční sídlo. Zřejmě ještě ve dvacátých letech bylo započato se stavbou zámku s velkolepou a mimořádně rozlehlou zahradou, založenou před rokem 1642, zachycenou na rytině Matouše Meriana.⁵⁵⁸ V poslední čtvrtině 17. století probíhala rozsáhlá stavební aktivita v rezidenci i v povodní zpustošeném parku. V letech 1673 - 1679 postavil Kryštof Prauss, polír Abrahama Leuthnera v zahradě v letohrádek, v interiérech zcela dokončený roku 1683.⁵⁵⁹ Jeho autorem mohl podle Pavla Vlčka být architekt Dominik z Prahy (Orsi?), který nedlouho před zahájením stavby Ostrov dvakrát navštívil.⁵⁶⁰ Ttazvaný Lauenburský zámek byl budován od roku

⁵⁵⁷ SEDLÁČEK 1998-2000 (pozn. 442) 377; POCHE 1978 (pozn. 15) 163: uvádí jako pravděpodobného autora Carla Luraga; VLČEK 1999 (pozn. 6) 328.

⁵⁵⁸ VLČEK 1999 (pozn. 6) 404; Dobroslav LÍBAL / Marie HEROUTOVÁ: Ostrov nad Ohří, stavebně historický průzkum historického jádra. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1971, oddíl přehled, nepag.

⁵⁵⁹ WACHSMANNOVÁ 1946 (pozn. 108) 36; POCHE 1978 (pozn. 15) 558; VLČEK 1999 (pozn. 6) 404.

⁵⁶⁰ WACHSMANNOVÁ 1946 (pozn. 108) 41; VLČEK 1999 (pozn. 6) 404.

1685 do roku 1691 za účasti Leuthnerových polířů Kryštofa Prausse, Kryštofa Dientzenhofera a Johanna Sockha a od roku 1688 stavitele Giulia Broggia. Stávající budovy v předbraní byly rozšířeny a navýšeny o patro.⁵⁶¹ Palác princů na místě Bílého dvora, založený roku 1685, byl dokončen v letech 1693 - 1696, snad podle návrhu Domenica Egidia Rossiho, doloženého pobyttem roku 1692.⁵⁶² Roku 1691 vyhořel tzv. Šlikovský zámek a byl poté upraven k hospodářským účelům. Ze severovýchodního křídla byla po roce 1691 zbudována patrová zděná kulisa, dnes označovaná jako „pohledová stěna“, která zahradní průčelí rezidence opticky prodlužovala. Byla z obou stran ukončena o patro vyššími věžemi.⁵⁶³ V roce 1795 vypukl ve městě ničivý požár, který poškodil i zámecký komplex. U pohledové stěny byla částečně ubourána levá věž (Věž velkého muže) a zcela odstraněna pravá u Šlikovského zámku. Roku 1806 bylo zbořeno západní křídlo paláce princů.⁵⁶⁴ Nejvýznamnější zásahy proběhly po požáru města roku 1866, kdy byly utilitárně přebudovány téměř všechny zámecké interiéry.⁵⁶⁵

Lauenburský zámek z druhé poloviny osmdesátých let 17. století je pravidelná dvoupatrová čtyřkřídlá stavba s obdélným nádvořím. Křídla jsou dvoutraktová, některé prostory v přízemí jsou zaklenuty valenými klenbami se styčnými výsečemi a klášterními klenbami. V plochostropém patře se po úpravách z druhé poloviny 19. století dochovala jediná místnost s klášterní klenbou, pokrytou bohatým raně barokním figurálním štukem. Po roce 1878 vznikla nová schodiště a roku 1895 došlo k úpravě fasád. K hlavní budově ze severozápadu přiléhají dvě patrová křídla bývalého šlikovského zámku ve tvaru písmene L, tvořící trojkřídlý čestný dvůr směrem k severovýchodu. Křídlo při parku je dvoutraktové, kolmo navazující pak obsahuje v přízemí bývalé konírny a je k předochzímu připojeno pouze nárožím v místě, kde mělo navázat další křídlo, z něhož se dochovalo pouze průčelí do parku. Při severozápadním nároží hlavní budovy stojí věž bývalé městské brány ze 14. století.⁵⁶⁶

⁵⁶¹ WACHSMANNOVÁ 1946 (pozn. 108) 37-38; LÍBAL / HEROUTOVÁ 1971 (pozn. 560) nepag; VLČEK 1999 (pozn. 6) 404; POCHE 1978 (pozn. 15) 557-558; Lubomír ZEMAN: Ostrov - Zámecká zahrada, druhá podoba zámecké zahrady, <http://www.historickyostrov.cz/omp/index.php?id=33&idd=0>

⁵⁶² VLČEK 1999 (pozn. 6) 404; POCHE 1978 (pozn. 15) 558.

⁵⁶³ POCHE 1978 (pozn. 15) 557; ZEMAN s.d. (pozn. 561)

⁵⁶⁴ Lubomír ZEMAN: Ostrov - Zámecká zahrada , Čtvrtá podoba zámecké zahrady, <http://www.historickyostrov.cz/omp/index.php?id=33&idd=0>

⁵⁶⁵ VLČEK 1999 (pozn. 6) 404; Emanuel POCHE (ed.): POCHE 1978 (pozn. 15) 558.

⁵⁶⁶ LÍBAL / HEROUTOVÁ 1971 (pozn. 560) oddíl zámek, nepag.

Zámecká průčelí mají okenní osy oddělené rastrem patrových lizénových polí mezi plochými širokými kordony. Boční osy hlavního jihovýchodního sedmiosého průčelí se širokým tříosým rizalitem se sdruženými okny zvýrazňují vertikální lizénové rustikované pilastry přiložené k lizénovému rastru. Podobné pilastry vytvářejí dojem středních rizalitů na bočních průčelích. Vstupní portál v šíři střední osy hlavního průčelí je edikulový s bandážovanými toskánskými pilastry a rozeklaným trojúhelným frontonem s heraldickou kartuší s volutami uprostřed. Za předpokladu pozdějších nevýznamných zásahů odpovídá charakter průčelí aktuálnímu klasicizujícímu grafickému projevu, reprezentovanému tvorbou Jeana Baptisty Matheye.

Kubus rozměrného letohrádku, ukončeného vyhlídkovým altánem ve 2. patře, prostupuje střední patrový sál, v přízemí oktogonální, v patře čtvercový, zaklenutý klášterní klenbou s malovanou iluzivní perspektivní architekturou. Na diagonálách sálu jsou umístěny čtyři grotty s oblázkovou výzdobou stěn. Čtyři totožná průčelí s převažující horizontalitou oddělených nízkých podlaží jsou členěna v přízemí rustikovanými a v patře dórskými pilastry ve střídavém rytmu sdružených a jednoduchých oken (a-b-a-b-a), přičemž tři střední osy tvoří téměř neznatelný rizalit. V každém poli, vyjma vstupního, je nad oknem diamantovaná obdélná výplň. Vstupní portály mají, podobně jako celá fasáda archaický manýrizující charakter. Hlavní římsa má triglyfový vlys, patrový nástavec je členěn lizénami.

Původně trojkřídlý patrový Palác princů z počátku devadesátých let 17. století s dvoutraktovými křídly měl tři dvoupatrové věžové rizality. Pod zahradním schodištěm do patra se dvěma příkými rameny se nachází sala terena. Zámek se svým charakterem zcela řadí do předchozí slohové vrstvy. Půdorys byl však velkou měrou dán předchozí zástavbou.

52. Pátek

okres Louny

Zámek byl postaven po roce 1692 údajně podle projektu Antonia Porty pro Gundakara z Dietrichsteinu, který roku 1676 získal Budyňské a Libochovické panství. Již roku 1710 koupili pátecký statek strahovští premonstráti.⁵⁶⁷

Roku 1691 byla uzavřena smlouva s kameníkem Jakobem Mitthoferem, který měl pracovat dle Portových plánů, dodaných na počátku roku 1692. V roce 1695 byla hotová hrubá stavba a o dva roky později byl zámek zcela dokončen.⁵⁶⁸

Hmotu patrového zámku, stojícího na mírně obdélném půdorysu, završuje nízký střešní pavilon s drobnými okny. Protáhlé hlavní průčelí s výrazným kordonem je v obou podlažích rozděleno vysokými nikami ve vpadlých polích na tři díly. Oba boční díly obsahují jedinou osu sdružených oken. Hlavní pozornost byla věnována trojosému středu průčelí. Vstupnímu portálu s rozeklaným segmentovým štítem a jednoduchými okny s uchy odpovídá v patře trojice otevřených masivních arkád na hranolových pilířích s balustrádami, umístěná v lizénu rámovaném vpadlém poli. Střední arkáda nad portálem je nejširší. Boční průčelí jsou členěna pouze okny a kordonem.

Zámek v Pátku představuje jednu z nejkřistěji provedených vilových architektur na našem území, odpovídající o sto let starším severoitalským předlohám.

53. Radíč

okres Příbram

Zámek stojí na místě středověké tvrze, doložené k roku 1525⁵⁶⁹ a přestavěné renesančně někdy mezi léty 1560 - 1575.⁵⁷⁰ Roku 1665 koupil „*rytířský sídlo Radíč se vším jejím stavením z kamene vyvedeným...*“ od Václava Michny z Vacínova Wolfgang Henneg,⁵⁷¹ jehož syn Karel Leopold Henneg nechal zbudovat zámek za

⁵⁶⁷ SEDLÁČEK 1998-2000 (pozn. 354) 444; POCHE 1980 (pozn. 15) 29; VLČEK 1999 (pozn. 6) 408-409.

⁵⁶⁸ VLČEK 1999 (pozn. 6) 409.

⁵⁶⁹ Olga NOVOSADOVÁ / Mojmír HORYNA: Radíč – zámek. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojepis SÚRPMO, Praha 1987, 2.

⁵⁷⁰ Ludvík HLAVÁČEK: Zámek Radíč, Uměleckohistorický průzkum. PÚSČ Praha, Praha 1970, 39; NOVOSADOVÁ / HORYNA 1987 (pozn. 569) 429.

⁵⁷¹ NOVOSADOVÁ / HORYNA 1987 (pozn. 569) 4.

použití materiálu staré tvrže zhruba v letech 1683 - 1686.⁵⁷² Další změny v dispozici a celkovém vzhledu, zejména schodiště a nádvoří, jsou dílem poloviny 19. století.⁵⁷³

Raně barokní přestavba zámku zcelila členitou gotickorenesanční zástavbu kolem protáhlého lichoběžného nádvoří do patrové čtyřkřídlé podoby s výrazně vystupující převýšenou hmotou východního křídla hlavního sálu a výrazným sedmiosým rizalitem novostavby jižního křídla. Do nádvoří byly vestavěny patrové arkády se stlačenými oblouky s archivoltami, oddělené vertikálními lizénami a horizontálními kordonu a parapetní římsy patra, čímž vznikla dvoutraktová podoba všech křídel. Patro východního křídla obsahuje převýšený sál o výšce 1,5 patra s vysokým fabionem, v jehož vlysu je raně barokní štuková výzdoba s putti a rozvilinami. Do sálu ústí v krajních osách dva portály bez uší. Zbylá křídla v patře obsahují plochostropé obytné prostory s enfiládou. Schodiště bylo zřejmě umístěno na místě stávajícího.⁵⁷⁴

Raně barokní fasády, klasicistně upravené, jsou architektonickým členěním hierarchicky odstupněny na náročnější řešení východního křídla s hlavním sálem a na zbylá průčelí. Všechna průčelí mají v přízemí čtvercová a v patře obdélná okna s uchy, kordonové a parapetní římsy a spočívají na skarpovité suterénní podnoži završené mohutným kordonem. Osy východního křídla oddělují lizénové pilastry, při nárožích svazkové, oblamované římsami, nasazené na skarpovou podnož. V ose převýšeného patra se střídají okna s rozťatým trojúhelným a segmentovým frontonem, zhora doplněná ležatými slepými okny s uchy a zdola vykrajovanou parapetní výplní. Křídlo obíhá plně toskánské kladí s triglyfy. Zbylá průčelí člení ploché kordonové a parapetní římsy, nároží zvýrazňují lizénové pilastry. U oken v patře se střídají trojúhelné a segmentové frontony. Vstupní portál se stlačeným obloukem je rámován toskánskou edikoulou s rozťatým segmentovým frontonem. Architektura zámku je bohužel lépe navržena nežli provedena.⁵⁷⁵ I tato disproporce přispívá k nejasnosti atribuce. Od prvotního impulzu Augusta Sedláčka až dosud je stavba zejména ve všeobecných přehledech připisována Antoniovì della Porta,⁵⁷⁶

⁵⁷² NOVOSADOVÁ / HORYNA 1987 (pozn. 569) 5; VLČEK 1999 (pozn. 6) 430

⁵⁷³ NOVOSADOVÁ / HORYNA 1987 (pozn. 569) 7.

⁵⁷⁴ NOVOSADOVÁ / HORYNA 1987 (pozn. 569) 60.

⁵⁷⁵ HLAVÁČEK 1970 (pozn. 570) 42; NOVOSADOVÁ / HORYNA 1987 (pozn. 569) 60.

⁵⁷⁶ VLČEK 1999 (pozn. 6) 430; POCHE 1980 (pozn. 15) 199.

autoři s přímou badatelskou zkušeností tuto variantu vylučují.⁵⁷⁷ Fasáda zámku, přes raně barokní tvarosloví, spadá podle Ludvíka Hlaváčka spíše do prvních dvou desetiletí 18. století.⁵⁷⁸

54. Rataje nad Sázavou

okres Kutná Hora

Zámek stojí na místě renesančně upraveného horního ratajského hradu, zmínovaného v polovině 14. století.⁵⁷⁹ Roku 1663 získal panství František Maxmilián Leopold z Talmberka a kolem roku 1675 (letopočet na vstupním portálu) došlo k částečné přestavbě starého zámku. Stavbu vedl Andrea de Quadri.⁵⁸⁰ SZámek již nebyl výrazně přestavěn, dotkly se jej utilitární úpravy na úřednické byty a kanceláře. Zrušena byla kaple sv. Mikuláše.⁵⁸¹

Dnes tříkřídlý zámek s podélnými dvoutrakty místností a chodeb měl původně tvořit uzavřenou čtyřkřídlou dispozici. Novostavbou je západní vstupní křídlo, které je vůči severnímu delší o zhruba čtvercový rizalit, prodlužující kulisu hlavního průčelí. Přestavěno bylo severní křídlo se zbytky gotického hradu a obdobným čtvercovým rizalitem v polovině své délky. Jižní křídlo pak bylo přebudováno pak pouze v délce jediné nádvorní osy, zbylá část zůstala renesanční. Zamýšlené východní křídlo nebylo realizováno.⁵⁸² Trojkřídlé schodiště je umístěno vedle průjezdu. Hrany křížových polí kleneb arkád a průjezdu lemují hladké pásy, sbíhající se do kruhových svorníků. V patře jsou dochovány neckové klenby s pětibokými výsečemi, rizalit na středu severního křídla obsahuje plochostropý sál se štukovou výzdobou stropu a s letopočtem 1677 na krbu.

Dlouhé hlavní průčelí má třináct nepravidelně rozvržených okenních os ve dvou podlažích se střídajícími se segmentovými a trojúhelnými frontony a je rámováno nárožní bosáží. Výrazně horizontální členění se skládá z průběžných pásů

⁵⁷⁷ HLAVÁČEK 1970 (pozn. 570) 42; NOVOSADOVÁ / HORYNA 1987 (pozn. 569) 63.

⁵⁷⁸ HLAVÁČEK 1970 (pozn. 570) 41.

⁵⁷⁹ Jan MUK / Radovan PENNIGER: Rataje nad Sázavou, stavebně historický průzkum města. Nepublikovaný strojepis SÚRPMO. Praha 1987, Přehled historickoarchitektonického vývoje, nepag.; Tomáš DURDÍK: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů, Praha 2000², 474.

⁵⁸⁰ MUK / PENNIGER 1987 (pozn. 579) nepag.; VLČEK 1999 (pozn. 6) 431; POCHE 1980 (pozn. 15) 220.

⁵⁸¹ POCHE 1980 (pozn. 15) 239; VLČEK 1999 (pozn. 6) 436.

⁵⁸² MUK / PENNIGER 1987 (pozn. 579) nepag.; VLČEK 1999 (pozn. 6) 431; POCHE 1980 (pozn. 15) 220.

parapetních výplní nad hladkými kordony. V přízemí s podokenními balustry, v patře s diamantovým řezem, v mezilehlých polích s vykrajovaným obdélníkem s laloky. Podobný vykrajovaný motiv je mezi okny obou podlaží a rovněž v obdélných polích, z nichž je složen širokém vlysu mezi přízemím a patrem, členěný nezávisle na nepravidelných okenních osách. Hlavní římsa má je vlysu drobné konzolky s kapkami, nahrazující triglyfy. Vjezdový portál rámuje edikula s rustikovanými toskánskými pilastry s úseky kladí a průběžnou římsou, na něž dosedají dvojice mušlových nik. Průčelí souvisí s aktuálním dobovým proudem a má analogie v našem i rakouském prostředí. Zbylá vnější průčelí mají obdobé členění, bez širokého mezipatrového vlysu.

Nádvorní fasády člení patrové arkády, v přízemí na rustikovaných pilířích a s diamantovým cviklem. Svazkový klenák spíná archivoltu a kordon, na něž dosedají rustikované pilastry patra, nesoucí kladí s triglyfy (3 v jedné ose). V parapetní výplni je výše popisované vykrajované pole.

55. Rokytnice v Orlických Horách

okres Rychnov nad kněžnou

Dispozice raně barokního zámku v Rokytnici byla velkou měrou určena stavbou pravidelného renesančního sídla z poslední třetiny 16. století. Kryštof Václav Nostitz, který převzal panství roku 1664, zahájil zřejmě v osmdesátých letech 17. století přestavbu, při které vznikl u starších křídel chodbový trakt a podstatná část západního křídla a celé patro.⁵⁸³ V polovině 19. století byl upraven interiér a průčelí zjednodušena do dnešního stavu.⁵⁸⁴

Obdélný obrys zámku je tvořen třemi dvouraktovými křídly a jižním traktem spojovacího křídla. O starším předchůdci svědčí nepravidelnosti v dispozici i v rozvrhu okenních os či umístění obou vjezdů mimo střed průčelí. K průjezdu z jihu přiléhá velkoryse navržené trojramenné schodiště s vyzděným zrcadlem, na něž navazuje chodbový trakt obíhající téměř celé nádvoří. Šnekově schodiště bylo v prodloužení východní chodby a v jihozápadním koutu dvora.

⁵⁸³ VLČEK 1999 (pozn. 6) 434-435; POCHE 1980 (pozn. 15) 234; MUSIL / SVOBODA 1998 (pozn. 376) 135-136.

⁵⁸⁴ MUSIL / SVOBODA 1998 (pozn. 376) 138.

V patře rizalitu, umístěném ve středu severovýchodního křídla, se za plochostropu předsíní nalézá kaple sv. Petra a Pavla, vybudovaná kolem roku 1680. Její mírně obdélný prostor se zkosenými kouty s nikami je zaklenut neckovou klenbou se štukovou akantovou výzdobou. V patře západního křídla při jihozápadním nároží leží rozměrný oválný sál s dřevěným stropem s vysokým fabionem, jehož boční stěny konvexně vystupují z pravidelného obrysu budovy.

Průčelí se dochovala jednoduchá, členěná okny a rustikovanými lizénami v nárožích. Na vjezdový portál z mohutných bosovaných kvádrů je nasazen proporčně nezvládnutý rozeklaný segmentový fronton. V přízemí nádvorních fasád obíhaly vyjma západního křídla jednoduché arkády.

56. Roudnice nad Labem

okres Litoměřice

V letech 1652 - 1684 nechal kníže Václav Eusebius z Lobkovic přestavět románský biskupský hrad z druhé poloviny 12. století, rozšířený ve 14. století a upravený za držení Viléma z Rožmberka po roce 1575.⁵⁸⁵ V roce 1652 pracoval na roudnickém sídle Pietro Colombo, jenž byl však po půl roce propuštěn.⁵⁸⁶ V letech 1652-1656 pracoval v Lobkovicových službách Francesco Caratti, tvůrce konceptu zámku, respektovaného při realizačních změnách.⁵⁸⁷ Jeho urbanistické schopnosti dokládá plán regulace města a zámeckého areálu. Carattiho návrh roudnického zámku z roku 1653 ocenil Giovanni Pieroni, jehož kníže využil jako uměleckého poradce. Nazval plán „*velikým a vznešeným; odchylně od názorů Colombových snaží se navrhnouti residenční zámek, přiměřený zásluhám a duchu knížete, jaký v království Českém ještě nebyl zbudován...*“⁵⁸⁸ Kníže v dopise z téhož roku žádal spojit „*malé pokoje....na větší appartemety, aby mohl hostiti osoby knížecí....zaslané plány....zve věru krásnými a nádhernými, musí se však o nich poraditi ještě s Pieronim.*“⁵⁸⁹ Když roku 1656 odešel z lobkovických služeb, byl

⁵⁸⁵ M. BEISETZEROVÁ: Roudnice, stavebně historický průzkum města. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO. Praha, s. d., 8-9; HLAVÁČKOVÁ 1979 (pozn. 23) 102.

⁵⁸⁶ Max DVOŘÁK / Bohumil MATĚJKA: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese roudnickém. Díl II. Zámek roudnický, Praha 1907, 9.

⁵⁸⁷ VLČEK 1999 (pozn. 6) 436; BRUNNER-MELTERS 2002 (pozn. 16) 49-51.

⁵⁸⁸ DVOŘÁK / MATĚJKA 1907 (pozn. 586) 10: „...s 91(!) pokoji panskými v I. patře, 40 pokoji pro služebnictvo i 52 pokoji pro potřebu žen. Slibuje též plány pro úpravu města a přidává podrobnou specifikaci všech místností zámku dle čtyř plánů a pěti kreseb facád.“

⁵⁸⁹ DVOŘÁK / MATĚJKA 1907 (pozn. 586) 10.

rozestavěn suterén východního křídla zámku vně starého hradu.⁵⁹⁰ Ve stavbě pokračoval Carlo Orsolini a roku 1666 dovedl pod střechu severní křídlo na straně k Labi. Dodal knížeti výkresy půdorysů a vyzval jej, aby se rozhodl, bude-li chtít postavit i protilehlou bastionovou terasu. Následujícího roku Orsolini zemřel.⁵⁹¹ V letech 1668 - 1684 stavbu vedl a dokončil Antonio Porta. Podle přání knížete měl knížecí rada Pletský zamezit zbytečnému zvyšování nákladů, způsobenému chybami. Stavba měla pokračovat podle Orsoliniho výkresu. V témže roce Porta podal výkaz o hotových a nutných pracích.⁵⁹² V únoru roku 1669 dodal nový model zámku se dvěma variantami vstupní věže. Nedlouho poté Porta v dopise popisuje projekt východního křídla, vznáší dotaz na budoucí vzhled věže.⁵⁹³ Kníže okamžitě reagoval rozkazem v dopise z dubna roku 1669 a nařídil oproti modelu zvýšit věž. Kaple měla být na rohu hlavních schodů, „hlavně však chodby bud'ěž tak zřízeny, aby se při přechodu z jednoho pokoje do druhého nemuselo projíti jinými pokoji. Vše ostatní může býti podle modelu.“⁵⁹⁴ V srpnu roku 1672 vydal kníže rozkaz, jímž byla určena výsledná podoba zámku: „*Jelikož kníže si přeje křídlo proti Labi pro krásnou vyhlídku z něho míti za byt a tolik pokojů tam žádá, kolik místo připouští, bud'ěž přeloženy jinam hlavní schody, které tu navrženy byly uprostřed, ale místo pro několik pokojů zabíraly a komunikaci mezi pokoji přerušovaly; mohou se udělati dvoje hlavní schody vpravo a vlevo proti sobě blíž koutů v postranních křídlech. Kaple přijde na pravou stranu do rohu proti kapucínskému klášteru, kam vede přístup po schodech vpravo od zámecké brány; kaple prostupuje dvě patra, strop provede se stukaturou na způsob klenby. Sál, jenž má předsíň s příslušným pokojem, přijde do levého křídla proti městu a dostane strop rákosový se stukaturou klenbovou. Koníren, které Porta navrhoval ve spodku levého křídla, si kníže nepřeje míti vůbec v zámku. Gallerie nad branou....budiž stříškou opatřena, čtvercová věž*

⁵⁹⁰ DVOŘÁK / MATĚJKA 1907 (pozn. 586) 10-11.

⁵⁹¹ DVOŘÁK / MATĚJKA 1907 (pozn. 586) 11; HLAVÁČKOVÁ 1979 (pozn. 23) 104.

⁵⁹² DVOŘÁK / MATĚJKA 1907 (pozn. 586) 12; uvádí rovněž budoucí štukatérské práce dle vlastních návrhů; VLČEK 1999 (pozn. 6) 436; POCHE 1980 (pozn. 15) 239.

⁵⁹³ DVOŘÁK / MATĚJKA 1907 (pozn. 586) 12-13: „*Ve východním křídle jsou nejdoleji nové vinné sklepy, na nich je 11 sklepení, na sýpky užívaných, z nichž udělati lze krásnou kuchyň dvorskou....na rohu s obou stran jsou dobré klenuté místnosti pro knihovnu a písemnosti. Pak následují pokoje úředníků a pěkná tabulnice. Nahoru přijdou čtyry krásné pokoje, přiléhající k velikému sálu. Jelikož tu však kaple se vystavěti má, odpadly by dva pokoje (kaple by se snad hodila lépe do rohu na druhé straně k západu hned při hlavních schodech). Na rohu by se mohlo postavit malé patro s vyhlídkou do zahrady, korespondující s druhým rohem na západě....*

⁵⁹⁴ DVOŘÁK / MATĚJKA 1907 (pozn. 586) 13.

zakończona w osmiokąt...W pokojach głównych budź też stropy se sztukaturou a kwadraturou, nikoli pŕiľiř tężkou, w pokojach ćim męnę wýznamnyć tım męnę pracné...“⁵⁹⁵ Stavba byla i s několika pŕestávkami dokončena roku 1684 jiź za knížete Ferdinanda Augusta z Lobkovic, který pŕevzal rodový majetek po otcově smrti roku 1677.⁵⁹⁶

Pravidelná trojkřídľá dispozice zámku na pŕodorysu obdęlníku, tvořená tŕemi dvoupatrovými křídly s nároźními bastionovými rizality na severní a západní stranę, obklopuje téměř čtvercový čestný dvůr uzavřený z jihu vstupním patrovým traktem s pŕůjezdnou tŕípatrovou věží na hlavní ose zámku, do níź ústí most pŕes pŕíkop, oddęľující stavbu od jiźního pŕedpolí.

Na dvoupodlaźní hranolovou podnoź věže se čtvercovým pŕůřezem dosedá horní rovnęž dvoupodlaźní těleso na oktagonálním pŕodorysu, završenę zvonovnicovou helmicí s lucernou. Z pŕůjezdu v pŕízemí věže stoupají k reprezentačním prostorům pianu nobile bočních křidel (k sálu a ke kapli) dvě monumentální jednoramenná schodiřtě, otevřená do nádvoŕí mohutnými římskými arkádami. V západním křídle ústí do pŕedsálí rozměrného sálu (22,8x16,6m) vysokého pŕes obę patra. Z jihozápadního koutu sálu byla pŕístupná terasa nároźního rizalitu. Střed kratřích stran zaujímají krby, téměř v koutech jsou dveŕe navazující na rozvrh následujících prostor ve smyslu *appartement double*. Podobně uspořádanę je protęjřší východní křídlo s kaplí (s navazujícími prostory oratoŕí a sakristie) se štukovou a malířskou výzdobou, která je nejzachovalejším prostorem v zámku. Jedná se o obdęlný dvouetáźový prostor, zaklenutý dřevěnou⁵⁹⁷ neckovou klenbou a rozčleněný do tŕi polí kompozitními pilastry vysokého řádu, nesoucími plně kladí. Východní stęna je hladká, otvory obvodových zdí z první etapy výstavby zámku výřkově nenavazují na nový Portův rozvrh se sdruženými okny oratoŕí v horní zóně kaple, kde je prostor rozřřen o další travé kruchty.

V koutech dvora pŕi severním křídle jsou v obou bočních křídlech umístěny hlavní komunikační uzly - dvě rozměrná trojramenná schodiřtě. Hlavní schodiřtě ve východním křídle má široké nástupní rameno prostupující čtvercovým prostorem zrcadla, poděl jehož bočních nosných stęn jsou opačným směrem vedena obę

⁵⁹⁵ DVOŘÁK / MATĚJKA 1907 (pozn. 586) 13.

⁵⁹⁶ DVOŘÁK / MATĚJKA 1907 (pozn. 586) 13; HLAVÁČKOVÁ 1979 (pozn. 23) 109; VLČEK 1999 (pozn. 6) 437.

⁵⁹⁷ DVOŘÁK / MATĚJKA 1907 (pozn. 586) 30.

výstupní ramena do prvního patra. Do druhého patra již schodiště obíhá vně zrcadla, zdobeného štukovými poli a lizénovými rámy podlaží. Schodiště v západním křídle obíhá kolem arkádového obdélného zrcadla, neseného čtyřmi pilíři. Obslužnou vertikální komunikaci v odlehlých úsecích stavby zajišťovala čtyři šneková schodiště. Severní křídlo, které v celém rozsahu zabíral appartement knížete, tvoří dvorní chodbový trakt a sled místností obytného traktu. Z nárožního salonu a jídelny byly přístupné vyhlídkové terasy na střechách nárožních rizalitů. V druhém patře je zopakována dispozice piana nobile, včetně horních zón sálu a kaple. Z jižních koncových místností bočnic křídel byla přístupná terasa a průchozí věž nad vstupním schodišťovým traktem, opatřená, podobně jako terasy nad rizality, balustrádou se sochami, obelisky a vázami.

Vnější průčelí obytných křídel tvoří pravidelný sled identických travé. Skarpovitá suterénní podnož s bosovanou rustikou a s rustikovanými okenními otvory je zakončena mohutným oblounem, nad nímž vyrůstá nadzemní část stavby. Pevnostní charakter zachovává i nízké přízemí, členěné průběžnou bandážovanou rustikou, kopírující hmotu ostění čtvercových oken i mezilehlých soklů rustikovaných dórských pilastrů vysokého řádu, spínajících obě patra. Pilastry „nesou“ mohutnou volutovou římsu, propadající se svou tíží k lizénovému rámu mezilehlých ploch okenních os. Propojením diamantových parapetních výplní s okny, se segmentovým frontonem v prvním a trojúhelným ve druhém patře, vzniká druhý vertikální prvek, potlačující téměř symbolické použití horizontál subtilního kordonu a parapetní římsy. Členění suterénu a přízemí je použito i na průčelích nárožních rizalitů. Nádvorní arkády vstupního křídla jsou jako slepé zopakovány na vnějším průčelí, kdy však nesou kompletní kladí s převýšeným triglyfovým vlysem.

Grafičtěji pojatá dvorní průčelí vynechávají oproti průčelím vnějším podnož pilastrů v přízemí, diamantování v parapetních římsách a především nahrazují konzolovou římsu kompletním kladím s triglyfovým vlysem. Okenní frontony mají střídavý rytmus. Z přízemí severního křídla ústil směrem k Labi vstup na vnější pravidelně utvářené čtyřramenné schodiště.

Součástí širšího zámeckého areálu byl kapucínský klášter s rodovým pohřebištěm v kostele sv. Václava, založeným roku 1615, jízďárna se stájemi před

zámkem, postavená Antoniem Portou do roku 1690, a zámecká zahrada s dřevěnou loggií o pěti arkádách, navrženou Francescem Carattim.⁵⁹⁸

57. Roztěž

okres Kutná Hora

Přesná doba výstavby zámku v Roztěži dosud nebyla archivně určena, musíme se tedy spokojit s vznikem budovy v poslední čtvrtině 17. století. Stavebníkem mohl být nejčastěji uváděný Jan Špork, stejně jako jeho syn František Antonín nebo dokonce až na přelomu 17. a 18. století František Antonín hrabě Halleweil. Od něj roku 1710 koupil malešovské panství Jan František Karel svobodný pán z Osteinu. K tomuto prodeji byl mimo jiné pořízen i popis zámku: „....Zámek čili obydlí v zahradě, nově a krásně vystavěné z kamene, ležící na mýtině, ve kterém jsou krásné pokoje a nově vystavěná krásná kaple a kuchyň, nahoře kvelby a dole sklepy, opatřené všemi dalšími nezbytnostmi; při něm je také nově vystavěný vodovod, jímž je voda pomocí asi 100 železných trubek vedena do zámku, jakož i krásná kuchyňská zahrada, v níž se nachází vodovod a 3 panské nově vystavěné domy a koňské stáje pro 60 koní se všemi jinými náležitostmi. Při tomto vodovodu je také z kamene vystavěn belveder pro jednoho poustevníka. Při tom je obora, která se odtud táhne až k malešovskému zámku, v níž se nyní nachází asi 300 daňků....“⁵⁹⁹ Další podrobnější popisy pochází z let 1735 a 1738.⁶⁰⁰ Zámek byl přestavěn nejprve ve dvacátých letech 19. století a poté na konci prvního desetiletí 20. století.⁶⁰¹

⁵⁹⁸ BEISETZEROVÁ s. d. (pozn. 585) 12; POCHE 1980 (pozn. 15) 1980, 241; Pavel VLČEK: Francesco Caratti, Umění XXXII, 1984, 1.

⁵⁹⁹ Pavel ZAHRADNÍK / Jiřina MUKOVÁ / Václav BLÁHA: Roztěž - zámek. Stavebně historický průzkum. Nепublikovaný strojopis SURPMO, Praha 2003, 3-4.

⁶⁰⁰ ZAHRADNÍK / MUKOVÁ / BLÁHA 2003 (pozn. 599) 5: popis z roku 1738 uvádí „....Roztěžský zámek, který je vystavěn do čtverce z kamene, u horního vjezdu po pravé ruce se nachází jeden pokoj, dále schody, vedle schody do sklepa a sklep, dále ještě dva pokoje, po levé ruce pak velká kuchyň se spízním kvelbem, pak dva pokoje, všechno klenuté....ve druhém podlaží je chodba s arkádami a nachází se tu 6 po sobě jdoucích pokojů, v jednom pak, v němž je vlašský krb, je alkovna s okenními skly, dále kaple a vlevo od schodů ještě jeden pokoj, všechno opatřené dobrými dveřmi, okny a kamny, jakož i pokoje malovanými stropy. Tento zámek je kryt šindelem a ve věži se nachází zvon proti bouřím....na horním i dolním zámeckém place jsou dvě kamenné fontány a je tento zámek oběhnán trochu zdmi a trochu latěmi....i s nedaleko od tohoto zámku ze dřeva vystavěným obydlím a stájí a s nevelkým mobiliárem, patřícím do roztěžské kaple, je oceněn na 1600 zl....V horním podlaží...Jídelna...Druhý pokoj, takzvaný červený....Třetí žlutý pokoj....4. zelený pokoj....Pokoj hned naproti kaple....Předpokoj....Druhý pokoj vedle....Předšň....V dolním podlaží:....Hofmistrův pokoj....Kuchyňský kvelb....Pokoj vrátného....“

⁶⁰¹ ZAHRADNÍK / MUKOVÁ / BLÁHA 2003 (pozn. 599) 9-10.

Čtyřkřídlá patrová novostavba raně barokního zámku vznikl na mírně obdélném půdorysu se třemi dvouraktovými křídly s obytným a chodbovým arkádovým traktem a nižším západním jednoraktovým spojovacím křídlem. Na západojižní ose ležely oba vjezdy do objektu. Hlavní východní sedmiosé průčelí bylo zdůrazněno trojosým rizalitem, za nímž se nalézal hlavní sál a přízemní vestibul. U prostřed bočních průčelí byla dvě sdružená okna. Podobu průčelí neznáme, poměrové vztahy lze odvodit z fotodokumentace před přestavbou Leopolda Bauera.

58. Rudolfov

okres České Budějovice

Bloková stavba patrového zámečku na čtvercovém půdorysu vznikla před rokem 1590. Dle zjištění Jana Muka a Luboše Lancingra nebyl zámek v 17. století Janem Baltazarem Marradasem nikterak upravován.⁶⁰² Dosavadní literatura, včetně nejnovejších studií, o jeho raně barokním původu nepochybovala a zámek řadí k typu bloku s pavilonovou nástavbou.⁶⁰³ Pavilonová střešní nástavba však pochází až z 1. poloviny 19. století.⁶⁰⁴

59. Rychnov nad Kněžnou

okres Rychnov nad Kněžnou

Záměr stavět panské sídlo v současné poloze pochází nejpozději z roku 1668, kdy František Karel Liebštejnský z Kolovrat žádal hradeckého biskupa o povolení přenést faru a školu při kostelu Nejsvětější Trojice na jiné místo. Na jejich místě chtěl vybudovat nový zámek.⁶⁰⁵ Výstavba raně barokního zámku začala někdy kolem roku 1671, kdy bylo provedeno vyúčtování za úpravu školy. Základní kámen byl podle chronogramu na hlavní bráně položen roku 1676, dle dobových zvyklostí se tak mohlo stát i za plného běhu stavby.⁶⁰⁶ Dokončení budovy k roku

⁶⁰² Luboš LANCINGER / Jan MUK: Rudolfov u Českých Budějovic, bývalý zámek. Stavebně historický průzkum. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1992, 18.

⁶⁰³ POCHE 1980 (pozn. 15) 263; VLČEK 1999 (pozn. 6) 439; PANOCHOVÁ 2005 (pozn. 20) 111.

⁶⁰⁴ LANCINGER / MUK 1992 (pozn. 602) 19.

⁶⁰⁵ Milada VILÍMKOVÁ: Státní zámek Rychnov nad Kněžnou. Stavebně historický průzkum. I. svazek. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1980, 10.

⁶⁰⁶ VILÍMKOVÁ 1980 (pozn. 605) 10-11; Mojmír HORYNA: Rychnov nad Kněžnou, státní zámek. Umělecko-historické posouzení problematiky rekonstrukce fasád. Nепublikovaný strojopis

1690 je odvozeno z letopočtu v chronogramu na kašně druhého nádvoří.⁶⁰⁷ V roce 1716 byl vyhotoven popis zámku: „Zámek Rychnov je postaven nově od základů na nynější způsob, nad zemí má dvě podlaží výšky, do čtverce. Má čistý portál s kolowratským znakem a nápisem se jménem, který vyjadřuje letopočet zahájení stavby a pěkná železná vrata. V délce celého průčelí jsou pod zemí krásné kvelby a vinné sklepy, na levé straně pak několik malých sklepů a na obou stranách lednice. Ze tří stran nádvoří jsou otevřené chodby, dole s kamennými pilíři a naveskrz klenuté pokoje a komory pro služebné. Také velká klenutá kuchyně s několika kvelby a prádelna s kamennými nádržemi na vodu. Z tohoto nádvoří vede průjezd do zadního, také čtyřhranného placu, kde jsou klenuté stáje pro 50 koní, vedle několik komor na krmivo a obydlí stájníků, komory na postroje a ... náradí. Nad tím je plochá střecha a pak dva oblouky k postavení vozů a proti průjezdu při stájích kamenná fontána, která nese...nápis s letopočtem dokončení stavby. K hornímu podlaží zámku vede široké kamenné schodiště s pěknou železnou mříží a vedle malý šnek. V kterémžto podlaží se nacházejí pokoje pro panstvo a hosty. Obě tato podlaží zámku jak do předního, tak do zadního nádvoří jsou vybavena okenními, velkými i malými dveřními ostěními z kamenných kvádrů, dveře jsou opatřeny zámkem s kováním, okna jsou zasklena dílem tabulkami, dílem menšími tabulkami. Okna druhého podlaží mají železné mříže. Před zámkem je vjezd se dvěma kamennými pilastry na nichž jsou...dva kamenné znaky, které drží orel a pak z kvádrů provedený libosad se dvěma zahrádkami s trávníkem, zimostrázem a ovocnými stromky. Po pravé straně je hospodářský dvůr s obydlím domovníka, kde vzadu stojí kolna a skladiště krmiva. Ve dvoře je vyzděná studna. Vlevo na druhé straně je zahrada se zimostrázem, ovocnými stromky a trávníky. Uprostřed je kamenná fontána a vzadu *salla terena*. V popisu inventáře je uvedena „...zámecká kaple, před níž byl velký pokoj, panský předpokoj a dále panský obytný pokoj, retiráda s vlašským krbem, chodby s oblouky a byt klíčnice.“⁶⁰⁸ Vrcholně barokní přestavba

SÚRP MO, Praha 1979, 1; POCHE 1980 (pozn. 15) 271 - pro řemeslníky byly po roce 1670 postaveny dřevěné dvojdomky.

⁶⁰⁷ VILÍMKOVÁ 1980 (pozn. 605) 12.

⁶⁰⁸ VILÍMKOVÁ 1980 (pozn. 605) 16-17.

proběhla zhruba mezi léhy 1717 - 1724.⁶⁰⁹ Klasicistní a mladší zásahy byly minimální a týkaly spíše údržby.⁶¹⁰

Raně barokní zámek byl postaven jako pravidelná jednopatrová bloková stavba kolem lehce obdélného dvora s přízemním čtvercovým dvorem s konírnami na severovýchodě. Zbytky renesančních budov školy a fary s příčnými trakty jsou obsaženy v téměř celém severozápadním křídle.⁶¹¹ Vyjma přízemí severozápadního křídla vznikl jako jednotná novostavba s dvoutrakty obytných místostí a chodeb, na něž navazuje hlavní dvouramenné schodiště v jihovýchodním křídle při jižním koutu nádvoří. V popisu zaznamenané šnekové schodiště by mělo logicky ležet v protilehlém prostoru, mohlo se však jednat i o malé obslužné schodiště v napojení jihozápadního a severozápadního křídla. Hlavní tříosý sál se nalézal na centrální ose stavby v jihozápadním křídle, panský appartement pak v členitějším severozápadním křídle vedle předpokoje s malou kaplí Panny Marie Sněžné. Kaple na téměř čtvercovém půdorysu je zaklenuta kupolí nesené pasy a přístupna portálem s rozřatým frontonem.

Vnější podobu zámku zachycuje mapa Moravy z roku 1690. Střed hlavního průčelí je zdůrazněn mělkým rizalitem s portálem v přízemí a sdruženým oknem v patře. Průčelí byla členěna okny se střídavými segmentovými a trojúhelnými frontony a římsami. Střechy byly valbové, nádvoří obíhaly ze tří stran arkády.⁶¹² Na severovýchodní straně zřejmě byly naznačeny lichými oblouky.⁶¹³ Hlavní portál rámuje proporčně deformovaná edikula s převýšenými toskánskými pilastry s bandážemi, ukončená rozřatým segmentovým frontonem a erbem uprostřed.

Z jihovýchodní strany zámku přiléhal dvůr s hospodářským provozem, ze severozápadu pak zahrada se sallou terenou otevřenou třemi arkádami, vybudovanou nejpozději roku 1716.

⁶⁰⁹ Mojmir HORYNA: Státní zámek Rychnov nad Kněžnou. Stavebně historický průzkum. II. svazek. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1980, 121; POCHE 1980 (pozn. 15) 271; VLČEK 1999 (pozn. 6) 441; Ludmila KOBĚRSKÁ: Rychnov nad Kněžnou. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1975, nepag.

⁶¹⁰ HORYNA 1980 (pozn. 609) 125.

⁶¹¹ HORYNA 1980 (pozn. 609) 118.

⁶¹² HORYNA 1980 (pozn. 609) 120: podle Mojmíra Horyny mohla být plocha mezi okny členěna malovanými dekorativními poli. Fasády představují projev dobového mírně konzervativního průměru, jehož zástupcem je např. Antonio Porta.

⁶¹³ HORYNA 1979 (pozn. 606) 1.

60. Sedlčany

okres Příbram

Roku 1672 zadal Václav Eusebius z Lobkovic Antoniu Portovi úkol vypracovat plány na novostavbu zámku v Sedlčanech, jelikož stávající panský dům již nedostačoval nárokům na knížecí reprezentaci.⁶¹⁴ Projekt, který Porta v březnu následujícího roku předložil, dosud sestává z plánu města a výkresů přízemí a patra zámku. Staveniště zámku se zahradou mělo vzniknout na parcelách deseti měšťanských domů v severní frontě náměstí. Před pravidelnou zámeckou stavbou se měl směrem do náměstí rozkládat příčně obdélný čestný dvůr, sevřený z boků dvěma krátkými provozními křídly. Vzhledem k omezeným možnostem městiště nebylo možné dosáhnout ideální polohy čestného dvora na ose náměstí, čímž došlo k potlačení efektu symetrické skladby budov při čelních pohledech. Východně od zámku byla navržena téměř čtvercová piazzetta, na níž navazovala pravidelně rastrovaná zámecká zahrada, rozkládající se severně a východně od zámku. Ideovým i kompozičním protějškem knížecího sídla měla být silueta farního kostela na odvrácené straně města. Staveniště zámku v severní frontě náměstí nebylo jedinou variantou umístění zámku. Porta měl při předání plánů v záloze další řešení pro případ nespokojenosti knížete s předloženým projektem.⁶¹⁵ Náklady na realizaci předloženého projektu činily 12 900 zl.⁶¹⁶

V legendě projektu uvádí Porta budovu zámku jako *castello*, který bude obklopen zahradní zdí. Zeď s branou uprostřed odděluje náměstí od čestného dvora, sevřeného z boků obdélnými budovami stájí s vozovnou a byty, s trojicemi oken do náměstí a nepravidelným rozvrhem dvorních fasád. Zámek byl navržen jako patrová obdélná čtyřkřídlá budova s nádvořními patrovými arkádami podél užších obytných traktů jižního, západního a východního křídla a širším severním křídlem bez komunikačního traktu. Průjezd vede z čestného dvora do nádvoří s arkádami na

⁶¹⁴ Jiří TYWONIAK: Dva nerealizované stavební projekty Antonia Porty: zámek na Vysokém Chlumci a v Sedlčanech, in: Vlastivědný sborník podbrdská XVI. Sedlčanský sborník 3, Příbram 1979, 170: „*Město Sedlčany si má prohlédnout a zhotovit výkres, jak by se mohlo to město do budoucna vybudovat v dobré podobě, přitom také vyhledat pohodlné místo, kde by se měl postavit zámek jako knížecí obydlí; k tomu je třeba zhotovit výkres a poslat jej vrchnosti.*“; HLAVÁČKOVÁ 1979 (pozn. 23) 126.

⁶¹⁵ TYWONIAK 1979 (pozn. 614) 171: mělo to být „*na jiném a vhodném místě, z něhož by byl pěkný výhled na celou kotlinu. A kdyby ani toto místo snad – pro vzdálenost objektu – nevyhovovalo, byl pochopitelně ochoten pořídit jiné výkresy...*“

⁶¹⁶ TYWONIAK 1979 (pozn. 614) 172: „*Kdyby se však vévoda rozhodl pro větší budovu nebo s větším počtem místností, bylo by možno vyhovět, neboť zvolené místo to dovolovalo...*“

hranolových pilířích. Proti širší střední ose jižních arkád je v severním křídle rozměrná trojpodlažná sala terrena (*portico per l'estate*) s šesti poli klenby na dvou středních hranolových pilířích zopakovaných v trojitě arkádě do nádvoří s bočními nikami. Ze saly terreny ústí do zahrady průjezd s dvojicí zasklených arkád s balustrádou. V koutech nádvoří jsou umístěna dvě dvoukřídlá schodiště s plnou vřetenovou zdí. Hlavní schodiště (s širšími rameny) ve východním křídle vedoucí až do krovu navazuje na jižní arkádovou chodbu. Se schodištěm v západním křídle, vedoucím pouze do patra, sousedí nárožní prostor kuchyně. Zhruba polovinu z místností v přízemí tvoří vytápěné místnosti, podobně jako ostatní zatím bez určení.⁶¹⁷ Dispozice patra je téměř totožná s přízemím. Nad salou terrenou leží v celé šíři severního (zahradního) křídla sál se zdůrazněnými středními osami sdružených oken na delších stranách a krbem na kratší východní stěně, kterým jsou opatřeny i z obou stran přiléhající předsálí, do nichž ústí chodby nádvořních arkád s balustrádami. V prostoru protilehlém hlavnímu schodišti je umístěna malá obdélná kaple, do níž ústí z přilehlých místností dva široké otvory. V chodbě za kaplí je v tloušťce zdi jeden záchod. Západní křídlo obsahuje pokoj, šatnu a alkovnu, jižní křídlo čtyři pokoje, z toho dva rozměrnější (o třech okenních osách). Nad průjezdem uprostřed jižního křídla je zakreslena klenutá místnost se sdruženým oknem a krbem, nad níž měla být postavena věž. Ve východním křídle je appartement o třech pokojích.

Jedenáctiosé vstupní jižní průčelí mělo mít střední osu zdůrazněnou portálem průjezdu, sdruženým oknem v patře a završenou věží. K průčelí z obou stran přiléhaly brány do zahrady. Obě pravidelná boční průčelí měla deset os. Jako nejzajímavější se pak jeví severní zahradní devítiosé průčelí, jehož střed zaujímají v přízemí tři arkády saly terreny, k nimž z obou stran přiléhá sdružené okno. Těmto pak v patře odpovídají tři sdružená okna, která vytvářejí ve středních pěti osách obkročný rytmus s okny jednoduchými. Nejnápadněji soustředil Porta tyto dostředné tendence v nádvořním průčelí výše popsaného severního křídla.

Význam dochovaných plánů spočívá především v možnosti sledovat přístup architekta při úkolu, který skýtal možnost plně projevit invenci při projektování novostavby a výběru vhodného místa. Tvůrčí svobodu, kterou poučený stavebník

⁶¹⁷ TYWONIAK 1979 (pozn. 614) 172.

svému staviteli ponechal (jak vyplývá z komentářů k projektu), využil Porta k vytvoření na první pohled konvenčního sídla spíše letního charakteru s pravidelně rastrovanou geometrickou zahradou. Do tuzemské tvorby uvádí motiv čestného dvora⁶¹⁸ či pokročilejší dostředné formování obou průčelí severního křídla, odrážející se v seskupování dispozičních jednotek.

61. Smiřice

okres Hradec Králové

Roku 1588 byl vypracován urbář panství se stručným popisem renesančně přestavěné tvrze,⁶¹⁹ která během dalšího držení Trčků před Bílou Horou nedoznala téměř žádných změn.⁶²⁰ Velmi podrobný inventář z roku 1635 již mluví o Smiřicích jako o zámku.⁶²¹ Po konfiskaci Trčkovského majetku roku 1636 získal Smiřice generalissimus Jan Matyáš hrabě Gallas.⁶²² Roku 1651 je v soupise podle víry uveden zámecký personál.⁶²³ Z roku 1655 existuje další stručný popis panství: „Zámek Smiřice zgruntu od kamene s mnohými pokoji, komorou, sklepy suchými,

⁶¹⁸ VLČEK 1999 (pozn. 6) 443.

⁶¹⁹ Martin EBEL / Petr MACEK: Smiřice, zámecký areál. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1989, 6: „Tvrz Smiřice od kamene, sklepy pro víno i pivo i jiné, dolní, vrchní, klenuté pro všeliký potřeby chování, kuchyní, spižírnu, světnicemi, komorami se vším dostatkem dosti nákladně i s vodou na tvrz hráním vystavěna. Vokolo tý tvrze jsou také dva příkopové dosti hlubocí skrze kteréž voda z Labe se vším dostatkem jde....“.

⁶²⁰ EBEL / MACEK 1989 (pozn. 619) 10.

⁶²¹ EBEL / MACEK 1989 (pozn. 619) 11-17: „V zámku....se šnekem vedle kuchyně chodí....Nad kuchyní vedle toho šneku po levé ruce jest pokoj....Na pavlači....Druhý pokoj nad kuchyní....Při témž pokoji jest komora, stupně kamenný....V zeleným pokoji....Při témž pokoji jest komora....Vedle toho zeleného pokoje jet Tafelstube.... Při témž pokoji jsou 1 dveře prostý jdouce do druhého pokoje....dveře....do komory....1 dveře jak se na pavlač chodí....Při tý komoře jest ještě jedna komora....Vedle tý komory slove veliký pokoj, do velkého fraucimoru jsou 1 dveře....v témž fraucimoru jsou dveře dvoje, při jedněch jak se na pavlač chodí....Za tím fraucimorem jest sňh veliká zdí přehražená, při té síni jest pokojíček maličký....Před tím pokojíčkem na pavlači....Při též síni komora fraucimorská....Druhý schody jdouce k hořejším pokojům jdouce po pravé straně...V témž šneku....dveře na obě strany se otevírající do hořejších pokojů na pavlač jdouce....Vedle šneku jest pokoj na levé ruce....Při témž pokoji jest komora....Druhý pokoj nad spižírnu....Při též světnici jest komora, do níž jsou 3 dveře....Starého pána pokoj.... Při též světnici jest komora....Vedle něho Tafelstube....Z téhož pokoje do druhého jdouc jsou dveře....Vedle toho pokoje jest komora.... Vedle té komory jest druhá komora....Při tý komoře jest pokoj... Vedle toho pokoje jest druhý pokoj... Vedle toho pokoje jest komora.... Vedle té komory jest druhá komora....Jest při tý komoře pokoj...při hořejších pokojích jest pavlače vůkol a vůkol dřevěný s dřevěnými kůželicemi....Z té pavlače do podkrovi jest šnek....Dole v place jest pokoj dvořanský....Při též světnici jest komora....Při pekárně....Při tý pekárně jest komůrka....V kuchyni....Světnička pro kuchaře....Při tý kuchyni jest spižírna....V témž zámku jest ambít, v němž jsou 4 okna vytlučená, 1 dveře....nachází se při témž zámku sklepy...při těch sklepích jest jiný sklep....Jest ještě jiný sklep, kudy se chodí k šneku.“

⁶²² EBEL / MACEK 1989 (pozn. 619) 21.

⁶²³ EBEL / MACEK 1989 (pozn. 619) 22: hejtman, kancelista, kočí, duchodní, purkrabí, obročí, stolník, korporál, klíčnice, kuchař, topič, vrátný, několik řemeslníků a pivovarský personál.

spižírnyami vystavěný, střecha šindelem pobita, vůkol téhož zámku příkopy a v těch příkopách voda...“⁶²⁴ Roku 1679 žádal Antonín Pankrác hrabě Gallas hraběte Černína o lámání kamene v jeho lomu u Velichovek na blíže nespecifikovanou stavbu. Tento údaj bývá kladen do souvislosti s raně barokní přestavbou, která měla proběhnout mezi léty 1661 - 1685.⁶²⁵ Roku 1685 prodal Antonín Pankrác zadlužené smiřické panství Izabele Magdaleně hraběnce ze Šternberka, po které panství následujícího roku zdědil syn Jan Josef. Mezi jeho nejznámější počiny patří stavba kaple Zjevení Páně. Po požáru roku 1697 žádal Jan Josef o dřevo z pardubického komorního panství.⁶²⁶ Až z roku 1765 pochází krátký popis: „...Zámek - hraběcí sídlo - s nově kolem zřízeným libosadem osázeným zákrsky. Má tři podlaží, je z kamene se šindelovou střechou, celý v dobrém stavu k obývání, má 44 velkých a malých pokojů, 8 kvelbů, 2 sklepy, 1 prostornou kuchyni, 2 galerie, celý nákladně postavený...“⁶²⁷ Další úpravy proběhly na sklonku 18. století a v šedesátých letech 19. století.⁶²⁸

Z předkonfiskačního popisu renesančního zámku z roku 1635 vyplývá, že se jednalo o dvoupatrovou stavbu obklopenou vodním příkopem, která hmotově odpovídala zhruba dnešku. Přízemí obíhaly arkády v nejasném rozsahu, v obou horních podlažích s pokoji a tabulnicemi pak pavlače s dřevěnými balustry, propojené dvěma šnekovými schodišti. Přestavba, která zřejmě proběhla po třicetileté válce, může souviset i se zadlužením panství za Antonína Pankráce hraběte Gallase. Po zasypání příkopů a zrušení padacího mostu mohl být osazen nový edikulový portál s vojenskou emblematickou ve cviklech a kartuších v širokém klenáku. Tříčtvrtěsloupy podložené toskánskými pilastry s groteskami nesou rozřatý fronton. Portál má velmi konzervativní podobu se silnými dozvuky renesance. Vedle průjezdu bylo zřízeno dvouramenné schodiště a v nádvoří doplněny jednoduché dvoupatrové arkády se stlačenými oblouky.

⁶²⁴ EBEL / MACEK 1989 (pozn. 619) 22-23.

⁶²⁵ VLČEK 1999 (pozn. 6) 450; Zdeněk FIŠERA: Smiřice, in: Encyklopedie českých tvrzí, III. díl, S-Ž, Praha 2005, 720; POCHE 1980 (pozn. 15) 373: obecnější datace přestavby ve 2. polovině 17. století.

⁶²⁶ EBEL / MACEK 1989 (pozn. 619) 23-24.

⁶²⁷ EBEL / MACEK 1989 (pozn. 619) 26.

⁶²⁸ VLČEK 1999 (pozn. 6) 451; FIŠERA 2005 (pozn. 625) 721; POCHE 1980 (pozn. 15) 373.

62. Stárkov

okres Náchod

Zámek si na místě renesančního dvora z poloviny 16. století nechal postavit v letech 1681 - 1691 Jan František Kaiserstein. Základní kámen byl položen 28. 2. 1681. Dle vedut z 19. století byly fasády upraveny ve druhé polovině 18. století. Ve 20. století následovaly utilitární úpravy.⁶²⁹

Raně barokní zámek je mohutná dvoupatrová bloková stavba se dvěma jižními zahradními rizality na půdorysu písmene „U“. Osově symetrická dispozice přízemí sestává z místností řazených v příčných i podélných dvoutraktech, středem prochází široký průjezd, který má při zahradní části, která mohla být salou terrenou, tři dvojice nik v bočních zdech. Prostory přízemí jsou zaklenuty neckovými a klášterními klenbami. Při nároží, vpravo od vstupu do průjezdu, je umístěno trojramenné schodiště. První patro je dvoutraktové. Severní trakt při vstupním průčelí je komunikační, složený ze schodiště a široké haly. Osovým protějškem schodiště byl hlavní sál, zbylé místnosti ležely v jižním zahradním traktu. Druhé nižší patro, rovněž plochostropé, má téměř identickou dispozici.

Všechna průčelí mají jednotlivá pole okenních os v podlaží oddělena lizénovými rámy a kordonovými římsami. Sdružená okna třech středních os severního vstupního průčelí oddělují od bočních dvouosých rizalitů svazkové lizénové pilastry. Jižní průčelí je členěno podobně jako severní s jednoduchou arkádou průjezdu na hlavní ose.

63. Střítež

okres Jihlava

Roku 1685 nechal Jan Antonín Pachta z Rájova postavit v oboře u Stříteže dnes již neexistující lovecký letohrádek, nazývaný později Karlswald, na půdorysu oktogonu či osmicípé hvězdy se salou terrenou v přízemí a sálem v patře. Kolem centrální stavby bylo radiálně umístěno osm menších budov.⁶³⁰

⁶²⁹ VLČEK 1999 (pozn. 6) 455-456; POCHE 1980 (pozn. 15) 417.

⁶³⁰ August SEDLÁČEK: Hradky, zámky a tvrze království českého. Díl XII. Čáslavsko, První elektronické vydání, Praha 1998-2000, 173; VLČEK 1999 (pozn. 6) 459: podle Pavla Vlčka měl zámeček tvar osmicípé hvězdy.

64. Stvolínky

okres Česká Lípa

Zámek vznikl na místě tvrze, připomínané roku 1505 a rozšířené v sedmdesátých letech 16. století.⁶³¹ Roku 1647 koupil panství, jehož výnosy měly zajišťovat příjem pro nově založené litoměřické biskupství, pro katolickou církev kardinál Arnošt hrabě Harrach. Ještě téhož roku převzal správu litoměřický probošt Maxmilián Rudolf, svobodný pán ze Schleinitz, který ve Stvolínkách zahájil rozsáhlou výstavbu hospodářských budov a rezidence. Roku 1651 se v účtech uvádí „*veliká vstupní kamenná brána s architektonickými ozdobami od italských řemeslníků, velký rezervoár na vodu v zámku, vodovod z Ronova, zámecká zeď a nová střecha na zámecké budově.*“ Biskup Schleinitz v dopise kardinálu Harrachovi z roku 1663 uvádí, že „*stvolinský zámek přijde letos také jednou ke konci; nyní začínám jej zařizovati.*“ Náklady na stavbu činily 13 000 zl.⁶³²

K raně barokní přestavbě zámku došlo nejpozději po roce 1655.⁶³³ Tehdy byla trojkřídlá jednotraktová dispozice tvrze s krátkým západním křídlem, vestavěným do příkopu, uzavřena do patrové (či dvoupatrové) blokové stavby na obdélném půdorysu se čtyřmi dvoutraktovými křídly. V přízemí obíhala otevřené nádvorní arkády na čtverhranných pilířích se stlačenými oblouky s bosovanou archivoltou severní, východní a jižní křídlo, tedy vyjma vstupního. V patře obíhá arkádová chodba zaklenutá valenou klenbou se styčnými výsečemi všechna křídla. Druhé atikové podkrovní patro osvětlují čtveřice či pětice malých okének v osách arkád. Díky zachování zdí starší zástavby byl průjezd do nádvoří v západním křídle umístěn mimo jeho střední osu. Portál průjezdu je bosovaný s trojúhelným frontonem se třemi čučky. Ze severu k němu přiléhá hlavní dvouramenné schodiště, z jihu pak ob jeden prostor druhé dvouramenné schodiště menších rozměrů. Fortna v severním křídle s robustním portálem se stlačeným obloukem rustikované archivolty a mohutným volutovým klenákem je přístupná dvouobloukovým mostem vedoucím přes příkop. V patře východního křídla byla v jeho jižní polovině

⁶³¹ Otakar VOTOČEK: Zámek Stvolínky. Uměleckohistorický rozbor, Litoměřice 1971, 16; Jiří ÚLOVEC: Stvolínky, in: Encyklopedie českých tvrzí, III. díl, S-Ž, Praha 2005, 771-772; VLČEK 1999 (pozn. 6) 460.

⁶³² VOTOČEK 1971 (pozn. 631) 16-17.

⁶³³ VOTOČEK 1971 (pozn. 631) 20; VLČEK 1999 (pozn. 6) 460: uvažuje o stavbě buď po roce 1608 nebo až po 1647.

umístěna kaple, v jižním křídle pak biskupovy pokoje.⁶³⁴ Venkovní průčelí, vyrůstající ze skarpovitých suterénních podnoží oddělených kordonem, jsou členěna nepravidelně umístěnými okny s přímou nadokenní římsou, nárožní střídavou bosáží, jednoduchým mezipatrovým kordonem a hlavní římsou nad pravním patrem, zopakovanou v korunní římsě nad atikovým patrem, jehož okénka víceméně opakují rozvrh os v patře.

V letech 1722-33 byly obnoveny fasády.⁶³⁵ Přibližně v letech 1730-40 proběhly úpravy zámeckých interiérů. Znovu byly interiéry rozsáhle proměněny na přelomu 18. a 19. století. Tehdy byla v atice zazděna řada malých oken a nahrazena trojicí příčně oválných otvorů.⁶³⁶ Celková úprava objektu proběhla v letech 1879 - 1891.⁶³⁷

65. Štěkeň

okres Strakonice

Zámek ve Štěkni je poprvé zmíněn v roce 1543 při vložení do desk zemských. V dílčí ceduli Mikuláše Kavky z Říčan z roku 1563 je uveden jako „...zámek Štěkeň jak sám v sobě a v svém zavření jest se všemi pokoji spodními, prostředními i svrchními příkopy, s mostem i s těmi všemi zdmi od předhradí, štěpnicemi...“⁶³⁸ V roce 1593 byl vypracován podrobný inventář renesančního zámku s mobiliářem,⁶³⁹ podle něhož mohl mít rozlohu jednoho křídla dnešní stavby.⁶⁴⁰ Během konfiskační správy, trvající do roku 1625, došlo k naprosté devastaci budov a hospodářství.⁶⁴¹

Roku 1648 koupil od komory statky Štěkeň a Cehnice Johann Anton Losy z Losenthalu, povýšený v témže roce do panského stavu. Popis z roku 1661 uvádí „Zámek Štěkeň, postavený celý z kamene do čtverce, s mnoha pěknými pokoji, 3

⁶³⁴ VOTOČEK 1971 (pozn. 631) 13.

⁶³⁵ VLČEK 1999 (pozn. 6) 460.

⁶³⁶ VOTOČEK 1971 (pozn. 631) 22-23.

⁶³⁷ VOTOČEK 1971 (pozn. 631) 24.

⁶³⁸ Martin EBEL / Ivana EBELOVÁ / František KAŠIČKA: Štěkeň – zámek. Stavebně historický průzkum a architektonické vyhodnocení objektu, Praha 1999 - 2000, 4.

⁶³⁹ EBEL / EBELOVÁ / KAŠIČKA 1999 – 2000 (pozn. 638) 5-6: v zámku byl „...pokoj panský...sklípek...světnice velká...kancelář...komora za světnicí...Světnička malá...světnička nad mostem...zadní světnička...sklep...světnice táflovaná...sklep čelední...kuchyně...komora hostinec...“

⁶⁴⁰ EBEL / EBELOVÁ / KAŠIČKA 1999 – 2000 (pozn. 638) 68.

⁶⁴¹ EBEL / EBELOVÁ / KAŠIČKA 1999 – 2000 (pozn. 638) 10: zámek byl bez střech, oken a veškerého vybavení.

poschodí vysoký, veselého vzhledu (eines lustiges aussehen), položený na kopci, uvnitř je mnoho pěkných suchých kvelbů, velká klenutá konírna, studna...střechy kryté taškami...“⁶⁴² Okolnosti stavby raně barokního zámku nejsou známy a od 19. století tradovaná doba výstavby, kladená do roku 1665, není archivně podložena.⁶⁴³ V inventáři zhotoveném po smrti Jana Baptisty Losyho z Losinthalu roku 1683 byl zámek popsán takto: „V zámku Štěkeň...V tabulnici (4 závěsy u oken)...V prvním pokoji vedle sálu (zděná skříň ve zdi)...V druhém pokoji...V předpokoji...V třetím pokoji... Ve čtvrtém pokoji...V 5., 6., 7., 8., 9. pokoji...V kapli (oltář s obrazem sv. Barbory a 2 dubová klekátka)...V 10 pokoji...V 11 pokoji...12. a 13. pokoj jsou prázdné...V garderobě...V komoře na stříbro...V malém rohovém pokoji...V komoře vedle...V ložnici zemřelého starého hraběte...V kvelbiku na schodech...V pokoji hofmistra...Ve světnici oficíra...V pokoji účetního...V kuchyni vedle světnice oficíra...V kanceláři...V pokoji lokaje...Ve světnici s mandlem...Ve spížovém kvelbu...V pokoji klíčnice...V dolním sále...V panské kuchyni...V pokoji hejtmána...“

644

Současný vzhled zámku pochází z adaptace pro Josefa Mikuláše hraběte Windischgrätze v devadesátých letech 18. století,⁶⁴⁵ kdy došlo k zazdění arkád.⁶⁴⁶

Raně barokní čtyřkřídlá patrová stavba z padesátých let 17. století na půdorysu čtverce obklopuje pravidelné nádvoří, které obíhaly dvoupodlažní otevřené arkády o pěti osách. Dvouraktová křídla s obytným a chodbovým traktem svírají v severovýchodním koutě trojramenné a v jihozápadním koutě dvouramenné schodiště. Na hlavní severojižní ose leží nejvýznamnější prostory zámku. Obdélný sál v jižním křídle, umístěný nad průjezdem, je zaklenut neckovou klenbou s freskou ze sedmdesátých let 17. století. V mezitraktové zdi se střídá trojice obdélných dveřních nik s dvojicí krbů s konzolovými patkami na konických pilastrech a vysokým segmentovým frontonem. Proti sálu leží na hlavní ose severního křídla obdélná kaple zaklenutá valenou klenbou s trojicí výsečí, pod níž

⁶⁴² EBEL / EBELOVÁ / KAŠIČKA 1999 – 2000 (pozn. 638) 11; v letech 1651-1657 probhala výstavba pražského paláce Losyho z Losinthalu

⁶⁴³ EBEL / EBELOVÁ / KAŠIČKA 1999 – 2000 (pozn. 638) 12; TRÍSKA 1986 (pozn. 337) 182; VLČEK 1999 (pozn. 6) 468; POCHE 1980 (pozn. 15) 506; topografická a encyklopedická literatura přebírá výhradně tuto dataci, freska v hlavním sálu, datovaná mezi léta 1669-1679, je připisována Fabiánu Václavu Harovníkovi.

⁶⁴⁴ EBEL / EBELOVÁ / KAŠIČKA 1999 – 2000 (pozn. 638) 12-13.

⁶⁴⁵ EBEL / EBELOVÁ / KAŠIČKA 1999 – 2000 (pozn. 638) 15.

⁶⁴⁶ EBEL / EBELOVÁ / KAŠIČKA 1999 – 2000 (pozn. 638) 16.

je v přízemí valeně zaklenutý prostor zakončený grottou v apsidě s konchou. Trojice nik v bočních stěnách rámuje edikuly vrcholící rozřatými střídavými frontony. Mimo běžného typu portálů s uchy jsou použity do sálu a kaple portály s členitější skladbou, završené segmentovým frontonem. Portály schodišť jsou půloválné s jednoduchými patkami a klenákem. V zrcadle trojramenného schodiště byly umístěny toalety.

Střídavou bosáží rámovaná vnější průčelí členily okenní otvory a kordonová římsa. Žádné průčelí nemá nepravidelný rozvrh okenních os. Hlavní průčelí má střední osu zdůrazněnou vysokým sduženým oknem sálu nad rustikovaným vjezdovým portálem s rozeklaným segmentovým frontonem a vysokými okny sálu v bočních osách. Ve středu patra severního průčelí je rozměrné, půloválně zaklenuté okno kaple.

Dvorní průčelí obíhaly v obou podlažích arkády. V přízemí jednoduché na hranolových pilířích s klenákem spojeným s kordonem, v patře pak římské arkády s toskánskými pilastry a s plným zábradlím.

66. Toužim

okres Karlovy Vary

Zámecký areál stojí na místě renesančně upraveného gotického hradu. O stavební aktivitě v 16. století prameny narozdíl od soupisové a encyklopedické literatury mlčí.⁶⁴⁷ Zámek, který v roce 1620 vyhořel, je v Toužimi zmíněn až roku 1609. Od roku 1623 se panství stalo součástí dominia Julia Jindřicha, vévody sasko-lauenburského.⁶⁴⁸ Vévoda pro své pobyty záhy vybudoval nové sídlo, tzv. „*nový dům*“, kde byly na začátku třicátých let dokončovány mimo jiné čtyři štíty, chodba, šestiboký arkýř s vlašskou helmicí u rybníka, vodotrysk v zahradě a sál v dolním novém domě.⁶⁴⁹ V urbáři z roku 1638 se uvádí, že „*....Knížecí milost má při tom městě zámek dobře ze zdí postavený, s kaplí a s mnohým všelikým malířským dílem pěkně vyzdobenými rozmanitými pokoji a koňskými stájemi. Knížecí Milost má také jízdní dům vedle zámku dobře do šířky a délky zřízenou....rovněž také vedle zámku úřední dům, při tom leží krásný hospodářský dvůr do čtverce uzavřený. Také tu má*

⁶⁴⁷ VLČEK 1999 (pozn. 6) 477-478; POCHE 1982 (pozn. 15) 69-70.

⁶⁴⁸ Luboš LANCINGER / Miroslava BAŠTOVÁ / Dobroslav LÍBAL: Toužim, zámek, stavebně historický průzkum. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1972, 4-5.

⁶⁴⁹ LANCINGER / BAŠTOVÁ / LÍBAL 1972 (pozn. 648) 6.

Knížecí Milost pivovar, sladovnu a spilku, dobře od kamene postavené....“ Roku 1652 zámek opět vyhořel.⁶⁵⁰ Ještě téhož roku se začalo s opravami hrázděných a dřevěných konstrukcí Janova hradu. V dolním zámku tesař nově zřizoval strop a krov v rozsahu 21 sáhů. Z následujícího roku pochází smlouva na výmalbu dvou pokojů v přední dolní budově: „...na stropě, u oken a na římsové bíle, stěny u vévody plavě a u vévodkyně zeleně, dveřní a okenní rámy hnědě nebo ořechově.“⁶⁵¹ Roku 1666 zdědil panství Julius František a přenesl správu do Ostrova. Z té doby pochází urbář, který uvádí: „Ve městě Toužimi je velký zděný zámek postavený do čtverce s mnoha pokoji. Zdi jsou v něm ale následkem dvojího požáru prohořelé. Zámek je zčásti vybaven potřebnými mobiliemi. Trvale v zámku bydlí správcová a vrátný. Poblíž zámku je zděný velký úřední dům, ve kterém jsou 3 světnice a jeden malý sklep. Zdi jsou rovněž následkem utrpeného požáru velmi špatné....“⁶⁵² V polovině 18. století vypukl ve městě požár, poté mělo dojít na zámku k úpravám. Již na počátku 19. století se uvažovalo s částečnou demolicí starého zámku, který byl považován za neobyvatelný.⁶⁵³

Tzv. Janův zámek s pozůstatky zástavby a opevnění gotické tvrze je nejstarší součástí areálu, zároveň díky devastaci a snížení budovy o patro v roce 1826 velice problematicky čitelný.⁶⁵⁴ Podle Sockhovy veduty z roku 1716 se jednalo o pravidelně vyhlížející dvoupatrovou stavbu na půdoryse písmena „U“ s velmi úzkým a protáhlým dvorem a kolmo přiléhajícím krátkým východním křídlem s dvojicí arkád a šnekovým schodištěm, nad nímž se zdvíhala zámecká věž. Obě hlavní křídla byla v čelech ukončena etažovými štíty.

Rovněž vývoj Dolního zámku, postaveného ve dvacátých a třicátých letech 17. století, byl složitý a jeho nepravidelná dispozice svědčí o maximálním využití starších konstrukcí. Jeho podobu rovněž ovlivnily úpravy z druhé poloviny 18. století a přestavba na byty v následujícím století.⁶⁵⁵

Dolní zámek vznikl jako trojkřídlá patrová stavba kolem lichoběžného dvora, napojená nedochovaným severním křídlem, v němž mohla být jízdárna, na

⁶⁵⁰ LANCINGER / BAŠTOVÁ / LÍBAL 1972 (pozn. 648) 7.

⁶⁵¹ LANCINGER / BAŠTOVÁ / LÍBAL 1972 (pozn. 648) 8.

⁶⁵² LANCINGER / BAŠTOVÁ / LÍBAL 1972 (pozn. 648) 9.

⁶⁵³ LANCINGER / BAŠTOVÁ / LÍBAL 1972 (pozn. 648) 14.

⁶⁵⁴ LANCINGER / BAŠTOVÁ / LÍBAL 1972 (pozn. 648) 92; Miroslava BAŠTOVÁ / Dobroslav LÍBAL: Toužim, stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojepis SÚRPMO, Praha 1974, 19.

⁶⁵⁵ LANCINGER / BAŠTOVÁ / LÍBAL 1972 (pozn. 648) 98.

starý zámek. Severní křídlo s nádvorními arkádami i jižní křídlo, kde se nacházely vévodské místnosti se sálem, jsou v patře dvoutraktové s chodbovým a obytným traktem. V chodbě jižního křídla se dochoval malovaný záklopový strop z roku 1652. Mimo střed východního průčelí do náměstí, které původně rámovaly dvě šestiboké nárožní věžice, je položena hlavní osa s bosovaným vjezdovým portálem s vysokým rozeklaným trojúhelným frontonem a sdruženým oknem v patře. Průčelí městské rezidence tak připomínalo současně budovaný jičínský zámek. Podobnou koncepci přenesení sídla do pohodlnějšího a nižšího předpolí staršího zámku známe z pokročilého 17. století například z Velkých Losin.

67. Troja

Městská část Praha 7

V roce 1679 začal Giovanni Domenico Orsi budovat základy zámku v Tróji, stavěného pro Václava Vojtěcha, hraběte ze Šternberka. Zřejmě až po Orsiho smrti v témže roce 1679 se projekčních prací ujal Jean Baptist Mathey, což vedlo ke známým sporům s Orsiho polírem Sylvestrem Carlonem. Schodiště a jeho sochařská výzdoba vznikala kolem roku 1685, malířská výzdoba interiérů pak mezi léty 1690-1697. Od roku 1689 byly budovány ostatní stavby v zámeckém areálu.⁶⁵⁶

Protáhlé hlavní dvoutraktové křídlo s bočními dvouosými rizality vytváří půdorys písmene „U“ s náznakem mělkého čestného dvora, jehož centrem je oválné dvouramenné schodiště. Schodiště vede do piana nobile k portálu do velkého dvoupodlažního sálu zabírajícího celou šíři budovy. Jeho hmota, projevující se v průčelí pětiosým rizalitem, převyšuje o jedno podlaží navazující patrovou zástavbu. Na obou koncích nádvorního chodbového traktu jsou oválná schodiště, nad nimiž ve středu bočních průčelí vyrůstají dvoupodlažní věžové pavilony, uvozující centrální kubus. Od něho se odvíjí sestupná výšková diferenciací střešních hmot. Průčelí jsou členěna totožnými travé, oddělenými vysokými jónskými pilastry, nasazenými na podnoží v úrovni parapetní římsy přízemí. V případě centrálního rizalitu sálu s širší střední osou s portálem a střídavými frontony oken piana nobile, tvoří podnož kompozitních pilastrů celé přízemí.

⁶⁵⁶ VLČEK / HAVLOVÁ 1998 (pozn. 22) 266; VLČEK 1999 (pozn. 6) 480.

68. Újezd Svatého Kříže

okres Domažlice

Zámek byl postaven na místě tvrze, zmíněné poprvé roku 1624, Jejíž zdivo bylo dochováno ve východním traktu.⁶⁵⁷ Roku 1678 koupil statek Zdeněk Kašpar Kaplír ze Sulevic, údajný stavebník zámku.⁶⁵⁸ Z osmdesátých let 18. a z počátku 19. století existuje několik nerealizovaných plánů na přestavbu zámku,⁶⁵⁹ který byl v roce 1978 zdemolován.⁶⁶⁰

Raně barokní třípodlažní zámek byl vystavěn na půdorysu čtverce rozděleného do bočních obytných traktů a středního komunikačního traktu. Na protáhlou halu navazovalo dvouramenné schodiště ve středu západního křídla. Obě spodní podlaží měla charakter polopater, třetí podlaží bylo plochostropým pianem nobile s kvalitní štukovou výzdobou stropů a špalet a velkým sálem v jihovýchodním nároží. Obytné bylo zřejmě i podkroví.

Téměř totožná průčelí zámku byla hladká, členěná kordony a pěti osami oken s římsami ve třech středních osách sdružených. Výrazným prvkem byly rozměrné štíty na středech průčelí se sdruženým oknem a lizénovým rámem, završené trojúhelnými frontony. Ve vrcholu jehlancové střechy byla věžička s cibulovou bání.

69. Vilémov

okres Havlíčkův Brod

Zámek stojí na místě domu Beneše Benedy z Nečtin, vybudovaném mezi léty 1557 - 1578 na zbytcích benediktinského kláštera.⁶⁶¹ Od roku 1676 vlastnil zámek Karel Leopold Carreto, hrabě z Millesimo, jehož majetek upadl do křídly, díky čemuž z roku 1685 existuje popis stavby: „Zámek Vylymovský, Klášter řečený. Od kamene větším dílem a něco ode dřeva vystavěný, šindelem přikrytý, dílem na stavení a na střechách sešlý, v kterémžto nahoře jsou dva sklepy, devět pokojů, dole

⁶⁵⁷ Otmar MÁCHA / Dobroslav LÍBAL / Marie HEROUTOVÁ / Alena LIŠKOVÁ: Újezd Svatého Kříže, zámek. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1977, 33-34.

⁶⁵⁸ MÁCHA / LÍBAL / HEROUTOVÁ / LIŠKOVÁ 1977 (pozn. 657) 3-4; Věra NAŇKOVÁ: Barokní architektura v západních Čechách, in: Umění XXVIII, 1980, 46; VLČEK 1999 (pozn. 6) 485; POCHE 1982 (pozn. 15) 137.

⁶⁵⁹ NAŇKOVÁ 1980 (pozn. 658) 46.

⁶⁶⁰ ÚLOVEC 2000 (pozn. 95) 313.

⁶⁶¹ Luboš LANCINGER / Dobroslav LÍBAL / Marie HEROUTOVÁ: Klášter u Vilémova. Zámek, stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1972, 31.

pak tři sklepy, dva pokoje, kuchyně, koňský marštal, sklepy podzemní dva, sejkvy a pod nimi kolna.“ Díky fideikomisu, zřízeném roku 1660 hraběnkou Sylvíí Kateřinou, byl Vilémov z nuceného prodeje vyňat a přiřčen Karlovu synovi Václavovi Ferdinandovi a z roku 1689 se dochoval další popis: „*V zámku Klášterském nenachází se dokonce žádné mobilie kromě kamen, oken a dveří, které také dosti sešlé jsou, co pak ale při uvedení přítomný bylo od stolů a stolic pro potřebu to vše pan dědic z městečka Vylímova od měšťanův na ten čas vypůjčiti musil...*“⁶⁶² Zřejmě po roce 1689 se uskutečnila přestavba staré tvrze na zámek.⁶⁶³ Po smrti Václava Ferdinanda roku 1740 byl sepsán inventář: „*V kapli, v jídelně, v zeleném pokoji, v pokoji hraběte, v pokoji sloužícího, v pokoji duchovního, v předsíni, u sekretáře, ve spižárně...*“⁶⁶⁴ Výrazná přestavba, která dala zámku dnešní tvář, proběhla kolem roku 1770.⁶⁶⁵

Jednokřídlý raně barokní zámek byl postaven jako protáhlá obdélná patrová stavba s obytným a chodbovým traktem, k němuž byl přiložen střední rizalit obsahující dvouramenné schodiště v šířce čtyř os. V jižní části přízemí bylo využito staršího zdiva. Řada obytných místností v patře s velkým sálem uprostřed je orientována na jihozápad. Vně sálu vznikla zároveň s přestavbou nebo nedlouho po ní terasa či přímý výstup v patře do zahrady. Průčelí byla zřejmě členěna kordonem a okny s uchy, hlavní průčelí pak v přízemí arkádami a snad i pilastry vysokého řádu.

70. Vimperk

okres Prachatice

Vimperký hrad byl upraven a přestavěn zřejmě před rokem 1557 pro Viléma z Rožmberka.⁶⁶⁶ Od roku 1601 patřilo panství Volfu Novohradskému z Kolovrat, které roku 1612 převzal jeho syn Jáchym.⁶⁶⁷ Roku 1619 byl zámek

⁶⁶² LANCINGER / LÍBAL / HEROUTOVÁ 1972 (pozn. 662) 4.

⁶⁶³ LANCINGER / LÍBAL / HEROUTOVÁ 1972 (pozn. 662) 32; VLČEK 1999 (pozn. 6) 497.

⁶⁶⁴ LANCINGER / LÍBAL / HEROUTOVÁ 1972 (pozn. 662) 5.

⁶⁶⁵ VLČEK 1999 (pozn. 6) 497; LANCINGER / LÍBAL / HEROUTOVÁ 1972 (pozn. 662) 32-33; POCHÉ 1982 (pozn. 15) 227.

⁶⁶⁶ Jan URBAN: Vimperk, zámek. Stavebně historický průzkum, I. díl - dějiny objektu.

Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1989, 13-14; Dobroslav LÍBAL / Miroslava BAŠTOVÁ: Vimperk, stavebně historický průzkum města. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1975, nepag; František MAREŠ / Jan SEDLÁČEK: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu prachatickém, Praha 1913, 341.

⁶⁶⁷ URBAN 1989 (pozn. 666) 15-16.

vypleněn Mansfeldovým vojskem.⁶⁶⁸ Po znovunabytí majetku začal Jáchym Novohradský z Kolovrat s přestavbou Horního hradu, kterou nedokázal pro zadlužení dokončit. Postavil západní tzv. Kolovratské křídlo datované letopočtem 1624.⁶⁶⁹ Roku 1630 byl nucen tlakem věřitelů k prodeji panství. Novým majitelem se stal Jan Oldřich z Eggenberka, který hned roku 1632 nechal vystavět „v prvním nádvoří na straně severní pokoje a tak stavení to s druhým srovnáno.“⁶⁷⁰ Další velké úpravy byly provedeny až za držení Schwarzenberků v letech 1728 – 1732, kdy byl mimo jiné roku 1730 velký malovaný sál vedle bytu hejtmána a rozdělen na pokoje. Roku 1732 se uvádí nedostavěná budova míčovny před sálem.⁶⁷¹

Kolovratská stavba západního křídla z dvacátých let 17. století se stala hlavním pohledovým prvkem při vstupu do nádvoří Horního zámku protilehlou nově opravenou věží. Za náročným šestiosým průčelím, skládajícím se z rustikovaných arkád v přízemí a ze srostlice velkých patrových a horních osvětlovacích oken slepého mezipatra, sepnuté toskánskými pilastry nesoucími vlys s triglyfy, se v celé ploše patra nacházel převýšený velký sál o čtyřech okenních osách. Ve dvouraktovém přízemí byl průjezd. S budováním sálu byla započata přestavba dvouraktu pokojů jižního křídla, dokončená roku 1632. Reprezentační prostory byly přístupny rozměrným vřetenovým schodištěm s kruhovým obvodem. Ze schodiště byla přístupna i západní budova v roce 1732 nedostavěné míčovny, o jejímž počátku není nic známo.

71. Vinařice

okres Mladá Boleslav

Zámek vznikl přestavbou gotické tvrze zmiňované roku 1340, upravené v 16. století.⁶⁷² Roku 1623 koupil kofiskovaný vinařický statek s tvrzí Adam z Valdštejna a o tři roky později nechal se souhlasem krále v zemských deskách přejmenovat na „*Nový Valdštejn*.“ Představu o podobě nového sídla nám dává dílčí cedule na pozůstalost po úmrtí Adama z Valdštejna roku 1638: „*Tvrz Nový*

⁶⁶⁸ URBAN 1989 (pozn. 666) 17.

⁶⁶⁹ URBAN 1989 (pozn. 666) 18; MAREŠ / SEDLÁČEK 1913 (pozn. 666) 344; LÍBAL / BAŠTOVÁ 1975 (pozn. 666) nepag; VLČEK 1999 (pozn. 6) 497.

⁶⁷⁰ MAREŠ / SEDLÁČEK 1913 (pozn. 666) 342; URBAN 1989 (pozn. 666) 19.

⁶⁷¹ MAREŠ / SEDLÁČEK 1913 (pozn. 666) 343; URBAN 1989 (pozn. 666) 23-24.

⁶⁷² Luboš LANCINGER / Dobroslav LÍBAL / Jan MUK: Vinařice, stavebně historický průzkum zámku. Nепublikovaný strojepis SÚRPMO, Praha 1972, 19-20.

*Valdštejn vnově od kamene ve čtyři úhly pod šindelem jako nějaký zámeček vystavěná, v němž mnoho pokojíků, sklepů, klenutí suchých, podzemních, na velmi pěkné vyhlídnutí.“*⁶⁷³ Zámek od té doby sloužil k ubytování úředníků a zaměstnanců statku a byly zde provedeny pouze utilitární úpravy.⁶⁷⁴

Podélná bloková dvoupatrová budova zámku s dvojicí nárožních osmibokých věžic v jihovýchodním průčelí stojí nad výrazným svahem. Přestavba se uskutečnila pravděpodobně ve druhé polovině dvacátých let 17. století. Starší tvrz, nacházející se v hlavním obytném jihozápadním traktu, určila budoucí dispozici, dotvořenou do dvou podélných traktů a příčného severozápadního traktu. Komunikační jádro tvořilo velkoryse navržené oválné vřetenové schodiště s dutým zděným zrcadlem a halou po levé straně ve vstupním traktu. Rozvrh dispozice přízemí a patra je obdobný. Nárožní věžice jsou zaklenuty hvězdicovou klenbou. V nově postaveném druhém patře se v jihozápadním traktu nalézal rozměrný sál a v příčném traktu loggie, otevřená arkádami na dřevěných sloupech, která byla ještě v 17. století zazděna.⁶⁷⁵ Fasáda, členěná pravými a slepými sduženými okny a malovaným členěním, byla klasicistně přeřesena a doplněna pilasty.⁶⁷⁶

72. Vysoký Chlumec

okres Příbram

Kníže Václav Eusebius z Lobkovic pověřil nejpozději roku 1673 svého dvorního stavitele Antonia Portu úkolem vypracovat plány na přestavbu hradu Vysokého Chlumce.⁶⁷⁷ Porta postupně vytvořil na základě svého rovněž dochovaného zaměření dvě varianty návrhů přestavby hradu na pravidelný zámek. Dochovaly se dva plány piana nobile, zachycující dvě tvůrčí etapy, a výkres úřednického podlaží.⁶⁷⁸ Oba plány se od sebe liší v drobných úpravách dispozice. Druhý, propracovanější výkres, nazvaný „*Nouo pensiero...*“ vznikl nejspíše po konzultaci s knížetem nebo díky autorově nespokojenosti s předchozím návrhem.

⁶⁷³ LANCINGER / LÍBAL / MUK 1972 (pozn. 672) 3; VLČEK 1999 (pozn. 6) 499.

⁶⁷⁴ LANCINGER / LÍBAL / MUK 1972 (pozn. 672) 4.

⁶⁷⁵ LANCINGER / LÍBAL / MUK 1972 (pozn. 672) 21.

⁶⁷⁶ LANCINGER / LÍBAL / MUK 1972 (pozn. 672) 22.

⁶⁷⁷ TYWONIAK 1979 (pozn. 614) 165; HLAVÁČKOVÁ 1979 (pozn. 23) 142: autorka předpokládá vznik studie v roce 1678, popřípadě v letech 1673-1674.

⁶⁷⁸ TYWONIAK 1979 (pozn. 614) 165-166; HLAVÁČKOVÁ 1979 (pozn. 23) 142.

Věnujme se nejprve této druhé variantě jako výsledku konfrontace představ knížete s možnostmi jeho architekta.

K dispozici patra je přikresleno o úroveň níže položené hospodářské zázemí a příjezdová komunikace, to vše na podkresu původního půdorysu hradu. Tak kníže získal představu o dispozici piana nobile, které jej přirozeně zajímalo nejvíc, a zároveň o využití stávajícího zdiva hradu. Zámek byl navržen zřejmě jako dvoupatrová stavba na obdélném půdorysu s téměř čtvercovým dvorem, obklopeným ze tří stran jednotrakovými křídly, z nichž východní na hlavní podélné ose má čtyřosý rizalit, a západním širokým dvoutrakovým křídlem. Ve středu jeho dvorního traktu je rozlehlý schodišťový prostor s trojramenným schodištěm s plným vřetenem a schodišťovou zdí v úseku ramene, které odděluje od prostoru u oken. Jižně navazuje sál, který je komunikačním uzlem patra. Skrze něj je přístupná jídelna v jihozápadním nároží a oba appartemety. Západní křídlo měl obývat kníže. Appartement se skládal ze čtveřice pokojů, předpokoje, výše zmiňované jídelny a sálu. Appartement kněžny se nalézá v jižním (chodba, obslužné dvouramenné schodiště vedoucí k pokojům fraucimoru, pokoj komorníka a předpokoj) a východním křídle (tři pokoje a sál v rizalitu, dvě toalety po stranách). Pokoje manželů spojuje dlouhá galerie, vyplňující severní křídlo, umístěná nad průjezdem.⁶⁷⁹ Obě delší fasády rámuje mělké dvouosé nárožní rizality. Téměř čtvercové nádvoří má protějšková průčelí členěna čtyřmi, respektive šesti osami. Od budovy zámku byl provozně i komunikačně oddělen pravidelně řešený hospodářský provoz v podhradí, přiléhající z jihu a východu, který měl mít stejně jako zámek samostatný příjezd.

Starší plán patra zobrazuje pouze budovu zámku. Vévodově redakci bylo podrobena utváření průčelí i dispozice. Narozdíl od posledního návrhu ústilo hlavní schodiště do rozměrného sálu o pěti okenních osách na středu západního křídla, z něhož byly přístupny vévodovy pokoje. Z jihu pak přiléhala příčně obdélná kaple, otevřená sdruženým oknem do místnosti v sousedním traktu. V appartemenu vévodkyně byly namísto pokoje v jižním křídle dvě komory, největší změny se dotkly podoby sálu v rizalitu východního křídla, který se do obou průčelí otevíral trojicí oken. Tři osy (niky, krb, dveře) členily i obě příčky. Přístup do sálu

⁶⁷⁹ TYWONIAK 1979 (pozn. 614) 168.

zajišťovalo dvouramenné schodiště přiléhající ze severu. Dvorní průčelí západního a východního křídla členila na středu trojice jednoduchých oken v rychlém sledu se sdruženými okny po stranách. Vnější průčelí měla všechna nároží flankována pilastry. Ve východním průčelí byly dvojice oken posunuty k nárožím jako protiváha rizalitu.

73. Zákupy

okres Česká Lípa

Rozsáhlý zámecký komplex byl vybudován na místě středověké tvrze, přebudované v první polovině 16. století na renesanční zámek s mohutným palácem.⁶⁸⁰ Ve druhé čtvrtině 17. století, snad za držení Zbyňka Novohradského z Kolovrat kolem roku 1632, byla do západního průčelí osazena jednoduchá i sdružená okna, jejichž podoba se těsně váže k oknům Valdštejnského paláce v Praze. Ve stejném roce Zákupy vyženil Julius Jindřich, vévoda Sasko - Lauenburský (+1665). V roce 1668 zdědil panství jeho syn Julius František.⁶⁸¹ Již roku 1665 a 1666 byl lámán kámen k obnově „*aby byl při ruce pro nařízenou stavbu zámku.*“ Samotná stavba byla započata nejpozději roku 1670.⁶⁸² V roce 1672, kdy byly účtovány práce „*na přikázané budově, zámecké oboře, nové stáji a zahradě,*“ je zde poprvé doložen Giovanni Domenico Orsi,⁶⁸³ podle jehož návrhu měla v roce 1675 být stavba dokončena.⁶⁸⁴ Zpráva o stažení zdiva kleštinami z roku 1674 nám poskytuje jedinou souvislejší informaci o tehdejší podobě piana nobile.⁶⁸⁵ V roce 1675 bylo mimo jiné postaveno šnekové schodiště z velké klenuté jídelny

⁶⁸⁰ Petr MACEK / Pavel ZAHRADNÍK: Zámecký areál v Zákupích, in: Průzkumy památek 2/1996, 5.

⁶⁸¹ MACEK / ZAHRADNÍK 1996 (pozn. 680) 6; Petr MACEK / Pavel ZAHRADNÍK: Zámek Zákupy. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1985, 7.

⁶⁸² MACEK / ZAHRADNÍK 1996 (pozn. 680) 7; MACEK / ZAHRADNÍK 1985 (pozn. 681) 7-8.

⁶⁸³ MACEK / ZAHRADNÍK 1985 (pozn. 681) 9.

⁶⁸⁴ MACEK / ZAHRADNÍK 1985 (pozn. 681) 11.

⁶⁸⁵ MACEK / ZAHRADNÍK 1985 (pozn. 681) 12-14: „*Už bylo uděláno: 1. Do nového pokoje s alkovnou....2. Ve velkém pokoji vedle....3. Vedle tohoto pokoje v sále, v němž stojí hrací stůl....V patře nad kuchyní: 4. V malé komoře, kde mají lože služebné....5. Hned vedle v jizbě pro fraucimor....6. V ložnici Jeho Jasnosti vévody....7. Item vedle v pokoji Jeho Jasnosti vévody....8. Dále příčně od pilíře nebo závodiště proti této ložnici....9. Pak z ložnice Jeho Jasnosti vévody vedle velkého sálu....10. Item vedle z jeho pokoje....11. V tomto velkém sále proti závodišti a zámeckému nádvoří....12. Vedle tohoto sálu v pokoji, kde se dříve sloužila mše svatá....13. Vedle této jizby v komoře....14. Item do jizby vedle....15. Nad hlavními schody, kudy se jde z velkého sálu dolů....V předním patře: 16. V malé komůrce vedle tzv. Junkerstube....17. V tzv. Junkerstube....18. Vedle této jizby do komory....19. Vedle této komory malé schody nahoru, kde se nachází malá jizbička...“*

dolů do kvelbu vévodkyně.⁶⁸⁶ V kapli, zařizované v letech 1674 - 1675,⁶⁸⁷ povolila roku 1677 arcibiskupská konzistoř sloužit mše. V témže roce byl postaven padací most. Již o rok dříve se započalo s budováním zámecké zahrady.⁶⁸⁸ Další stavební činnost se v širším měřítku rozběhla od roku 1686, kdy byl dokončen kapucínský klášter.⁶⁸⁹ O tři roky později se stal provádějícím stavitelem a zároveň architektem Julius Broggio, který zde jako dvorní stavitel působil do roku 1700. V roce 1689 zemřel vévoda Julius František. Zákupy se od roku 1692 staly majetkem jeho dcery Anny Marie Františky.⁶⁹⁰ Téhož roku byla dokončena budova předzámčí s mostem přes příkop k zámku, jehož fasády dostaly červenobílou barevnost.⁶⁹¹ Po zřízení mostu s balustrádou byl roku 1694 osazen nový hlavní portál, nad nímž vznikl štít. Roku 1697 byla dokončena rozsáhlá stavba hospodářského dvora v předpolí zámku a voliéry v „dolní“ zahradě v zámeckém příkopu.⁶⁹² V letech 1702 - 1703 proběhla přestavba východního křídla zámku.⁶⁹³ Západní křídlo dostavěl v letech 1710 - 1711 Oktavián Broggio, severní průčelí získalo stejný rozvrh jako ostatní až v letech 1715 - 1716.⁶⁹⁴ Roku 1718 zřídil nový dvorní stavitel Václav Špaček výtah a nové schodiště v jihozápadním koutu nádvoří.⁶⁹⁵ Úpravy v interiérech zámku byly realizovány kolem poloviny 19. století.⁶⁹⁶

Orsiho koncepci raně barokního zámku značnou měrou ovlivnila předchozí stavební činnost, jež určila jeho mírně lichoběžný čtyřkřídlý obrys i dispozice některých křídel. I díky maximálnímu využití starších konstrukcí vznikla kolem protáhlého lichoběžného nádvoří dvoupatrová budova na skarpovité suterénní podnoži s nízkým provozním prvním patrem a pianem nobile v patře druhém. V jihozápadním nároží se v úseku jižního i západního křídla dochoval středověký jednotraktový trojdílný dvoupodlažní palác s přilehlým západním traktem s kaplí, přestavěným někdy po roce 1630. Jeho přístavbou získalo budoucí jižní průčelí

⁶⁸⁶ MACEK / ZAHRADNÍK 1985 (pozn. 681) 22.

⁶⁸⁷ MACEK / ZAHRADNÍK 1985 (pozn. 681) 21, 31:štuková výzdoba kaple byla realizována roku 1693.

⁶⁸⁸ MACEK / ZAHRADNÍK 1996 (pozn. 680) 12.

⁶⁸⁹ MACEK / ZAHRADNÍK 1996 (pozn. 680) 14.

⁶⁹⁰ MACEK / ZAHRADNÍK 1996 (pozn. 680) 15; MACEK / ZAHRADNÍK 1985 (pozn. 681) 26-27.

⁶⁹¹ MACEK / ZAHRADNÍK 1996 (pozn. 680) 16; MACEK / ZAHRADNÍK 1985 (pozn. 681) 28.

⁶⁹² MACEK / ZAHRADNÍK 1996 (pozn. 680) 18-20.

⁶⁹³ MACEK / ZAHRADNÍK 1996 (pozn. 680) 23-24; MACEK / ZAHRADNÍK 1985 (pozn. 681) 38.

⁶⁹⁴ MACEK / ZAHRADNÍK 1996 (pozn. 680) 25.

⁶⁹⁵ MACEK / ZAHRADNÍK 1996 (pozn. 680) 28.

⁶⁹⁶ MACEK / ZAHRADNÍK 1996 (pozn. 680) 30-31.

osovou vyváženost. Zbylá dvoutraktová křídla jsou, vyjma obvodových zdí severního a východního do úrovně prvního patra, raně barokní novostavbou, ačkoli dokončení jejich výstavby sahá až do druhého desetiletí 18. století. Nekomplikovanou dispozici nových křídel tvoří nádvorní chodbový trakt, v přízemí s otevřenou arkádou, a obytný trakt s několika dvouramennými schodišti: hlavním uprostřed východního křídla, z něhož byl přístupný velký sál v severní části křídla (stojí na místě renesančního schodiště, v 19. století nahrazeno mladším⁶⁹⁷) a dalším v severním křídle při severozápadním koutu dvora. Schodiště u nejstarší části zámku vestavěl do nádvoří až Václav Špaček. Původní Orsiho záměr snad počítal s realizovaným šnekem, jak vyplývá ze sporu kolem návrhu jiného schodiště Abrahamem Leuthnerem.⁶⁹⁸ Funkční skladba zámku se s postupujícími etapami výstavby průběžně měnila. V severním křídle měl ložnici a pokoje vévoda, severní část východního křídla vyplňoval sál o třech okenních osách, v prostoru u schodiště byla umístěna provizorní kaple. Pozdější appartement vévodkyně byl umístěn v jižním křídle. Protáhlý prostor zámecké kaple ve vnějším traktu západního křídla ve výšce přízemí a patra je zaklenut dvěma téměř čtvercovými poli křížové klenby. V úrovni prvního patra je přístupná panská oratoř. Štuková a výzdoba a kruhové okno pochází z roku 1693. V kapli byla ponechána výše uvedená okna z doby Třicetileté války.

Průčelí zámku na mohutných pevnostních podnožích jsou členěna sdruženými okny a kordonovými římsami (v prvním patře jsou zároveň parapetními římsami), jež obíhají přes nárožní pilastry. Červeně byly zdůrazněny tektonické a plastické prvky vyjma korunní římsy, která zůstala v bílé barvě základní plochy průčelí.⁶⁹⁹ Velikost oken souvisí s výškou podlaží. Nejvyšší jsou tedy okna druhého patra, pak přízemí - obě s přímou nadokenní římsou, nejnižší pak okna prvního patra. Nová okna zachovala dimenze, profilaci a proporce starších renesančních otvorů.⁷⁰⁰ Střed vstupního jižního křídla, tyčícího se nad širokým příkopem s „*dolní zahradou*“, je zdůrazněn mělkým jednoosým rizalitem,

⁶⁹⁷ MACEK / ZAHRADNÍK 1996 (pozn. 680) 31.

⁶⁹⁸ MACEK / ZAHRADNÍK 1985 (pozn. 681) 19-20.

⁶⁹⁹ MACEK / ZAHRADNÍK 1996 (pozn. 680) 16.

⁷⁰⁰ MACEK / ZAHRADNÍK 1996 (pozn. 680) 8; MACEK / ZAHRADNÍK 1985 (pozn. 681) 8: renesanční okna byla upravena a využita do nové stavby, když roku 1670 kameník Adam Stielinger „...u vysokého sálu a nad kaplí vyňal ze 7 velkých oken staré kříže, doprostřed usadil nový pilíř a vytesal nové falce ke 14 oknům...“

završeným volutovým štítem se segmentovým tympanonem z devadesátých let 17. století. V přízemí rizalitu byl Orsim navržený vjezd s padacím mostem, který byl po zřízení mostu přes příkop v roce 1693 nahrazen Brogiovým edikulovým portálem s vysokým rozeklaným segmentovým frontem na představených kompozitních sloupech. Nádvoří průčelí člení pouze sružená okna a přízemní arkády na hranolových pilířích.

V protáhlé trojkřídlé patrové budově předzámčí, jež vytváří nádvoří před příkopem, sjednotil Broggio několik starších objektů. Výrazným prvkem kompozice graduující směrem k zámku byla věž nad středem východního křídla. Průčelí, jejichž barevnost byla vůči zámku inverzní,⁷⁰¹ jsou členěna pouze okny a vjezdovým edikulovým portálem s rustikovými toskánskými svazkovými pilastry, završeným rozeklaným trojúhelným frontonem.

74. Zduchovice

okres Příbram

Zduchovice patřily od roku ke kamýckému panství až do roku 1634, kdy Jaroslav nejstarší Wratislav z Mitrovic rozdělil v závěti majetek mezi své čtyři starší syny. Tvrz Zduchovice s poplužním dvorem tak získal Adam Leopold Wratislav z Mitrovic, který však statek brzy zadlužil a po jeho smrti byl roku 1659 vlastníkem Mikuláš Gerstorff z Gerstorffu a Kalšvic.⁷⁰² Právě za Adama Leopolda Wratislava z Mitrovic v třicátých letech 17. století, nedlouho po převzetí správy a osamostatnění statku, byl zámek pravděpodobně vybudován.⁷⁰³ Se stavbou mohlo souviset i zadlužení statku. Ve smlouvě se mluví o „*tvrzi Zduchovicích, od kamene vystavené, se vším příslušenstvím.*“ Poté se roku 1671 stala vlastníkem Alžběta, provdaná Wratislavová z Mitrovic a v roce 1681 prodala Janovi Františkovi z Kayserštejna, který jej následujícího roku vyměnil s rytířem Matyášem z Rosenfeldu.⁷⁰⁴ Ten v kšaftu stanovil, že majetek po smrti jeho manželky případně strahovskému klášteru, kterému však ještě roku 1685 Anna Marie z Rosenfeldu

⁷⁰¹ MACEK / ZAHRADNÍK 1996 (pozn. 680) 16.

⁷⁰² Mílada VILÍMKOVÁ / Dobroslav LÍBAL / Alena LIŠKOVÁ: Zduchovice, okres Příbram, zámek, stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO. Praha 1975, 2-3.

⁷⁰³ VLČEK 1999 (pozn. 6) 514: nasvědčuje tomu řešení dispozice a četné detaily.

⁷⁰⁴ VILÍMKOVÁ / LÍBAL / LIŠKOVÁ 1975 (pozn. 702) 4 - „*tvrz Zduchovice, od kamene vystavená, se vším, při ní se nacházejícím stavením, světnicemi komorami sklepy suchými i podzemními, s dvorem poplužním, pivovarem...*“

majetek pronajala. Pro tento účel byl následujícího roku pořízen inventář: „...nahore pokoj pana preláta, druhý pokoj, alkovna, sál, jídelna, dámský pokoj....(přízemí) přední kvelb, střední kvelb a zadní kvelb, čeledník, kuchyně a nová kuchyně...“ Soupis zařízení zámecké kaple, které tam Anna Marie ponechla, byl pořízen zvlášť.⁷⁰⁵ V inventáři je uveden rovněž zvon. Od té doby se, vyjma kaple zbudované v patře v 18. století, jednalo o běžnou údržbu rezidence a správy statku.⁷⁰⁶ V letech 1885 - 1887 byla provedena celková adaptace objektu.⁷⁰⁷

Zámek vznikl na obdélném půdorysu jako přízemní podélný trojtrakt se střední chodbou, na níž kolmo navazuje chodba severního příčného dvoutraktu s jedinou síní. Umístěním ve svažitém terénu má přízemí směrem do dvora značný výškový odstup. V širším východním traktu byl velký sál a dvojice velkých pokojů, západní trakt obsahoval provozní místnosti, kuchyň a dvouramenné schodiště na půdu. Celé přízemí je zaklenuto valenými klenbami s geometrickými štukovými vzorci. Do roku 1686 bylo vybudováno patro s šesti místnostmi, kaplí a novým schodištěm v severním příčném traktu.⁷⁰⁸

75. Žehušice

okres Kutná Hora

Michael Osvald Thun-Hohenstein, který roku 1661 koupil žehušické panství, nechal v sedmdesátých letech 17. století vybudovat nový zámek, což dokládá letopočet 1679 v chronogramu na vstupním portálu. Stavba byla vybavována ještě roku 1699.⁷⁰⁹ Roku 1702 byl vyhotoven inventář zámku, který zahrnoval následující místnosti: „...Zámecká kaple....Velký sál....Jídelna....Pokoj na levé straně jídelny....Druhý pokoj vedle.... První pokoj na pravé straně vedle jídelny....Druhý pokoj vedle....Pokoj vedle kaple....Druhý pokoj vedle....První pokoj proti kapli čili u schodů....Druhý pokoj vedle....V dolním podlaží sala terrena....Pokoj na pravé straně sala terreny.... První pokoj na levé straně sala terreny....Druhý pokoj vedle....Dolní předsíň....“⁷¹⁰ Další popis zámku pochází z

⁷⁰⁵ VILÍMKOVÁ / LÍBAL / LIŠKOVÁ 1975 (pozn. 702) 5.

⁷⁰⁶ VILÍMKOVÁ / LÍBAL / LIŠKOVÁ 1975 (pozn. 702) 6-11; VLČEK 1999 (pozn. 6) 514.

⁷⁰⁷ VILÍMKOVÁ / LÍBAL / LIŠKOVÁ 1975 (pozn. 702) 11-15.

⁷⁰⁸ VILÍMKOVÁ / LÍBAL / LIŠKOVÁ 1975 (pozn. 702) 44.

⁷⁰⁹ Pavel ZAHRADNÍK / Jan BERÁNEK / Petr MACEK: Žehušice, zámek. Stavebně-historický průzkum, Praha 2005, 1-2; POCHE 1982 (pozn. 15) 405; VLČEK 1999 (pozn. 6) 517-518.

⁷¹⁰ ZAHRADNÍK / BERÁNEK / MACEK 2005 (pozn. 709) 2-3.

roku 1720.⁷¹¹ V roce 1826 proběhla klasicistní přestavba, jež se dotkla zejména podoby fasád.⁷¹²

Novostavba zámku vznikla na půdorysu písmene “H”. Střed dispozice a zároveň její hlavní osu tvoří hlavní trakt s rozlehlou protáhlou halou jako hlavním komunikačním prostorem přízemí a dvoupodlažním sálem v patře. Při zahradním východním průčelí je trakt zakončen jídelnou v patře a v přízemí salou terrenou. Ze západní a východní strany na tento trakt kolmo navazují čtyři patrová křídla, jejichž fronty tvoří vstupní a zahradní průčelí. K hale, resp. sálu přiléhají z jihu a severu rovněž patrové podélné trakty, svírané kolmými křídly. V severním je blíže k hlavnímu vstupnímu průčelí umístěno dvouramenné schodiště. Sala terrena, sál a většina místností v patře byly opatřeny štukovou výzdobou se zrcadly.

Pravidelně rozvržená průčelí, rámovaná diamantovou nárožní bosáží, byla členěna okny, kordonem a parapetní římsou. Na okna prvního patra přímo dosedala korunní římsa tvořená plným kladím s konzolami a obdélnými metopami ve vlysu. Na středu trojosého rizalitu hlavního průčelí je obdélný vstupní portál s uchy a rozřatým segmentovým frontonem.

76. Žihobce

okres Klatovy

Renesanční tvrz z počátku 17. století nechal v osmdesátých letech téhož věku přestavět Ferdinand Iselin z Lanau, o čemž svědčí letopočet 1688 v nápisu na hlavním průčelí.⁷¹³

Dlouhou obdélnou budovu patrového zámku, umístěného ve svahu, svírají z boků hranolové věžové rizality, převýšené o nízké patro. Podle umístění průjezdu

⁷¹¹ ZAHRADNÍK / BERÁNEK / MACEK 2005 (pozn. 709) 3-5; popis zahrnuje tyto místnosti: „.....Zámecká kaple...1.Pokoj vedle kaple....2.Pokoj....3.Biliárový pokoj....4.Pokoj....5.Jídelna....6.Pokoj....7.Ložnice paní hraběnky....8.Fraucimor....9.Pokoj....10.Pokoj proti zahradě bez špalířů....11.Pokoj ven proti dvoru bez špalířů....12.Nárožní pokoj proti studni....13.Vedlejší pokoj ven proti dvoru....14.Horní sál....15.Pokoj nad sálem....16.Horní nárožní pokoj....17.Druhý horní nárožní pokoj....18.Třetí horní nárožní pokoj....19.Čtvrtý horní nárožní pokoj....20.V dolním sále první pokoj....21.Předpokoj....22.Lokajna....23.(Bez názvu)....24.Dolní letní jídelna....25.Velký dolní sál....26.Pokoj kuchyňského písaře....27.(Bez názvu)....28.Cukrárna....29.Oficírský pokoj....30.Pokoj správce domu....31.Šatna....“

⁷¹² POCHE 1982 (pozn. 15) 405; VLČEK 1999 (pozn. 6) 517-518.

⁷¹³ POCHE 1982 (pozn. 15) 420-421; VLČEK 1999 (pozn. 6) 518.

v levé věži je spíše nepravděpodobná domněnka o úmyslu vybudovat čtyřkřídlou stavbu.⁷¹⁴

Díky terénní situaci má hlavní průčelí i se suterénem tři podlaží. Každé travě dlouhého sledu pravidelných okenních os se střídavými frontony oddělují toskánské pilastry, probíhající od suterénního soklu až pod korunní římsu, přepásané horizontálními prvky parapetních a kordonových říms. V parapetních polích jsou obdélné výplně ukončené laloky. Mohutné nárožní jednoosé věžové rizality rámuji i v horních snížených patrech lizénové pásy. Plochu vedle oken vyplňují obdélné půloválně zakončené omítkové rámy. Vjezdový portál v levé věži je edikulový, s modifikovanými toskánskými pilastry, nad nimiž trčí z kruhových terčů kulovité kamenné výplně. Skladba dvoupodlažního dvorního průčelí odpovídá výše popsanému hlavnímu, ovšem bez pohledového uplatnění suterénu.

⁷¹⁴ VLČEK 1999 (pozn. 6) 518.

Poděkování:

Děkuji vedoucímu diplomové práce, panu profesoru Mojžíru Horynovi za řadu podnětných rad. Děkuji oponentovi své práce Ing. Petru Mackovi za konzultace a sdělení mnoha podstatných informací. Taktéž přátelům Matouši Jirákovu a Petru Mandažievovi za milé rozhovory nad tématem a za poskytnutí fotografií a literatury. V neposlední řadě pak mé rodině za trpělivost a shovívavost.

5. LITERATURA

- ALBERTI Leone Battista: Deset knih o stavitelství. Libri De re aedificatoria decem, Praha 1956
- ANDERLE Jan: Stavební vývoj feudálního sídla v Čechovicích, in: Průzkumy památek II/1994, 45-60
- BÄCHLER Hagen / SCHLECHTE Monika: Sächsisches Barock. Aus der Zeit von Matthes Daniel Pöppelmann, Leipzig 1990
- BAREŠ František: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese mladoboleslavském, Praha 1905
- BAŠTOVÁ Miroslava / LÍBAL Dobroslav: Toužim, stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1974
- BEISETZEROVÁ M.: Roudnice. Stavebně historický průzkum města. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO. Praha, s. d.
- BONELLI Renato: Palazzo Farnese, in: PORTOGHESI Paolo / ZEVI Bruno (ed.): Michelangiolo architetto, Torino 1964, 609 - 649
- BRUNNER-MELTERS Monika: Das Schloß von Raudnitz 1652-1684. Anfänge des habsburgischen Frühbarock, Worms 2002
- ČERNÁ Renata / PROCHÁZKOVÁ Šárka: Zámek Lemberk, Nymburk 2006
- Deutsche Kunst des Barock, (katalog výst.) Herzog Anton Ulrich-Museum, Braunschweig 1975
- DOBREV M. / KADLEC J.: Státní zámek Humprecht - stavebně historický průzkum. Pardubice 1983
- DURDÍK Tomáš / NECHVÁTAL Bořivoj / KAŠIČKA František: Hrady, hrádky a tvrze na Písecku, Písek 1995
- DURDÍK Tomáš: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů, Praha 2000²
- DVOŘÁK Max / MATĚJKA Bohumil: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese roudnickém. Díl II. Zámek roudnický, Praha 1907
- EBEL Martin / VLČEK Pavel: Cítoliby – zámek. Stavebně historický průzkum, Praha 1991
- EBEL Martin / VLČEK Pavel: Hostačov, zámek. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1990

- EBEL Martin / VLČEK Pavel: Lukavec, stavebně historický průzkum zámku. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1988
- EBEL Martin / MACEK Petr: Smiřice, zámecký areál. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1989
- EBEL Martin / EBELOVÁ Ivana / KAŠIČKA František: Štěkeň – zámek. Stavebně historický průzkum a architektonické vyhodnocení objektu. Nepublikovaný strojopis. Praha 1999 - 2000
- EBEL Martin / SVOBODA Ladislav: Zámecký areál v Cerekvici nad Bystřicí, in: Průzkumy památek 2, 1997, 88-101
- Encyklopedie českých tvrzí, I. díl, A-J, Praha 1998
- Encyklopedie českých tvrzí, II. díl, K-R, Praha 2000
- Encyklopedie českých tvrzí, III. díl, S-Ž, Praha 2005
- FIDLER Petr: Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna - stavebník a mecenáš, in: FUČÍKOVÁ Eliška (ed.): Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae?, Praha 2007, 79 - 88
- FIDLER Petr: Die Bautätigkeit der Familie Pálffy im 17. Jahrhundert und der Umbau des Schlosses Bibersburg - Červený Kameň, in: ARS 3/1994, Bratislava 1994, 213-236
- FIDLER Petr: K architektuře středoevropského Seicenta, ARS 2/1994, Bratislava 1994, 135-156
- FIDLER Petr: Loggia mit Aussicht: prolegomena zu einer Typologie, in: Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte 40/1987, 83-101
- FIDLER Petr: Opus italicum aneb italské základy barokní vzdělanosti stavitelské, in: FEJTOVÁ Olga / LEDVINKA Václav / PEŠEK Jiří / VLNAS Vít (ed.): Barokní Praha - barokní Čechie 1620-1740, Praha 2004, 403 - 423
- FIDLER Petr: Valdštejnovi pomocníci. Stavitelé a architekti, in: FUČÍKOVÁ Eliška (ed.): Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae?, Praha 2007, 88 – 102
- FIDLER Petr: Valdštejnský palác v rámci evropské architektury, in: HORYNA Mojmír: Valdštejnský palác v Praze, Praha 2002, 131-192
- FRANZ Heinrich Gerhard: Barocke Architektur in Böhmen. Grundtliche Darstellung. Der fünff Seüllen wie solche von dem Weitberühmbten Vitruvio Scamozio und andern Vornehmben Baumeistren zursamben

getragen und in gewiße Außtheilung verfasset worden. von Abraham Leüthner, Graz 1998

- FRANZ Heinrich Gerhard: Bauten und Baumeister der Barockzeit in Böhmen, Leipzig 1962
- FROMMEL Christoph Luitpold: Galeazzo Alessi e la tipologia del palazzo rinascimentale, in: POLEGGI Ennio (ed.): Galeazzo Alessi e l'architettura del cinquecento, Genova 1975, 167-171
- FUČÍKOVÁ Eliška (ed.): Albrecht z Valdštejna a jeho doba. Průvodce výstavou, Praha 2007
- FUKS Ladislav: Zámek Kynžvart, historie a přítomnost, Karlovy Vary 1958
- FURTTENBACH Joseph: Architectura Privata Das ist: Gründtliche Beschreibung, Neben conterfetischer Vorstellung, inn was Form und Manier, ein gar Irregular, Burgerliches Wohn-Hauß: Jedoch mit seinen sehr guten Commoditeten erbawet, darbey ein Rüst: und KunstKammer auffgericht, Ulm 1641
- GNIRS Anton: Topografie der historischen und kunstgeschichlichen Denkmale in den Bezirken Tepl und Marienbad, Augsburg 1932
- GRIMMSCHITZ Bruno: Wiener Barockpaläste, Wien 1944
- HANZAL Josef: Renesanční zámek v Libochovicích, in: Časopis společnosti přátel starožitností LXIX, 1961, 146 – 151
- HEUBACH Hans Heinrich: Geschichte des Schlossbaues in Thüringen 1620 bis 1670, Jena 1927
- HLAVÁČEK Ludvík: Zámek Radíč. Uměleckohistorický průzkum PÚSČ Praha, Praha 1970
- HLAVÁČKOVÁ Miroslava: Antonio Porta – dílo českého období (nepublikovaná disertační práce na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze), Praha 1979
- HOJDA Zdeněk: Česká aristokracie a barokní Evropa, in: SLAVÍČEK Lubomír (ed.): Artis pictoriae amatores. Evropa v zrcadle pražského barokního sběratelství, Praha 1993, 63-66
- HOJDA Zdeněk / HORYNA Mojmír: Zámek a palác. Barokní aristokraté v čase proměn, in: VLNAS Vít (ed.): Sláva barokní Čechie, Praha 2001, 341 - 346

- HORYNA Mojmír / ZAHRADNÍK Pavel / PREISS Pavel: Černínský palác v Praze, Praha 2001
- HORYNA Mojmír: Rychnov nad Kněžnou, státní zámek. Umělecko-historické posouzení problematiky rekonstrukce fasád. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1979
- HORYNA Mojmír: Státní zámek Rychnov nad Kněžnou. Stavebně historický průzkum. II. svazek. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1980
- HORYNA Mojmír: Zámek Děčín, Dlouhá jízda. Umělecko-historická charakteristika památky a zásady její odborné rekonstrukce. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1983
- JURÁNEK Jan / BRANÝ Karel: Nové Město nad Metují, Praha 1976
- KALINOWSKI Konstanty: Architektura doby baroku na Śląsku, Warszawa 1977
- JŮZA Vilém / KRSEK Ivo / PETRŮ Jaroslav / RICHTER Václav: Kroměříž, Praha 1963
- KALISTA Zdeněk: Humprecht Jan Černín jako mecenáš a podporovatel umění v době své benátské ambasády, in: Památky archeologické 36, 1928/1930, 53-78
- KAŠIČKA František: Renesanční podoba státního zámku v Lánech, Umění XXXI, 1983, 34-39
- KAŠIČKA František / NECHVÁTAL Bořivoj: Tvrze a hrádky na Prachaticku, Prachatice 1990
- KITLITSCHKA Werner: Das Schloss Petronell in Niederösterreich beiträge zur Baugeschichte und kunshistorischen Bedeutung, in: Arte Lombarda XII/1967, 105-127
- KLEINER Salomon: Schönbornschlösser. Drei Vedutenfolgen aus den Jahren 1726-31, Dortmund 1996²
- KOBĚRSKÁ Ludmila: Rychnov nad Kněžnou. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO. Praha 1975
- KOWALCZYK Jerzy: Sebastiano Serlio a sztuka polska. O roli włoskich traktatów architektonicznych w dobie nowożytnej, Wrocław 1973
- KRČÁLOVÁ Jarmila: Giovanni Pieroni - architekt?, in: Umění XXXVI, 1988, 511 - 542

- KROPÁČEK Josef: Stavebně-historická analýza státního zámku v Březnici, SÚPPOP Praha 1970-1971
- KROUPA Jiří: „Palác ve tvrzi“: umělecká úloha a zámecká architektura v raném novověku (Dvě úvahy k výzkumu světské architektury raného novověku), in: Opuscula Historiae Artium, F45, Brno 2001 , 13 - 37
- KROUPA Jiří: Počátek nového stylu na Moravě: rok 1650 nebo 1660?, in: ELBEL Martin / TOGNER Milan (ed): Historická Olomouc XIII, Olomouc 2002, 23-37
- KRSEK Ivo / KUDĚLKA Zdeněk / STEHLÍK Miloš / VÁLKA Josef: Umění baroka na Moravě a ve Slezsku, Praha 1996
- LANCINGER Luboš / BAŠTOVÁ Miroslava: Děčín. Hlavní zámecká budova. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1983
- LANCINGER Luboš / KAŠIČKA František: Hostivice, okres Praha západ, stavebně historický průzkum zámku. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1972
- LANCINGER Luboš / LÍBAL Dobroslav / HEROUTOVÁ Marie: Klášter u Vilémova. Zámek, stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1972
- LANCINGER L. / CHARVÁTOVÁ A. / PEZBAUER, V.: Zámek Kynžvart. Stavebně historický průzkum objektů v areálu zámku. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1976
- LANCINGER Luboš / SVOBODA Ladislav: Nové Město nad Metují, areál zámku. Stavebně historický průzkum. Pardubice 1992
- LANCINGER Luboš / MUK Jan: Rudolfovo u Českých Budějovic, bývalý zámek. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1992
- LANCINGER Luboš / BAŠTOVÁ Miroslava / LÍBAL Dobroslav: Toužim, zámek, stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1972
- LANCINGER Luboš / LÍBAL Dobroslav / MUK Jan: Vinařice, stavebně historický průzkum zámku. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1972

- LANCINGER Luboš / BAŠTOVÁ Miroslava / LÍBAL Dobroslav: Zámek Duchcov. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO. Praha 1978
- LANCINGER Luboš: Zámek Humprechtswiesen v Kostomlatech pod Milešovkou. Archivní prameny o způsobu výstavby raně barokního zámku, in: Průzkumy památek 1/2004, 144 - 153
- LANCINGER Luboš / SVOBODA Ladislav: Zámek Náchod. Stavebně historický průzkum, Pardubice 1996
- LANCINGER L. / CHARVÁTOVÁ A. / PEZBAUER V.: Zámek Kynžvart. Stavebně historický průzkum objektů v areálu zámku. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1976
- LÍBAL Dobroslav / HORYNA Mojmír / JIŘÍKOVÁ Hana / MUK Jan / PENNIGER Radoslav: Bělá pod Bezdězem. Stavebně historický průzkum historického jádra. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1972
- LÍBAL Dobroslav: Jičín. Průvodní zpráva k stavebně historickému průzkumu historického jádra. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO. Praha 1961
- LÍBAL Dobroslav / HORYNA Mojmír / NOVOSADOVÁ Olga: Mimoň - zámek, stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1985
- LÍBAL Dobroslav / VILÍMKOVÁ Milada / HEROUTOVÁ Marie: Nové Město nad Metují, stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO. Praha, říjen 1964
- LÍBAL Dobroslav / HEROUTOVÁ Marie: Ostrov nad Ohří, stavebně historický průzkum historického jádra. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1971
- LÍBAL Dobroslav / BAŠTOVÁ Miroslava: Vimperk, stavebně historický průzkum města. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1975
- LÍČENÍKOVÁ Michaela: Úloha Niccola Sebregondiho ve službách vévody Albrechta z Valdštejna, in: FUČÍKOVÁ Eliška (ed.): *Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae?*, Praha 2007, 245-248
- LIPPMANN Wolfgang: Kardinal Marcus Sitticus Altemps und sein Enkel Giovanangelo Altemps: kuriale Karriere, Familienstatus und Kulturpatronage, in: BÜCHEL Daniel / REINHARDT Volker (ed.): *Die Kreise*

der Nepoten. Neue Forschungen zu alten und neuen Eliten Roms in der frühen Neuzeit, Bern 2001, 107 - 135

- LONGO Lucia: Antonio Petrini. Ein Barockarchitekt in Franken, München / Zürich 1985
- LORENZ Hellmut: Architektur, in: LORENZ Hellmut (ed.): *Geschichte der bildenden Kunst in Österreich. Band 4. Barock*, München / New York / London / Wien 1999, 219 - 302
- MACEK Petr: Barokní architektura a stavitelství v severních Čechách, in: HRUBÝ Petr / HRUBÁ Michael (ed.): *Barokní umění v severozápadních Čechách*, Ústí nad Labem 2003, 33 - 70
- MACEK Petr: Barokní stavitelství, in: FEJTOVÁ Olga / LEDVINKA Václav / PEŠEK Jiří / VLNAS Vít (ed.): *Barokní Praha - barokní Čechie 1620-1740*, Praha 2004, 245 - 259
- MACEK Petr / ZAHRADNÍK Pavel: Lemberk - okres Česká Lípa. Bredovský letohrádek se zahradou, Stavebně historický průzkum, nepublikovaný strojopis, Praha 1993
- MACEK Petr / ZAHRADNÍK Pavel: Libochovice - zámek, Stavebně historický průzkum, nepublikovaný strojopis, Praha 1997 - 1998, grafická příloha.
- MACEK Petr / BERÁNEK Jan / ZAHRADNÍK Pavel: Mníšek pod Brdy. Areál zámku. Standardní stavebně historický průzkum, Praha 2001
- MACEK Petr / ZAHRADNÍK Pavel: Zámecký areál v Zákupích, in: *Průzkumy památek 2/1996*, 3-34
- MACEK Petr / ZAHRADNÍK Pavel: Zámek Zákupy. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1985
- MÁCHA Otmar / VILÍMKOVÁ Milada / KAŠIČKA František: Lešany, okres Praha – západ. Stavebně historický průzkum a architektonický rozbor zámku. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1984
- MÁCHA Otmar / LÍBAL Dobroslav / HEROUTOVÁ Marie / LIŠKOVÁ Alena: Újezd Svatého Kříže, zámek. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO. Praha 1977
- MAJER Alois: *Dějiny osady Inářské*, Lnáře 1923
- MAREŠ František / SEDLÁČEK Jan: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu prachatickém*, Praha 1913

- MAŤA Petr: Svět české aristokracie (1500-1700), Praha 2004
- MAZOTTI Giuseppe / BAGATTI VALSECCHI Pier Fausto: Ville d'Italia, Milano 1972
- MENCL Václav: Nový Hrad (Jimlín), nepublikovaný strojopis SUPPOP Praha, Praha 1968
- MENCL Václav: Smysl české barokní architektury, in: Umění XXI, 1973, 206 - 225
- MERTENS Melanie: Berliner Barockpaläste. Die Entstehung eines Bautyps in der Zeit der ersten preußischen Könige, Berlin 2003
- MORÁVEK Jan / WIRTH Zdeněk: Valdštejnův Jičín. Příspěvek k dějinám barokního stavitelství v Čechách, Praha 1946
- MORPER Johann Joseph: Der Prager Architekt Jean Baptiste Mathey (Matthaeus Burgundus). Studien zur Geschichte des Prager Barock, München 1927
- MUK Jan: Bílina. Stavebně historický průzkum jižního průčelí zámku. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO. Praha 1973
- MUK J. / PENIGER J. / VOJTÍŠKOVÁ L.: Bílina. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1986
- MUK Jan / PENNIGER Radovan: Rataje nad Sázavou, stavebně historický průzkum města. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO. Praha 1987
- MUSIL František / SVOBODA Ladislav: Hrady, zámky a tvrze okresu Rychnov nad Kněžnou, Ústí nad Orlicí 1998
- NAŇKOVÁ Věra: Architekt a stavitel Pavel Ignác Bayer - představy v literatuře a skutečnost, in: Umění XXII, 1974, 224 – 261
- NAŇKOVÁ Věra / HORYNA Mojmír / VILÍMKOVÁ Milada: Architektura, in: POCHÉ Emanuel (ed.): Praha na úsvitu nových dějin, Praha 1988, 287 - 429
- NAŇKOVÁ Věra: Architektura 17. století v Čechách, in: Dějiny českého výtvarného umění II/1, DVORSKÝ Jiří / FUČÍKOVÁ Eliška (ed.), Praha 1989, 249-278
- NAŇKOVÁ Věra: Barokní architektura v západních Čechách, in: Umění XXVIII, 1980, 22 – 55
- NAŇKOVÁ Věra: Červený Hrádek, Chomutov 1974

- NAŇKOVÁ Věra: Drobná zjištění k českému baroknímu umění, in: Umění XVII, 1969, 613 – 628
- NAŇKOVÁ Věra (rec.): Konstanty Kalinowski: Architektura doby baroku na Śląsku, Waršava 1977, in: Umění XXVII, 1979, 358-366
- NEUMANN Jaromír: Český barok, Praha 1969
- NORBERG-SCHULZ Christian: Barock, Stuttgart 1985
- NOVOSADOVÁ Olga / VLČEK Pavel: Klášterec nad Ohří, zámek, stavebně historický průzkum. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1988
- NOVOSADOVÁ Olga / HORYNA Mojmír: Radíč – zámek. Stavebně historický průzkum. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1987
- NOVOSADOVÁ Olga / VILÍMKOVÁ Milada / HEROUTOVÁ Marie: Vysoký Chlumec – hrad, stavebně historický průzkum. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1977
- NOVOSADOVÁ Olga / VILÍMKOVÁ Milada / HEROUTOVÁ Marie: Zámek Lnáře, stavebně historický průzkum. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1973
- NOVOSADOVÁ Olga / BAŠTOVÁ Miroslava / LÍBAL Dobroslav: Zámek Byšice: Stavebně historický průzkum. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1976
- PALLADIO Andrea: Čtyři knihy o architektuře, Praha 1958
- PÁNEK Jaroslav: Šlechta v Českých zemích 1550-1650, in: Rudolf II. a Praha. Císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum Střední Evropy, Praha / Londýn / Milán 1992, 270 - 285
- PANOCHOVÁ Ivana: Na prahu baroka. K typologickým a slohovým problémům moravské architektury v letech 1620-1650, in: Studia Moravica II. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Philosophica Moravica III, Olomouc 2005, 107-124
- PANOCHOVÁ Ivana: Offiziere und Rivalen Albrecht von Waldsteins als Stifter von Bauwerken in der Zeit des Dreißigjährigen Kriegs in Böhmen und Mähren, Umění LIV, 2006, 492 - 503
- PAVLÍČKOVÁ Radmila: Rezidenční síť olomouckých biskupů za Karla z Liechtensteina-Castelcornu, in: ELBEL Martin / TOGNER Milan (ed): Historická Olomouc XIII, Olomouc 2002, 145-158

- PÉROUSE DE MONTCLOS Jean-Marie: De la Renaissance à la Révolution, Paris 2003
- PEŤAS František: Chroustovice, zámek, umělecko historická analyza. KSSPPOP Pardubice 1961
- PEŠTA Jan: Zámek Čechtice, in: Památky středních Čech 19, 2005, 25 - 39
- PODLAHA Antonín: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese mělnickém, Praha 1899
- PODLAHA Antonín / ŠITTLER Eduard: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese karlínském, Praha 1901
- POCHE Emanuel (ed.): Umělecké památky Čech 1 (A/J), Praha 1977
- POCHE Emanuel (ed.): Umělecké památky Čech 2 (K/O), Praha 1978
- POCHE Emanuel (ed.): Umělecké památky Čech 3 (P/Š), Praha 1980
- POCHE Emanuel (ed.): Umělecké památky Čech 4 (T/Ž), Praha 1982
- POLEGGI Ennio (ed.): Galeazzo Alessi e l'architettura del cinquecento, Genova 1975
- PREISS Pavel / HORYNA Mojmír / ZAHRADNÍK Pavel: Zámek Trója u Prahy. Dějiny, stavba, plastika a malba, Praha 2000
- REIMANN Georg J.: Renaissance, Leipzig 1966
- RESCH Wiltraud: Grazer Barockpalais – Ihre Stellung im überregionalen Kontext, in: POCHAT Götz / WAGNER Brigitte (ed.): Barock: regional – international, Graz 1993
- RICHTER Václav: Filiberto Luchese na Moravě, in: Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění, 1934, 1 – 18
- RICHTER Václav: O pojem baroka v architektuře, Olomouc 1944
- ROSE Hans: Spätbarock. Studien zur Geschichte des Profanbaues in den Jahren 1660-1760, München 1922
- RUBENS Peter Paul: Palazzi di Genova, Antverpy 1622
- SAMEK Bohumil: Umělecké památky Moravy a Slezska I (A - I), Praha 1994
- SCAMOZZI Vincenzo: L'Idea Della Architettura Vniversale Di Vincenzo Scamozzi Architetto Vento, Nürnberg 1678
- SEEGER Ulrike: Dekorationsentwürfe von Carlo Lurago für Schloss Náchod unter Fürst Ottavio Piccolomini, in: Zeitschrift für Kunstgeschichte, 70. Band, 2007, 89 - 112

- SEDLÁČEK August: Hrady, zámky a tvrze království českého. První elektronické vydání, Praha 1998-2000
- SOUKUP Josef: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese píseckém, Praha 1910
- SOUKUPOVÁ H.: Stavebně historický průzkum státního zámku Lemberk, Transfera Praha, Praha 1977
- STEFAN Oldřich: Barokní princip v české architektuře 17. a 18. století, in: Umění VII, 1959, 305 - 330
- STRETTIOVÁ Olga: Libochovice. Státní zámek, město a okolí, Praha 1953
- TIETZE Hans: Wolfgang Wilhelm Praemers Architekturwerk und der Wiener Palastbau des XVII. Jahrhunderts, in: Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses, Band XXXII/4, Wien/Leipzig 1915
- TYWONIAK Jiří: Dva nerealizované stavební projekty Antonia Porty: zámek na Vysokém Chlumci a v Sedlčanech, in: Vlastivědný sborník podbrdská XVI. Sedlčanský sborník 3, Příbram 1979, 159 - 173
- ÚLOVEC Jiří: Hrady, zámky a tvrze Klatovska, Praha 2004
- ÚLOVEC Jiří: Hrady, zámky a tvrze na Chebsku, Cheb 1998
- ÚLOVEC Jiří: Zaniklá tvrz a zámek v Krchlebech u Čáslavi, in: Památky středních Čech 21, 2007, 1-24
- ÚLOVEC Jiří: Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech, Praha 2000
- URBAN Jan / MACEK Petr: Březno, okr. Mladá Boleslav. Stavebně historický průzkum. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1988
- URBAN Jan: Vimperk, zámek. Stavebně historický průzkum, I. díl - dějiny objektu. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1989
- VILÍMKOVÁ Milada: Státní zámek Rychnov nad Kněžnou. Stavebně historický průzkum. I. svazek. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1980
- VILÍMKOVÁ Milada: Význam osobnosti stavebníka pro interpretaci barokní architektury, Umění XXIX, 1981, 540 - 542
- VILÍMKOVÁ Milada / HEROUTOVÁ Marie: Zámek Louňovice pod Blaníkem. Stavebně historický průzkum zámku. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1974

- VILÍMKOVÁ Milada / LÍBAL Dobroslav / LIŠKOVÁ Alena: Zduchovice, okres Příbram, zámek, stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1975
- VLČEK Pavel: Carattiho neuskutečněný projekt Dittrichštejnského paláce, in: Staletá Praha 16, 1986, 171-180
- VLČEK Pavel: Dějiny architektury renesance a baroka, Praha 2006
- VLČEK Pavel: „Dientzenhoferův skicář“ a česká architektura 1640-1670, in: Umění XXXVII, 1989, 473-497
- VLČEK Pavel (ed.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004
- VLČEK Pavel: Francesco Caratti, Umění XXXII, 1984, 1-22
- VLČEK Pavel: Giovanni Domenico Orsi, in: Umění XXXIV, 1986, s. 416-434
- VLČEK Pavel: Ilustrovaná encyklopedie českých zámků, Praha 1999²
- VLČEK Pavel / HAVLOVÁ Ester: Praha 1610-1700. Kapitoly o architektuře raného baroka, Praha 1998
- VLČKOVÁ Simona: Zámek Dolní Příim. Stavebně historický průzkum, Pardubice 1990
- VOTOČEK Otakar: Zámek Stvolínky. Uměleckohistorický rozbor, Litoměřice 1971
- VOŠAHLÍK Aleš: Raně barokní etapa zámeckého areálu v Doudlebech nad Orlicí, in: Památková péče 27/1967, 289-296
- WAGNER Jaroslav: Jičín, Praha 1979
- WAGNER-RIEGER Renate: Die Baukunst des 16. und 17. Jahrhunderts in Österreich, in: Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte, Band XX (XXIV), Wien-München 1965, 175-224
- WAGNER-RIEGER Renate: Zur typologie des Barockschlosses, in: BUCK August (ed.): Europäische Hofkultur im 16. und 17. Jahrhundert, Hamburg 1981, 57-68
- WACHSMANNOVÁ Viktorie: Život a dílo Abrahama Leuthnera, in: Památky archeologické XXXXII, 1946, 15-60
- WALLENTIN Ingeborg: Der Salzburger Hofbaumeister Santino Solari (1576-1646). Leben und Werk aufgrund der historischen Quellen, in: DOPSCH

Heinz / HEINISCH Reinhard R. / MÜLLER Guido: *Mitteilungen der Gessellschaft für Salzburger Landeskunde*, Salzburg 1994, 191 - 311

- WEISS Josef: Státní zámek Libochovice, Praha 1984
- WIRTH Zdeněk: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese vysokomýtském, Praha 1902
- WITTKOWER Rudolf: *Art and Architecture in Italy 1600 to 1750*, Harmondsworth 1965
- ZAHRADNÍK Pavel: Archivní nálezy k dflu Jana Křtitele Matheye, in: *Umění XLV*, 1997, 547-554
- ZAHRADNÍK Pavel: Kounice – dějiny zámku, s. l., s. d.
- ZAHRADNÍK Pavel / MUKOVÁ Jiřina / BLÁHA Václav: *Roztěž - zámek. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojepis SURPMO*, Praha 2003
- ZAHRADNÍK Pavel / BERÁNEK Jan / MACEK Petr: *Žehušice, zámek. Stavebně-historický průzkum*, Praha 2005
- ZACHWATOWICZ Jan: *Architektura polska do połowy XIX. wieku*, Warszawa 1956²

6. SEZNAM VYOBRAZENÍ

1. Bělá pod Bezdězem, přízemí. Reprodukce z knihy: Ladislav SVOBODA: Bělá pod Bezdězem, in: *Encyklopedie českých tvrzí, I. díl, A-J*, Praha 1998, 11.
2. Jan Novotný: detail z mapy města Bělé pod Bezdězem od zámeckého zahradníka, 1797. Reprodukce z knihy: Pavel ZAHRADNÍK: Archivní nálezy k dílu Jana Křtitele Matheye, in: *Umění XLV*, 1997, 548.
3. C. G. Hammer: Pohled na zámek v Bílině od severozápadu, 1. polovina 19. století. Reprodukce z knihy: Jan MUK: Bílina, stavebně historický průzkum jižního průčelí zámku. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1973, Obrazová příloha č. 35.
4. C. Croll: Jižní průčelí zámku v Bílině, 1843, výřez. Reprodukce z knihy: Jan MUK: Bílina, stavebně historický průzkum jižního průčelí zámku. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1973, Obrazová příloha č. 41.
5. Bílina, půdorys suterénu. Reprodukce plánu z archivu NPÚ, inv. číslo PPOP-391-3-6936.
6. C. Croll: Východní průčelí zámku v Bílině, 1843, výřez. Reprodukce z knihy: Jan MUK: Bílina, stavebně historický průzkum jižního průčelí zámku. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1973, Obrazová příloha č. 43.
7. Brnky, přízemí. Reprodukce z knihy: Jiří ÚLOVEC: Brnky, in: *Encyklopedie českých tvrzí, I. díl, A-J*, Praha 1998, 45.
8. Brnky, půdorys kaple. Reprodukce z knihy: Antonín PODLAHA / Eduard ŠITTLER: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese karlínském, Praha 1901, 56, obr. 162.
9. Březnice, 1. patro, před 1886. Reprodukce z knihy: Josef KROPÁČEK: Stavebně-historická analýza státního zámku v Březnici, SÚPPOP Praha 1970-1971, obrazová příloha 136.
10. Březno, přízemí. Reprodukce z knihy: Jan URBAN / Petr MACEK: Březno, okr. Mladá Boleslav. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1988, grafická příloha.

11. Březno, 1. patro. Reprodukce z knihy: Jan URBAN / Petr MACEK: Březno, okr. Mladá Boleslav. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojepis SÚRPMO, Praha 1988, grafická příloha.
12. Byšice, přízemí. Reprodukce z knihy: Olga NOVOSADOVÁ / Miroslava BAŠTOVÁ / Dobroslav LÍBAL: Zámek Byšice. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojepis SÚRPMO, Praha 1976, grafická příloha.
13. Byšice, 1. patro. Reprodukce z knihy: Olga NOVOSADOVÁ / Miroslava BAŠTOVÁ / Dobroslav LÍBAL: Zámek Byšice. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojepis SÚRPMO, Praha 1976, grafická příloha.
14. Byšice, pohled ze zahrady, kresba podle obrazu z liblického zámku, pocházejícího údajně ze 17. století. Reprodukce z knihy: Antonín PODLAHA: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese mělnickém, Praha 1899, 6, obr. 8.
15. F. K. Wolf: Pohled na Cítoliby, 1812. Reprodukce z knihy: Martin EBEL / Pavel VLČEK: Cítoliby – zámek. Stavebně historický průzkum Praha 1991, Seznam ilustrací č. 17.
16. Cítoliby, přízemí. Reprodukce z knihy: Martin EBEL / Pavel VLČEK: Cítoliby – zámek. Stavebně historický průzkum Praha 1991, grafická příloha.
17. Cítoliby, 1. patro. Reprodukce z knihy: Martin EBEL / Pavel VLČEK: Cítoliby – zámek. Stavebně historický průzkum Praha 1991, grafická příloha.
18. Čechovice, přízemí. Reprodukce z knihy: Jan ANDERLE: Stavební vývoj feudálního sídla v Čechovicích, in: *Průzkumy památek II/1994*, 50, obr. 5.
19. Čechovice, 1. patro. Reprodukce z knihy: Jan ANDERLE: Stavební vývoj feudálního sídla v Čechovicích, in: *Průzkumy památek II/1994*, 51, obr. 7.
20. Čechtice, přízemí. Reprodukce z knihy: Jan PEŠTA: Zámek Čechtice, in: *Památky středních Čech 19*, 2005, 28, obr. 8.
21. Čechtice, 1. patro. Reprodukce z knihy: Jan PEŠTA: Zámek Čechtice, in: *Památky středních Čech 19*, 2005, 29, obr. 9.
22. Čechtice, řez s pohledem na arkády jižního křídla. Reprodukce z knihy: Jan PEŠTA: Zámek Čechtice, in: *Památky středních Čech 19*, 2005, 33, obr. 17.
23. Čestice, hlavní průčelí. Reprodukce z knihy: Pavel VLČEK: Ilustrovaná encyklopedie českých zámků, Praha 1999, 212.

24. Giovanni Pieroni: přízemí a patro neznámého zámku (Čeřov?), nerealizovaná studie, 1624. Reprodukce z knihy: Petr FIDLER: Projekt zámku - půdorys přízemí a piana nobile, in: Eliška FUČÍKOVÁ (ed.): *Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae?*, Praha 2007, 487.
25. Červený Hrádek, přízemí. Reprodukce plánu z archivu NPÚ, inv. číslo PPOP 991-5-5158.
26. Červený Hrádek, 1. patro. Reprodukce plánu z archivu NPÚ, inv. číslo PPOP 991-5-5159.
27. Neznámý autor: Pohled na východní průčelí zámku Děčín s novým hlavním portálem, konec 17. století. Reprodukce z knihy: Luboš LANCINGER / Miroslava BAŠTOVÁ: Děčín. Hlavní zámecká budova. Stavebně historický průzkum. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1983, nepag., Seznam fotodokumentace č. 2.
28. Neznámý autor: Pohled na město Děčín od východu, 1711, detail. Reprodukce z knihy: Luboš LANCINGER / Miroslava BAŠTOVÁ: Děčín. Hlavní zámecká budova. Stavebně historický průzkum. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1983, nepag., Seznam fotodokumentace č. 3.
29. Děčín, situační plán zámku, kolem 1750. Reprodukce z knihy: Luboš LANCINGER / Miroslava BAŠTOVÁ: Děčín. Hlavní zámecká budova. Stavebně historický průzkum. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1983, nepag., Seznam fotodokumentace č. 7.
30. Jan Václav Kosch: Půdorys přízemí zámku v Děčíně, před 1790. Reprodukce z knihy: Luboš LANCINGER / Miroslava BAŠTOVÁ: Děčín. Hlavní zámecká budova. Stavebně historický průzkum. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1983, nepag., Seznam fotodokumentace č. 17.
31. Fr. Dörre: Půdorys 1. patra zámku v Děčíně, kolem 1790. Reprodukce z knihy: Luboš LANCINGER / Miroslava BAŠTOVÁ: Děčín. Hlavní zámecká budova. Stavebně historický průzkum. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1983, nepag., Seznam fotodokumentace č. 20.
32. Dolní Přím, přízemí. Reprodukce z knihy: Simona VLČKOVÁ: Zámek Dolní Přím. Stavebně historický průzkum, Pardubice 1990, grafická příloha.
33. Dolní Přím, 1. patro. Reprodukce z knihy: Simona VLČKOVÁ: Zámek Dolní Přím. Stavebně historický průzkum, Pardubice 1990, grafická příloha.

34. Doudleby nad Orlicí, hlavní průčelí. Reprodukce z knihy: Aleš VOŠAHLÍK: Raně barokní etapa zámeckého areálu v Doudlebech nad Orlicí, in: *Památková péče 27/1967*, 289.
35. Duchcov, přízemí. Reprodukce z knihy: Johann Joseph MORPER: Der Prager Architekt Jean Baptiste Mathey (Matthaeus Burgundus). *Studien zur Geschichte des Prager Barock*, München 1927, 103.
36. Duchcov, 1. patro. Reprodukce z knihy: Johann Joseph MORPER: Der Prager Architekt Jean Baptiste Mathey (Matthaeus Burgundus). *Studien zur Geschichte des Prager Barock*, München 1927, 104.
37. Hostačov, přízemí. Reprodukce z knihy: Martin EBEL / Pavel VLČEK: Hostačov, zámek. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1990, grafická příloha.
38. Hostačov, 1. patro. Reprodukce z knihy: Martin EBEL / Pavel VLČEK: Hostačov, zámek. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1990, grafická příloha.
39. Hostivice, přízemí. Reprodukce z knihy: Luboš LANCINGER / František KAŠIČKA: Hostivice, okres Praha západ, stavebně historický průzkum zámku. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1972, grafická příloha II., výkres č.4.
40. Hostivice, 1. patro. Reprodukce z knihy: Luboš LANCINGER / František KAŠIČKA: Hostivice, okres Praha západ, stavebně historický průzkum zámku. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1972, grafická příloha II., výkres č.5.
41. Humprecht, přízemí (tzv. Dientzenhoferův skicář). Reprodukce z knihy: Věra NAŇKOVÁ (rec.): Konstanty Kalinowski: Architektura doby baroku na Śląsku, Warszawa 1977, in: *Umění XXVII*, 1979, 364, obr. 6.
42. Choltice, přízemí. Reprodukce z knihy: Ladislav SVOBODA: Choltice, in: *Encyklopedie českých tvrzí, I. díl, A-J*, Praha 1998, 237.
43. Choltice, podélný řez zámeckou kaplí. Reprodukce z knihy: Věra NAŇKOVÁ: Drobná zjištění k českému baroknímu umění, in: *Umění XVII*, 1969, 614, obr. 1.
44. Ježovy, plán přízemí a patra, 1830. Reprodukce z knihy: Jiří Úlovec: Hrady, zámky a tvrze Klatovska, Praha 2004, 101.

45. Chroustovice, přízemí. Reprodukce z knihy: Ladislav SVOBODA: Chroustovice, in: *Encyklopedie českých tvrzí, I. díl, A-J*, Praha 1998, 247.
46. Chroustovice, 1. patro. Reprodukce z knihy: Zdeněk WIRTH: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese vysokomýtském, Praha 1902, 42, obr. 35.
47. Jičín, přízemí. Reprodukce z knihy: Jaroslav WAGNER: Jičín, Praha 1979, 35.
48. Jičín, 1. patro. Reprodukce z knihy: Jaroslav WAGNER: Jičín, Praha 1979, 37.
49. Giovanni Pieroni: Projekt zámku v Jičíně (2. patro?), 1628. Reprodukce z knihy: Petr FIDLER: Valdštejnovi pomocníci. Stavitelé a architekti, in: Eliška FUČÍKOVÁ (ed.): *Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae?*, Praha 2007, 96.
50. Kestřany, přízemí. Reprodukce z knihy: Josef SOUKUP: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese píseckém, Praha 1910, 88.
51. Kestřany, pohled na zámecký areál, mapa Protivínského panství, 1700-1710. Reprodukce z knihy: Tomáš DURDÍK / Bořivoj NECHVÁTAL / František KAŠIČKA: Hrad, hrádka a tvrz na Písecku, Písek 1995, obr. XXV, 417.
52. Kestřany, sala terrena. Reprodukce z knihy: Josef SOUKUP: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese píseckém, Praha 1910, 89.
53. Klášterec nad Ohří, pohled na zámecký areál od jihovýchodu, detail nástěnné malby letohrádku v Ledči nad Sázavou, kolem 1690. Reprodukce z knihy: Olga NOVOSADOVÁ / Pavel VLČEK: Klášterec nad Ohří, zámek, stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojpis SÚRPMO, Praha 1988, obrazová příloha 110.
54. Klášterec nad Ohří, pohled na letohrádek, detail nástěnné malby letohrádku v Ledči nad Sázavou, kolem 1690. Reprodukce z knihy: Olga NOVOSADOVÁ / Pavel VLČEK: Klášterec nad Ohří, zámek, stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojpis SÚRPMO, Praha 1988, obrazová příloha 110.
55. Marcello Ceresolla?: Kostomlaty pod Milešovkou, přízemí, projekt I, 1666. Reprodukce z knihy: Luboš LANCINGER: *Zámek Humprechtswiesen v Kostomlatech pod Milešovkou. Archivní prameny o způsobu výstavby raně barokního zámku*, in: *Průzkumy památek 1/2004*, 146.
56. Marcello Ceresolla?: Kostomlaty pod Milešovkou, 1. patro, projekt I, 1666. Reprodukce z knihy: Luboš LANCINGER: *Zámek Humprechtswiesen v*

- Kostomlatech pod Milešovkou. Archivní prameny o způsobu výstavby raně barokního zámku, in: *Průzkumy památek 1/2004*, 147.
57. Marcello Ceresolla?: Kostomlaty pod Milešovkou, příčný řez, projekt I, 1666. Reprodukce z knihy: Luboš LANCINGER: *Zámek Humprechtswiesen v Kostomlatech pod Milešovkou. Archivní prameny o způsobu výstavby raně barokního zámku*, in: *Průzkumy památek 1/2004*, 148.
58. Marcello Ceresolla?: Kostomlaty pod Milešovkou, řez A, projekt II, 1666. Reprodukce z knihy: Pavel VLČEK: *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*, Praha 1999, 315.
59. Marcello Ceresolla?: Kostomlaty pod Milešovkou, přízemí, projekt II, 1666. Reprodukce z knihy: Luboš LANCINGER: *Zámek Humprechtswiesen v Kostomlatech pod Milešovkou. Archivní prameny o způsobu výstavby raně barokního zámku*, in: *Průzkumy památek 1/2004*, 145.
60. Marcello Ceresolla?: Kostomlaty pod Milešovkou, 1. patro, projekt II, 1666. Reprodukce z knihy: Pavel VLČEK: *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*, Praha 1999, 315.
61. Marcello Ceresolla?: Kostomlaty pod Milešovkou, řez B, projekt II, 1666. Reprodukce z knihy: Luboš LANCINGER: *Zámek Humprechtswiesen v Kostomlatech pod Milešovkou. Archivní prameny o způsobu výstavby raně barokního zámku*, in: *Průzkumy památek 1/2004*, 145.
62. Kounice, 1. patro. Reprodukce z knihy: August SEDLÁČEK: *Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl XV. Kouřimsko, Vltavsko a J.Z. Boleslavsko. První elektronické vydání*, Praha 1998-2000, 178.
63. Baltazar Kašpar Kutina: Krchleby, velký sál ve druhém patře, 1881. Reprodukce z knihy: Jiří ÚLOVEC: *Zaniklá tvrz a zámek v Krchlebech u Čáslavi*, in: *Památky středních Čech 21*, 2007, 9.
64. Krchleby, přízemí, 1900. Reprodukce z knihy: Jiří ÚLOVEC: *Zaniklá tvrz a zámek v Krchlebech u Čáslavi*, in: *Památky středních Čech 21*, 2007, 12.
65. Krchleby, 1. patro, 1900. Reprodukce z knihy: Jiří ÚLOVEC: *Zaniklá tvrz a zámek v Krchlebech u Čáslavi*, in: *Památky středních Čech 21*, 2007, 13.
66. Krchleby, 2. patro, 1900. Reprodukce z knihy: Jiří ÚLOVEC: *Zaniklá tvrz a zámek v Krchlebech u Čáslavi*, in: *Památky středních Čech 21*, 2007, 13.

67. Krchleby, řez, 1900. Reprodukce z knihy: Jiří ÚLOVEC: Zaniklá tvrz a zámek v Krchlebech u Čáslavi, in: *Památky středních Čech 21*, 2007, 11.
68. J. Höfer: Půdorys přízemí zámku Kynžvart, 18. 3. 1868. Reprodukce z knihy: L. LANCINGER / A. CHARVÁTOVÁ / V. PEZBAUER: Zámek Kynžvart. Stavebně historický průzkum objektů v areálu zámku. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1976, nepag., Seznam fotodokumentace č. 15.
69. J. Höfer: Půdorys 1. patra zámku Kynžvart, 18. 3. 1868. Reprodukce z knihy: L. LANCINGER / A. CHARVÁTOVÁ / V. PEZBAUER: Zámek Kynžvart. Stavebně historický průzkum objektů v areálu zámku. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1976, nepag., Seznam fotodokumentace č. 16.
70. „Reinach, chevalier“: Pohled na zámek Kynžvart od severozápadu, 1800. Reprodukce z knihy: L. LANCINGER / A. CHARVÁTOVÁ / V. PEZBAUER: Zámek Kynžvart. Stavebně historický průzkum objektů v areálu zámku. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1976, nepag., Seznam fotodokumentace č. 12.
71. Lčovice, přízemí. Reprodukce z knihy: Ladislav SVOBODA: Lčovice, in: *Encyklopedie českých tvrzí. II. díl. K-R*, Praha 2000, 372.
72. Lemberk, 1. patro. Reprodukce z knihy: Renata ČERNÁ / Šárka PROCHÁZKOVÁ: Zámek Lemberk, Nymburk 2006, 3.
73. Lemberk, 1 patro, detail kaple. Reprodukce z knihy: H. SOUKUPOVÁ: Stavebně historický průzkum státního zámku Lemberk. I. Výkresová část, Transfera Praha, Praha 1977, výkres číslo 4.
74. Lemberk - letohrádek, jižní průčelí. Reprodukce z knihy: Petr MACEK / Pavel ZAHRADNÍK: Lemberk - okres Česká Lípa. Bredovský letohrádek se zahradou, Stavebně historický průzkum, nepublikovaný strojopis, Praha 1993, grafická příloha č. 8.
75. Lešany, přízemí. Reprodukce z knihy: Otmar MÁCHA / Milada VILÍMKOVÁ / František KAŠIČKA: Lešany, okres Praha – západ. Stavebně historický průzkum a architektonický rozbor zámku. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1984, nepag., grafická příloha č. 2.
76. Lešany, 1. patro. Reprodukce z knihy: Otmar MÁCHA / Milada VILÍMKOVÁ / František KAŠIČKA: Lešany, okres Praha – západ. Stavebně historický

- průzkum a architektonický rozbor zámku. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha, 1984, nepag., grafická příloha č. 2.
77. Libochovice, přízemí. Reprodukce z knihy: Petr MACEK / Pavel ZAHRADNÍK: Libochovice - zámek, Stavebně historický průzkum, nepublikovaný strojopis, Praha 1997 - 1998, grafická příloha.
78. Libochovice, 1. patro. Reprodukce z knihy: Petr MACEK / Pavel ZAHRADNÍK: Libochovice - zámek, Stavebně historický průzkum, nepublikovaný strojopis, Praha 1997 - 1998, grafická příloha.
79. Libochovice, podélný řez. Reprodukce plánu z archivu NPÚ, inv. číslo PPOP-442-5-1449: Libochovice, státní zámek. Plány dnešního stavu 1:100. Příčné řezy 1-1, 2-2, dvorní průčelí. Stavoprojekt - KAA - Praha, Ing. J. Bušek, 1950.
80. Líš'any, přízemí. Reprodukce z knihy: Jiří ÚLOVEC: Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech, Praha 2000, 173.
81. Lnáře, hlavní průčelí zámku zachycené na mapě panství údajně ze 17. století, 2. polovina 18. století. Reprodukce z knihy: Alois MAJER: Dějiny osady lnářské, Lnáře 1923, 31.
82. Lnáře, přízemí. Reprodukce z knihy: Pavel VLČEK: Ilustrovaná encyklopedie českých zámků, Praha 1999, 353.
83. Lnáře, podélný řez. Reprodukce z knihy: Pavel VLČEK: Ilustrovaná encyklopedie českých zámků, Praha 1999, 353.
84. Louňovice pod Blaníkem, přízemí. Reprodukce z knihy: Ladislav SVOBODA: Louňovice pod Blaníkem, in: *Encyklopedie českých tvrzí. II. díl. K-R*, Praha 2000, 428.
85. Louňovice pod Blaníkem, 1. patro. Reprodukce z knihy: August SEDLÁČEK: Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl XV. Kouřimsko, Vltavsko a J.Z. Boleslavsko. První elektronické vydání, Praha 1998-2000, 193.
86. Lukavec, přízemí. Reprodukce z knihy: Martin EBEL / Pavel VLČEK: Lukavec, stavebně historický průzkum zámku. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1988, nepag., grafická příloha.
87. Lukavec, 1. patro. Reprodukce z knihy: Martin EBEL / Pavel VLČEK: Lukavec, stavebně historický průzkum zámku. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1988, nepag., grafická příloha.

88. Milešov, přízemí. Reprodukce plánu z archivu NPÚ, inv. číslo PPOP-991-5-5584.
89. Milešov, přízemí. Reprodukce plánu z archivu NPÚ, inv. číslo PPOP-991-5-5585.
90. Milíčeves, pohled na zámek před přestavbou v 19. století. Reprodukce z knihy: Pavel VLČEK: Ilustrovaná encyklopedie českých zámků, Praha 1999, 368.
91. Mimoň, hlavní budova, kresba západního a jižního průčelí z doby před požárem roku 1806. Reprodukce z knihy: Dobroslav LÍBAL / Mojmír HORYNA / Olga NOVOSADOVÁ: Mimoň - zámek, stavebně historický průzkum. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1985, fotodokumentace č. 25.
92. Mimoň, přízemí. Reprodukce z knihy: Dobroslav LÍBAL / Mojmír HORYNA / Olga NOVOSADOVÁ: Mimoň - zámek, stavebně historický průzkum. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1985, nepag., grafická příloha.
93. Mimoň, 1. patro. Reprodukce z knihy: Dobroslav LÍBAL / Mojmír HORYNA / Olga NOVOSADOVÁ: Mimoň - zámek, stavebně historický průzkum. Nепublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1985, nepag., grafická příloha.
94. Mníšek pod Brdy, přízemí. Reprodukce z knihy: Petr MACEK / Jan BERÁNEK / Pavel ZAHRADNÍK: Mníšek pod Brdy. Areál zámku. Standardní stavebně historický průzkum, Praha 2001, Grafické vyhodnocení zámku, Stavební vývoj zámku, 155.
95. Mníšek pod Brdy, 1. patro. Reprodukce z knihy: Petr MACEK / Jan BERÁNEK / Pavel ZAHRADNÍK: Mníšek pod Brdy. Areál zámku, Standardní stavebně historický průzkum, Praha 2001, Grafické vyhodnocení zámku, Stavební vývoj zámku, 156.
96. Náchod, přízemí. Reprodukce z knihy: Luboš LANCINGER / Ladislav SVOBODA: Zámek Náchod. Stavebně historický průzkum, Pardubice 1996, nepag., grafická příloha 1.
97. Náchod, 1. patro. Reprodukce z knihy: Luboš LANCINGER / Ladislav SVOBODA: Zámek Náchod. Stavebně historický průzkum, Pardubice 1996, nepag., grafická příloha 2.

98. Náchod, 2. patro. Reprodukce z knihy: Luboš LANCINGER / Ladislav SVOBODA: Zámek Náchod. Stavebně historický průzkum, Pardubice 1996, nepag., grafická příloha 3.
99. Náchod, 3. patro. Reprodukce z knihy: Luboš LANCINGER / Ladislav SVOBODA: Zámek Náchod. Stavebně historický průzkum, Pardubice 1996, nepag., grafická příloha 4.
100. Marcello Ceresolla?: Nejde, boční průčelí, kolem 1664. Reprodukce z knihy: Pavel VLČEK: Ilustrovaná encyklopedie českých zámků, Praha 1999, 383.
101. Nové Město nad Metují, přízemí. Reprodukce z knihy: Luboš LANCINGER / Ladislav SVOBODA: Nové Město nad Metují, areál zámku. Stavebně historický průzkum. Pardubice 1992, vložená příloha stavebně historické analýzy, nepag.
102. Nové Město nad Metují, 1. patro. Reprodukce z knihy: Luboš LANCINGER / Ladislav SVOBODA: Nové Město nad Metují, areál zámku. Stavebně historický průzkum. Pardubice 1992, vložená příloha stavebně historické analýzy, nepag.
103. Nové Město nad Metují, 2. patro. Reprodukce z knihy: Luboš LANCINGER / Ladislav SVOBODA: Nové Město nad Metují, areál zámku. Stavebně historický průzkum. Pardubice 1992, vložená příloha stavebně historické analýzy, nepag.
104. Nový Hrad u Jimlína, půdorys přízemí palácového jádra. Reprodukce plánu z archivu NPÚ, inv. číslo PPOP-991-5-3034: Nový Hrad, průzkum historického jádra, vypracoval kolektiv architektů pod vedením Doc. Ak.Arch. J. Fišera, MCMLV, půdorys přízemí.
105. Nový Hrad u Jimlína, půdorys přízemí vstupního objektu na 1. nádvoří. Reprodukce plánu z archivu NPÚ, inv. číslo PPOP-991-5-3034: Nový Hrad, průzkum historického jádra, vypracoval kolektiv architektů pod vedením Doc. Ak.Arch. J. Fišera, MCMLV, půdorys přízemí.
106. Nový Hrad u Jimlína, půdorys přízemí objektu mezi 1. a 2. nádvořím. Reprodukce plánu z archivu NPÚ, inv. číslo PPOP-991-5-3034: Nový Hrad, průzkum historického jádra, vypracoval kolektiv architektů pod vedením Doc. Ak.Arch. J. Fišera, MCMLV, půdorys přízemí.

107. Nový Hrad u Jimlína, půdorys 1. patra palácového jádra. Reprodukce plánu z archivu NPÚ, inv. číslo PPOP-991-5-3035: Nový Hrad, průzkum historického jádra, vypracoval kolektiv architektů pod vedením Doc. Ak.Arch. J. Fišera, MCMLV, půdorys 1. patra.
108. Nový Kuncberk, přízemí a patro. Reprodukce z knihy: August SEDLÁČEK: Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl X. Boleslavsko. První elektronické vydání, Praha 1998-2000, 375.
109. Ostrov nad Ohří, pohled na zámek od Karla Liebschera z konce 19. století. Reprodukce z knihy: Pavel VLČEK: Ilustrovaná encyklopedie českých zámků, Praha 1999, 405.
110. Prunéřov, přízemí. Reprodukce z knihy: Jiří ÚLOVEC: Prunéřov, in: Encyklopedie českých tvrzí, II. díl, K-R, Praha 2000, 612.
111. Radíč, východní průčelí zámku. Reprodukce z knihy: Ludvík HLAVÁČEK: Zámek Radíč, Uměleckohistorický průzkum. PÚŠČ Praha, Praha 1970, obrazová příloha 2.
112. Radíč, přízemí. Reprodukce z knihy: Olga NOVOSADOVÁ / Mojmír HORYNA: Radíč – zámek. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1987, nepag., grafická příloha.
113. Radíč, 1. patro. Reprodukce z knihy: Olga NOVOSADOVÁ / Mojmír HORYNA: Radíč – zámek. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO. Praha, červen 1987, nepag., grafická příloha.
114. Rataje nad Sázavou, přízemí zámku. Reprodukce plánu z archivu NPÚ, inv. číslo PPOP-991-5-11.679.
115. Rataje nad Sázavou, hlavní západní průčelí zámku. Reprodukce plánu z archivu NPÚ, inv. číslo PPOP-991-5-11.680.
116. Rataje nad Sázavou, severní dvorní průčelí zámku. Reprodukce plánu z archivu NPÚ, inv. číslo PPOP-991-5-11.681.
117. Rokytnice v Orlických Horách, přízemí. Reprodukce z knihy: František MUSIL / Ladislav SVOBODA: Hrady, zámky a tvrze okresu Rychnov nad Kněžnou, Ústí nad Orlicí 1998, 137.
118. Rokytnice v Orlických Horách, 1. patro. Reprodukce z knihy: František MUSIL / Ladislav SVOBODA: Hrady, zámky a tvrze okresu Rychnov nad Kněžnou, Ústí nad Orlicí 1998, 138.

119. Francesco Caratti: Regulační plán města Roudnice nad Labem, výřez, kolem 1653. Reprodukce z knihy: Max DVOŘÁK / Bohumil MATĚJKA: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese roudnickém. Díl II. Zámek roudnický, Praha 1907, 9.
120. Henrich Ignaz Ostertag: Facciada di fuori verso l'Elba, che guarda uersa Settuntrione doue ue é una belliss.^{ma} uista (Roudnice nad Labem, perspektivní pohled na zámek od severu), in: Residenz und Schloss Raudnitz, vydal Jeremias Wolff, Augsburg, kolem 1710. Reprodukce z knihy: Monika BRUNNER-MELTERS: *Das Schloß von Raudnitz 1652-1684. Anfänge des habsburgischen Frühbarock*, Worms 2002, Tafel 8, Abb. 24.
121. Henrich Ignaz Ostertag: Prospetto Generale del Palazzo Ducale a Radniz (Roudnice nad Labem, perspektivní pohled na zámek od jihu), in: Residenz und Schloss Raudnitz, vydal Jeremias Wolff, Augsburg, kolem 1710. Reprodukce z knihy: Monika BRUNNER-MELTERS: *Das Schloß von Raudnitz 1652-1684. Anfänge des habsburgischen Frühbarock*, Worms 2002, Tafel 9, Abb. 26.
122. Henrich Ignaz Ostertag: Facciada uerso alli Capucini della parte di leuante (Roudnice nad Labem, pohled na zámek od východu), in: Residenz und Schloss Raudnitz, vydal Jeremias Wolff, Augsburg, kolem 1710. Reprodukce z knihy: Monika BRUNNER-MELTERS: *Das Schloß von Raudnitz 1652-1684. Anfänge des habsburgischen Frühbarock*, Worms 2002, Tafel 10, Abb. 27.
123. Henrich Ignaz Ostertag: Profillo, é taglio delle Stanzie di dentro nel Cortile doue Soro le Scale Reale (Roudnice nad Labem, řez západním a východním křídlem s pohledem na dvorní průčelí jižního křídla), in: Residenz und Schloss Raudnitz, vydal Jeremias Wolff, Augsburg, kolem 1710. Reprodukce z knihy: Monika BRUNNER-MELTERS: *Das Schloß von Raudnitz 1652-1684. Anfänge des habsburgischen Frühbarock*, Worms 2002, Tafel 11, Abb. 29.
124. Henrich Ignaz Ostertag: Facciada di dentro nel Cortile uerso mezzo giorno (Roudnice nad Labem, řez západním a východním křídlem s pohledem na dvorní průčelí severního křídla), in: Residenz und Schloss Raudnitz, vydal Jeremias Wolff, Augsburg, kolem 1710. Reprodukce z knihy: Monika BRUNNER-MELTERS: *Das Schloß von Raudnitz 1652-1684. Anfänge des habsburgischen Frühbarock*, Worms 2002, Tafel 11, Abb. 30.

125. Primo piano della Stalle, et Cantine inuolto (Roudnice nad Labem, pŭdorys dolních sklepŭ), in:Residenz und Schloss Raudnitz, vydal Jeremias Wolff, Augsburg, kolem 1710. Reprodukce z knihy: Monika BRUNNER-MELTERS: *Das Schloß von Raudnitz 1652-1684. Anfänge des habsburgischen Frühbarock*, Worms 2002, Tafel 12, Abb. 31.
126. Secondo piano delli Volti et Stanzie ... i Servitori (Roudnice nad Labem, pŭdorys horních sklepŭ), in:Residenz und Schloss Raudnitz, vydal Jeremias Wolff, Augsburg, kolem 1710. Reprodukce z knihy: Monika BRUNNER-MELTERS: *Das Schloß von Raudnitz 1652-1684. Anfänge des habsburgischen Frühbarock*, Worms 2002, Tafel 12, Abb. 32.
127. Primo piano a linello del Cortile, in uoltano (Roudnice nad Labem, pŭdorys přizemí), in:Residenz und Schloss Raudnitz, vydal Jeremias Wolff, Augsburg, kolem 1710. Reprodukce z knihy: Monika BRUNNER-MELTERS: *Das Schloß von Raudnitz 1652-1684. Anfänge des habsburgischen Frühbarock*, Worms 2002, Tafel 13, Abb. 33.
128. Secondo piano della Residenza non inuoltata (Roudnice nad Labem, pŭdorys 1. patra), in:Residenz und Schloss Raudnitz, vydal Jeremias Wolff, Augsburg, kolem 1710. Reprodukce z knihy: Monika BRUNNER-MELTERS: *Das Schloß von Raudnitz 1652-1684. Anfänge des habsburgischen Frühbarock*, Worms 2002, Tafel 13, Abb. 34.
129. Ultimo piano della Residenza (Roudnice nad Labem, pŭdorys 2. patra), in:Residenz und Schloss Raudnitz, vydal Jeremias Wolff, Augsburg, kolem 1710. Reprodukce z knihy: Monika BRUNNER-MELTERS: *Das Schloß von Raudnitz 1652-1684. Anfänge des habsburgischen Frühbarock*, Worms 2002, Tafel 14, Abb. 35.
130. Antonio Porta: Primo piano (Roudnice nad Labem, návrh dispozice 1. patra). Reprodukce z knihy: Monika BRUNNER-MELTERS: *Das Schloß von Raudnitz 1652-1684. Anfänge des habsburgischen Frühbarock*, Worms 2002, Tafel 22, Abb. 57.
131. Roudnice nad Labem, nárys a pŭdorys jižního křídla, před 1672. Reprodukce z knihy: Monika BRUNNER-MELTERS: *Das Schloß von Raudnitz 1652-1684. Anfänge des habsburgischen Frühbarock*, Worms 2002, Tafel 18, Abb. 44.

132. Roztěž, přízemí, výřez. Reprodukce z knihy: Pavel ZAHRADNÍK / Jiřina MUKOVÁ / Václav BLÁHA: Roztěž - zámek. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SURPMO, Praha 2003, grafická příloha.
133. Roztěž, 1. patro, výřez. Reprodukce z knihy: Pavel ZAHRADNÍK / Jiřina MUKOVÁ / Václav BLÁHA: Roztěž - zámek. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SURPMO, Praha 2003, grafická příloha.
134. Rychnov nad Kněžnou, přízemí, detail. Reprodukce z knihy: Mojmír HORYNA / Milada VILÍMKOVÁ: Státní zámek Rychnov nad Kněžnou. Stavebně historický průzkum. I. svazek. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1980, nepag., grafická příloha.
135. Rychnov nad Kněžnou, 1. patro, detail. Reprodukce z knihy: Mojmír HORYNA / Milada VILÍMKOVÁ: Státní zámek Rychnov nad Kněžnou. Stavebně historický průzkum. I. svazek. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO. Praha 1980, nepag., grafická příloha.
136. Antonia Porta: Questo è la pianta della Città di Selcian, la quale ho misurato con ogni dilligen^à (Nerealizovaný projekt urbanistické koncepce zámku v Sedlčanech), 1673, výřez. Reprodukce z knihy: Jiří TYWONIAK: Dva nerealizované stavební projekty Antonia Porty: zámek na Vysokém Chlumci a v Sedlčanech, in: *Vlastivědný sborník podbrdská XVI. Sedlčanský sborník 3*, Příbram 1979, obrazová příloha 10.
137. Antonia Porta: Questo disegno sarà la fabbrica noua, che si douerà fabbricar nella città di Selcian (Nerealizovaný projekt dispozice přízemí zámku v Sedlčanech), 1673, výřez. Reprodukce z knihy: Jiří TYWONIAK: Dva nerealizované stavební projekty Antonia Porty: zámek na Vysokém Chlumci a v Sedlčanech, in: *Vlastivědný sborník podbrdská XVI. Sedlčanský sborník 3*, Příbram 1979, obrazová příloha 11.
138. Antonia Porta: Questo disegno significa il secondo piano del castello che si deue fabbricar nella città di Selcian (Nerealizovaný projekt dispozice prvního patra zámku v Sedlčanech), 1673, výřez. Reprodukce z knihy: Jiří TYWONIAK: Dva nerealizované stavební projekty Antonia Porty: zámek na Vysokém Chlumci a v Sedlčanech, in: *Vlastivědný sborník podbrdská XVI. Sedlčanský sborník 3*, Příbram 1979, obrazová příloha 12.

- 139.Smiřice, přízemí. Reprodukce z knihy: Zdeněk FIŠERA: Smiřice, in: *Encyklopedie českých tvrzí, III. díl, S-Ž*, Praha 2005, 720.
- 140.Smiřice, 1. patro. Reprodukce z knihy: Pavel VLČEK: Ilustrovaná encyklopedie českých zámků, Praha 1999, 450.
- 141.Stárkov, přízemí, starý stav, leden 1953, 1:100. Reprodukce plánu z archivu NPÚ ÚOP Pardubice.
- 142.Stárkov, 1. patro, starý stav, leden 1953, 1:100. Reprodukce plánu z archivu NPÚ ÚOP Pardubice.
- 143.A.L. Riedl: Pohled na zámecký areál a městečko Stárkov, 1852. Zdroj: http://www.starkov.cz/html/pamatky/veduta_starkov01.html, vyhledáno 20. 3. 2008.
- 144.Střítež, plán obory, I. vojenské mapování, 1764-1768 a 1780-1783 (rektifikace).Zdroj: http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?z_height=800&lang=cs&z_width=800&z_newwin=0&map_root=1vm&map_region=ce&map_list=c215, vyhledáno 23. 6. 2008.
- 145.Stvolínky, přízemí. Reprodukce z knihy: Jiří ÚLOVEC: Stvolínky, in: *Encyklopedie českých tvrzí, III. díl, S-Ž*, Praha 2005, 771.
- 146.Štěkeň, západní část jižního průčelí - výřez, nedatovaný plán zřejmě z roku 1794. Reprodukce z knihy: Martin EBEL / Ivana EBELOVÁ / František KAŠIČKA: Štěkeň – zámek. Stavebně historický průzkum a architektonické vyhodnocení objektu, Praha 1999 - 2000, Výběr starší dokumentace a fotopříloha č. 16.
- 147.Štěkeň, přízemí. Reprodukce z knihy: Martin EBEL / Ivana EBELOVÁ / František KAŠIČKA: Štěkeň – zámek. Stavebně historický průzkum a architektonické vyhodnocení objektu, Praha 1999 - 2000, Grafická příloha č. 2.
- 148.Štěkeň, 1. patro, nedatovaný plán (4/4 17. století?). Reprodukce z knihy: Martin EBEL / Ivana EBELOVÁ / František KAŠIČKA: Štěkeň – zámek. Stavebně historický průzkum a architektonické vyhodnocení objektu, Praha 1999 - 2000, Výběr starší dokumentace a fotopříloha č. 10 - 11.

149. Toužim, 1. patro Nového zámku. Reprodukce z knihy: Anton GNIRS: Topografie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in den Bezirken Tepl und Marienbad, Augsburg 1932, 538, Abb. 479.
150. A. Sockh: Toužim, kolem 1716. Reprodukce z knihy: Anton GNIRS: Topografie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in den Bezirken Tepl und Marienbad, Augsburg 1932, 539, Abb. 480.
151. Trója, přízemí. Reprodukce z knihy: Pavel PREISS / Mojmír HORYNA / Pavel ZAHRADNÍK: Zámek Trója u Prahy. Dějiny, stavba, plastika a malba, Praha 2000, 110, obr. X.
152. Trója, 1. patro. Reprodukce z knihy: Pavel PREISS / Mojmír HORYNA / Pavel ZAHRADNÍK: Zámek Trója u Prahy. Dějiny, stavba, plastika a malba, Praha 2000, 111, obr. XI.
153. Újezd Svatého Kříže, přízemí (1. úroveň). Reprodukce z knihy: Otmar MÁCHA / Dobroslav LÍBAL / Marie HEROUTOVÁ / Alena LIŠKOVÁ: Újezd Svatého Kříže, zámek. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO. Praha 1977, nepag., grafická příloha.
154. Újezd Svatého Kříže, 1. patro (3. úroveň). Reprodukce z knihy: Otmar MÁCHA / Dobroslav LÍBAL / Marie HEROUTOVÁ / Alena LIŠKOVÁ: Újezd Svatého Kříže, zámek. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO. Praha 1977, nepag., grafická příloha.
155. Újezd Svatého Kříže, pohled. Reprodukce z knihy: Jiří ÚLOVEC: Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech, Praha 2000, 312.
156. Vilémov, přízemí. Reprodukce z knihy: Luboš LANCINGER / Dobroslav LÍBAL / Marie HEROUTOVÁ: Klášter u Vilémova. Zámek, stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1972, nepag., grafická příloha.
157. Vilémov, 1. patro. Reprodukce z knihy: Luboš LANCINGER / Dobroslav LÍBAL / Marie HEROUTOVÁ: Klášter u Vilémova. Zámek, stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO. Praha 1972, nepag., grafická příloha.
158. Vimperk, přízemí. Reprodukce z knihy: Tomáš DURDÍK: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů, Praha 2000², 594.

159. Vimperk, 1. patro. Reprodukce z knihy: František MAREŠ / Jan SEDLÁČEK: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese prachatickém, Praha 1913, 342.
160. Vimperk, dvorní fasáda západního křídla Horního hradu, typické travé. Reprodukce plánu z archivu NPÚ, inv. číslo PPOP-992-5-4443.
161. F. Fortini: 1. patro jižního a západního křídla Horního zámku ve Vimperku, 1728. Reprodukce z knihy: Jan URBAN: Vimperk, zámek. Stavebně historický průzkum, I. díl - dějiny objektu. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1989, obrazová příloha 8 - Fortiniho půdorys prostředního patra jižního křídla horního zámku, říjen 1728.
162. Vinařice, 1. patro. Reprodukce plánu: Zámek Vinařice. „Nový Valdštýn.“ Zaměřil a kreslil Košťák Josef, konservátor SPS za spolupráce Sylvy Svárovské-Košťákové učitelky. Mladá Boleslav 1960, I. patro.
163. Vinařice, 2. patro. Reprodukce plánu: Zámek Vinařice. „Nový Valdštýn.“ Zaměřil a kreslil Košťák Josef, konservátor SPS za spolupráce Sylvy Svárovské-Košťákové učitelky. Mladá Boleslav 1960, II. patro.
164. Antonio Porta: Primo disegno dell castello di Chlomiz fatto e stabellito per ordine di sua Ece (první nerealizovaný plán 1. patra zámku ve Vysokém Chlumci), před 1673. Reprodukce z knihy: Jiří TYWONIAK: Dva nerealizované stavební projekty Antonia Porty: zámek na Vysokém Chlumci a v Sedlčanech, in: *Vlastivědný sborník podbrdská XVI. Sedlčanský sborník 3*, Příbram 1979, obrazová příloha 7.
165. Antonio Porta: Nouo pensiero a disegno dell castello di Chlomiz fatto in magio comodita dell castro (druhý nerealizovaný plán 1. patra zámku ve Vysokém Chlumci), před 1673. Reprodukce z knihy: Olga NOVOSADOVÁ / Milada VILÍMKOVÁ / Marie HEROUTOVÁ: Vysoký Chlumec – hrad, stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1977, příloha fotodokumentace č. 5, nepag.
166. Zákupy, přízemí. Reprodukce z knihy: Petr MACEK / Pavel ZAHRADNÍK: Zámek Zákupy. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1985, matrice z archivu NPÚ.

167. Zákupy, Dvorní pohled západní, řez D - D'. Reprodukce plánu z archivu NPÚ: Zámek Zákupy, zaměření stávajícího stavu, 1:50, SÚRPMO, Praha 1984.
168. Zákupy, 1. patro. Reprodukce z knihy: Petr MACEK / Pavel ZAHRADNÍK: Zámek Zákupy. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1985, matrice z archivu NPÚ.
169. Zákupy, Pohled jižní. Reprodukce plánu z archivu NPÚ: Zámek Zákupy, zaměření stávajícího stavu, 1:50, SÚRPMO, Praha 1984.
170. Zákupy, 2. patro. Reprodukce z knihy: Petr MACEK / Pavel ZAHRADNÍK: Zámek Zákupy. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1985, matrice z archivu NPÚ.
171. Zduchovice, přízemí. Reprodukce z knihy: Milada VILÍMKOVÁ / Dobroslav LÍBAL / Alena LIŠKOVÁ: Zduchovice, okres Příbram, zámek, stavebně historický průzkum. Nepublikovaný strojopis SÚRPMO, Praha 1975, nepag., grafická příloha.
172. Žehušice, přízemí. Reprodukce z knihy: Pavel ZAHRADNÍK / Jan BERÁNEK / Petr MACEK: Žehušice, zámek. Stavebně-historický průzkum, Praha 2005, výkres 1.2.
173. Žehušice, 1. patro. Reprodukce z knihy: Pavel ZAHRADNÍK / Jan BERÁNEK / Petr MACEK: Žehušice, zámek. Stavebně-historický průzkum, Praha 2005, výkres 1.4.

7. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA